COPERTA COLECŢIEI DE ION STATE
Grafica de Viorel Popescu; Ilustraţia de Paula Ribariu
LEONARDO SCIASCIA
Il mare colore del vino © 1973 Giulio Einaudi, Torino;
Todo Modo © 1974 Giulio Einaudi, Torino.

GLOBUS

Leonardo Sciascia
Marea de culoarea vinului
Traducere de ANCA GIURESCU
Prefaţă de ŞERBAN STAŢI
Todo modo
EDITURA UNIVERS
Bucüresti

Cuvânt înainte

Publicul românesc nu se află, cu volumul de faţă, la prima lui întâlnire cu Leonardo Sciascia[1]. Trei dintre cele

1 Leonardo Sciascia s-a născut în 1921 la Racalmuto, comună din provincia siciliană Agrigento, unde, după cîţiva ani de experienţă ca funcţionar la Oficiul pentru colectarea cerealelor — în perioada de cruntă mizerie de la sfîrşitul războiului — a lucrat, vreme de un deceniu, ca învăţător. După debutul prea puţin semnificativ cu Favole della dittatura (Poveşti din vremea dictaturii — 1950), se impune cu poeziile din Sicilia, il suo cuore (Sicilia, inima ei — 1952), cu eseul Piran- dello e il pirandellismo (1953), dar mai ales cu „cronicile“ — povestiri din volumul Le parrocchie di Regal- petra (Parohiile din Regalpetra — 1956). Au urmat, în 1961, Gli zii di Sicilia (Unchii din Sicilia, nuvele), Pirandello e la Sicilia (eseuri) şi Il giorno della civetta (Cînd se arată cucuveaua, roman), apoi Il Consiglio d’Egitto (Codicele egipţian, roman — 1963), La morte dell’inquisitore (Moartea inchizitorului, nuvelă — 1964, L’onorevole (Onorabilul, piesă de teatru — 1965), Feste religióse in Sicilia (Sărbători religioase în Sicilia, eseu-comentariu la un album de fotografii artistice — 1965), A ciascuno il suo (Fiecăruia ce i se cuvine, roman — 1966), Recitazione della controversia liparitana dedicata ad A.D. (Recitarea controversei din Lipari, dedicată lui A.D., pamflet dramatic — 1969), La corda pazza (Coarda nebuniei, eseuri siciliene — 1970), U contesto (Contextul, roman — 1971), 11 mare color del vino

mai bune romane ale scriitorului sicilian i-au fost oferite în traducere de către Editura Univers relativ recent după apariţia lor în Italia: în 1963 Când se arată cucuveaua, în 1966 Codicele egipţian şi în 1970 Fiecăruia ce i se cuvine. Interesul pentru opera lui Sciascia a crescut, fără îndoială, şi prin proiectareape ecranele noastre, mari şi mici, a filmelor inspirate de primul şi ultimul dintre romanele sus-amintite, cărora îi s-a adăugat Cadavre de lux (Cadaveri eccellenti), ecranizarea romanului Contextul, realizată în 1975 de Francesco Roşi.

Propunând acum, între aceleaşi coperţi, două din cărţile mai noi ale autorului în cauză, colecţia „Globus" contribuie în mod fericit la consolidarea şi adâncirea cunoaşterii uncia dintre personalităţile culturii italiene recunoscută pe plan internaţional drept o voce reprezentativă a timpului rastru. Nicio exagerare de circumstanţă în aceste vorbe. Cel care mărturisea de curând, într-un interviu cu Marcelle Padovânt, corespondenta pentru Italia a revistei franceze „Le Nouvel Observateur", că ar dori să se spună despre el, cu o formulă lapidară a nonconformismului şi a poftei de viaţă, „A contrazis şi s-a contrazis" este un intelectual preocupat profund de devenirea socială, politică, spirituală a patriei sale, a lumii contemporane în ansamblu. Scrisul este pentru el neostenită căutare a sensurilor, a tendinţelor Istoriei. De la investigarea minuţioasă a trecutului, în diferitele lui nivele, pentru a scoate la lumină tiparele unor psihologii sociale închegate treptat, şi durabil activ în prezent, şi până la vivisecţia aplicată evenimentului în curs – totul îl solicită. Intru descifrarea adevărurilor, fie ele şi mărunte, fie ele şi parţiale, dar din care să se poată compune traiectorii proiectate către viitor (altfel, ce sens ar mai avea căutarea?), Sciascia operează, adesea simultan, cu acribia arhivarului, filologului, sociologului,

---

(Marea de culoarea vinului, proze scurte — 1973), Todo modo (roman — 1974), La scomparsa di Majorana (Dispariţia lui Majorana, povestire — 1975), Candido (povestire — 1977), Uaffaire Moro (Cazul Moro, eseu politico-socia] — 1978). Scriitorul trăieşte în capitala Siciliei, Palermo.

cu fantezia scriitorului, cu patima pamfletarului. Rezultă o literatură foarte personală, sinteză de cronică, eseu de moravuri şi ficţiune, situată în descendenţa directă a unui iluminism de la care, de altfel, scriitorul se reclamă explicit când, în mai multe rânduri, vorbeşte de lecţia unor spirite tutelare ca Diderot ori Voltaire. Este ceea ce putem întâlni citind, de pildă, Parohiile din Regalpetra, Codicele egipţian, Moartea inchizitorului său, în volumul de faţă, majoritatea prozelor din Marea de culoarea vinului. O precizare se impune: Sciascia e în primul rând scriitor; de aceea chiar în sinteza de care vorbeam, dominanta este dată de imaginea artistică, de capacitatea de a face să trăiască individualităţi umane, fie şi în fulguraţia a doar câteva rânduri. Ieşite din pagina de cronică sau din comentariul eseistic, ori prinse în reţeaua lor, personajele se animă brusc, luminate în dimensiuni psihologice complexe; fără, totuşi, ca această autonomizare să bruieze liniile de funcţionalitate cărora le-au fost menite atunci când scriitorul s-a oprit asupra cutărui sau cutărui destin ori eveniment real, gândit (simţit) ca exemplar. Dreapta măsură între zborul fanteziei şi supravegherea raţională este definitorie pentru scrisul lui Sciascia. Ea apare şi în cărţile de „pură ficţiune” – din care sunt lăsate afară trimiterile documentare – cum sunt romanele când se arată cucuveaua, Fiecăruia ce i se cuvine, Contextul şi aici prezentul Todo modo. Nu numai intenţia de a depune mărturie despre o realitate socială, sau aceea de a-l face pe cititor părtaş la dificila căutare, în hăţişul de contradicţii, de caleidoscopice aparenţe şi subtile camuflaje, a acelor adevăruri care pot propulsa cunoaşterea şi prin ea, acţiunea, este aici semnul raţionalităţii funciare, ci însăşi tehnica construcţiei romaneşti: tehnică de naraţiune poliţistă, impunând o strategie clară (deşi ascunsă) a mânuitorului, căruia personajele şi faptele nu-i scapă de sub control, chiar dacă se poate crede, câteodată, contrariul (Todo modo este, se va vedea, de discutat şi în acest sens).

Clasificările de istorie literară îl trec îndeobşte pe

Leonardo Sciascia între „meridionalişti” – încadrare justificată prin aceea că pământul său natal, Sicilia, îi este şi sursă statornică de inspiraţie. Scriitorul şi-a făcut o profesiune de credinţă din investigarea acestei lumi, în puternicele ei tradiţii, generate de o istorie frământată – o istorie de aluviuni succesive, din care s-au combinat trăsături psihosociale aparte, dar şi de succesive cuceriri şi dominaţii, contrare aspiraţiilor populare – ori în prezentul grevat încă de tarele subdezvoltării. Sub raportul „sicilianităţii”, bună parte dintre cărţile lui Sciascia se prezintă ca posibile capitole dintr-o monografie sui generis a insulei;

sau întoarceri şi reîntoarceri asupra acestor capitole înseşi, obsedante încercări de a lărgi şi adânci înţelegerea proceselor, de a dezrădăcina prejudecăţi (unele dintre ele depistate de autor, cum singur spune, în propria-i minte). Este importantă, de pildă, contribuţia prozatorului şi eseistului la o lucidă diagnosticare a fenomenului Mafiei, analizat pas cu pas pe verticala secolelor din şi în care a crescut, şi pe orizontala inextricabilelor ţesături de inechităţi, interese, complicităţi, abuzuri, tipare mentale, inerţii, spaime ce hrănesc puterea organizaţiei criminale şi – poate mai grav încă – se inculcă în subconştientul multora, neştiutori de manipularea căreia îi sunt victime. Ar fi de ajuns să citǎm, în această ordine de idei, Când se arată cucuveaua (subintitulat, explicit, „un roman despre Mafie”) sau Fiecăruia ce i se cuvine, adăugându-le acum, din Marea de culoarea vinului, proze edificatoare, ca Filologie, Joc de societate, Western de tip italian, sau, pentru cunoaşterea ascendenţelor şi tiparelor mentale pomenite, Reversibilitate şi Eufrosina: Un alt dureros fenomen social al Siciliei – emigraţia – ieşit din aceeaşi cronicizată înapoiere. din aceeaşi mizerie a maselor de deposedaţi şi veşnic înşelaţi, face de asemenea constant obiectul literaturii şi publicisticii lui Sciascia, în Parohiile din Regalpetra, în Unchii din Sicilia, în câteva volume din seria eseistică, în Călătoria cea lungă sau Examenul din culegerea de faţă ş.a.m.d. Am amintit doar două leit-motive

caracteristice sicilianităţii monografiate de scriitorul din Recalmuto, fără de care nicio încercare de profil n-ar putea prinde contur. O componentă poate tot atât de importantă a „meridionalismului” lui Sciascia este de asemenea studiul valorilor culturale ale insulei natale, cu care se simte în legătură organică – că este vorba ele creaţia folclorică, de cronicarii şi poeţii epocilor revolute ale dominaţiei spaniole şi burbonice, de verismul lui Luigi Capuana şi Giovanni Verga, ori, mai ales, de umorismul lui Pirandello – alt recunoscut spirit tutelar (alături de iluminişti şi, pentru viziunea asupra prozei istorice, de Alessandro Manzoni).

Dintre scriitorii sicilieni ai ultimei jumătăţi de secol, o raportare plină de interes pentru propria lui definire stabileşte Sciascia cu Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Dacă, bunăoară, analiza întreprinsă de autorul Ghepardului asupra unor mentalităţi siciliene istoriceşte condiţionate (cum este în roman celebra explicare a imobilismului insular de către principele Salina în faţa „continentalului” Chevalley) coincide în mare măsură cu propria-i analiză, în privinţa atitudinii cei doi scriitori se despart. Rafinatului indiferentism al lui Lampedusa, esteticeşte exprimat în detaşarea ironică a autorului de materia cărţii sale, Sciascia îi contrapunc poziţia participării: asumarea lucidă a lecţiilor istoriei, într-o operaţie de critică activă aplicată contemporaneităţii – operaţie a cărei rezultantă literară e satira. Tocmai din această polemică faţă de spiritul ghepardian s-a născut seria operelor cu tentă istorică ale lui Sciascia, în primul rând Codicele egipţian şi Moartea inchizitorului şi, mai târziu, cu trimiteri şi mai acute la actualitatea politică, Recitarea controversei din Lipari, dedicată lui A.D.

Meditaţia asupra istoriei în perspectiva prezentului, asupra menirilor culturii, îl va duce pe Sciascia la transgresarea tematicii strict siciliene. Trebuie subliniat, de altfel, că sicilianitatea n-a însemnat niciodată pentru el cantonare provincială, ci tocmai poarta spre problematica generală a lumii capitaliste de azi. „Societatea mafiotă este

o replică larvară a societăţii burgheze”, spune, bunăoară, scriitorul în interviul intitulat, semnificativ, Sicilia ca metaforă1 şi această observaţie este, credem, grăitoare pentru amploarea perspectivei implicită în oricare dintre operele sale „meridionaliste”. Valabilă se dovedeşte şi reciproca: în oricare dintre scrierile „nesieiliene” ale lui Sciascia vor putea fi recunoscute mişcări sufleteşti, tipare mentale şi raporturi interumane de marcă insulară. Un roman cum este Contextul – care pune în cauză ansamblul realităţii politice din Italia contemporană, primejduită grav de urzelile forţelor antidemocratice, mai cu seamă în absenţa unei reacţii puternice şi coerente – se află astfel în rezonanţă cu „romanele Mafiei” – Când se arată cucuveaua sau Fiecăruia ce i se cuvine. Şi nu doar prin construcţia narativă de factură poliţistă; legătura e de fond – cea diagnosticată în reflecţia lui Sciascia amintită mai sus.

O grilă de decodare sub multe aspecte similară poate fi operantă şi în cazul succintului roman Todo modo, după opinia noastră una dintre cele mai realizate opere ale scriitorului. Invenţia literară atinge aici cote de înalt rafinament, adecvate perfect adâncimii de analiză a crizei păturilor suprapuse din societatea capitalistă de azi. Se trece acum dincolo de nivelul radiografierii, oarecum din exterior, a unei simptomatologii tradiţional inventariate în critica sistemului: corupţie, ipocrizie, rapacitate, vid sufletesc etc., etc. Prezenţa personajului-narator – alter ego al autorului – la „exerciţiile spirituale” de la schitul-hotel al lui Don Gaetano deschide (întâmplător, sau mai degrabă nu?) trapa unei adevărate coborâri în Infern. Într-o atmosferă de univers concentraţionar, care aduce aminte de diirrenmattiana Pană de automobil sau de desfăşurările justiţiare implacabile din celebrele cărţi ale Agathei Christic, avem senzaţia că pătrundem în chiar nucleul cel mai dens şi mai secret al maladiei ce macină fără cruţare această lume. Nucleul de ¡raţionalitate agresivă, unde s-au adunat şi sintetizat, ca în aleph-ul magic al Cabalei, contradicţiile unei lumi în fond profund iraţională ea însăşi. Evenimentele de la „Eremo di Zafer”, ce par un

timp să ţină de cronica mondenă şi apoi de cronica criminală a gazetelor, se învăluie treptat într-o aură de fantastic malefic. Figura uşor stranie, uşor neliniştitoare la început a învăţatului prelat Don Gaetano, care uneşte scepticismul dezabuzat cu energia voinţei dominatoare, capătă o intensă coloraţie diabolică. „Satan conduce balul”… şi totuşi nu, sau nu până la capăt. Dezlănţuirea ¡raţionalităţii nu-l va cruţa nici pe el. La scara „normalităţii” logice enigma nu-şi va găsi aşadar dezlegarea. Delictul nu se poate personaliza: e fără faţă; e în structura însăşi a lumii pusă în cauză. Soluţie metaforică pentru prima dată folosită de Sciascia, dar perfect consecventă cu tot drumul său de statornic raţionalist. Paradoxul numai de suprafaţă, căci în realitate, metaforică fiind, devierea spre fantastic are în Todo modo o funcţie pe de-a-ntregul controlată raţional. Cât priveşte esenţa aşezărilor sociale contra cărora Sciascia militează, faptul de a le sesiza şi exprima ¡raţionalitatea nu poate fi ipso facto considerat, din partea unui raţionalist, o abjurare. Dimpotrivă: pentru el ¡raţionalitate înseamnă non-viabilitate, datoria scriitorului fiind tocmai de a contribui la înlăturarea aberaţiei şi la instaurarea în depline drepturi a raţionalităţii, pe toată întinderea relaţiilor interumane.

Încrederea în perspectiva unei asemenea lumi raţionale, guvernată de libertate şi dreptate, a fost afirmată nu o dată de Leonardo Sciascia exact în momentele în care neconcesiva sa judecată critică a fost luată, eronat, drept scepticism şi nihilism. Scepticismul, da, scriitorul îl acceptă în sens metodologic, cartezian am spune, ca terapeutică împotriva iluzionărilor deşarte, care pot paraliza pe cel ce se lasă pradă lor. Cât despre nihilism, poate fi considerată astfel o atitudine bine definită de un critic (care, de altfel, îşi ia toate distanţele faţă de literatura lui Sciascia) drept respectarea unui „angajament de stimulare morală şi ideologică”?

Căutările scriitorului sicilian nu urmează cărări bătute şi nu ajung la expediente facile. Exploratorul poate, câteodată, să rătăcească în hăţişuri labirintice; dar

nicicând cu prezumţia infailibilităţii, totdeauna cu disponibilitatea cinstită a celui ce se devotează nu unor idoli, ci setei de adevăr, respectului adânc pentru fiinţa umană. În puterea acesteia de a-şi scutura de pe umeri povara milenarelor nedreptăţi şi de a exorciza prejudecăţi, umilinţe şi spaime crede Sciascia. Crede în puritatea, în simplitatea inteligentă şi demnă a Dinei din Marea de culoarea vinului; în definitivul triumf al îndrăgitului său Giufă – ruda bună a lui Eulenspiegel şi a lui Păcală – asupra prostiei şi răutăţii. Din această credinţă vine forţa scrisului său.

ŞERBAN STAŢI

r

MAREA

de

CULOAREA VINULUI

Reversibilitate

— Maiestate, spuse ministrul Santangelo lovind uşor cu degetul umărul lui Ferdinando, suntem la Grotte.

Regele se trezi suspinând, în faţa ministrului, deschise ochii lipiţi de somn şi dezorientaţi, îşi trecu dosul palmei peste gura din care îi curgea un fir de salivă.

— Ce este? întrebă.

— Suntem la Grotte, maiestate.

Ferdinando se apropie de fereastra trăsurii.

Case cenuşii care se îngrămădeau în trepte pe povârnişul unei coline, acoperişuri năpădite de urzici şi muşchi. Şi femei îmbrăcate în negru, stând în prag, şi copii cu ochii miraţi şi înfometaţi şi porci care scurmau în gunoaie.

Se trase înapoi.

— Şi la ce mă treziţi? îi spuse ministrului. Şi ca şi cum s-ar fi adresat unei alte persoane: De douăzeci şi patru de ore n-am închis ochii, şi când abia reuşesc să aţipesc un pic, uite că vine neghiobul ăsta şi mă trezeşte cu ştirea nemaipomenită că suntem la Grotte.

Buza, care părea un rinichi de vită, îi tremura de furie. Se uită din nou pe geam. La câţiva paşi de trăsură

lumea se strângea tăcută.

— În grote stau lupii: mergem înainte – îi spuse ofiţerului din escortă. Râse, lăsându-se pe spate, de replica fericită pe care o avusese. Ministrul se prăpădi de râs.

Şi merseră mai departe încă două mile: până la Racalmuto, unde găsiră balcoanele împodobite cu mătase ca pentru sărbătoarea Corpus Domini, garda civică aliniată, o masă bogată la primărie.

Astfel Grotte, în documentele vremii numit *Le Grotte* iar de locuitorii săi, şi astăzi încă, *Li Grutti*, nu avu onoarea să-l primească pe regele Ferdinando.

Exact un secol mai târziu, trenul lui Mussolini trecu în mare viteză prin gara Grotte, prin faţa unei mulţimi care aproape se prăvălea de pe peron pe şine: şi puţini au fost localnicii care au întrevăzut pentru o clipă faţa bronzată şi încruntată a lui Mussolini, alături de cea măslinie şi surâzătoare a lui Starace.

Din aceste două întâmplări, până cu puţini ani în urmă, racalmutezii găseau motive de dispreţ şi batjocură pentru locuitorii din Grotte. Şi la rândul lor, cei din Grotte păstrau un repertoriu de *mime*, care reprezentau în mod comic defectele racalmutezilor: scurte istorioare ca cele culese şi prelucrate de Francesco Lanza, şi pe care tocmai Lanza le-a botezat cu numele de *mime*.

La meciurile de fotbal dintre echipele celor două sate, literatura amintirilor istorice şi a *mimelor*, a invectivelor, a insultelor, dura până în ultimele cinci minute ale partidei: şi se trecea apoi la ceea ce în procesele-verbale ale poliţiştilor purta numele de mijloace violente, adică la pumni, lovituri de picior şi bătăi cu pietre.

În realitate, la nici două mile depărtare, cele două sate erau tot ce poate fi mai diferit şi opus. Grotte avea o minoritate valdeză şi o majoritate socialistă, trei sau patru familii de origine evreiască, o mafie puternică; şi străzi urâte, case urâte, serbări mizere. Racalmuto avea o sărbătoare, splendidă şi frenetică, care dura aproape o săptămână: şi cei din Grotte veneau atunci în masă; dar, în

rest, era un sat fără probleme, împărţit din punct de vedere electoral între două mari familii, cu puţini socialişti, mulţi preoţi şi o mafie divizată.

La schimbarea relaţiilor dintre cele două sate, la îndulcirea şi stingerea rivalităţilor, au contribuit desigur, cu noile forme de viaţă, căsătoriile frecvente între racalmutezi şi grotezi; căsătorii, în mare parte, mediate şi aranjate cu trudă de terţe persoane, dar aproape toate fericite.

Una dintre aceste căsătorii, încheiată cu câţiva ani înainte de sfârşitul Regatului celor Două Sicilii, a rămas în amintirea şi în fantezia locuitorilor din Racalmuto şi Grotte. Nu pentru elemente romantice, obstacole, pasiuni şi sânge: poate numai prin frumuseţea unei fete; sau, poate, pentru că în situaţia pe care a creat-o se află caracteristicile unei societăţi, ale unei epoci.

Căsătoria între don Luigi M., medic şi om înstărit din Racalmuto, şi una dintre fiicele lui don Raimondo G., mare proprietar de pământuri din Grotte, s-a încheiat cu tot fastul cuvenit celor două familii; apoi, viaţa tinerilor căsătoriţi s-a scurs duios în frumoasa casă din Racalmuto în care locuiau soţul, de constituţie imensă şi sangvină, plin de timidă duioşie faţă de foarte tânără şi plăpândă soţie, când. s-a întâmplat un lucru îngrozitor. Don Luigi intră în conflict cu un arendaş de-al său; înfuriat, ajunse să-i dea un picior: o modalitate legitimă, de altfel, pentru un nobil de a pune capăt discuţiei cu un mojic. Dar mojicul nu avea constituţia robustă a lui don Luigi, sau poate lovitura i-a atins un organ vital. „Fapt este, îmi povesteşte un descendent al lui don Luigi, că s-a învârtit de trei ori de jur-împrejurul camerei, s-a prăbuşit încovrigat sub o măsuţă şi a murit”.

Existau şi pe atunci legi: cu gentilomii mai blânde, mai timide; dar un mort este un mort, iar don Luigi nu putea scăpa de închisoare. Fugi, lăsând-o pe tânăra soţie singură în marea casă aurită.

La Clubul oraşului explodă indignarea notabilităţilor. Nu, fireşte, împotriva sărmanului don Luigi. Bătrânul don

Ottavio di Castro, preşedintele asociaţiei şi decanul nobilimii locale, pronunţă cu mâhnire o frază rămasă celebră şi folosită astăzi ca proverb ironic: „Ce vremuri! Un gentilom nu mai poate trage un picior unui ţăran”. Toţi aprobară: lumea se ducea de râpă, ce vremuri!

Don Luigi nu mersese, fireşte, departe: se prea poate să fi stat chiar la Grotte, în casa vreunor rude sau prieteni de nădejde. Dar un neajuns exista totuşi: şi se perpelea la gândul tinerei soţii singure şi înfricoşate, toată numai dantele şi iubire, în imensul pat cu perdele de damasc. Şi au fost chemaţi prieteni puternici, care să facă să dispară, fluture uşor împodobit cu crinii burbonici, acel mandat de arestare pe care Comandantul Garnizoanei îl ţinea prins într-un cui, pe masa din biroul său. Dar, vreme îndelungată, socrul lui don Luigi, care era totuşi un om cu multe resurse şi relaţii, se trudi să găsească „calea cea bună”: şi pe neaşteptate, printr-o simplă întâmplare fericită, a găsit-o într-o seară de decembrie, pe când stătea în halat de casă, citind, lângă vasul cu jăratic, „Îl monitoare”, iar fiica sa Concettina tocmai broda la gherghef, cu mărgeluţe şi paiete aurii, pe pruncul Iisus gol ca un vierme de mătase, doar cu o panglicuţă de care atârnă, între picioarele deformate, un clopoţel. Concettina copia broderia după o iconiţă pe care i-o dăruise o mătuşă călugăriţă: şi don Raimondo nu putea înghiţi clopoţelul acela dintre picioarele lui Iisus, dar nu zicea nimic pentru că nici nu se putea îndoi de nevinovăţia maicilor, care venerau acea imagine, şi nici nu putea tulbura inocenţa fiicei sale, care o îndrăgise copiind-o. Şi în timp ce citea „Îl monitoare”, gândul la clopoţel îl rodea ca o carie; şi îşi propunea să vorbească despre asta cu soţia sa, care să o determine pe Concetta să renunţe la broderie.

De aceea, când auzi bătăi furioase în poartă, în timp ce se ridica pentru a merge să deschidă îi spuse Concettinei:

— Ia clopoţelul de aici, şi, deoarece Concettina nu înţelegea, strigă: Asta… pruncul Iisus, pentru că se temea ca vizitatorul, oricine ar fi fost, să nu râdă de nevinovăţia

Concettinei.

Vizitatorul era o persoaftă influentă, nici mai mult nici mai puţin decât don Nicola Cirino, jurist şi poet, Procuror general din Palermo: şi avusese la intrarea în Grotte, în noaptea aceea de coşmar, un accident la trăsura cu care călătorea; neputând să-şi continue drumul în timpul nopţii, fusese adus în casa lui don Raimondo, cea mai frumoasă din sat.

Era un om de vreo şaizeci de ani, cu părul şi barba cărunte, plăpând, cam bătrâior, dar avea ochii vii şi atenţi, într-un contrast ciudat cu oboseala dezarticulată, căreia părea să-i cadă pradă corpul.

Don Raimondo, care pricepea iute, înălţă o rugă de mulţumire Domnului, care trimisese o noapte de iad, o piatră pe drum, o neatenţie fatală a vizitiului, căruia don Nicola îi atribuia necazul, în timp ce se scuza faţă de don Raimondo pentru deranjul pe care îl provoca.

Deranjul? Era o onoare, o plăcere…

Concettina ascunsese broderia. Don Raimondo o prezentă lui don Nicola, de timiditate fata se îmbujoră ca o piersică. Era foarte frumoasă: trupul armonios, părul de culoarea zahărului ars, chipul blând şi uşor neliniştit, dar în acelaşi timp exprimând veselia nestăpânită a celui care descoperă reversul caraghios al oricărui lucru şi chiar al oricărei supărări. Don Nicola se gândi în versuri la o rămurea de chiparoase, la portocalele printre frunzele verzi sub zăpadă, la luceafărul de dimineaţă; şi tot în versuri, pe care le făcea uşor când se entuziasma în faţa frumuseţii, compară inima sa cu Mongibello, topindu-se pe neaşteptate de dragoste. Din acea clipă, dat fiind că ştia deja de mandatul de arestare a ginerelui lui don Raimondo, codurile de legi, pandectele, rechizitoriile, sentinţele se prăbuşiră în chip de *ex voto* la picioarele unei fete de şaisprezece ani.

A fost o seară frumoasă. Cina, improvizată, a fost excelentă. Ceara dopurilor pe care erau imprimate cifrele unui an nefast, 1848, a fost scoasă de pe sticle: dar vinul s-a dovedit a fi excelent. De altfel, anul 1848 a fost pretextul

pentru a se exprima opiniile identice, ale lui don Nicola şi don Raimondo. Şi-au făcut urări. Don Nicola le făcu în versuri: stăpânei casei, înflorită ca un trandafir, într-o rochie de atlaz pe care o îmbrăcase în grabă, şi Concettinei. Apoi, invitat de don Raimondo, de doamnă şi, cu glas timid, şi de fată, don Nicola recită un poem de-al său despre Torquato Tasso; şi când ajunse la versurile

Şi totuşi viaţa chinuită, oprimată.

A Marelui nefericit avea mângâierea Unor duioşii ascunse: inima, oh, Doamne, Nu-şi pierdea speranţa, un foc îl ardea, însufleţindu-l, suspinul său Era al celui căruia durerea-i este hrană, De-l consola o lacrimă de iubire.

O milă îngerească, o inimă duioasă, Eleonora…

O fixă pe Concettina cu ochi de om intrat în agonie, şi se întinse peste masă spre ea când pronunţă murmurat „Eleonora”, şi ar fi vrut să spună „Concettina”, lucru pe care îl înţeleseră şi don Raimondo şi doamna, schimbând o privire preocupată de înţelegere.

După felicitările aduse poetului, don Raimondo aduse cu pricepere în discuţie nenorocirea întâmplată unei alte fiice ale sale, căsătorită într-un sat apropiat: soţul, urmărit cu un mandat de arestare, fugit cine ştie unde; fiica sa, câteva luni după nuntă, rămasă singură, şi totul din cauză unui picior dat unui ţăran… În felul acesta, lumea avea să ajungă cu fundul în sus… Da, legea: dar un picior dat aşa, într-un moment de enervare…

— Don Nicola păru că-şi pune o armură: o privea pe Concettina şi nu spunea nici da nici nu. Socotea riscurile unei cărţi pe care voia s-o joace: problema nu era dacă s-o joace sau nu, ci dacă s-o joace imediat sau să aştepte până a doua zi.

— Putem rămâne singuri o clipă? întrebă, hotărât pe neaşteptate.

Mama şi fiica se ridicară, puţin jenate; la un semn al lui don Raimondo, ieşiră din odaie.

Învârtind un strop de vin pe fundul paharului, don Nicola Cirino spuse surâzând:

— Don Raimondo, vreţi să petreceţi Crăciunul cu

ginerele dumneavoastră?

— Mă mai întrebaţi? spuse don Raimondo; şi se gândi: „Bani, pentru unul ca el, o să trebuie un sac cu galbeni”.

Rămaseră o clipă tăcuţi.

— Nu este ceea ce vă gândiţi dumneavoastră, spuse don Nicola, ci e mult mai mult: ceva ce pentru dumneavoastră şi pentru mine este preţios, inestimabil… Nu ghiciţi?

— Sfinte Anton, exclamă don Raimondo, care îl invoca pe protectorul satului în momentele cele mai teribile. Ghicise: un fulger i se descărcase în creştet, mintea i se întunecase dintr-odată.

— Îmi dau seama de motivele stuporii dumneavoastră: şi vă voi spune că nu m-aş mira de un refuz; iar faptul că ne-am cunoscut atât de bine în astă-seară ar rămâne pentru mine, în acest caz, o amintire frumoasă… Dar înţelegeţi-mă: în postul în care mă aflu tot ce voi face, ce sunt dispus şi pot să fac, nu-mi va fi reproşat dacă va fi pentru un cumnat, pentru o rudă. „L-a scos pe cumnatul lui din puşcărie: cine n-ar face la fel?”, asta ar spune. Dar pentru un străin…

— Este drept, spuse don Raimondo.

— Îmi pare bine că recunoaşteţi. Şi deci gândiţi-vă: vorbiţi cu doamna, cu fiica dumneavoastră… Mâine, înainte de a pleca, îmi veţi da un răspuns. Şi acum să nu mai vorbim despre asta până mâine dimineaţă.

Don Raimondo chemă slujnica, le anunţă pe femei că se puteau întoarce. Soţia sa încerca să-i citească pe faţă, îl cerceta cu nelinişte. Băură lichior şi Concettina cânta la pian rugăciuni şi romanţe, don Nicola privind-o prostit, sprijinindu-se de pian, cu capul gata parcă să *t* i se rostogolească şi să nimerească în poala Concettinei.

Spre marea mulţumire a gazdelor, don Nicola se decise în sfârşit, când pendula tocmai bătea miezul nopţii, să meargă la culcare. Cu vorbe înflorite le ură noapte bună. Abia ieşise, că doamna se năpusti spre don Raimondo cu un „Ce voia?” lacom şi îngrijorat.

Don Raimondo nu îi răspunse. I se adresă în schimb Concettinei şi o întrebă dacă o iubea pe sora ei. Concettina o iubea.

Şi între tată şi fiică începu să se desfăşoare, cu întrebare şi răspuns, un catehism de familie: şi Concettina răspundea conform celei mai pure ortodoxii, fără a greşi nici cu o iotă principiilor dragostei pentru familie şi ale sacrificiului în care fusese educată, cu intransigenţă şi afecţiune.

Şi în sfârşit, când avu certitudinea că pentru fericirea surorii sale fata ar fi suportat orice pedeapsă, don Raimondo îi spuse că trebuia să se mărite cu don Nicola Cirino, care trebuia să spună doar o vorbă pentru ca don Luigi M. să se întoarcă la tânăra sa soţie, la pământurile sale, la bolnavii săi, scăpat de dezonoarea acuzaţiei.

Concettina se puse pe râs; şi din râs trecu la un plâns convulsiv, disperat. Dar când începu să plângă şi mama ei, iar don Raimondo era pe punctul de a fi cuprins şi el de plâns, fata se înseninã: şi printre lacrimi spuse da, se va mărita cu don Nicola.

Datorită nerăbdării tuturor, a lui don Nicola care ardea de iubire şi a lui don Raimondo şi a familiei sale care îl voiau liber imediat pe don Luigi M., au grăbit nunta. Timp de o săptămână, casa fu năpădită de pânze de olandă, de lenjerie fină de in de cuverturi multicolore de lână şi de mătăsuri lucitoare: cuvântul „pat”, abstract în pluralul discuţiilor şi *capitolelor* nupţiale („douăzeci şi patru de schimburi de pat”), devenea singular şi concret, imagine de dezgust, de repulsie febrilă, în mintea Concettinei. Dar nimic nu se citea pe faţa ei, aplecată uşor pe ghergheful pe care înflorea Pruncul Iisus cu clopoţelul: şi don Nicola o privea extaziat, clopoţelul acela vestind inocenţa în mintea lui de vulpoi bătrân în ale dragostei şi adăugind doar o idee de obscenitate plăcută.

Aşa s-a întâmplat că lucrarea de largă respiraţie şi fundamentală importanţă pe care o visa don Nicola, *Instituţia monarhiei în Sicilia*, a rămas incompletă: căci dragostea pentru tânăra sa soţie îl distrase pe ilustrul

jurist şi poet, iar apoi îl stinse. Trezindu-se într-o dimineaţă, cam la şase luni după nuntă, Concettina îl găsi mort ca un prea-fericit, lângă ea. Se sfârşise tăcut în noapte: aşa cum se termină o luminare după o ultimă pâlpâire.

Văduvă, Concettina se întoarse în casa părintească; şi foarte bogată.

Nu au trecut şase luni, şi a fugit de-acasă, frumuseţe lunară în negrul hainelor de doliu, într-o noapte cu lună, cu un tânăr din Racalmuto care o iubea deja dinainte în tăcere. Un tânăr frumos, elegant, de familie bună, dar generos şi risipitor.

Don Raimondo îi iertă numai pe patul de moarte.

De această poveste, care mă impresionase în copilărie, mi-am amintit intrând la Palermo în biserica San Domenico, unde, printre marii siciliani, se află îngropat don Nicola Cirino. Şi m-am hotărât s-o scriu, din cauza unui impuls imprevizibil şi gratuit pe care ni-l provoacă unele senzaţii, unele întâlniri, unele lecturi. Îl reciteam pe Baudelaire, şi iată: „*Mais de toi, je n'implore, ange, que ţes prières, Ange plein de bonheur, de joie et de lumière*!”. Reversibilitate catolică: şi mi-a venit titlul acestei scurte poveşti, şi motivul de a o scrie. Reversibilitate: a unui trup care îl răscumpără pe altul, în religia dureroasă a familiei, în care Sicilia mai trăieşte şi astăzi; despre o fată din Grotte care răscumpără libertatea unui om din satul vecin şi duşman, Racalmuto.

Călătoria cea lungă

Era o noapte parcă făcută anume, un întuneric dens, încât mişcându-te, aproape că îi simţeai greutatea. Te înspăimânta respiraţia acelei fiare care era lumea, zgomotul mării: o respiraţie care venea să moară la picioarele lor.

— Stăteau, cu valizele lor de carton şi cu legăturile lor, pe o bucată de plajă pietroasă, apărată de coline, între Gela şi Licata: sosiseră acolo pe înserat, şi plecaseră în zori din satele lor; sate îndepărtate de mare, închegate în zona aridă a moşiei. Pentru unii dintre ei era prima oară că

vedeau marea: şi îi înspăimântă gândul că trebuiau să o traverseze toată, de la acea plajă pustie a Siciliei, noaptea, la o altă plajă pustie a Americii, tot noaptea. Pentru că înţelegerea era asta: „Eu vă îmbarc noaptea, spusese omul: un fel de comis-voiajor prin limbuţie, dar serios şi cinstit la chip, şi vă debarc noaptea: pe plaja de la New Jersey, vă debarc; la doi paşi de New York... Şi cine are rude în America, poate să le scrie să aştepte la gara Trenton, douăsprezece zile după îmbarcare... Faceţi singuri socoteala... Desigur, ziua precisă nu v-o pot garanta: marea poate să fie agitată, sau paza coastei poate să supravegheze malul... O zi în plus sau o zi în minus, nu este nimic: important este să debarcaţi în America.

Important era într-adevăr să debarce în America: când şi cum, nu mai avea atâta importanţă. Dacă rudele lor primeau scrisorile, cu adresele confuze şi pline de ştersături pe care reuşeau să le pună pe plicuri, aveau să ajungă şi ei; cine ştie să vorbească trece marea”, spunea pe bună dreptate proverbul. Şi aveau să treacă marea, marea aceea imensă şi întunecată; şi aveau să ajungă la acele *stori* şi *farme* ale Amerâcii, la afecţiunea fraţilor, unchilor, nepoţilor, verilor lor, la caldele, bogatele, îndestulatele case, la automobilele mari cât casele.

Două sute cincizeci de mii de lire: jumătate la plecare, jumătate la sosire. Le păstrau, ca pe nişte iconiţe, între piele şi cămaşă. Vânduseră tot ceea ce aveau de vândut, pentru a le încropi: bordeiul de pământ, catârul, măgarul, proviziile pentru anul ce venea, scrinul, plăpumile. Cei mai şmecheri apelaseră la cămătari, cu intenţia secretă de a-i trage pe sfoară; măcar o dată, după toţi anii de când le suportau samavolniciile: şi erau satisfăcuţi gândindu-se la mutra pe care aveau s-o facă la aflarea veştii. „Vino de mă caută în America, lipitoare, poate că îţi dau banii, dar fără dobânzi, dacă reuşeşti să mă găseşti”. Visul despre America deborda de dolari: nu mai erau banii păstraţi în portofelul jerpelit sau ascuns între cămaşă şi piele, ci vârât neglijent în buzunarele pantalonilor, aruncat cu amândouă mâinile, cum văzuseră

că fac rudele lor, care plecaseră moarte de foame, slabe şi arse de soare; şi după douăzeci sau treizeci de am se întorceau, dar pentru o scurtă vacanţă, cu faţa plină şi îmbujorată, în contrast frumos cu părul alb.

Era ora unsprezece. Unul dintre ei aprinse o lanternă electrică: semnalul că puteau veni să-i ia pentru a-i duce pe vapor. Când a stins-o, întunericul a părut şi mai mare şi mai înfricoşător. Dar după câteva minute, din respiraţia obsedantă a mării s-a desprins mai uman un zgomot familiar de apă: ca şi cum s-ar fi umplut şi s-ar fi deşertat, ritmic, nişte găleţi. Apoi s-a auzit un murmur, un schimb de vorbe în şoapte. S-au trezit cu domnul Melfa în faţa lor, căci sub acest nume îl cunoşteau pe impresarul aventurii lor, mai înainte chiar de a fi înţeles că barca acostase.

— Suntem cu toţii? întrebă domnul Melfa. Aprinse lanterna, făcu socoteala. Lipseau doi: Poate s-au răzgândit, poate vor sosi mai târziu… Cu atât mai rău pentru ei, în orice caz. Doar nu o să ne apucăm să-i aşteptăm, cu riscurile pe care le avem!

Toţi spuseră că nu era cazul să-i aştepte.

— Dacă vreunul dintre voi nu are banii gheaţă pregătiţi, îi preveni domnul Melfa, este mai bine s-o ia din loc şi să se întoarcă acasă: căci dacă îşi închipuie că îmi va face surpriza pe bord, greşeşte cu totul; eu vă duc înapoi la mal, pe Dumnezeul meu, pe toţi câţi sunteţi. Nu este drept ca pentru unul să trebuie să plătească ceilalţi: prin urmare, celui vinovat, i-o voi plăti cu mâna mea şi a tovarăşilor mei, cu o bătaie de care îşi va aminti câte zile o avea; dacă îi convine…

Toţi îl asigurară şi jurară că aveau banii gheaţă, până la ultimul bănuţ.

— În barcă, spuse domnul Melfa. Şi dintr-odată fiecare dintre cei ce plecau deveni o masă informă, un ciorchine confuz de bagaje.

— Iisuse! Da’ ce, v-aţi luat casa cu voi? prinse să înjure, încetând abia când toată încărcătura, oameni şi bagaje, a fost îngrămădită în barcă, cu riscul ca un om sau o legătură să cadă afară. Iar diferenţa dintre un om şi o

legătură consta pentru domnul Melfa în faptul că un om purta la el două sute cincizeci de mii de lire: la el, cusute în haină sau între cămaşă şi piele. Îi cunoştea el, îi cunoştea prea bine pe ţăranii ăştia ciufuţi, pe mojicii ăştia.

Călătoria a durat mai puţin decât se prevăzuse: unsprezece nopţi, inclusiv cea a plecării. Şi numărau nopţile şi nu zilele, pentru că nopţile erau de o promiscuitate atroce, sufocante. Se simţeau cufundaţi în mirosul de peşte, de petrol şi de vomă, ca într-un lichid cald, negru ca tăciunele. Vărsau din cauza asta, în zori, sleiţi, când urcau să se adape cu lumină şi vânt. Dar cum pentru ei marea era de fapt lanul înverzit de grâne când îl unduieşte vântul, marea adevărată îi îngrozea, iar măruntaiele li se strângeau, ochii le viermuiau de lumină, dureros, imediat ce rămâneau să zăbovească puţin cu privirea.

Dar în a unsprezecea noapte domnul Melfa îi chemă pe punte: la început au crezut că mii de constelaţii au coborât pe mare ca nişte turme; dar erau de fapt sate, sate ale bogatei Americi, care străluceau în noapte ca nişte bijuterii. Şi noaptea însăşi era o încântare: senină şi dulce, o semilună care trecea printr-un şir transparent de nori, o briză care umplea plămânii.

— Iată America, spuse domnul Melfa.

— Nu s-ar putea să fie cumva un alt loc, din greşeală? întrebă cineva: pentru că de-a lungul întregii călătorii se gândise că pe mare nu există nici drumuri nici şleauri, şi numai Dumnezeu ar putea nimeri drumul, fără greş, mergând cu vaporul între cer şi apă.

Domnul Melfa îl privi cu milă, întrebându-i pe toţi:

— Aţi mai văzut vreodată, pe la voi, un orizont ca ăsta? Şi nu simţiţi oare că e altfel aerul? Nu vedeţi cum strălucesc localităţile alea?

Toţi au fost de acord, privindu-l cu milă şi neplăcere pe tovarăşul lor care îndrăznise să pună o întrebare atât de neghioabă.

— Să încheiem socotelile, spuse domnul Melfa.

Se căutară sub cămaşă, scoţând banii.

— Pregătiţi-vă lucrurile, spuse domnul Melfa după ce încasase banii.

Le-au trebuit doar câteva minute: dat fiind că îşi consumaseră aproape complet proviziile de drum, pe care trebuiseră să le ia conform înţelegerii, nu le mai rămânea decât puţină rufărie şi darurile pentru rudele din America: nişte vase pentru brânză de oaie, nişte sticle de vin vechi, nişte broderii de pus pe mijlocul mesei sau pe speteaza canapelelor. Coborâră în barcă mulţumiţi, râzând şi fredonând uşor; iar unul începu să cânte în gura mare, imediat ce barca se puse în mişcare.

— Da' ce, n-aţi înţeles nimic? se înfurie domnul Melfa. Vreţi să mă băgaţi în bucluc?… După ce-o să vă las la ţărm, puteţi alerga la primul poliţist pe care îl întâlniţi, şi-i puteţi cere să vă repatriaţi cu prima cursă, mie puţin îmi pasă, fiecare este liber să se omoare cum vrea… Că eu, în definitiv, am respectat învoiala: aici e America, datoria mea să vă las aici am îndeplinit-o… Dar daţi-mi măcar răgazul să mă întorc la bord, ce Dumnezeu!

Îi dădură mai mult decât răgazul să se întoarcă la bord: căci rămaseră aşezaţi pe nisipul umed, nehotărâţi, fără să ştie ce să facă, binecuvântând şi blestemând noaptea a cărei protecţie, stând nemişcaţi pe plajă, s-ar fi preschimbat într-o cursă teribilă dacă ar fi îndrăznit să se îndepărteze din acel loc.

Domnul Melfa le recomandase – împrăştiaţi-vă – dar niciunul nu se simţea în stare să se despartă de ceilalţi. Şi Trenton cine ştie cât de departe era, cine ştie cât le trebuia ca să ajungă acolo.

Auziră, îndepărtat şi ireal, un cântec. „Pare un căruţaş de-al* nostru", se gândiră, precum şi că lumea este pretutindeni aceeaşi, orişiunde omul îşi picură în cântec aceeaşi melancolie, aceeaşi durere. Dar erau în America, oraşele care se zăreau dincolo de orizontul de nisip şi de copaci erau oraşele Americii.

Doi dintre ei hotărâră s-o pornească în recunoaştere. Merseră în direcţia luminii pe care oraşul cel mai apropiat o reflecta pe cer. Găsiră aproape imediat şoseaua;

„asfaltată, bine întreţinută, aici este altfel decât la noi”, dar în realitate se aşteptau să fie mai largă, mai dreaptă. Rămaseră în afara ei, pentru a evita orice întâlnire; o urmau mergând printre copaci.

Trecu un automobil: „pare un Fiat 600”, şi apoi un altul care părea un Fiat 1100, şi încă unul: „cumpără maşinile noastre din capriciu, le cumpără pentru copii cum cumpărăm noi bicicletele”. Apoi trecură, asurzitoare, două motociclete, una după alta. Era poliţia, nu încăpea nicio îndoială; cu atât mai bine că rămăseseră în afara şoselei.

Şi iată că în sfârşit au apărut indicatoarele. Priviră înainte şi înapoi, intrară pe autostradă, se apropiară ca să citească: *Santa Croce Camarina-Scoglitti*.

— Santa Croce Camarina: parcă aş cunoaşte numele ăsta.

— Şi eu; şi Scoglitti parcă-mi spune ceva.

— Poate că vreuna dintre rudele noastre locuia aici, poate unchiul meu înainte de a se muta la Philadelphia: mi-amintesc că locuia într-un alt oraş, înainte de a pleca la Philadelphia.

— Şi fratele meu; locuia în alt loc, înainte de a pleca în Brooklyn… Dar cum se chema, nu-mi amintesc de loc; şi apoi, noi citim Santa Croce Camarina, citim Scoglitti, dar cum citesc ei nu ştim, americană nu se citeşte cum se scrie.

— Tocmai, ce-i frumos în italiană este asta: că citeşti cum este scris… Dar nu putem petrece noaptea aici, trebuie să ne facem curaj… O să opresc prima maşină care trece, o să întreb doar „Trenton”?… Aici oamenii sunt mai binecrescuţi… Chiar dacă nu înţeleg ceea ce spui, vor face un gest, un semn, şi vom înţelege măcar în ce parte este blestematul ăsta de Trenton.

Din curbă, la douăzeci de metri, apăru un Fiat 500; automobilistul îi văzu ţâşnindu-i în faţă, cu mâinile ridicate pentru a-l opri. Frâna înjurând; nu se gândi la o răpire, pentru că regiunea era dintre cele mai calme; crezu că făceau autostop. Deschise portiera.

— Trenton? întrebă unul din cei doi.

— Ce? făcu automobilistul.

— Trenton?

— Pe dracu', Trenton! înjură omul din maşină.

— Vorbeşte italieneşte, îşi spuse cei doi, privându-se ca pentru a se sfătui: dacă nu cumva era cazul să dezvăluie unui compatriot situaţia lor.

Automobilistul închise portiera, băgă în viteză. Maşina porni şi doar atunci le strigă celor doi rămaşi pe şosea ca nişte statui – beţivilor, beţivi nenorociţi, nenorociţi şi neam de… restul se pierdu în goană.

Se aşternu tăcerea.

— Îmi aduc aminte, spuse după o clipă cel căruia numele de Santa Croce nu-i părea străin, că într-un an când prin părţile noastre recolta a fost proastă, tatăl meu s-a dus la Santa Croce Camarina la seceriş.

Se trântiră pe marginea şanţului, loviţi ca de trăsnet: doar nu era nicio grabă să le ducă celorlalţi vestea că debarcaseră în Sicilia.

Marea de culoarea vinului

Trenul care pleacă vara de la Roma la 20, 50 – *acceleratul de Reggio Calabria şi Sicilia*, anunţă la megafon o voce de femeie care, în marea de călători porniţi spre tren, o mare ce duce cu sine valize legate cu sfoară şi baloturi de pânză, evocă şi atârna printre firele gării Termini, spre cerul de seară, un chip feminin de o frumuseţe încă proaspătă – are un vagon de clasa întâi Roma-Agrigento: imens privilegiu solicitat şi menţinut de trei sau patru deputaţi din Sicilia de vest. În realitate, dintre trenurile accelerate pentru sud, acesta este cel mai puţin aglomerat: la clasa a doua sunt puţini călătorii care nu găsesc loc; iar la clasa întâi, mai ales în vagonul de Agrigento, poţi să ai un compartiment doar pentru tine: este suficient să stingi lumina, să tragi perdelele şi să împrăştii bagaje şi ziare pe scaune: măcar până la Napoli, iar dacă vrei să fii prudent până la Salerno. Dincolo de Salerno, poţi dormi, în maiou sau chiar în pijama, căci nimeni nu va veni să caute un loc chiar în compartimentul tău. Dar această comoditate, în ce priveşte locurile, se

compensează pe deplin prin orare: de aceea sicilienii preferă expresul care, plecând cu două ore mai devreme, ajunge la

Agrigento, capătul liniei, cu un avans faţă de accelerat de cel puţin şapte ore.

Dar pe inginerul Bianchi, care pentru prima oară făcea o călătorie în Sicilia – mai precis la Gela, dar nu ca turist – şi nu reuşise să găsească loc la avion, l-au sfătuit să ia acceleratul şi vagonul Roma-Agrigento: şi să reţină locul, căci exista pericolul de a petrece noaptea pe culoar. Sfaturi unul mai rău decât celălalt şi mai cu seamă cel cu rezervarea locului: căci într-un compartiment cu locuri rezervate se află totdeauna atâtea persoane câte locuri sunt, pe când în alte compartimente, nerezervate, ai toate şansele să rămâi singur. Graţie sfaturilor, cum se întâmpla întotdeauna, inginerul Bianchi a ajuns să aibă o călătorie incomodă, în tovărăşia a cinci persoane, trei adulţi şi doi copii; adulţii extrem de vorbăreţi, copiii – de prost-crescuţi.

Dintre cei trei adulţi, doi erau tatăl şi mama copiilor prost-crescuţi şi, împreună cu ei, ca rudă sau prietenă sau cunoştinţă întâmplătoare, era o fată de vreo douăzeci de ani, la prima vedere ştearsă, îmbrăcată ca o călugăriţă, în negru bordat cu alb. Copiii stăteau pe capul ei: cel mai mare sprijinindu-se, picând parcă de somn, cel mai mic căţărându-se pe ea, luând-o de gât, trăgând-o de păr şi coborând apoi pe jos, ca să se ghemuiască, într-o mişcare continuă. Cel mare se numea Lulu iar cel mic Nene: diminutive, afla inginerul Bianchi puţin înainte de a sosi la Formia, de la Luigi şi respectiv de la Emanuele. Dar înainte de a sosi la Formia inginerul ştia aproape totul despre cei patru din familie şi despre fata care îi însoţea. Erau din Nisima, o localitate din provincia Agrigento: o localitate mare, bogată în pământuri şi cu proprietari bogaţi; cu aer bun, administrat de social-comunişti; patria unui şef al regimului fascist; fără gară; cu un vechi castel. Soţul şi soţia predau la clasele elementare; şi fata la fel, dar nu era încă titulară, ci suplinea. Familia venise la Roma pentru că un frate al soţiei, Ministerul Apărării,

grupul A, foarte mare în domeniul pensiilor, se însurase cu o romană: fată serioasă, de familie bună, tatăl Ministerul Instrucţiei Publice, grupul A; mireasa cu licenţă în litere, profesoară într-o şcoală particulară; fată frumoasă, înaltă, blondă. Se căsătorise chiar în acea zi, la San Lorenzo în Lucina; biserică frumoasă; nu chiar ca Sant' Ignazio, dar frumoasă. Martori din grupul A. Fata, care le fusese încredinţată pentru călătoria de întoarcere – de către un frate, Ministerul de Justiţie, grupul A – venise în schimb la Roma pentru a se recrea: ieşise dintr-o boală grea, purta rochia neagră bordată cu alb pentru a-şi ţine făgăduiala făcută sfântului Calogero, protectorul Nisimei, sfânt făcător de minuni. La Roma, cu atâtea biserici, nu era una închinată sfântului Calogero: cum e cu putinţă? se întreba soţia; – nu tu o biserică, nu tu un altar. Şi era un mare sfânt.

Soţul ei surâdea uşor sceptic, când auzea de sfântul Calogero. Fata spuse că, pe când era copil, îi era frică de sfântul Calogero: era negru la faţă, cu barba neagră, cu mantia neagră; şi, în realitate, nu ea făcuse jurământul, ci mama ei; dar era ca şi cum l-ar fi făcut ea: încă o lună, cea de-a şasea, mai trebuia să poarte hainele negre bordate cu alb.

— În toiul verii, cu căldura asta care topeşte şi pietrele, spuse soţul.

— Altfel ce jurământ ar mai fi? – se supără soţia lui. Fără puţină suferinţă, jurământul nu are rost.

— Dar nu e de-ajuns că toată Roma se uita la mine? întrebă fata.

— Nu e de-ajuns! Umilire şi suferinţă sunt cele două lucruri necesare pentru a îndeplini o făgăduială, spuse doamna sigură de ea.

Fata se strâmbă uşor, cu dispreţ. Şi dintr-odată, inginerul o văzu altfel. Avea sâni frumoşi sub veşmintele acelea severe, un corp frumos. Şi ochii luminoşi.

— Dezleg un jurământ, spuse copilul cel mai mic dezlegându-şi pantofii şi încercând să-i arunce în sus. Un pantof îi rămase în picior, celălalt îl lovi pe inginer în pipet.

— Nene! strigară tatăl şi mama în chip de dojană şi ameninţare. Îi cerură scuze inginerului, care, înapoind pantoful spuse: – Dar nu-i nimic: copiii, se ştie… şi nu fusese într-adevăr nimic, nu ştia ce-i pregăteau Nene şi Lulu în cursul călătoriei atât de lungi: de la Napoli, unde s-au dezlănţuit cu totul, până la Canicatti.

— Povestea asta cu jurămintele! spuse soţul continuând discuţia în timp ce-i punea la loc pantoful lui Nene. Treburi vechi de când lumea: superstiţie, ignoranţă…

— Dar şi tu ai urcat scara sfântă, îi întoarse vorba, acră, soţia.

— Şi ce legătură are asta? spuse soţul, evident foarte jignit.

— Are legătură: să-l lăsăm pe domnul să judece dacă are sau nu are legătură, spuse implacabilă soţia. Inginerul schiţă un zâmbet şi un gest timid că el nu se amestecă.

— Nu, insistă doamna, trebuie să spuneţi dumneavoastră dacă are sau nu vreo legătură faptul că el se duce la biserică să urce în genunchi scara sfântă şi apoi râde de jurămintele făcute sfinţilor.

— Bine, spuneţi-mi, îl încurajă soţul: cu o slabă speranţă de a fi iertat.

— Ce înseamnă să urci scara sfântă? întrebă inginerul, doar ca să câştige timp.

— Nu ştiţi? se miră doamna.

— Am o idee vagă, aşa ca o amintire, spuse inginerul.

— O idee vagă, o amintire… Dar iertaţi-mă, dumneavoastră sunteţi catolic sau nu?

— Sunt catolic, dar…

— Gândeşte ca şi mine, izbucni triumfător soţul.

— Tu ai urcat scara sfântă, spuse, fulgerându-l din nou, soţia sa.

— Ca să fiu alături de tine, îndrăzni soţul.

— Mi-e foame! strigă Nene. Vreau salam, vreau banane.

— Şi eu vreau o oranjadă, spuse Lulu.

— Niciun salam! îţi face urticarie, spuse mama. Făcu

semn spre nişte mici pete roşii pe braţele lui Nene.

— Salam, sau fac ca măgarul lui don Pietro, spuse Nene cu o figură care promitea imediata punere în practică.

— Cum face măgarul lui don Pietrp? îl întrebă fata, amuzată, pentru că, evident, ştia despre ce e vorba.

Nene alunecă de pe banchetă pentru a da un răspuns mimat.

— Pentru Dumnezeu! strigară tatăl şi mama punând mâna pe el. Măgarul lui don Pietro, îi explicară inginerului, obişnuia să se tăvălească pe jos cu picioarele în sus, furios. Nene reuşea să-l imite perfect.

Îi dădură salam.

— Oranjada, gemu Lulu, oranjada, oranjada!…

— La Napoli, îi promiseră toţi, inclusiv inginerul. Pentru a obţine ceea ce voia, Lulu scotea vaiete irezistibile, pe când Nene se folosea de ameninţări şi şantaj. Inginerul prefera purtarea directă şi expeditivă a lui Nene, vaietele lui Lulu călcându-l groaznic pe nervi.

Giugiulit de părinţi, Lulu se calmă. Intermezzo-ul fusese providenţial: subiectul delicat al scării sfinte era uitat.

— Dumneavoastră nu sunteţi însurat, emise doamna după ce aruncă o privire rapidă la mâna stângă a inginerului.

— Oamenii cu scaun la cap nu se căsătoresc, glumi soţul.

— Asta e adevărat, dacă tu te-ai însurat, spuse soţia.

— Eu, în schimb, cred, spuse inginerul, că oamenii cu scaun la cap, mai devreme sau mai târziu, tot se căsătoresc: eu am s-o fac puţin cam târziu, dar am s-o fac.

— Auzi? spuse soţia, ca un reproş la adresa soţului. Aşa vorbesc oamenii cu judecată.

— Dar eu glumesc… Însă, dacă am vorbi serios, în general, în mod obiectiv, căsătoria este o eroare… în mod subiectiv, personal, nu am dreptate să mă plâng: soţia mea, nu o spun doar aşa, sau pentru că e de faţă, e cu adevărat un înger – doamna plecă fruntea, dintr-odată radioasă – şi

apoi mai sunt şi aceşti doi îngeraşi… – mângâie capul lui Nene, care era lângă el; şi pentru a nu rămâne dator, Nene îşi şterse boticul, strălucitor şi gras de salam, pe cămaşa de mătase naturală a tatălui: cămaşă de ocazii, pe care nu avusese timpul să o schimbe după căsătoria cumnatului.

— Cămaşa! strigă doamna. Dar era prea târziu: o pată grasă înflorea, hieroglifică.

— Îngeraşule, spuse tatăl, ai distrus cămaşa lui tata.

— Mai vreau salam, spuse Nene.

— Mai pronunţă o dată cuvântul salam şi vine poliţistul să te ia, îl ameninţă tatăl.

— Nu îl pronunţ, îl vreau, spuse Nene ocolind cuvântul.

— E deştept de n-are pereche, spuse tatăl cu mândrie.

— Îl vreau, reluă Nene.

— Nu, nu şi nu, spuse tatăl.

— Cum ajungem acasă, spuse Nene, o să-i spun mătuşii Teresina că aţi vorbit-o de rău cu unchiul Toto.

— Noi am vorbit-o de rău? spuse mama ducându-şi mâna la piept, preocupată şi mâhnita.

— Tu şi tata: i-aţi spus unchiului Toto că mătuşa e zgârcită, că nu se spală, că face răutăţi… preciză Nene cu o ţinere de minte feroce.

— Îi dau salam, spuse tatăl.

— Dă-i, aprobă mama, şi când va fi roşu tot de urticarie, plin de mâncărimi, va merge să-l scarpine mătuşa Teresina.

— Mă frec de perete, spuse Nene victorios, luând salamul pe care i-l întindea tatăl.

Inginerul văzu, prin vălul de nelinişte tăcută ce se coborâse peste părinţii lui Nene, chipul mătuşii Teresina, ascuţit şi mişcător, ca de dihor. Pentru a-i distrage de la mâhnirea lor spuse: – Am şi ajuns la Napoli, căci luminile oraşului punctaţi noaptea.

Vestea îl tulbură pe Lulu, care moţăia moleşit, sprijinit de fată: strigă că voia oranjada.

În timp ce trenul aluneca de-a lungul peronului,

strigătul: plăcinte, plăcinte, îl făcu curios pe Nene. Tatăl îl lămuri că era vorba de o prăjitură din foi de plăcintă cu cremă. Nene, entuziasmat, şi cu obişnuita lui politeţe, ceru una. Inginerul îi oferi o oranjadă lui Lulu şi o plăcintă lui Nene. Atâta amabilitate faţă de copii a provocat un val de mulţumiri şi o prezentare oficială: profesor Micciche, inginer Bianchi.

Nene, care de la prima muşcătură chiar arătase un dezgust teribil faţă de plăcintă, o aruncă în momentul festiv al prezentărilor, ca pe o sticlă de şampanie la lansarea unei nave, ţintind evident capul tatălui său şi ratându-l ca prin minune.

— Derbedeule, spuseră tatăl şi mama într-un glas.

— E o porcărie, strigă Nene. Vreau o plăcintă cu brânză de vaci.

— O plăcintă cu brânză de vaci? spuse profesorul Micciche. Unde să găsesc, în gara Napoli, o plăcintă cu brânză de vaci?

— La dracu': eu vreau o plăcintă cu brânză de vaci, spuse Nene dezvăluind o înclinaţie spre un limbaj crud, nebănuită, până în clipa aceea, de inginer.

Fata râse. Profesorul Micciche şi doamna, cuprinşi de disperare, îl ameninţară imediat cu sosirea poliţistului cu bici şi lanţuri, îl rugară pe inginer să privească pe culoar, căci poliţistul, adus de limbajul urât al lui Nene, era sigur pe undeva pe-aproape. Inginerul privi pe culoar, atestă prezenţa poliţistului.

— Poliţistul e un tâmpit! spuse Nene în şoaptă; îi era frică, dar nu voia să cedeze.

Între cei doi soţi se iscă o ceartă pentru a stabili de unde şi de la cine învăţase Nene cuvintele acelea urâte. Clubul, unde tatăl îl ducea de obicei după-amiezile, era, după doamna, bolgia celor care debitau obscenităţi; nişte indivizi precum Calogero Mancuso şi Luigi Finisterra, fiind cei mai direcţi responsabili de degradarea lingvistică a lui Nene: tineri care nu aveau nimic de făcut şi se distrau pe seama nevinovăţiei unui copil.

— Dumneavoastră nici nu vă puteţi imagina, spuse

doamna adresându-se inginerului, lucrurile pe care i le spun: lucruri îngrozitoare, chiar şi despre sfinţi şi despre papa… Noroc că băiatul le uită.

Dezminţirea lui Nene a fost imediată: – Papa e… – dar două mâini, una a mamei şi una a tatii, au sărit să-i închidă gura, din care şuieră nu cu totul indescifrabilă teribila definiţie, ca apa din spărtura unei conducte astupate ca vai de lume.

— Aţi văzut? spuse doamna inginerului. Şi eu credeam că uitase… Astfel de lucruri îl învaţă.

Tot după părerea doamnei, asta desigur nu s-ar fi întâmplat niciodată dacă tatăl, în loc să joace partida de cărţi la club, ar fi fost atent la copil: profesorul Micciche îşi pierdea capul la jocul ăsta.

După profesor, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel: nu clubului, loc de manifestare a unor sentimente elevate şi a unui limbaj rafinat, i se datorau expresiile vii ale lui Nene, ci curţii, locuite de o adunătură de bădărani, în care dădea un balcon al casei lor: şi de vină era doamna, dacă Nene stătea ore întregi privind din balconul acela.

Nene se pronunţă, lapidar, pentru a pune capăt controversei: – La club. Profesorul se muie, dar doamna nu abuză de triumf; ba chiar schimbă vorba, aducându-şi aminte, dat fiind că trenul o pornea din nou, de călătoria lor de nuntă în care, după Taormina, se opriseră la Napoli.

Era deja miezul nopţii. „Aici nu se doarme” se gândi inginerul. Dar dacă nu-i convenea, putea să schimbe compartimentul, căci erau unele aproape goale. Dar, în realitate, nu-i era somn; iar iritarea de a fi nimerit între persoane de o limbuţie nestăpânită şi cu cei doi copii teribili pe deasupra, fusese înlocuită de amuzament; acuma, pe punctul de a se decide să părăsească compartimentul, îl cuprinsese un sentiment vag şi nedefinit care nu putea fi afecţiune, dar semăna cu afecţiunea. Nu fusese niciodată apropiat de copii şi crezuse mereu că nu poate suporta compania lor, totdeauna în călătorii respectase regula de a nu se aşeza în compartimentele în care erau copii; dar Nene, hotărât

lucru, îi plăcea. Şi-i plăcea şi fata: la fiece gest pe care îl făcea, cu fiece cuvânt pe care-l rostea, devenea mai plină de viaţă şi mai atrăgătoare. „Fapt e, gândea inginerul, că o călătorie e ca o reprezentare a existenţei, o sinteză, prin limitarea în timp şi spaţiu; întrucâtva era ca la teatru: şi acolo se creează din nou, în mod intens, pe un fond nebănuit de ficţiune, toate elementele, raţiunile şi raporturile vieţii noastre”. Se hotărî să-i comunice profesorului intenţia sa de a se muta într-un alt compartiment, pentru a-i lăsa mai liberi, spuse, pentru a lăsa puţin mai mult spaţiu copiilor.

— Nici gând, spuse profesorul, nu trebuie să vă deranjaţi: în cel mai rău caz, plecăm noi.

Au schimbat amabilităţi şi proteste politicoase şi, la urmă, hotărâră că nimeni nu avea să plece din compartiment.

Lulu spuse că îi era somn şi voia să se stingă lumina.

— Nu vreau întuneric: eu trebuie să mă păzesc de poliţist, spuse Nene care, în privinţa poliţistului, nu avea conştiinţa împăcată.

— Stingeţi lumina! strigă Lulu. Vreau să dorm.

Ca fulgerul, Nene trecu, ca să vorbim ca poliţistul, la fapte: alunecă de la locul său şi se prăvăli asupra lui Lulu, muşcându-l deasupra genunchiului. Lulu ţipă, trăgându-l furios de păr pe fratele lui. Îi despărţiră strângându-l de nas pe Nene, ca să-l facă să-şi descleşteze gura, şi desfăgând unul câte unul degetele lui Lulu. Nene primi de la tatăl său o palmă uşoară, iar Lulu o doi and uşoară.

— Dar cine e poliţistul ăsta? îl întrebă inginerul, surâzând, pe Nene.

— E un… din nou, o mină se puse rapid pe gura lui Nene, dar fără vreun rezultat apreciabil.

— Pruncul Iisus plânge ori de câte ori spui lucruri urâte, plânge, spuse mama.

— Unde e pruncul Iisus? întrebă Nene.

— E în cer şi e aici: e pretutindeni.

— Nu l-am văzut niciodată, spuse Nene cu răceală.

— Nu se vede, dar există.

— Dacă nu se vede, nu există.

— Blestematule! spuse mama.

— Ai să ajungi în iad, comentă Lulu.

— În iad se duc poliţiştii, spuse Nene.

Au râs cu toţii, chiar şi mama lui.

— Drăcuşor, asta eşti, un drăcuşor, spuse tatăl său mângâindu-l cu dragoste. Iar către inginer, cu ochii strălucind de mândrie: – îl auziţi? Aţi mai văzut vreodată un copil ca ăsta?

Inginerul spuse: – Niciodată, şi era adevărat.

— Nu e rău, spuse mama, e doar nervos... Dacă aţi vedea cât e de generos: de câte ori are un lucru nou, o jucărie, o carte cu poze, o dăruieşte imediat; iar săracilor le-ar da casa cu tot ce e înăuntru; cum vine vreun sărman să ceară pomană, îşi pierde capul: mamă, să-i dăm o haină; să-i dăm o saltea; să-i dăm nişte farfurii... E convins că sărăcia înseamnă lipsa de saltele şi de farfurii, e obsedat de ideea că săracii dorm pe jos şi mănâncă mâncarea din cutiile de lapte pe care le aruncăm noi...

— Dorm în faţa bisericii, spuse Nene, şi mănâncă din cutiile de conserve: am văzut eu. Şi mor.

— Nu mor de loc, spuse tatăl.

— Mor, spuse Nene pe un ton care nu admitea replică. Şi adăugă: Dar eu mă fac sărac: şi săracii n-o să mai moară.

— Vrea să se facă sărac! îl ironiză Lulu. Cretinule, ţi-am spus-o de o mie de ori: te poţi face doctor, te poţi face preot; dar nu te poţi face sărac.

— Nu-i aşa că te poţi face sărac? îl întrebă Nene pe tatăl lui.

— Desigur, desigur, te poţi face sărac... Cum de nu? răspunse iute profesorul Micciche.

— Vezi? îi spuse Nene lui Lulu. Tu eşti cretin: nu ştii că te poţi face sărac.

— Şi eu mă fac poliţist, spuse Lulu, şi atunci te arestez pe tine şi pe toţi săracii.

Lovitura era dură. Nene se ridică.

— Mă muşcă! strigă Lulu ridicând picioarele într-o

poziţie din care să-l poată respinge.

— Nu te muşc: m-am ridicat pentru că vreau să fac câţiva paşi. Doar nu trebuie să stau tot timpul aşezat? spuse Nene pe un ton care ascundea o minciună şi adresându-se tuturor pentru a fi aprobat. Dar, o clipă mai târziu, stătea iar jos, cufundat, se vedea, în gânduri melancolice. Şi aşa, pe-ncetul, îl fură somnul.

Au stins lumina, au coborât cu câţiva centimetri geamurile şi au tras perdeluţele.

— Să sperăm că vom dormi puţin, căci mai avem încă cincisprezece ore de călătorie: noapte bună, spuse profesorul Micciche. Toţi îi spuseră noapte bună, chiar şi Lulu, ameţit deja de somn. Era ora două.

Inginerul sta lângă fată, iar lângă aceasta, de partea cealaltă, Lulu; locurile din faţa lor erau ocupate de profesor, de Nene şi de doamnă. Nene dormea agitat, poate că poliţistul apărea în pragul somnului, făcând să şuiere vina de bou şi să zdrăngăne cătuşele. Era un copil nu tocmai frumos, mai frumos era Lulu, fără îndoială; era însă un copil extraordinar: lăsa să se întrevadă la el nişte sentimente, gânduri, raporturi, pe care inginerul Bianchi nu le aprofundase niciodată. Îl privea cu o senzaţie aproape dureroasă: ca pe un simbol al existenţei care până în acea clipă îi scăpase. Viaţa, chiar şi viaţa lui de inginer, mai ales viaţa lui de inginer consta în definitiv din faptul că avea treizeci de ani faţă de Nene care avea numai patru… Nu poţi avea încredere în tehnică fără a avea încredere în viaţă: nu poţi evolua pe orbită, în jurul pământului, decât pentru că există copii care au patru ani, copii care se nasc, copii care se vor naşte. Dar societatea noastră începe să privească copiii ca pe o problemă, cum se şi face în Statele Unite, cu toate studiile de pedagogie şi de medicină care se efectuează în ceea ce priveşte libertatea lor”. „Realitatea este aceasta: copiii nu sunt o problemă. O societate care îi priveşte astfel îi îndepărtează de ea, nu propune o soluţie de continuitate. Lulü şi Nene nu sunt probleme pentru profesorul Micciche şi pentru soţia lui: e adevărat, totuşi, că sunt profesori, iar la un concurs ar fi

repetat toate teoriile americanilor şi elveţienilor asupra educaţiei”. „În legătură cu elveţienii: dintr-o societate cum e cea elveţiană, care pare lipsită de germenii tragediei şi ai istoriei, a ieşit acel inginer Faber al lui Max Frisch. Tragedia greacă şi politehnica din Zürich. Tragedia tehnicianului. Şi ajunge să explodeze în pământul antic al Greciei, unde fatalitatea te mai pândeşte încă”. „O clipă: te gândeai la copii, inginerul Faber nu are nicio legătură cu asta”. „Are legătură: dar trebuie să te gândeşti mai bine la asta, acum te cuprinde somnul”. „Iată: Grecia, Sicilia; poate aceasta e problema”. „Liceul clasic! La fiece pas punem pe tapet Grecia”. „Chiar aşa, e un fapt: în Elveţia, în fiece copil, vezi elveţianul de mâine; în Grecia, individul, omul… Şi chiar şi în Sicilia, îmi închipui: aceşti doi copii…” „Sunt locuri în care nu există educaţie, nu există reguli, tehnici, deprinderi educative; există sentimentele, iar grecii şi sicilienii cred că nu există problemă pe care sentimentele să nu o poată rezolva”. „Astfel rezolvă chiar şi moartea”, se gândi în vreme ce pale uşoare de somn treceau peste mintea sa.

Îl trezi căldura. În somn, capul fetei alunecase de pe spetează pe pieptul lui: dormea un somn greu, obosit. Inginerul se simţi plin de duioşie, de o bucurie de nedescris: pentru părul acela care mai că-i atingea gura, pentru sânul care apăsa dosul palmei sale. Trupul său, eliberat acum de somn, se încordă.

Dormeau toţi, profesorul chiar sforăia puternic. Erau deja în Caâabria; în gări, în tăcerea nopţii care se întindea pe neaşteptate, se auzeau fraze în dialect. La un moment dat, trenul se opri pe malul mării, zgomotul mării deveni imagine, ca la cinematograf, într-una din acele schimbări ale imaginii în care figurile omeneşti se dizolvă tocmai în avansarea undelor; inginerul se simţi pătruns de ea, dizolvat: era de fapt, nedescifrat, sentimentul de comuniune cu lumea, cu natura, cu dragostea.

Când trenul se puse în mişcare, inginerul îl simţi pe Lulu agitându-se: după câteva clipe, pe neaşteptate, îl văzu în faţa lui. Copilul îl privea mut de stupoare şi reproş: apoi

luă între mâini capul fetei şi, cu efort, îl ridică, îl sprijini de spetează. – „E gelos, gândi inginerul, e gelos: s-a legat de fată ca un îndrăgostit; de aceea a stat liniştit, mereu alături de ea”. Fata se trezi, înţelese: – Iertaţi-mă, îi spuse inginerului, iar lui Lulu: – Dormi mai departe, puiule, e încă noapte; îţi dau numaidecât locul meu, ca să te poţi întinde şi dormi liniştit.

Îl aşează pe două locuri, îl mângâie pe păr. Lulu nu vorbi: o privea plin de resentiment şi în acelaşi timp implorând-o, perpelindu-se de o durere fără nume. Fata ieşi pe culoar.

Ca să se poată duce după ea, inginerul aşteptă ca Lulu să adoarmă din nou. Fata stătea în fundul culoarului, sprijinindu-şi tâmplă de geam, lăsându-se parcă în voia somnului. Inginerul se apropie de ea spunând: – A adormit din nou, şi apoi, după o lungă pauză: – E gelos.

— Mă iubeşte, spuse fata.

— Nu e ca Nene: e mai închis, mai melancolic… Nene e extraordinar, spuse inginerul.

— Nene e teribil: încă n-aţi văzut tot ce e în stare să facă… Săraca Lucia e înnebunită.

— Pe doamnă o cheamă Lucia? Mi se pare că soţul ei îi spune altfel.

— Îi spune Etta, de la Lucietta… Pe mine mă cheamă Gerlanda, dar mi se spune Dina, de la Gerlandina… Nu există om în Sicilia căruia să i se spună cu adevăratul nume, chiar dacă e un nume frumos.

— Gerlanda e un nume frumos.

— Nu e un nume frumos, e greoi, ca o povară[2]…

— Nu l-am mai auzit niciodată în alte părţi ale Italiei.

— Există doar în provincia Agrigento: sfântul Gerlando este protectorul oraşului, primul episcop.

— Şi sfântul Calogero era episcop?

— Nu, sfântul Calogero era pustnic… Erau şapte fraţi, spune legenda, toţi şapte cu numele de Calogero: unul a venit în împrejurimile satului Nisima. Şapte bătrâni

2 Joc de cuvinte intraductibil : în italiană gerla înseamnă „coş de purtat în spate“ (n. t.).

frumoşi: Calogero în greacă înseamnă bătrân frumos. Dar eu nu ştiu greceşte. Dar dumneavoastră?

— Am învăţat, dar nu pot să spun că ştiu.

— Aş fi vrut să învăţ; dar o fată care face liceul, spuneau ai mei, trebuia să meargă apoi la universitate; şi cum să trimiţi o fată singură, într-un oraş ca Palermo?

— În Sicilia toate familiile gândesc aşa?

— Oh, nu, nu toate/

— Familia dumneavoastră este deosebit de severă?

— Nu deosebit: în Sicilia sunt încă multe familii care văd viaţa într-un anumit fel, care se tem…

— De ce?

— De lume, de ei înşişi… Şi nu greşesc cu totul… Eu, înainte de boală, eram mai puţin tolerantă, mai nerăbdătoare: aş fi vrut să dau un concurs, să plec din Sicilia… Acum văd lucrurile puţin altfel: mi se pare că viaţa a pierdut din seriozitate, că fiecare e dispus să-i trădeze pe ceilalţi, pe toţi ceilalţi… Nu reuşesc să mă fac înţeleasă, nu-i aşa?

— Ba vă faceţi foarte bine înţeleasă.

— La Roma, la Ostia, la o masă de cafenea, văzând cum se scurge fluviul de oameni pe dinaintea mea, m-am gândit că niciunul nu era cu ceilalţi, chiar dacă vorbeau, glumeau, mergeau la braţ; în urma vieţii, ca în urma unui car funebru, când fiecare gândeşte „sunt viu, a fost rândul altuia, eu nu mor” şi toţi cei din jur, lumea întreagă, aveau să moară înaintea lui… Aţi luat parte vreodată la un cortegiu funebru?

— De câteva ori.

— Eu de mai multe ori… înţelegeţi deci ceea ce vreau să spun, chiar dacă vorbesc încurcat; mergem aşa, căutând bucuria.

— Dumneavoastră spuneţi lucruri perfect adevărate.

— Poate că sunt idei de om sculat după boală. Dar dumneavoastră nu vi se pare că viaţa şi-a pierdut din seriozitate?

— Nu în toate părţile, spuse inginerul.

— Oh, nu, nu în toate părţile: eu cred că la mine în

sat viaţa mai e încă serioasă… Dar aparenţele sunt meschine, intolerabile… Dumneavoastră vă gândiţi că şi eu sunt meschină, demodată, şi pe deasupra îmbrăcată aşa…

— Nu, nu, protestă inginerul, gândesc cu totul altfel.

— Mie-mi place viaţa: îmi plac lucrurile frumoase, hainele frumoase… Şi mi-ar plăcea să-mi dau cu ruj pe buze, şi să încerc să fumez.

— Sunteţi fata cea mai încântătoare pe care am cunoscut-o vreodată, chiar îmbrăcată după jurământul făcut sfântului Calogero, şi chiar fără ruj pe buze.

Ea îşi plecă ochii, începu să mişte arătătorul pe geam, scriind parcă: – Scrieţi ceva? o întrebă inginerul.

— Cum?

— Vorbeam despre geam; mi se părea că scrieţi ceva.

— Oh, da, numele meu; când sunt tulburată, mă trezesc scriindu-mi numele.

— Nu trebuie să vă simţiţi tulburată dacă vă spun că sunteţi o fată frumoasă şi că îmi place să stau de vorbă cudumneavoastră, pentru că este adevărul.

— Oh, spuse fata, şi îşi împreună mâinile, ca pentru a le împiedica să-i scrie din nou numele pe geam.

— Poate că nu e înţelept să încercăm să prelungim o întâlnire ca a noastră dincolo de destinaţia călătoriei, dar vreau să vă spun că mi-ar face plăcere să vă revăd.

Capul profesorului Miociehe apăru pe culoar: părea desprins de trup, între perdelele încrucişate şi, la fel cu capul sfântului Ioan Botezătorul, care şiroia de sânge, picotea de somn şi neîncredere.

— Da’ de ce aţi plecat? îi întrebă cu oarecare iritare.

Fata îi spuse inginerului: – Şi mie, cu simplitate, şi porniră să risipească neîncrederea profesorului.

Trenul intra în gara Paola: şi abia se potolise scrâşnetul frânelor că se auziră strigătele „fragi, fragi”, pe care profesorul Micciche le aştepta cu şase sute de lire în mina: un pahar de fragi pentru fiecare, inclusiv inginerul.

Copiii se deşteptară: cu ochii încă închişi, întinseră mâinile spre fragi.

— Oh, tu şi cu fragii tăi! spuse doamna. I-ai trezit.

— Nu eu: s-au trezit din cauza strigătelor vânzătorilor, se scuză profesorul.

— Tu te-ai mişcat înainte de-a auzi strigătele, spuse doamna.

— M-am mişcat, explică profesorul, pentru că… se întrerupse, jenat; iar din ochi, imperceptibil, arătă spre fată şi inginer. La doamnă, în locul preocupării de tutore a soţului ei, apăru atunci vocaţia oricărei femei măritate de a împinge alte femei spre căsătorie: în cazul în speţă, alimentat de latura romantică a unei călătorii cu trenul, făcută de un inginer de pe continent şi o fată bună din provincie.

Nene, care abia gustase din paharul lui, spuse: – Mai vreau fragi.

— Uite-i pe ai mei: eu nu mănânc, spuse doamna.

— Este sau nu este prost-crescut? întrebă profesorul cerându-le tuturor aprobarea.

— Nici nu-şi va termina paharul: vorbeşte ca să se afle în treabă, ca şi tine, spuse doamna, şi voia să-i reproşeze soţului mica gafă dinainte, când se întrerupsese.

— O să mănânc paharul meu, pe al tău şi încă zece, încă o sută de pahare cu fragi, spuse Nene”.

— O să mănânc o sută de pahare cu fragi! îl imită Lulu.

— Două sute, o mie, se încăpăţâna Nene, dar deja îi dădea cu greu de hac paharului său. După o clipă, îl dădu mamei spunând: O să-l mănânc mai târziu.

— Uh, uh, uh, îl luă în râs Lulu.

— Nu mă plictisi, îl preveni Nene.

— Nu vorbeşte pentru ca să se afle în treabă, reveni profesorul la atac, vorbeşte pentru că e un derbedeu… Dar te aranjez eu: te bag într-un colegiu, să ştii asta.

— Printre orfani? se informă academic Nene.

— Exact: printre orfani.

— Dacă tu nu mori, nu mă iau: tu mori şi eu plec cu orfanii.

Profesorul pipăi peretele, căutând o porţiune de

metal şi puse mina pe scrumieră[3]. Imunizat astfel în faţa morţii, cu aceeaşi mândrie, îi spuse inginerului: Vedeţi ce logică? Şi lui Nene: Nu-ţi face iluzii: te iau şi dacă sunt în viaţă, e suficient să-i spun o vorbă lui padre Ferraro.

Dar prevăzând perfect reacţia lui Nene, sări în picioare şi aplecându-se ameninţător spuse: – Să nu cumva să te încumeţi să spui ceea ce voiai să spui despre padre Ferraro, că-ţi trag o bătaie s-o pomeneşti o sută de ani.

— Nu spun, o gândesc, zise Nene de loc tulburat.

Nervos, profesorul îşi trecu de două ori mâna peste faţă, apoi râse. Râseră cu toţii. Şi pe când râdeau apăru controlorul să ceară biletele; i le dădură, profesorul se informă asupra orarului. Dar abia plecase, că Nene anunţă: – Mă gândesc tot la padre Ferraro.

— Iisuse! se întristă doamna. Dar profesorul, inginerul şi fata râdeau cu lacrimi.

Ajunseră la Villa San Giovanni, după ce comentaseră pe îndelete vioiciunea lui Nene şi după ce potoliseră o serie de încăierări izbucnite pe neaşteptate între Nene şi Lulu; şi ca amintire a intervenţiilor de pacificare, cămaşa profesorului şi cea a inginerului erau stropite cu zeamă de fragi.

Profesorul, în plină euforie, propuse să meargă cu toţii pe punte, pe vapor, să ia o cafea.

— Şi valizele? spuse doamna.

— Da, valizele… rămase consternat profesorul. Şi cu voluptatea sicilianului de a se autodenigra îi explică inginerului că, apropiindu-se de Sicilia, regula era să nu lase niciodată nepăzite valizele; era cu totul altceva decât în nord, unde după imaginaţia profesorului, valizele umblă, la fel cu câinii, numai cu proprietarii lor legitimi.

Doamna, care avea în minte un plan anume, propuse o soluţie: să meargă sus mai întâi

Dina şi inginerul iar apoi, la întoarcerea lor, dar să nu se grăbească, să meargă ea cu soţul ei, cu copiii, să ia o cafea.

Protestele copiilor, nerăbdători să urce pe punte, au

3 Obicei echivalent cu gestul nostru de a bate în lemn (n.t.).

fost reprimate autoritar. Profesorul, în realitate, nu părea convins: era sfâşiat între responsabilitatea faţă de fratele fetei şi plăcerea de a înlesni o idilă. Dar hotărârea doamnei îl înfrânse.

Aşa rămaseră singuri, fata şi inginerul, în strâmtoarea Messina, sclipitoare în soarele abia răsărit. Luară în grabă o cafea şi apoi stătură, tăcuţi, cu faţa spre Messina: albă, limpede. Gândurile le erau tulburate de noaptea nedormită şi de lumina dimineţii pe mare. Când vaporul o porni, fata spuse: – Să coborâm: copiii sunt nerăbdători să vină sus.

Erau mai mult decât nerăbdători: Lulu scâncea şi Nene era întins, în semn de protest mut, pe podeaua compartimentului.

Profesorul îl arătă în batjocură fetei şi inginerului: – Priviţi-l: ce deosebire e între el şi un câine? dar Nene o zbughise deja afară, urmat de Lulu şi de doamna.

Profesorul era deja pe culoar când ideea că o lăsa pe fată cu un bărbat, într-un vagon aproape pustiu, îl opri locului: se întoarse şi, ca să-şi ia o grijă, o întrebă pe fată dacă nu voia să se întoarcă sus, în compania lor. Fata spuse că nu vrea, că era obosită.

— Profesorul nu are încredere, spuse inginerul.

— Vrea să mă ducă acasă teafără, surâse fata.

— Sper să nu reuşească, spuse inginerul, sper că dumneavoastră… nu-şi mai găsea cuvintele.

— Da, spuse fata înroşindu-se.

Nu mai spuseră nimic. Găsindu-i atât de tăcuţi, profesorul căzu la îndoială: sau inginerul fusese atât de domn încât nu îndrăznise nici măcar să vorbească, în absenţa lui, sau, dimpotrivă, fusese atât de puţin domn, încât încercase ceva şi fusese respins. Cu limbajul mut al ochilor, al pleoapelor, doamna îi spulberă îndoiala: idila continua, dar aşa cum se cuvenea; era suficient să le priveşti chipul.

Profesorul se înseninã; dar i se părea că venise clipa să ştie, dat fiind că doamna îl asigura că idila exista, cu cine avea de-a face: inginer, bine-bine; necăsătorit, cel

puţin aşa declara; vârsta, aproximativ treizeci şi cinci; simpatic; cu caracter, în aparenţă… Dar trebuia să afle mai multe. Întrebă: – Sunteţi din Veneto, nu-i aşa? căci profesorul făcuse cursurile de ofiţeri la Marostica.

— Vicenza, răspunse inginerul.

— Oraş frumos, oraş civilizat, spuse profesorul.

— Vicenza, Vincenza, Vincenzina: mătuşa Vincenzină, glumi Lulu.

— Pandişpanul mătuşii Vincenzina, spuse Nene lingând de pe degete resturile unei tablete de ciocolată.

— Şi locuiţi la Vicenza? îşi continuă profesorul investigaţia.

— Aşa, după acte, să spunem; dar mi se întâmpla rar să ajung acolo: am acolo pe mama, pe fraţii mei… Am fost multă vreme în străinătate: în America, în Iran… Acum în Sicilia, la Gela.

— Petrol?

— Petrol.

— ANIC?

— ANIC.

— Atunci, spuneţi-mi confidenţial: există sau nu există petrol la Gela? întrebă profesorul coborând vocea, într-un murmur.

— Dar desigur că există.

— Pentru că, vedeţi dumneavoastră, umblă zvonul că ar fi, cum să spun? o exagerare: că ar fi atât de puţin petrol, încât nu merită osteneala.

— Dar e o nebunie! spuse inginerul.

— Asta spun şi eu. Dar uneori, ştiţi cum e? mă cuprinde îndoiala că Mattei ăsta face lucrurile pentru a arunca praf în ochii oamenilor… Dar să ne-nţelegem: de geniu e geniu, nu se discută… Chiar dacă Gela e o îmbrobodeală, ca să faci o asemenea îmbrobodeală trebuie să fii un geniu.

— Dar nu e o îmbrobodeală, îl asigură inginerul.

— Dacă spuneţi dumneavoastră… spuse profesorul, ridicând mâinile ca pentru a se preda. Şi renunţând la pista cu ANIC-ul se întoarse la cea, de interes imediat,

referitoare la inginerul Bianchi:

— Şi la Gela veţi rămâne multă vreme?

— Cred că da: dacă nu chiar la Gela, în Sicilia… la Troina, la Gagliano…

— Sicilia vă place?

— Cred că îmi va plăcea mult: nu am mai fost niciodată până acum, spuse inginerul privând-o pe fată.

— Îl auziţi? spuse profesorul adresându-se soţiei şi fetei.

— A bătut pământul în lung şi-n lat şi nu cunoaşte Sicilia! Doamne Dumnezeule, toţi sunt la fel, continentalii ăştia!

— Dar mi-am dorit totdeauna să fac o călătorie în Sicilia, se scuză inginerul.

— Sigur, sigur, ţara unde strălucesc deasupra frunzişului întunecat portocale de aur, cită profesorul ironic, amar.

— Totdeauna se-ntâmplă aşa, spuse doamna, în ajutorul inginerului şi pentru a atenua resentimentul soţului. Amâni de pe un an pe altul: şi lucrurile pe care le dorim cel mai mult să le vedem nu ajungem să le vedem niciodată, sau poate doar printr-o întâmplare… Noi, de exemplu, nu am fost încă la Piazza Armerina; şi de când ne-am căsătorit tot spune soţul meu că trebuie să mergem acolo.

— E adevărat, aprobă soţul, se-ntâmpla totdeauna. Dar eu, când aud că cineva, la vârsta inginerului… Iertaţi-mă, câţi ani aveţi?… căci nu pierdea din vedere scopul de a afla toate informaţiile posibile despre tovarăşul de călătorie.

— Treizeci şi opt.

— …că cineva, la treizeci şi opt de ani, nu cunoaşte Sicilia: ei bine, nu o fac dinadins, dar mă apucă o furie… Pentru că (se-nţelege, vorbesc în general), fără a cunoaşte, fără a şti, din înălţimea acelui „bum” al lor, sau cum se cheamă, al miracolului lor economic, în fine, taie şi spânzură această sărmană Sicilie cum le vine şi cum le place… Şi eu spun atunci: „bum” pe dracu’! voi faceţi acest

„bum” pe pielea noastră, voi o s-o încurcaţi din cauza noastră. Pentru Dumnezeu, hai să schimbăm vorba.

Lulu şi Nene, prefăcându-se că apucă o armă, se împuşcau unul pe celălalt eu bum bum bum.

— A fost separatist, spuse doamna, pentru a explica de ce se aprinsese aşa soţul ei.

— Pentru autonomia Siciliei, corectă profesorul, şi aşa sunt şi acum.

— Acum aveţi petrolul, spuse inginerul, spre a-l consola.

— Petrolul?… Credeţi-mă: îl sug alţii, spuse profesorul, îl sug… Vă amintiţi de Musco din *San Giovanni* al lui Martoglio? Ţinea o lampă cu untdelemn în faţa icoanei sfântului: venea câte un vecin şi se usca untdelemnul: *„veni qualche divotu o qualche divota, con farso inganno, e s'acciuca l'ogghiu d a larhpa”*[4]… Şi aşa se termină şi cu petrolul: o conductă lungă de la Milano la Gela şi îl sug… Drept-credincioşii, se-nţelege, cei care sunt preocupaţi de Sicilia, care sunt mâhniţi… Mai bine să nu mai vorbim despre asta.

— Dar dacă se-ntâmpla sau se va întâmpla asta, nu credeţi că vina e şi a sicilienilor?

— Desigur: aşa suntem făcuţi, aşteptăm ca para să ne pice în gură, din copac, când s-a copt.

— Dar, iertaţi-mă, dacă aşa sunteţi făcuţi, nu văd ce aveţi de câştigat conducându-vă singuri.

— Nu suntem făcuţi aşa, spuse fata. Ne place să lăsăm să se creadă despre noi cele mai rele lucruri: ca cei care-şi închipuie că au toate bolile şi îşi află mângâierea vorbind despre ele.

— Aşa e, spuse profesorul, puţin abătut. Dar imediat se trezi entuziasmându-se în faţa mării la Taormina: Ce mare! Unde mai există o mare ca asta?

— Parcă e vin, spuse Nene.

— Vin? făcu profesorul perplex. Eu nu ştiu cum vede copilul ăsta culorile: parcă nu le-ar cunoaşte încă.

---

4 „Vine cîte un credincios, sau cîte o credincioasă, şi se usucă uleiul de la lampă“ (în dialect sicilian).

Dumneavoastră vi se pare de culoarea vinului, marea asta?

— Nu ştiu: dar mi se pare că parcă ar fi nişte vinişoare roşcate, spuse fata.

— Am auzit spunându-se, sau am citit undeva: marea de culoarea vinului, spuse inginerul.

— Vreun poet o fi scris-o, dar eu, mare de culoarea vinului, nu am văzut niciodată, spuse profesorul; şi-i explică lui Nene: Vezi: aici dedesubt, lângă stânci, marea e verde; mai departe e albastră, de un albastru întunecat.

— Mie mi se pare că e vin, spuse copilul, sigur de el.

— E daltonist, decretă profesorul.

— Da' de unde daltonist? se revoltă doamna. E încăpăţânat.

Încercă şi ea să-l convingă de culoarea verde şi albastră a mării.

— E vin, spuse Nene.

— Vezi că e încăpăţânat? spuse mama. Acum susţine chiar că e vin.

— Un moment, spuse profesorul. Îşi luă din plasă cravata, verde cu dungi negre şi, arătându-i-o, îl întrebă pe copil: Ce culori are cravata asta?

— De vin, răspunse implacabil Nene: şi surâdea şiret.

Profesorul aruncă cravata în sus.

— E mai bine s-o lăsăm baltă; e încăpăţânat, spuse doamna.

— Poate că e şi daltonist, insistă, dar acum fără convingere, soţul ei.

„Marea de culoarea vinului", unde am auzit asta? se întreba inginerul. Marea nu are culoarea vinului, are dreptate profesorul. Poate în zori, sau la apus: dar nu la ora asta. Şi totuşi, copilul a surprins ceva adevărat: poate efectul, ca de vin, pe care-l produce o mare ca asta. Nu îmbată: pune stăpânire pe gândurile tale, trezeşte o înţelepciune veche de când lumea". „Dialogurile lui Platon ar trebui recitate de Eduardo de Filippo: în napoletană". „Dar aici suntem în Sicilia, poate nu e acelaşi lucru".

Trenul alerga de-a lungul celei mai splendide mări pe care o văzuse vreodată: în unele clipe, părea că are

înclinaţia unui avion când decolează, cu peisajul răsturnat pe o parte, ca în zbor.

— Este sau nu este frumos? întrebă profesorul, care obişnuia totdeauna să emită alternative extreme: şi arăta coasta şi marea la Aci ca un tablou pe care abia îl terminase.

— Foarte frumos, încuviinţară toţi: în afară de Nene, ocupat să scoată din banchete acele care fixau pânza albă pe care îţi rezemi capul.

— Nisima e la mare? întrebă inginerul.

— Eh, nu! spuse cu melancolie profesorul. Sicilia interioară, Sicilia aridă... Dar să ne-nţelegem, are şi ea frumuseţea ei: nu ca asta, care-ţi taie respiraţia; o frumuseţe care te cucereşte pe-ncetul, poate mai mult chiar când eşti departe de ea, în amintire... Aici nu-ţi trebuie mult ca să spui că e frumos, şi unui cretin îi ia ochii imediat; la Nisima, însă, îţi trebuie timp, îţi trebuie inteligenţă... E altceva, de fapt.

— Există mafie? întrebă inginerul.

— Mafie? făcu profesorul, uimit ca şi cum l-ar fi întrebat dacă la el în sat se mănâncă mămăligă şi se bea rachiu. Ce mafie? Prostii!

— Şi lucrurile astea? întrebă inginerul, arătând în ziarul din ziua precedentă un titlu pe patru coloane care spunea *Mafia nu vrea digurile*.

— Prostii, i-o tăie iarăşi profesorul.

Inginerul se gândi: „Un om instruit, politicos, bun tată de familie: şi nu vrea să vorbească despre mafie, ba chiar se miră că se vorbeşte despre ea, ca şi cum vorbind s-ar acorda importanţă unui lucru de nimica toată; copilării, prostii. Încep să înţeleg mafia, e cu adevărat o dramă”.

Erau în gara Catania.

— Catania, anunţă profesorul. Pentru trenul ăsta, e ca un mormânt: nu se mai mişcă.

— Cobor: simt nevoia să fac câţiva paşi, spuse Nene.

— Acum mută vagonul pe altă linie, nu se poate să cobori, spuse tatăl.

— Vreau o îngheţată; îngheţată şi biscuiţi, spuse Nene.

— Şi eu: îngheţată şi brioşe, spuse Lulu.

Primiră îngheţată, biscuiţi şi brioşe.

— Ce fel de îngheţată e asta? făcu Nene, dezgustat, dar după ce vărsase, în parte pe haină, ultimul strop gata topit. Îngheţată e cea de la don Pasqualino; cum ajungem la Nisima am să iau o căldăruşă plină.

— E mai bună decât cea a lui don Pasqualino, spuse Lulu, pentru a-l contrazice, fără convingere.

— Nu înţelegi nimic; asta e făcută din apă, esenţă de lămâie şi zahăr; don Pasqualino, în schimb, o face chiar cu lămâie şi mai pune şi albuş de ou, explică Nene, competent.

— Le ştie pe toate, spuse mama. Toate îl interesează, mereu pune întrebări…

— Nu sunt curios: curioasă e mătuşa Teresina.

— Uite că o vorbeşti de rău, triumfă tatăl.

— Şi tu spui totdeauna: „e curioasă, vrăjitoarea bătrână”.

Profesorul, dându-se bătut, îl ameninţă cu o palmă formidabilă. De loc impresionat, Nene le explică celor doi străini: Mătuşa Teresina e bogată, o să ne lase pământul ei, dar mie îmi pasă de pământul ei cât…

Primi, de la maică-sa, o palmă.

— Mătuşa Teresina îmi lasă mie pământul, spuse Lulu.

— Isprăviţi! strigă profesorul.

— Mătuşa Teresina are perucă, mătuşa Teresina are ochiul strâmb… fredonă Nene.

— Neruşinatul! spuse mama.

— Mătuşa Teresina n-o să-ţi mai dea covrigi, spuse Lulü.

— Covrigi mucegăiţi, îmi vine să vărs când mă gândesc, şi simulă atât de perfect, încât primi altă palmă.

Pentru a-l sonso ta, fata îl invită să facă o plimbare pe culoar. Nene acceptă spunând: – E mai bine să plec; aici n-am cu cine vorbi.

Dar o clipă mai târziu, intră singur înapoi, în fugă, urmărit parcă de cineva, uitându-se înapoi; se aşează la locul lui şi-şi puse un ziar în faţă, desfăcut; părea că citeşte, numai că ziarul era pe dos. Un plutonier de carabinieri corpolent, enorm, cu o faţă făcută şi mai feroce din cauza căldurii şi a sudorii care-i şiroia, apăru în uşa compartimentului. Nene, pe deasupra ziarului, pândea. Plutonierul întrebă dacă era vagonul de Agrigento, mulţumi, trecu mai departe. Nene lăsă ziarul jos, ieşi de după el ca de după o perdea, spre bucuria lui Lulü, în râsetele tuturor. Plânse de umilinţă, de furie: îl muşcă pe Lulü, îşi muşcă mâinile, dădu din picioare, apoi pe-ncetul, sughiţând, adormi.

Conversaţia se aprinse pe tema educaţiei copiilor, şi a unui copil ca Nene în mod special. Tatăl şi mama susţineau că Nene era un prost-crescut şi-şi atribuiau vina, acuzând societatea meridională: căci pe continent copiii creşteau mai cum trebuie, mai educaţi. Fata şi inginerul susţineau, însă, că deşi Nene avea un limbaj nu tocmai potrivit şi reacţii violente, inteligenţa lui era fără îndoială vie şi promptă, sentimentele lui generoase. Doamna şi profesorul rămaseră la punctul lor de vedere, dar mai mult din cochetărie, şi la urmă întreaga lor afecţiune se revărsă asupra somnului lui Nene.

În timp ce trenul traversa un peisaj săgetat de soare, pustiu, toţi cei din compartiment stăteau în jurul somnului copilului ca personajele din jurul ieslei; cu sentimentele lor calde, cu credinţa lor în viaţă; şi cu credinţa că prietenia şi dragostea aveau să dureze, dincolo de întâlnirea întâmplătoare, dincolo de călătorie. Inginerul se gândea că ajunsese în sfârşit la ceea ce avea şi el drept în viaţă şi că trebuia, după toate regulile unei familii meridionale, să prelungească pentru toată viaţa întâlnirea eu fata aceea senină şi atentă, prea puţin vorbăreaţă, plină de sentimente intense; şi că trebuia să spună ceva definitiv înainte de a se despărţi, măcar s-o însoţească în sat, să vorbească cu părinţii ei. Dar când profesorul începu să dea jos bagajele, căci tocmai se apropiau de Canicatti, îşi

spuse: „Nu mai eşti un copil” şi că e timp pentru fiecare lucru şi că prima lui zi liberă o va dedica unei scurte călătorii la Nisima.

Îşi luară rămas-bun pe îndelete, încă înainte de a coborî din tren; şi apoi din nou pe peronul gării, unde aştepta automotorul de Campobello-Licata-Gela. Erau toţi emoţionaţi, în afară de Lulu, care făcea de toate pentru a o distrage pe fată. Nene îl invită pe inginer să meargă cu ei, la Nisima; îi promise îngheţată de la don P.asqualino şi o seară la club. Inginerul, privind-o pe fată, îi promise lui Nene că avea să vină curând să le facă o vizită. Copilul vru să-l îmbrăţişeze. Profesorul îi dădu cartea lui de vizită.

Din automotor, unde se aşezase lângă fereastră, inginerul îi privi: un morman de valize şi genţi care se mişca spre ieşire. Înainte de a dispărea, fata se întoarse să-l privească.

„Mă voi duce la Nisima duminică”, hotărî inginerul.

Dar în timp ce automotorul pleca, sentimentele lui, melancolia şi dragostea lui se învălmăşiră dintr-odată în somn. Ultimul său gând fu la cel care-l sfătuise să ia trenul ăsta, vagonul ăsta, cu faţa lui satisfăcută, sadică. „Doamne, ce călătorie”.

Examenul

O grămăjoară de jetoane, mari cât nişte monede de o sută de lire, de împărţit în trei coloane: aspre, mai puţin aspre, netede.

O bucată de sârmă şi un cleşte: pentru a face din sârmă un triunghi.

Un carton pe care erau desenate mai multe cerculeţe, formând parcă un ciorchine de struguri: şi în fiecare bob de strugure un număr. Şi trebuia, de la o oarecare distanţă, să citeşti cât mai multe numere, în timp ce omul, cu ceasul în mină, spunea „dă-i drumul” şi apoi „gata”.

Dă-i drumul” şi „gata” erau cuvintele italieneşti pe care omul le pronunţa cel mai bine. Un om înalt, rozaliu la faţă, cu ochii limpezi, cu păr blond în creştetul capului, bătând în culoarea crizantemei. Elveţian din Zürich. Pe

nume Blaser. Venit în Sicilia pentru a recruta mâna de lucru: fete peste optsprezece şi sub treizeci de ani. Pentru o fabrică de aparate electrice: contoare, parcă; nu se-nţelegea mare lucru din puţinele cuvinte pe care le spunea.

Poate era catolic, poate luteran, poate calvin. Parohii nu reuşeau să înţeleagă. Stătea liniştit, fără curiozitate şi examina fetele: în casa parohială sau chiar în sacristie, ca şi cum ar fi cunoscut acele locuri dintotdeauna, făcând pe novicele sau frecventând lecţiile de catehism.

Bătea satele provinciei cu un automobil şi un şofer, închiriaţi după o contractare meticuloasă, după ce, bănuitor, se tocmise îndelung, în capitala provinciei, care era un oraş în inima Siciliei, închis, izolat, vibrând de rafale metalice de vânt.

Într-un anume fel, şoferul se pasionase de jocul acela, de examenele acelea: îl urma în sacristii, în casele parohiale, şi uneori nu rezista să nu pună o vorbă bună, când vreo fată nu reuşea să treacă examenul sau nu avea vârsta cerută, chiar dacă elveţianul nu ţinea cont de el, de cuvântul lui cel bun.

În fiecare sat se repeta aceeaşi scenă; şi până şi fetele, de la un sat la altul, păreau aceleaşi. Şi chiar şi preoţii parohi. La ora dinainte stabilită, parohii aşteptau sosirea domnului Blaser; vreo douăzeci de fete, însoţite de obicei de mamele lor, stăteau în sacristie sau în sala de la parter a casei parohiale; şuşoteau emoţionate şi râdeau mânzeşte. Parohul le prezenta subliniind că respectau cum se cuvine preceptele legilor creştine şi virtuţile domestice care în Elveţia ar fi devenit virtuţi muncitoreşti. Domnul Blaser scotea jetoanele, sârmă, cleştele şi cartonul şi începea examenul.

Şoferul simţea o undă de remuşcare umbrind satisfacţia câştigului pe care-l dobândea, a distracţiei în care se transforma ziua lui de lucru: ca şi cum ar fi devenit complicele urnei răpiri a Sabinelor, urzită în mod misterios de un om din nord, neamţ pe deasupra, şi de parohii sicilieni. Nu-i iubea pe nemţi, din cauză că suferise

îndelung de foame într-un lagăr de prizonieri. Nu-i iubea nici pe preoţi, din multe alte motive. Iar bruma aceea de germană pe care, suferind de foame, o învăţase, îi servea să traducă numele clientului său în *suflător*; şi printr-o pornire inconştientă de răzbunare îl vedea atârnând gol, cu obrajii umflaţi, din care ieşea ceva ca un fascicul de raze; ca la unii îngeri din stuc din corul anumitor biserici. Căci domnul Blaser îl considera pe şofer ca o parte a automobilului, iar încercările de a intra în vorbă în timpul călătoriei sau intervenţiile în timpul examenului în favoarea câte unei fete, erau apreciate la fel cu o mică pană: un accident, o plictiseală. Din cauza aceasta, şoferul se consuma: era o jignire care se preschimba în ură, atunci când privirea *suflătorului* se oprea asupra lui, la cea mai mică încercare de apropiere, ca asupra unui obiect; un obiect care avea proprietatea surprinzătoare şi supărătoare de a vorbi. Şi se simţea umilit din cauza sentimentelor contradictorii cărora le cădea pradă: nu-i plăcea că elveţianul lua cu el fetele, dar intervenea să recomande pe câte una care era pe punctul de a fi respinsă. Domnului Blaser nu i-ar fi trecut niciodată prin cap că nişte sentimente atât de complexe ar fi putut lua naştere în sufletul unui om pe care-l plătea destul de bine pentru munca sa, nici că asemenea sentimente se datorau tocmai acestei munci; iar dacă i-ar fi trecut prin cap, l-ar fi dezgustat.

Aşa trecu o săptămână; vreo zece sate, vreo sută de fete recrutate; totul în linişte, totul în ordine. Şi a venit ziua pe care domnul Blaser o destinase satului V., sat izolat într-o nemărginită regiune aridă de moşii trunchiate acum prin arendări şi cu o mafie încă viguroasă.

În timpul călătoriei, şoferul îi spuse domnului Blaser poveştile satului, adăugând de la el cele mai cutremurătoare amănunte; dar elveţianul nu dădu nici cel mai mic semn de curiozitate sau de uimire.

Când ajunseră în mijlocul satului, unde pe treptele casei parohiale îi aştepta preotul, în timp ce elveţianul şi preotul se salutau, se apropie un tânăr de şofer, care

tocmai închidea maşina. Salută, şoferul îi răspunse la salut şi rămaseră o clipă privindu-se, tânărul evident intimidat, încurcat; şoferul, cuprins pe neaşteptate de o tulbure îndoială, pentru că poveştile spuse domnului Blaser reflectau de fapt o anume reţinere pe care o avea. De aceea întrebă brusc: – Ce e? pentru a ascunde prin aroganţa tonului, teama care-l cuprinsese.

— E, spuse tânărul, că trebuie să-mi faceţi o favoare.

„Asta e!" se gândi şoferul; dar în realitate nu ştia ce anume e.

— Dacă pot, spuse el, dur, pentru a-şi arăta hotărârea de a nu-i face favoarea aceea, sau măcar de a nu i-o face decât din amabilitate, nicicum de frică.

— Uite, spuse tânărul, e vorba de o fată: o fată care vrea să meargă să lucreze în Elveţia…

Nu vreau să meargă acolo, asta e… E aici, la părintele paroh… Nu trebuie s-o luaţi, asta e… Eu nu vreau… Trebuie să ne căsătorim, dumneavoastră mă înţelegeţi.

— Eu nu înţeleg nimic, dragul meu; şi nu am niciun amestec. Eu nu fac decât să-l duc de colo-colo pe tipul ăsta. Sunt şofer: mă plăteşte şi-l duc prin sate. Nu ştiu nimic şi nu vreau să ştiu nimic din ce face. Fiecare îşi face meseria, eu pe a mea şi el pe a lui. Înţelegi? şi începuse să-l tutuiască, atât de milă i se făcuse de tânăr: un copil gata să izbucnească în plâns.

— Trebuie să mă ajutaţi, spuse tânărul.

„Mă mâhneşte, îşi spuse în gând şoferul, şi apoi, într-un sat ca ăsta sunt în stare de orice". Suspină de supărare, de mâhnire.

— Bine, am să încerc. Dar nu conta pe faptul că un cuvânt al meu valorează ceva: ăsta e un elveţian, un elveţian german. Ştii cât de exacţi sunt elveţienii? Construiesc ceasornice şi merg ca ceasul… Iar germanii, mai bine să nu mai vorbim, au capete tari ca pietrele de ascuţit. Oare poţi scoate apă dintr-o piatră? şi o porni spre biserică. Dar, din prag, se-ntoarse spre tânărul care rămăsese în josul scărilor, îl privi cu reproş şi în acelaşi

timp cu compătimire.

— Şi cum dracu' o cheamă? întrebă.

— Rosalia, spuse tânărul, Rosalia Calaciura.

În sacristie, domnul Blaser îşi şi scosese lucrurile; le aşeza pe masa lungă, ca pe nişte instrumente chirurgicale, cu atenţie, cu delicateţe; şi, într-adevăr, în sacristia inundată de fascicule de soare, venite prin ferestrele înalte cu gratii, sub privirea castă, dar şi sadică, a episcopilor şi parohilor de pe pânzele uzate, însufleţiţi parcă de valul de lumină, printre dulapurile mari de nuc închis la culoare, în mirosul ciudat de ceară şi de tămâie, de vanilie şi mucegai, se pregătea parcă o operaţie chirurgicală sau o tortură. Fetele priveau vrăjite mâinile domnului Blaser; ca şi parohul.

Din uşă, şoferul curmă atmosfera aceea de nelinişte tulbure strigând – domnule Blaser, un cuvânt, îmi permiteţi? – şi domnul Blaser se întoarse, surprins, aproape indignat cu ochii mai îngheţaţi ca de obicei. Şoferul, cu arătătorul mâinii drepte, îi făcu semn să se apropie. Elveţianul îşi umflă obrajii în semn de plictiseală („suflătorul", gândi şoferul), se mişcă cu o încetineală supărătoare.

— Dumneavoastră aţi înţeles ce fel de sat e acesta? îi murmură la ureche şoferul.

— Am înţeles, spuse domnul Blaser.

— Mafia, sat al Mafiei, spuse şoferul.

— Am înţeles.

— Ştiţi ce e mafia?

— Puţin îmi pasă, spuse silabisind, cu greu, domnul Blaser.

— Ba mie-mi pasă, spuse şoferul, şi dacă vreţi un sfat ca de la un frate, gândiţi-vă de o mie de ori înainte de a zice „puţin îmi pasă". Între a-ţi păsa şi a nu-ţi păsa e aceeaşi diferenţă ca între a muri, şi a trăi.

— Nu înţeleg, spuse domnul Blaser, deşi chiar în acel moment începea să înţeleagă ceva.

— Atunci, ascultaţi sfatul meu, spuse şoferul.

— Hai, spuse domnul Blaser, şi voia să spună „dă-i

drumul cu sfatul, să terminăm mai repede”.

— Între fetele astea e o fată pe care nu trebuie s-o luaţi; se numeşte Rosalia Calaciura.

— Nu trebuie s-o iau?

— Da; respingeţi-o, respingeţi-o imediat… Nu e bună.

— Vârsta nepotrivită? întrebă domnul Blaser. Sau…? şi îşi atinse fruntea, pentru a sugera o deficienţă mintală.

— Nu, spuse şoferul, nerăbdător, din acest punct de vedere e în ordine, dar nu trebuie luată, şi gata.

— Şi gata?

— Şi gata! Şoferul arătă pumnul, desfăcu în unghi drept arătătorul şi degetul mare, lovi de trei ori degetul mare de arătător, ca un trăgaci de puşcă: Poc, poc, poc! în noi, în mine şi-n dumneavoastră… Ne aranjează.

— Cine?

— Îndrăgostitul, cel care nu vrea ca fata să plece.

— Aha! făcu domnul Blaser întorcându-i spatele.

„O ia, gândi şoferul, pe Dumnezeul meu, c-o ia; din nechibzuinţă, din aroganţă, şi pentru a-mi face mie în ciudă. Dar dacă aş fi eu în locul amărâtului de-afară, i-aş da o lecţie. Şi ăsta, în schimb, o să se lege de mine; nimeni nu o să-l facă pe băiat să-i intre în cap că ăsta nu înţelege, va crede că eu n-am vrut să pun o vorbă bună”.

Începuse examenul. Şoferul începu să fie atent pentru a vedea care dintre fete era Rosalia Calaciura. Erau paisprezece. Alese cu grijă pe cele mai frumoase: trei. Dar imediat una din cele trei fu chemată cu un alt nume. Mai rămâneau două: dar niciuna dintre cele două nu era Rosalia.

Rosalia nu era frumoasă; privită cu grijă, atent, putea să pară graţioasă; frumoasă, în niciun caz. Era mică, brunetă, iar la examen a fost printre cele mai agere.

Domnul Blaser, imediat după ce a spus „gata” la examenul Rosaliei, privi în direcţia în care era şoferul. Acesta îi făcu „nu” din cap. Domnul Blaser rămase o clipă absorbit. Se întoarse apoi către paroh.

— Nu vreau şicane, spuse.

— Cum? se miră preotul.

— Şicane, necazuri, incidente, spuse domnul Blaser, pronunţând greşit, dar demonstrând o nebănuită bogăţie a vocabularului.

Capul preotului se învârti pe gâtul deşirat ca pe o prăjină; ochii ieşiţi din orbite, gura deschisă ca pentru a sufla din răsputeri, ca la personajele din desenele animate, un balon de uimire exclamativă.

— Fata asta are un logodnic? întrebă domnul Blaser.

— Nu, spuse parohul. Şi începea să-nţeleagă.

— Nu, spuse mama Rosaliei.

— Eu spun că da, spuse domnul Blaser.

— Nu e un logodnic, spuse mama Rosaliei, e doar unul care o vrea, un şomer, un pierde-vară. Dar în ce o priveşte pe fata mea, eu hotărăsc.

— Nu-i adevărat că e un pierde-vară, spuse Rosalia, e un om care nu găseşte de lucru.

— Vrea să te distrugă, spuse mama.

— Nu vrea să mă distrugă, mă iubeşte… Dar eu vreau să merg în Elveţia şi din cauza asta, să-mi fac o zestre, ca să mă mărit.

— Vrei să-ţi faci zestre, se răzvrăti mama, şi uiţi mizeria de acasă şi nădejdea în cei câţiva bani pe care ni-i vei putea trimite din Elveţia.

— Voi trimite ceva pentru voi, dar merg în Elveţia pentru a-mi face zestre.

— Gata, spuse domnul Blaser, o iau.

Şoferul ieşi din sacristie, traversă biserica pustie. Tânărul îl aştepta sprijinit de automobil. >.

— Ţi-am spus eu, zise şoferul.

— A luat-o?

— Ca şi când eu nu i-aş fi spus nimic… Un încăpăţânat, dragul meu… Şi în plus, a lăsat să se înţeleagă că tu voiai să-l împiedici. Bătrâna s-a înfuriat, a spus că nu eşti bun de nimic şi că vrei să-i distrugi fiica, dar fata te-a apărat.

— Mă iubeşte, spuse tânărul.

— Te iubeşte, şi se duce în Elveţia, spuse cu ironie şoferul.

— Sătulul nu crede flămândului! se supără tânărul.

— Nu sunt aşa de sătul ca să nu cred pe cine flămânzeşte, zise şoferul, numai că vreau să spun că tu puteai s-o convingi să nu facă cererea pentru Elveţia, să nu se prezinte la examen; şi dacă ea nu a vrut să te asculte, înseamnă că are motivele ei: sau te iubeşte un pic mai puţin decât crezi, sau nu mai poate suporta mizeria…

— Nu mai poate suporta, spuse tânărul.

— Prin urmare, dacă o iubeşti cu adevărat, las-o să plece… Se va întoarce, e o fată tenace, se va întoarce… Şi vă veţi căsători.

— Dacă eu aş găsi de lucru… – spuse tânărul.

— Vei găsi: cu atâta lume care pleacă, n-ar trebui să lipsească lucrul pentru cine rămâne.

— Fapt e că cu cât pleacă mai multă lume, cu atât satul devine mai sărac.

— Nu se poate, spuse şoferul care aplica economiei pur şi simplu aritmetica.

— Nu e ca atunci când stau mai mulţi pe o bancă, vârâţi unu-ntr-altul; dacă unul se ridică, ceilalţi respiră, şi se aşază mai comod… Aici nimeni nu stă jos; şi ceilalţi nici măcar nu bagă de seamă cine pleacă, sau bagă de seamă doar că satul devine pustiu.

— Lucrurile nu sunt prea clare, spuse şoferul.

— Nu, nu sunt clare deloc, conveni tânărul.

— Dar de ce nu pleci şi tu în Elveţia? În Elveţia, în Germania. Germania e la doi paşi de Elveţia.

— Am fost în Germania timp de trei luni… Dar vă spun: omul nu e un câine… Poate sta într-o ţară care nu e a lui, suferind pentru că toate astea îi lipsesc – arătă biserica, piaţa de jur-împrejur, cerul care se topea în aurul asfinţitului – dar dreptul nu trebuie să i-l ia nimeni.

— Dreptul? Cum, nu te plăteau?

— Mă plăteau, socoteala se făcea în fiecare vineri seară, la bănuţ: cinstit, exact. Dar eu vreau să spun dreptul de a fi cum suntem acum aici: abia ne-am cunoscut, dar dumneavoastră sunteţi un om şi eu sunt un om, şi suntem egali, şi vorbim… Cu ei, în schimb, e altfel: nu ne văd, asta

e, nu ne văd... Şi te simţi ca o muscă atârnată de un fir de păianjen, legănându-te deasupra paharelor lor de bere... Berea! Doamne Dumnezeule, berea!

— Ei, da, spuse şoferul, şi din cauza amintirilor care pe neaşteptate îl cuprinseră, simţi un frig în oase.

— Şi de aceea gândul că ea trebuie să trăiască experienţa pe care am trăit-o eu, mă înnebuneşte; chiar dacă e vorba de Elveţia...

— Ea e femeie, spuse şoferul, femeile se adaptează; îşi schimbă obiceiurile şi sentimentele... Pe o femeie o laşi curăţind un grajd şi o găseşti după câteva luni ca pe o doamnă.

— Asta e adevărat, spuse tânărul.

— Ş-apoi, ştii ceva? Totul ţine de soartă. Elveţia sau nu, dacă ţi-e sortit s-o iei de nevastă, o vei lua; iar dacă ţi-e sortit s-o pierzi, o vei pierde.

Domnul Blaser ieşi din biserică. În urma lui roiau fetele.

— Plec, spuse tânărul, şi mulţumesc oricum.

— Pentru nimic; cele bune, spuse şoferul.

Domnul Blaser se apropie de maşină.

— Ţară sălbatică, spuse.

Giufă

Giufă trăieşte în Sicilia de pe vremea arabilor. În felul în care se scria pe atunci, numele lui însemna o pasăre mică cu coada ridicată, moţată, cu un bob de strugure în cioc: Au trecut o mie de ani; şi Giufă mai trece încă lălăindu-se pe străzi, fără vârstă, cum sunt proştii, punând la cale o gogomănie mai mare decât alta. Şi lumea se înfurie, sau îi plânge de milă, sau în timpul liber, pe treptele bisericii, ca înainte vreme pe treptele moscheei, îl înconjoară dându-i câte o idee neroadă, făcându-l să creadă lucruri de pe altă lume. Mama lui, sărmană văduvă a unui om care era ceva mai puţin prost decât fiul său, dar cel puţin muncea ca un animal de povară, iese din când în când din casă pentru a merge în căutarea lui Giufă; şi-l trage după ea ţinându-l de mână, îl târăşte cu picătura de putere ce i-a mai rămas; pentru că Giufă nici nu vrea s-

audă să stea acasă, dar ştiindu-l afară, mama aude în urechi, de teamă, un greiere care târâie şi spune Giufă, Giufă, Giufă… Câte n-a văzut din cauza lui, sărmana bătrâna, într-o viaţă lungă de un mileniu! Lucruri care ar fi făcut-o pe orice altă mamă să moară de durere, spaime pentru mai multe vieţi, nenorociri cât să plângă timp de un secol. Şi mereu zbiri prin casă, tot felul de zbiri: cei ai caidului şi cei ai viceregelui, tovarăşi de arme ai regelui Ferdinando şi carabinieri ai regelui Vittorio. Ca atunci când Giufă a omorât un cardinal: şi a scăpat nepedepsit, ori din prea multă prostie, ori din prea multă viclenie, pentru că prostia se-mpacă totdeauna bine cu viclenia, iar Giufă, prost cum e, ştie să fie extrem de viclean. Sau ca atunci când pentru a omorî o muscă care se aşezase pe faţa unui judecător, un judecător din cei însemnaţi, i-a tras o asemenea palmă, încât judecătorul s-a răsucit de trei ori şi a căzut leşinat; iar când şi-a revenit, voia să-l tragă-n ţeapă pe Giufă, dar Giufă a scăpat ca de obicei. Se pot istorisi atâtea despre Giufă! Cea mai bună e însă povestea cu cardinalul: căci Giufă era cât pe-aci să sfârşească, împreună cu mama lui, care sărmana de ea nu avea nicio vină, la spânzurătoare. E adevărat că nici Giufă, neghiob cum era, nu avea nicio vină: pentru că acei pierde-vară, care se distrau să-i vâre în cap lucruri trăsnite şi chiar periculoase, îl sfătuiseră să se apuce de vânătoare, cu vechea archebuză rămasă de la vreun strămoş de-al său, ori de la vreun urmaş, nu se ştie, căci socoteala anilor şi secolelor, a ceea ce e înainte şi a ceea ce e după, nu poate fi ţinută cu Giufă; vechea archebuză, care atârna pe perete, la capul patului său, cu cornul umplut cu pulbere şi cu cartuşele, cu cremenea şi cu dopul cu câlţi. Giufă găsi că ideea era bună şi ceru informaţii despre modul de a încărca arma şi de a merge la vânătoare, despre animalele de vânat şi care erau cele mai gustoase. Îi explicară totul, în felul lor şi în felul lui Giufă, şi că cele mai bune de mâncat erau cele cu capul roşu, adică, păsările pe care ţăranii le numesc caproşu, dar care de fapt sunt mici şi slabe, iar vânătorii nu le împuşcă niciodată. Zis şi făcut:

Giufă profită că mama lui era dusă la liturghie, la prima liturghie, cea din zori; desprinse archebuza, o încărcă cu toată pulberea, cu toţi cârlţii şi cu toate cartuşele pe care le avea şi se puse la pândă, într-un câmp în imediata apropiere a satului. Era un loc frumos: cu garduri vii, verzi, flori pretutindeni, fântâni în care se oglindeau palmieri, cu o boare blândă de vânt care trecea printre vârfurile copacilor. Giufă vedea mari păsări albe cu gâtul lung, alunecând peste apă, altele cu penele în diferite culori strălucitoare mergând încet pe pietrişul potecilor, cu cozile rotate, care păreau mulţimi de ochi. Dar Giufă le aştepta pe cele cu capul roşu; şi nu ştia dacă erau păsări, animale, cum sunt iepurii, măgarii, sau chiar oameni. Capul roşu: orice fiinţă vie care să aibă capul roşu. Şi aştepta, cu arma care îi amorţea mina, de grea ce era.

Dar, iată că deasupra unui gard viu se mişcă uşor ceva roşu, de un roşu frumos, strălucitor, un păr care părea de mătase. Avea forma unei mici cupole de moschee. Nu putea fi decât un cap, dacă se mişca, iar animalul trebui să fi fost atât de mare, încât ar fi ajuns pentru o companie întreagă; dar Giufă nu era atât de prost să dea de mâncare altora, din ce era al lui, şi-şi făcu planul să mănânce imediat măruntaiele, aşa cum ştia să le prepare mama lui, cu verdeţuri şi mirodenii; să facă ciorbă din cap; să pună carnea în saramură. Dădu foc pulberii şi ţinti imediat cupola roşie. Fu o lovitură care ar fi putut să facă de ruşine chiar şi tunul de la Castellaminare, iar ca efect Giufă se trezi într-un râuşor. Se ridică şi alergă în locul unde dispăruse cupola roşie, în spatele gardului viu. Găsi un trupşor roşu, roşu, care părea să fie al unui om (două mâini grase şi albe, două picioare în pantofi negri cu catarame de argint), dar nu se mai putea spune asta prea sigur, după împuşcătura care-l lovise. Era destul de mâncare pentru o lună. Îl luă în spinare şi alergă acasă, unde îl descărcă pe masa din bucătărie. Mama lui nu se întorsese încă de la liturghie. Surpriză grozavă, se gândi Giufă: mama va fi mulţumită, nu va mai spune că nu sunt bun de nimic, nu mai poate spune aşa ceva cu minunea

asta a lui Dumnezeu pe care i-am adus-o acasă.

Şi a fost o asemenea surpriză, că maică-sa a fost la un pas să-şi piardă minţile. Umbla prin casă smulgându-şi părul, dându-se cu capul de pereţi, lăcrimând. „L-ai omorât pe cardinal, l-ai omorât pe cardinal”. Giufă habar n-avea ce era un cardinal; privea cu ochii holbaţi, mirat de spaima aceea, deoarece se aştepta la o mare bucurie; şi nu ştia ce să facă. Apoi, deodată, dat fiind că şi el avea momente de furie, îl luă pe cardinal în spinare şi se duse să-l arunce în fântâna din curte.

Mama tot se mai agita şi gemea. Giufă era tot înfuriat, dar nu ştim dacă din furie sau din calcul, din prostie sau din şiretenie, luă berbecul pe care-l creştea maică-sa şi care în clipa aceea păştea iarba de prin ogradă, îl ridică în braţe şi-l aruncă în fântână. Şi mai tare răsună plânsul mamei sale, alergând la fântâna: berbecul era gata înecat. Giufă, pentru a nu mai auzi tânguielile mamei, plecă de-acasă.

Din cauza dispariţiei cardinalului au circulat tot felul de zvonuri în oraşul acela şi în toată Sicilia. Zbirii îl căutau peste tot, cu lăncile scotoceau în căpiţele de fin, în hambare, în grămezile de pietre şi de bălegar; şi chiar şi în saltelele oamenilor sărmani, când nu erau într-atât de sărmani încât să nu aibă nici saltele. Au pus şi un premiu, o sută de scuzi, o sumă frumuşică de bani, pentru cine ar fi dat vreo veste folositoare pentru aţi regăsi, viu sau mort, pe cardinal; şi de zece ori pe atât, o mie de scuzi, pentru cine l-ar fi denunţat pe vinovatul acestei dispariţii. De aceea, spionii şi avarii mergeau în sus şi în jos pe străzile satului, ca suveicile unui război de ţesut, iar urechile lor, din cauza efortului de a culege cele mai mici şoapte spuse în grupuri sau în spatele uşilor caselor, păreau să fi devenit mari cât pâlniile tromboanelor. Şi aşa se-ntâmpla că magistratul, şeful zbirilor *l*, află că din fântâna aflată în curtea casei lui Giufă venea un miros de mortăciune; şi se duse acolo cu o mulţime de zbiri, dar nu pentru că l-ar fi bănuit pe Giufă.

1 în italiană *căpitano di giustizia*: „În epoca

senioriilor şi principatelor, magistratul investit cu puteri de Jurisdicţie şi poliţie”. (n.t.)

Unul câte unul, în frunte cu căpitanul, zbirii se aplecară peste gura fântânii şi ameţiţi se traseră înapoi. Oricât l-ar fi iubit pe cardinal, nu se simţeau niciunul în stare să se vâre înăuntru pentru a scoate afară acel trup care, fără nici o-ndoială, se descompunea în apă; se apropiau, aruncau o privire la ochiul acela de apă care le oglindea chipurile, coifurile strălucitoare, şi se îndepărtau imediat să respire aerul curat al dimineţii. Văzându-l, între timp, pe Giufă care stătea liniştit lângă fântâna ca şi cum n-ar fi simţit nimic, absorbit doar de spectacolul oamenilor cu cuirasele şi halebardele lor strălucitoare, care se mişcau prin curte, căpitanului îi veni ideea să-l coboare pe Giufă în fântână. Îi promise un scud. Pentru un scud, Giufă s-ar fi aruncat în fântână cu ochii închişi.

Nu se ştie dacă Giufă îşi amintea de ceea ce făcuse, căci cei care povestesc istoria nu amintesc aşa ceva. Trecuseră câteva zile de când îl aruncase pe cardinal şi berbecul în fântână; se ştie, însă, că prostănacii nu au memorie sau au o memorie confuză; de lucrurile adevărate îşi amintesc vag, ca de nişte vise. Oricum, era plin de veselie în timp ce-i legau corzile de brâu şi pe sub braţe, în timp ce-l coborau jos. Când a atins fundul, apa îi ajungea la piept. Îngenunche şi aproape îi ajungea la gură; începu, apoi, să-şi mişte mâinile sub apă, pipăind. Imediat strigă: – L-am găsit!

— Pe Eminenţa Sa? întrebă căpitanul, ţinându-se de nas cu două degete.

— Care Eminenţa Sa? întrebă Giufă.

— Vreau să spun cardinalul, preciză căpitanul.

— Eu n-am văzut în viaţa mea un cardinal, spuse Giufă, şi cu atât mai puţin l-am atins: aici, însă, ating un lucru care poate fi un cardinal, aşa cum poate fi un câine.

— Mojicule! strigă căpitanul. Am să te-nvăţ cu lovituri de vina de bou ce diferenţă e între un câine şi un cardinal.

— Dacă vorbim de lovituri de vina de bou, spuse

Giufă, eu nu mă mai mişc, şi coborâţi dumneavoastră să vedeţi dacă e vorba de un cardinal sau de un câine.

— Glumeam, spuse căpitanul.

— Aşa mai merge, spuse Giufă; şi între timp continua să pipăie sub apă şi privea în sus cu o expresie perplexă, ca de om orb.

— Grăbeşte-te, spuse căpitanul.

— Uite, am atins ceva păros, ceva lânos. Cardinalul avea lina pe el?

— Nu ştiu, spuse căpitanul.

— Nu ştiţi… Da' câte picioare avea cardinalul, ştiţi?

Căpitanul parcă fusese atacat de un roi. de viespi; începu să se agite, să mişte mâinile în aer.

— Câte picioare avea Eminenţa Sa? Ai curajul să întrebi câte picioare avea prea iubitul nostru cardinal arhiepiscop? Scoateţi-l afară, le porunci zbirilor, şi am să-i dau atâtea lovituri de vina de bou, că am să-l fac să umble în patru labe toată viaţa.

Zbirii nu-l scoaseră afară, pentru că ar fi trebuit să coboare unul dintre ei în locul lui Giufă.

De altfel, căpitanul care, fiind înnebunit de furie nu-şi mai ţinea nasul cu degetele, din cauza putorii pe care o simţea, s-a convins să schimbe tonul.

— Gata, spuse, nu e de glumă.

— Da' cine glumeşte? spuse Giufă. Eu nu ştiu cum e făcut un cardinal; vreau să ştiu dacă ăsta pe care-l căutăm avea două sau patru picioare.

— Patru, spuse căpitanul, zăpăcit de furie.

— Două, domnule căpitan, spuseră în cor zbirii.

— Da' ce, eu am spus patru? se răsti acum căpitanul la zbiri. Ce mă mai enervaţi şi voi acum? Am spus două; şi nenorocitul ăsta care se încăpăţânează să se îndoiască, o să aibă de-a face cu mine, da, da.

— Aţi spus cu adevărat patru, spuse Giufă, surâzând şi ridicând un deget spre căpitan ca o dojană glumeaţă. Iar apoi, serios: Deci, două sau patru?

— Două, spuse căpitanul clocotind de furie.

— Ăsta de aici are patru; deci nu e cardinalul, spuse

Giufă.

— Două sau patru, spuse căpitanul, tu leagă-l de funie ca să-l tragem în sus.

— Da’ de ce să facem o treabă degeaba? spuse Giufă. Dacă nu e cardinalul, de ce să-l scoatem afară?

— Fă cum ţi-am spus, zise căpitanul, şi n-are să-ţi pară rău.

Giufă continua să pipăie sub apă. ca şi cum n-ar şi auzit. Şi…

— O clipă, strigă triumfător. Cardinalul avea coarne?

— Coarne, Eminenţa Sa? Ai spus coame? urlă căpitanul. Şi începu să alerge în jurul fântânii urlând: Sacrilegiu! Sacrilegiu! şi scrâşnea din dinţi şi se bătea cu pumnii în piept.

— Nu se poate? întrebă liniştit Giufă.

— Am să te pun la prăjit ca pe un purcel de lapte, îi strigă căpitanul, apropiindu-se de fântâna.

— Nu am voie să-ntreb ceva? spuse Giufă. Spuneţi-mi cum e făcut un cardinal şi n-o să mai întreb nimic.

— Cum e făcut un cardinal? strigă căpitanul. E făcut ca mine şi ca tine, imbecilule.

— N-are nimic deosebit, nimic special? insistă Giufă.

— Nimic, spuse căpitanul.

— Şi de ce îl căutaţi cu atâţia zbiri?

— Pentru că e un om important, pentru că e ea un principe.

— Şi e bogat?

— Foarte bogat.

— Şi pe cap ce poartă?

— O pălărie de catifea, o pălărie roşie.

— Şi n-are coarne… Sunteţi sigur că n-are?

— Foarte sigur, spuse căpitanul, clocotind de furie.

— Un moment… Aşa, să judecăm… spuse Giufă, care în balta din fântâna era la răcoare, ca sub un umbrar. Spuneţi că n-avea coarne: eu vă cred… Dar dumneavoastră l-aţi cunoscut în viaţă: dar ştiţi, oare, dacă nu cumva i-au crescut după moarte?… Eu ştiu că celui care a păcătuit în timpul vieţii, îi cresc coarne după moarte. Cardinalul avea

păcate din cele mari?

Furia căpitanului explodă din nou: înjurături, ameninţări. Şi când se calmă, din fundul fântânii se auzi glasul liniştit al lui Giufă care întrebă: – Nici măcar un păcat mic de tot? şi arăta cât o unghie.

— Nici măcar, spuse căpitanul.

— Şi ce meserie avea? întrebă Giufă.

— Meserie? făcu căpitanul. Ce meserie, cretinule? Era cardinal, asta era. Comanda preoţii, toţi preoţii din Sicilia.

— Şi pe don Vincenzo? întrebă Giufă. Don Vincenzo era preotul din parohia de care ţinea el.

— Şi pe don Vincenzo, răspunse răbdător căpitanul.

— Atunci, spuse Giufă, cardinalul ăsta al vostru trebuia, după mine, să aibă coarne; eu vi-l trimit sus şi o să vedeţi singuri.

Legă de funii, pe sub apă, corpul pe care-l pipăise: strigă să-l tragă. Şi sus, ajunse ud leoarcă, berbecul, iar după el Giufă. Căpitanul şi zbirii îl priveau, prostiţi, fără glas.

— E sau nu cardinalul? întrebă Giufă vesel de tot.

Căpitanul îi trase un picior. Şi asta a fost toată pedeapsa pe care a primit-o Giufă; căci nimănui nu-i trecu prin minte să mai caute în fântână.

Demitizare

Se întoarse acasă, ca-n fiecare seară, la opt fix; după obişnuita partidă de şaizeci şi şase la care pierduse două sute de lire.

I se nimerise ca partener, într-una din cele două perechi la joc, Nicola Spitale: un campion la toate celelalte jocuri, şi mai ales la canastă; dar la şaizeci şi şase puteai să tragi perdelele şi să stingi lumina, pentru că jocul acesta, spunea el, îl adormea îngrozitor: ochii i se închideau, privirea i se lipea de cărţi, goală şi îndepărtată.

„Există jocuri care nu-mi plac, care mă plictisesc; iar dacă mă invită cineva să joc, spun nu. El, în schimb, da şaizeci şi şase pică de somn, joacă precum o cizmă, dar niciodată nu refuză să joace”. Aşa gândea Michele Trico,

despre prietenul său Nicola cu toată fierea adunată strop cu strop în cele două ore de joc, şi era atât de absorbit de gândul partidei, încât nu observă imediat întunericul şi liniştea care domneau în casă; mergea aprinzând toate luminile, dar abia la ultima, la bucătărie, îşi dădu seama că soţia sa nu era acolo.

Strigă: „Filomena”, şi din dormitor se auzi o uşoară bufnitură, un foşnet. Intră, mai auzi un foşnet de sub pat. „Doar nu s-a băgat sub pat?” îşi zise. Ridică un colţ al cuverturii: era pisica, mieună părăsită, moartă de foame.

„Da’ unde s-a dus?... Şi apoi la ora asta... Poate au chemat-o la mama ei”. O văzu pe soacră-sa pe patul de moarte. Era şi momentul. O bătrână zdravănă, optzeci şi cinci de ani şi mai bine; şi rea, cu limba ascuţită, plină de încăpăţânare şi capricii.

„Mă duc acolo”, hotărî. Se duse să stingă luminile, coborî scările, încuie de două ori uşa. „Sigur că o să trebuiască să veghem toată noaptea acum, tocmai asta-mi trebuia cu răceala pe care o am”. Se îndreptă spre casa soacrei, la celălalt cap al oraşului.

Dar bătrâna era bine, vioaie ca o nevăstuică, cu ochii limpezi, gata de sfadă. Îi deschise uşa rămânând pe palier, fără a-i lăsa timp să urce scara; îl întrebă brusc ce voia.

— Filomena e aici?

— Nu e, spuse bătrâna: şi în chip de rămas bun: Trage tare uşa, că nu se închide bine.

— Acasă nu e, unde o pot găsi? insistă Michele.

— O fi la biserică, spuse bătrâna retrăgându-se şi stingând lumina.

Michele trase uşa după el cu o lovitură care părea o canonadă. „La biserică; ce să facă la biserică la ora asta? Ce slujbă poate să fie la nouă seara?”

Biserica Sfântă Filomena era la doi paşi de casa lui; şi traversase oraşul, ca să meargă la soacră-sa. Fără să mai vorbim de sângele care i se urca la cap, de câte ori o vedea pe bătrână.

„O să mă ţină minte; am s-o fac să-i treacă cheful de-a mai merge la biserică câte zile o avea”.

În faţa bisericii era lume. „Poate e sărbătoare; sau au inventat o slujbă nouă, o liturghie nocturnă, nu mai ştiu ce să invente”. Apropiindu-se, remarcă mulţi poliţişti. „O fi vreo sărbătoare importantă, poate a venit episcopul”.

— Trico, se auzi chemat. Era brigadierul.

— Ce doriţi? întrebă Trico, supărat, gata să se ia la harţă cu brigadierul şi cu oricine.

— Şi dumneavoastră vreţi să faceţi revoluţie pentru sfânta Filomena? îl întrebă cu o ironie ameninţătoare brigadierul.

— Ce revoluţie? Ce sfânta Filomena?

— Cum, nu ştiţi nimic? îl întrebă brigadierul: ironic, ameninţător, neîncrezător.

— Nu ştiu chiar nimic, spuse Trico, cu o nevinovăţie atât de evidentă, încât brigadierul îl crezu.

— Femeile au intrat în biserică, explică brigadierul, şi nu vor să iasă. Le e frică să nu fie dată jos de pe altar statuia sfintei Filomena; nu vor pleca, spun ele, dacă parohul nu jură că statuia va rămâne acolo unde e.

„Am înţeles; e vorba de sfânta Filomena. Se vorbeşte deja de o bucată de vreme. Da’ ce i-a apucat pe preoţi? O biserică închinată sfintei Filomena, o localitate plină de Filomene, o sărbătoare pentru sfânta Filomena care ţine o săptămână întreagă, cu târg şi cortegii cu torţe, procesiuni, casele zguduite de plesnetul de pocnitori, prăjiturile cu miere, şi deodată apare decretul că sfânta Filomena nu a existat niciodată”.

— Am venit s-o iau pe soţia mea, îi spuse brigadierului.

— Duceţi-vă, dacă o să reuşiţi… Şi măcar de-ar veni toţi soţii să-şi ia soţiile… Asta e o adevărată pacoste, domnule Tried… brigadierul îi surâse complice, prietenos. Crezuse că în protestul femeilor erau amestecaţi în vreun fel comuniştii; chiar în dimineaţa aceea lansase zvonul un afiş, afiş pe care în timpul nopţii cineva îl agăţase la picioarele monumentului lui Garibaldi; era scris cu litere de-o şchioapă roşii şi negre, „Martyrologium Romanum: Apud Septempedanos, în Piceno, sanctae Philomenae

Virginis”, fiecare literă înaltă de o şchioapă. Frumuseţea e că el văzuse afişul, dar i se păruse o afacere popească, anunţ pentru vreo slujbă sau cruciadă împotriva blestemelor; iar locul neobişnuit, tocmai la picioarele lui Garibaldi, ar fi fost un capriciu al parohului. În schimb, tocmai parohul îi telefonă, către unsprezece, că era o neruşinare, şi că începea să-l cuprindă îndoiala în legătură cu ataşamentul poliţiei faţă de biserică. Brigadierul îi atrase atenţia că poliţia, de la plutonier în jos, nu ştia latineşte şi, în mod special, nimic care s-o privească pe sfânta Filomena. Afişul, în orice caz, fusese dat jos, iar paternitatea lui atribuită comuniştilor, atât de paroh, cât şi de brigadier. Dar acum, din cauză că Tried, secretar al sindicatului Federterra, i se păruse în mod sincer în necunoştinţă de cauză, brigadierul respirase uşurat.

Michele intră în biserică; un fel de a spune, pentru că abia trecuse pragul, că s-a şi trezit strivit de perete. „Doamne, da’ câte femei sunt în oraş?” Şi cum s-o găsească pe soţia lui, în îngrămădeala aceea de femei şi copii? între altele, biserica era aproape în întuneric; câteva lumânări aprinse în faţa altarelor şi candelele cu ulei din faţa icoanelor cu Patimile Domnului. Bună ideea parohului, sau a brigadierului, de a stinge luminile, iar un sărman om care venea să-şi ia soţia ar fi trebuit să se înarmeze cu o lanternă. Şi, ca şi când nu ar fi fost de-ajuns întunericul, mai era şi plânsul sugacilor; şi un miros greu, acru de sudoare, de haine ude, de fin jilav. „Eu plec de-aici; înghit ceva la cârciumă şi apoi acasă, în pat… Iar ea, când o s-o ajungă somnul şi foamea, o să se întoarcă acasă, şi o să vadă”. Dar i se trezi amorul propriu: că şi soţia lui, tocmai soţia lui, s-a apucat să facă revoluţie pentru sfânta Filomena. Se împinse înainte strigând – lăsaţi-mă să trec, la dracu’! – expresie care sună atât de scandalos, din cauza ororii pe care o trezise, încât se făcu un gol împrejur, o trecere. Printre chipurile care se dădeau la o parte, ca pereţii lichizi ai unei bulboane, distinse unul: nepoată-sa Filomena.

Avea copilul la piept.

— Unde e Filomena? o întrebă.

— Mai în faţă, spre cor.

„S-a dus să se aşeze în primul rând, îşi zise, ca la teatru”. Iar nepoatei îi spuse:

— Du afară copilul, nu vezi că se sufocă?

Un murmur de dezaprobare răspunse cuvintelor sale. Nepoata nu se mişcă.

Cu mare greutate înaintă spre cor. Când ajunse la balustradă, se sprijini de ea, sfârşit. De sus, îl privea sfânta Filomena: o privire cum se obişnuieşte să se facă statuilor, încât, oricum te-ai mişca, nu te părăseşte; dar blânda, dulce, nu ca cea a lui Dumnezeu Tatăl de la catedrala Monreale, care te nimiceşte. „Şi nu mai există sfânta Filomena… N-a existat niciodată”. Calmă, cu acest gând, sentimentul infantil de devoţiune, de teamă, pe care-l simţea crescând în el: şi întoarse spatele altarului, cercetând primele rânduri. Nu o vedea pe soţia lui. În pupile, chipurile începură să-i joace după zgârcita şi nesigura unduire a luminii: se simţea un curent, provocat poate prin strategia parohului, iar flăcăruile păreau să se stingă dintr-un momentîntraltul; iar din cauza curentului sudoarea îi îngheţa pe sub cămaşă.

Deodată o descoperi pe soţia sa: obrazul învăluit de o basma neagră, ca de doliu, ochii speriaţi aţintiţi asupra lui. „Spera să n-o descopăr”. Se apropie de ea, clocotind de mânie, dar calm în aparenţă.

— Haide acasă, îi spuse.

— Nu pot, spuse Filomena, o să stăm aici până când parohul ne va jura că Sfânta va rămâne-n altar.

— Haide acasă, îţi spun.

— Nu vin.

— Ah, nu vii… spuse Michele. Tonul era de ameninţare rece, dar în realitate nu ştia ce să facă: se afla într-una din acele situaţii în care este greu să distingi drama de farsă. Revolta soţiei deschidea un abis în viziunea lui despre lume; o viziune în care maiorul Gherman Titov se ciocnea, în zborul său orbital, cu răposatul Michele Trico, mort la nouăzeci de ani în 1929,

al cărui fiu al fiului, el adică, îi ducea mai departe nu numai numele, ci şi părerea corectă despre femei în general şi despre soţii în special, pe care de la debarcarea lui Garibaldi şi până la Concordat bunicul o pusese în aplicare atât de riguros, încât lăsase o amintire luminoasă despre ea; şi nu numai familiei, ci şi ţării. Femeile erau bune la un singur lucru, după părerea bătrânului; aşa spunea pe când nu mai era în stare să facă acel lucru iar el, jucându-se lângă bunic şi gata să-i umple pipa sau să alerge să aducă un pahar cu apă, nu ştia încă în ce consta acel lucru.

— Nu vin, spuse din nou Filomena.

Maică-ta… spuse Michele. Îi venise pe neaşteptate ideea să folosească o mică înşelăciune, o glumă prin care să se despăgubească de purtarea soacrei şi de revolta soţiei.

— Ce e cu mama? se alarmă Filomena.

— Nimic, spuse Michele, prefăcându-se încurcat, ca cineva care aduce veşti neplăcute şi vrea să folosească toate precauţiile ca să le comunice, un lucru de nimic…

— Ce s-a întâmplat? aproape că strigă Filomena ridicându-se dintr-odată.

— Un lucru de nimic, îţi spun… Dacă mă gândesc bine, poţi chiar să rămâi aici; oricum, acolo e doctorul, e preotul…

— Doctorul, preotul… Deci e grav?

— Un mic atac, nu mai poate vorbi, şi gândi „măcar de-ar fi adevărat”.

Filomena se întoarse spre femeile care stăteau lângă ea şi spuse:

— Aţi auzit? Mama mea a avut un atac, trebuie să plec… trecu printre rânduri şi-i spuse soţului ei: Haide, iar în dreptul altarului sfintei Filomena se întoarse şi se închină, cerând iertare, mai înainte de a o porni. Michele o privi din nou pe sfânta. Tunica albă, cordonul de aur, rămurica de palmier verde în mina. „Pare o apariţie din *Quo vadis*”.

Trecerea a fost uşurată de faptul că soţia se strecura

cerându-şi scuze şi spunând: „Mama a avut un atac, trebuie să alerg”… iar femeile, compătimind-o, le făceau loc să treacă. Dar, mai înainte de-a ajunge la uşă, Michele se opri pentru a-i da un ultim sfat nepoatei sale Filomena, care stătea în picioare, legănând în braţe copilul care plângea, murmurându-i un cântec de leagăn. Îi spuse brutal:

— Pe Dumnezeul meu, copilul ăsta o să moară: pentru gloria sfintei Filomena! ceea ce ridică în jur un val de indignare.

— Ticălosule! îi strigară.

— Ticăloase sunteţi voi, care vă ridicaţi împotriva Papei, strigă Michele luând-o imediat la fugă, după soţia lui, dincolo de uşă. Îl treceau toate năduşelile, urechile îi ardeau, şi se opri în pragul bisericii pentru a-şi trage sufletul.

— Felicitări, spuse brigadierul, aţi reuşit.

— Am reuşit, da, spuse Michel –, dar e un infern… Credeţi-mă, nu există decât o soluţie: să le lăsaţi să fiarbă în zeama lor.

— Ei, da, sunt şi eu de părerea asta… Dar aştept ordine… Vom vedea…

— Succes, îl salută Trico.

— Haide, se impacientă Filomena.

— Te-a apucat graba, constată Michele mişcându-se în urma ei, ca şi cum ar fi pornit la plimbare.

— Sigur că da: mama…

— Fiindcă veni vorba, de ce n-ai luat-o cu tine, să facă grevă pentru sfânta Filomena?… Poate că făcea cu-adevărat un atac, în haosul acela…

— Atunci nu-i adevărat!

— Că a avut un atac?… Sigur că nu-i adevărat; ideea mi-a venit pentru că am văzut-o chiar înainte de a veni aici şi se simţea mai bine decât mine.

— Vrei să o vezi moartă, sărmana bătrâna; da’ ce ţi-a făcut ea ţie? spuse cu o voce plângăreaţă Filomena.

— Tu ştii, mai bine ca mine, ce mi-a făcut… Dar acum e vorba de altceva: trebuie să vorbim despre ce mi-ai făcut

tu în seara asta… Cum de-ţi trece prin minte, ştiind cum gândesc, să te amesteci într-o asemenea aiureală?

Erau deja acasă, iar Filomena începuse să-şi facă de lucru prin bucătărie, mişcându-se mai precipitat decât de obicei, pentru a pregăti cina.

— Nu era o aiureală; aiureli sunt cele pe care le faci tu… Noi făceam ceva pe tăcute: vor să ne ia sfânta şi noi stăm în biserică s-o privim…

— Ignorantă, eşti ignorantă ca o oaie…

— Eu ştiu că sfânta a existat dintotdeauna, că a apărat oraşul ăsta şi că a făcut minuni, că pentru ea s-au făcut slujbe, rugăciuni…

— Şi ce-i cu asta? Cineva a citit în catacombe pe o lespede şi a înţeles greşit: că înăuntru erau oasele unei fecioare, pe nume Filomena; şi nu era deloc adevărat, inscripţia spunea altceva…

— Nu se poate… Şi minunile? Cum rămâne cu minunile?

— Rămâne… Michele îşi duse o mină la gură, pecetluindu-şi-o ca să nu dea drumul vorbelor de ocară pe care era gata să le pronunţe. Las-o baltă, problema e alta: problema e dacă tu şi toate nenorocitele alea care stau în biserică sunteţi sau nu sunteţi catolice.

— Sigur că suntem catolice!

— Atunci, când vi se spune că sfânta Filomena nu există, că nu a existat niciodată, luaţi-o din loc cu coada între picioare fără să vă uitaţi nici la dreapta nici la stânga… Dacă parohul vă spune că cine nu votează pentru Democraţia Creştină ajunge în infern, îl credeţi; dacă vă spune că sfânta Filomena nu există, faceţi revoluţie… Asta e nebunie curată!

— Nu înţelegi nimic, spuse Filomena.

— Eu nu înţeleg nimic? explodă Michele. Eu? Dar eu înţeleg atât de bine, încât îţi pot explica ţie, care spui că eşti catolică, ca să poţi înţelege… Şi acum să-ţi spun ce cred eu: eşti o proastă cu diplomă şi e mai mare râsul de toată povestea asta.

Aruncând varza cu pumnul în cratiţa care fierbea,

Filomena plângea pe tăcute, îşi plângea soarta de a avea un soţ care nu credea nici în Dumnezeu, nici în sfinţi.

— Îţi plângi propria ignoranţă, care e mai neagră ca moartea.

— Minunile, se răzvrăti Filomena, există minunile: minunile nu pot fi negate de nimeni…

— Asta e frumuseţea poveştii: că există minuni… Eu îmi amintesc când mama ta a văzut-o în vis pe sfânta Filomena şi avea trei numere în mină; iar bătrâna a jucat la loterie şi a câştigat. Sfânta Filomena care spunea numerele elştigătoare de la loto, lucrul era deja o comedie… Dar mai rău r există un preot căruia îi apărea sfânta Filomena; şi prin asta a ajuns aproape sfânt; un preot francez, nu-mi amintesc cum îl chema…

— Vezi că sfânta Filomena există?

— Zău, ce cap! Sfânta Filomena nu există, animal ce eşti; şi Papa însuşi ţi-o spune… Ce interes poate avea Papa, în acest caz, să-ţi spună altceva decât e: ca să dea naştere unui scandal?… Sfânta Filomena nu există şi gata… Şi frumuseţea e că deşi nu a existat niciodată, preotul acela francez şi mama ta şi atâţia alţi preoţi şi atâtea alte femei au văzut-o aşa cum te văd eu pe tine.

— Există, spuse Filomena, neclintită ca o stâncă.

— Nu există, nu a existat niciodată, spuse Michele, şi o vor da jos de pe altar; şi în locul sfintei Filomena vor pune o altă sfânta şi tu vei continua să duci lumînări la biserică, să pui să ţi se facă slujbe, să votezi după sfatul parohului… Iar mama ta va câştiga vreun alt loz, cu numerele pe care i le va da noua sfânta… Până când vor veni să vă spună că un oarecare a greşit iarăşi citirea unei lespezi…

Ieşi din bucătărie şi se aşează la masă, aşteptând ca Filomena să-i aducă varza şi oul fiert. Scoase din buzunar ziarul ca în fiecare seară; îl deschise. Uitase; în loc să discute degeaba, pentru că a discuta cu o femeie e ca şi cum ai face reproşuri unui măgar, ar fi putut să-şi citească liniştit „Unită”. Parcurse din ochi titlurile: *Înregistrată de observatoarele din lumea întreagă A explodat în Noua*

Zemlie „superbomba" sovietică Dezarmare generală! „Când trebuie, trebuie: acum ştiu că bomba noastră este mai puternică decât a lor"… *Scoaterea lui Stalin din mausoleu*.

— Ochelarii, strigă, adu-mi ochelarii, căci pentru literele mici avea nevoie de ei. Filomena îi aduse imediat ochelarii.

Michele se cufundă în lectură. Farfuria cu varză scotea aburi în faţa lui. *Continuă la p. 9, coloana 3*. Scutură cu frenezie ziarul, căutând pagina a noua, coloana a treia. Iată: „dacă s-a întâmplat din vina lui Stalin… să se considere nejustificată menţinerea corpului lui Stalin în mausoleu… Rezoluţia e pusă la vot. Delegaţii ridică carnetele roşii. Propunerea de scoatere a rămăşiţelor pământeşti ale lui Stalin se aprobă în unanimitate".

Cu violenţă, mâna lui Michele Trico aruncă ziarul în plafon; foile planară unele pe podea, altele peste maşina de cusut.

— Ce e? întrebă Filomena.

Michele înfipse furculiţa în farfuria cu varză. Soţia îl privea, preocupată să ştie dacă va relua sau nu problema sfintei.

— Nimic, spuse Michele, nimic.

Filologie

— Dumneavoastră credeţi că vine din arabă?

— Foarte probabil, dragul meu, foarte probabil… Dar, în materie de cuvinte, lucrurile nu sunt deloc sigure: de unde vin, care e calea pe care au urmat-o, sensurile pe care şi le-au schimbat; o încurcătură infernală… Or, acesta este un cuvânt din cele despre care se pot spune cele mai diverse prostii; prostii docte, prostii care-şi au fiecare logica lor… Fapt e că fiecare, înainte de a vedea care e originea cuvântului, caută să afle sensul pe care îl are în clipa aceea; şi aici încep necazurile; căci cine consideră că un cuvânt înseamnă o stare de spirit o ia pe o cale, iar cine consideră, în schimb, că înseamnă o stare de fapt o ia pe alta… Să-l luăm, de pildă, pe Petrocchi[5], care scrie

5 Binecunoscut autor al unui Dicţionar al limbii italiene, ca de altfel şi

cuvântul cu doi de f, ca în italiană: „Uniune de persoane de orice grad şi de orice fel care îşi acordă reciproc ajutor, în interese comune, fără a respecta nici legea, nici morala”; şi îl pune în legătură, dar destul de nesigur, cu vechiul francez *majler*, de unde *mafie* şi *maflu*: a mânca, a se îndopa…

— Nu-mi place.

— Te dezgustă… Să mănânci, să te îndopi; ce mentalitate!… Fiindcă vorbim de mentalitate: o asemenea apropiere n-ar fi venit niciodată în mintea unui om ca Pitre; un bătrânel care părea că se hrăneşte cu aer, uşor ca o pasăre. Eu mi-l amintesc, locuia în cartierul meu; a murit în timpul primului război mondial… Ascultă ce scrie Pitre: „Mafia nu e nici sectă nici asociaţie, nu are nici regulamente nici statute. Mafiotul nu e un hoţ, nu e un pungaş; şi dacă, de când cu succesul recent al cuvântului, calitatea de mafiot a fost aplicată hoţului şi pungaşului, aceasta se datorează faptului că publicul, nu totdeauna cult, n-a avut timp să se gândească la valoarea cuvântului, şi nici nu s-a îngrijit să ştie că pentru un hoţ şi un pungaş, mafiotul e un om curajos şi capabil, care nu admite abuzurile, în care sens mafioţii sunt necesari, ba chiar indispensabili. Mafia e conştiinţa propriei fiinţe, concepţia exagerată a forţei individuale, unică şi singură arbitru al oricărei dispute, al oricărei ciocniri de interese şi idei; de aici, netolerarea superiorităţii şi mai mult încă, a abuzului de putere al altcuiva. Mafiotul vrea să fie respectat şi respectă aproape totdeauna. Dacă e jignit, nu se adresează legii, justiţiei, ci ştie să-şi facă dreptate singur, iar când nu are putere pentru aceasta, cu ajutorul altora cu aceleaşi sentimente ca el”.

— Scrie ca un înger.

— Ca un înger, da: dar nu înseamnă că nu spune nicio prostie…

— Adevărat? Mie mi s-a părut precis şi drept ca *Evanghelia*.

Pitre, Fanfăni, Zambaldi, Rigu- tini, Palazzi şi Traina, citati mai departe, (n. t.).

— Tu citeşti *Evanghelia*?

— E un fel de a spune… Dar uneori am auzit-o citită.

— Ştii ce spune *Evanghelia*? „Celui care-ţi dă o palmă, întoarce-i şi celălalt obraz”; te simţi în stare s-o faci?

— Pe ăla care îmi dă o palmă, îl împuşc în gură.

— Bine… Există prostii chiar şi în *Evanghelie*, prin urmare… Dar să ne întoarcem la Pitre.

— Am înţeles, am înţeles unde a-ncurcat-o: întâi a spus că mafia nu e o asociaţie, iar apoi că cineva poate să-şi facă dreptate şi cu ajutorul altora; deci asociaţia există.

— Eşti inteligent, dar trebuie să înveţi să vorbeşti; nu se spune „a-ncurcat-o”, când se vorbeşte despre un om însemnat, despre o glorie a ţării noastre.

— Era un fel de a spune.

— Tu trebuie să te fereşti de feluri de a spune, de proverbe, de parabole; lucrurile trebuie spuse în modul cel mai sec şi cel mai corect „cu bună-cuviinţă, cu tact.

— Iisuse Cristoase, da’ parcă eu sunt instruit? Universitatea am urmat-o în mijlocul oilor.

— Vezi să nu laşi să-ţi scape un „Iisuse Cristoase” în faţa comisiei!

— Dar sunteţi sigur că mă va chema comisia?

— Sigur, aşa cum e moartea de sigură; mi-aş pierde vremea cu tine, dacă n-aş fi sigur? Te va chema.

— Îngheţ de frică, când mă gândesc.

— De câte ori ai fost chemat la poliţie, de câte ori ai apărut în faţa unui judecător de instrucţie?

— Asta a fost odată, de mult; sunt mai bine de zece ani de când nu mă mai plictiseşte nimeni… Şi apoi, ăsta e un lucru nou… Comisia, vreau să spun, cine ştie cum procedează, cine ştie ce întreabă… Jandarmul, judecătorul, întreabă despre un fapt anumit, despre o anume persoană, dacă am fost de faţă la incident, dacă am relaţii cu cutare şi cu cutare, şi unde eram în seara aceea, la ora aceea… Unii îşi pregătesc răspunsurile înainte, la fiecare lovitură au răspunsul pregătit… Dar comisia, după câte înţeleg, poate întreba ce vrea: şi trebuie să ai mintea ageră, nervii

tari…

— Te-am împins vreodată să faci o greşeală, un pas greşit, o prostie?

— Niciodată.

— Deci, nu fi îngrijorat… Eu, ca să ştii, voi cere să fiu audiat de comisie.

— Dumneavoastră?

— Da, dragul meu, chiar eu; trebuie să-mi aduc şi eu mica mea contribuţie.

— Dar…

— O contribuţie la această încurcătură, se înţelege… Şi-ţi garantez că la un moment dat nu se va mai înţelege nimic; între istorie, filologie şi scrisori anonime, nu se va mai înţelege nimic, nimic… Ai idee de cantitatea de scrisori anonime pe care le va primi comisia? în 1943, când americanii m-au făcut primar, eu am primit vreo mie de scrisori anonime; un sat întreg reieşea că e format din spioni de la OVRA 1; până şi deputatul Panebianco, care fusese în puşcărie până la căderea lui Mussolini fusese pârât. Şi aceleaşi scrisori le primeau americanii; la început le-au considerat adevărate, au arestat pe câte unul şi l-au dus la Oran. Apoi, s-a pornit o avalanşă de scrisori, şi atunci au înţeles şi ei… închipuie-ţi ce se va întâmpla acum… Asta e o ţară, dragul meu, în care pe acelaşi obraz, pe al tău sau al meu, un ochi îl urmăreşte pe celălalt… Vei vedea…

— Asta e adevărat.

— Să ne întoarcem la discuţia noastră, prin urmare… După Fanfani…

— Dumneavoastră mai vorbiţi încă despre Fanfani?

— Nu Amintere, prostule; vorbesc despre Pietro Fanfani, autorul unui vocabular italian în care cuvântul mafie, cu doi de *f*, e dat cu sensul de „societate secretă în Sicilia” şi derivat din arabul *maehfil*, care înseamnă adunare şi loc de adunare. De aceeaşi părere sunt Zambaldi şi Rigutini; şi aproape toţi până la Palazzi… Iar definiţia lui Palazzi vreau să ţi-o citesc, pentru că e amuzantă: prima parte e copiată după Petroeehi, apoi

spune că „nu totdeauna mafia are drept scop răul, dar mijloa

— Poliţia secretă din Italia în timpul fascismului.

cele pe care le foloseşte sunt totdeauna ilicite; era răspândită într-o vreme în Sicilia”. Amuzantă, cu-adevărat amuzantă.

— Îmi place; când spune că mafia nu are drept scop totdeauna răul, îmi place. Ăsta e un gentilom.

— Nu-i vorba că e gentilom; ci că s-a încrezut în alţi gentilomi… Dar lucrul amuzant e ăsta: „era răspândită într-o vreme în Sicilia”.

— Şi noi spunem că mafia nu mai există… O dată a spus-o şi un ministru…

— Noi şi ministrul nu facem vocabulare… Şi nu uita că ăsta a fost tipărit în 1948… O veşnicie! Pe vremea regelui Martin poate… Să ajungem la sicilieni, la cercetătorii sicilieni: primul vocabular sicilian care înregistrează cuvântul e cel al lui Traina, 1868; şi-l dă ca nou, provenind poate din toscanul *smâferi*, care înseamnă bandiţi…

— Nu-mi place.

— …sau, şi asta îţi va plăcea şi mai puţin, spune că în Toscana cuvântul *maffia* înseamnă mizerie, „şi e o adevărată mizerie să te ere 7 i om mare doar prin forţa brutală, ceea ce arată în schimb o mare violenţă, adică a fi o mare bestie”. Îţi place?

— Mă dezgustă.

— Dar apoi adaugă: „Linişte sufletească, îndrăzneală aparentă; cutezanţă”.

— Începe să judece.

— Oricum, ca să nu o mai lungim cu etimologia, e-ţi-mo-lo-gi-a; adică originea cuvântului, ne vom opri asupra Părintelui Gabriele Maria din Alep, misionar din ordinul capucinilor şi profesor de arabă, care îşi încheie astfel o doctă analiză: „Oprindu-ne, prin urmare, la sensul cuvintelor propuse mai sus, cuvântul mafie, la origine, trebuie să fi avut valoarea de *protecţie împotriva samavolniciilor celor puternici*, *exceptare de la orice lege*

socială, *adăpost de orice daune*, *forţă*, *putere trupească*, *linişte sufletească*, *recunoştinţă şi gratitudine faţă de cine le dădea un ajutor*, pe de o parte, iar pe de alta *partea cea mai bună şi aleasă a oricărui lucru*, ceea ce corespunde perfect cu ceea ce spune Pitre". Cuvintele arabe propuse de Părintele Gabriele sunt acestea: *mohafat*, care înseamnă a apăra; *hofuat*, partea cea mai bună a unui lucru; *mohafi*, prieten, prieten recunoscător… Asta ca să simplificăm, ca să nu-ţi fac capul calendar…

— Ştie multe, capucinul ăsta!

— Ştie, dar nu mă convinge. Mă convinge mai mult Fanfani, fie vorba între noi.

— Fanfani? Acum e de-ai noştri?

— Trebuie să fii atent, dragul meu, trebuie să fii atent… Am spus *Fanfani*, şi ţi-am explicat deja că nu are nimic de-a face cu omul politic… Nu eşti atent la lucrurile pe care ţi le explic.

— Fapt e că, la drept vorbind, pierdem vremea cu lucrurile astea, aşa mi se pare; Doamne sfinte, ce să mă fac cu toată ştiinţa asta despre cuvinte! Toată ştiinţa mea, toată ştiinţa lu' ni mii, eu o ţin în portofel şi în puşca cu două ţevi.

— Atunci are dreptate Traina: te crezi un om mare numai pentru că eşti o mare bestie… Dar mie puţin îmi pasă, eu n-am niciun amestec; vă las în gura lupului. Oricum, tu şi cei care gândesc ca tine, aveţi ştiinţa portofelului, a puştii cu două ţevi şi a maşinilor pline cu dinamită.: Pentru că acum ştiinţa voastră s-a îmbogăţit cu dinamită, cu trotil; cu rezultatul ăsta frumos… Lăsaţi-i pe nemţii din Tirol să facă lucruri din astea: oameni fanatici, oameni nebuni; fascişti…

— Totuşi mergea, dinamita, mergea; şi dumneavoastră, la început, când…

— Să punem lucrurile la punct: la început, cum spui tu, pentru că eu nu ştiu bine când a fost începutul, voi mi-aţi spus „treaba asta cu flinta 1 trebuie să se isprăvească, acum toţi vorbesc de flintă, asta a devenit ţara flintei, facem impresie proastă în străinătate: există mijloace mai

bune, mai expeditive, mai sigure; şi când nu trebuie să se rateze lovitura, e mai bine să ne slujim de ele… Şi avem un tânăr care în materie de explozibile este un dumnezeu…”; şi eu v-am lăsat să vă descurcaţi, voi şi dumnezeul vostru; un dumnezeu care părăseşte maşina fără să întrerupă mecanismul… Un dumnezeu!

— Dumneavoastră ştiţi cum au mers lucrurile; un moment de panică, de distracţie…

1 în italiană *lupara*: puşcă de vânătoare cu ţeava scurtă.

— De distracţie! Distracţie care aduce sfârşitul lumii, o distracţie al cărei efect este simţit de lumea întreagă, cu toate consecinţele pe care le vedeţi.

— Dar am pus pe cineva să vă telefoneze: nu atingeţi maşina, că e prăpăd.

— Iar ăia, în schimb, au atins-o… Da’ chiar te aşteptai să n-o atingă? Şi de ce, din cauza unui telefon anonim? Putea fi o glumă.

— Îmi pare rău, dar ce-a fost a fost… îmi pare rău pentru soldaţi, care nu aveau niciun amestec.

— Nimeni nu avea niciun amestec, din cei care au murit… Frumuseţea e că după asta eu trebuie să particip la înmormântare.

— Nu e pentru prima dată.

— Ai devenit spiritual, după câte văd.

— Spiritual, eu? Cu dumneavoastră? Dar nu mi-aş permite niciodată!

— Bine… Hai să lăsăm, deci, la o parte metodele astea de terorişti; noi nu suntem anarhişti, suntem oameni de bine… Iar socotelile pe care le avem de încheiat, de azi înainte le vom încheia după moda veche.

— Băieţii, însă, prinseseră gust…

— Sigur că efectul era mare, nu pot s-o neg… Dar nu putem s-o apucăm pe calea asta… Sau crezi că trebuie să ne apucăm să lucrăm ca să avem şi noi bomba atomică?… Discreţie, asta trebuie; înţelepciune, studiu, tact… Problema noastră, acuma, e comisia de anchetă; s-o abordăm cu mintea limpede… Deci: Pitre spune că

termenul de mafie, oricare ar fi ori ginea sa, chiar dacă e atestat pentru prima oară în 1868... Care dicţionar îl înregistrează pentru prima oară?

— Cel al lui Traina.

— Bravo... Chiar dacă e înregistrat pentru prima oară în 1868, exista înainte de venirea lui Garibaldi... Şi că exista şi obiectul, adică asociaţia, este dovedit de faptul (adaug eu) că mafioţii din Vicaria, mafioţii aceia care erau închişi la închisoare, au dat în 1860 o proclamaţie, adresată prietenilor liberi, prin care le recomandau să se comporte cum trebuie, să nu comită furturi, jafuri şi asasinate pe care Burbonii să poată, în faţa lumii, din propagandă cum se spune astăzi, să le atribuie revoluţiei garibaldine...

— Asta nu ştiam.

— Sunt atâtea lucruri pe care nu le ştii, şi pe care e bine să le ştii... Cultură, dragul meu, este un lucru nemaipomenit...

Joc de societate

Uşa se deschise pe neaşteptate, în timp ce mâna lui mai ezita încă pe butonul soneriei. Femeia spuse: „Intraţi, vă aşteptam”, surâzând, cu vocea modulată ca şi când se întâmpla cu-adevărat un eveniment dorit de ea, aşteptat cu emoţie şi bucurie. El se gândi că era o neînţelegere, încercă să aprecieze consecinţele. Rămăsese în prag dezorientat, puţin tulburat. Cu siguranţă, se gândi, ea aştepta pe cineva, pe cineva pe care nu-l cunoştea sau abia îl cunoscuse, sau pe care nu-l mai văzuse de mulţi ani. Şi apoi nici nu avea ochelarii; de obicei, ştia, purta ochelari.

— Mă aşteptaţi?

— Sigur că vă aşteptam... Dar intraţi, vă rog, vorbi ea tot modulându-şi glasul.

Intră, făcu trei paşi pe dalele de mozaic ce reproduceau o veche hartă nautică; păşi cu greu, ca într-o mlaştină. Se întoarse spre ea, care închisese deja uşa şi tot surâzând îi arăta un fotoliu.

Încercă să lămurească echivocul, să ştie.

— Dar dumneavoastră pe cine aşteptaţi, de fapt?

— De fapt? repetă ea cu un surâs devenit ironic.

— Iată: eu...

— Dumneavoastră...?

— În fine, cred că...

— Că eu vă confund cu altcineva. Nu mai surâdea. Şi părea mai tânără. Ba nu, vă aşteptam chiar pe dumneavoastră... E adevărat că n-am ochelarii, dar ochelarii îmi slujesc pentru a vedea lucrurile apropiate. V-am recunoscut de la intrare. Acum poate, de aproape, am nevoie de ochelari; aşa, nici dumneavoastră, nici eu, nu vom mai avea nici cea mai mică îndoială.

Ochelarii erau puşi pe o carte deschisă, cartea pe pervazul ferestrei. Aşteptându-l, cu auzul desigur ocupat să surprindă scârţâitul grilajului, începuse să citească cartea, dar citise puţine pagini. Îl cuprinse o curiozitate stupidă să ştie ce carte era, ce lectură îşi alesese pentru a-şi înşela aşteptarea. Dar cum de-l aştepta oare? căzuse într-o cursă, fusese trădat sau totul dovedea un regret neaşteptat din partea omului care-l trimisese?

În mod ciudat, ochelarii cu montură neagră şi mare o făcură să pară şi mai tânăra: privirea, dilatată de lentile, luă un aer de uimire, de teamă. Dar nu era nici uimită, nici speriată. Dimpotrivă, îi întoarse spatele, sfidându-l parcă. Deschise sertarul unui birou, scoase nişte hârtii. Când se întoarse şi se apropie de el, avea în mână un evantai de fotografii.

— Sunt cam prea mult expuse, spuse, dar nu e nicio îndoială. Asta a fost luată la orele 11 în ziua de 20 iunie, pe strada Mazzini; dumneavoastră sunteţi cu soţul meu; cealaltă, la cinci după-amiaza, în piaţa Del Popolo: 23 iulie, sunteţi singur, tocmai încuiaţi maşina după ce aţi parcat-o; şi în asta se află şi soţia dumneavoastră... Vreţi să le vedeţi?

Tonul era ironic, dar fără duşmănie, aproape distrat. El simţi în sfârşit povara a ceea ce trebuia să facă. Dar nu putea; din cauza celor pe care reuşea să le pună cap la cap, nu mai putea, nu trebuia. Făcu semn că da, că voia să le vadă. Ea i le dădu, rămase să-l privească cu neliniştea

uşoară şi satisfăcută a celui care arată fotografii de familie, ale copiilor, şi aşteptă complimente. Dar omul era ca paralizat, simţurile, gândurile, mişcările îi erau încete şi îndepărtate, dezolant de greoaie. Iar complimentul veni de la ea, banal şi crud.

— Dar ştiţi că sunteţi fotogenic? şi într-adevăr, proasta expunere nu reuşea să ascundă identitatea, în timp ce o voala pe cea a soţiei sale şi a comandorului.

— Luaţi loc, spuse femeia arătându-i fotoliul cel mai apropiat, şi el se cufundă în fotoliu ca în prăpastia existenţei sale. Apoi: Vreţi să beţi ceva? şi fără să aştepte răspunsul, luă două pahare, o sticlă de coniac. Se trezi cu paharul în mină, în faţa ei, care sorbea din pahar, privindu-l amuzată. Bău. Privi în jur, parcă trezit dintr-un leşin. Frumoasă casă. Îi restitui fotografiile.

— E fată frumoasă soţia dumneavoastră. Seamănă, nu ştiu dacă ştiţi, cu prinţesa de Monaco. Dar pe fotografia asta pot greşi. Greşesc?

— Poate că nu greşiţi.

— Deci nu v-aţi dat niciodată seama. Iarăşi râsul acela odios, modulat. Sunteţi îndrăgostit de ea?

Nu răspunse.

— Nu mă consider-aţi indiscretă, nu vă întreb din curiozitate.

— Dar, atunci de ce?

— Veţi vedea… Sunteţi îndrăgostit de ea?

Respinse întrebarea cu un gest al mâinii.

— Nu vreţi să-mi răspundeţi, sau trebuie să înţeleg că nu aveţi niciun sentiment faţă de soţia dumneavoastră?

— Cum doriţi.

— Eu vreau un răspuns precis. O spuse cu asprime, ameninţând; apoi cu un ton convingător şi mâhnit: Pentru că, vedeţi, eu trebuie să ştiu mai înainte dacă puteţi suporta.

— Înainte de ce?

— Mi-aţi şi răspuns la întrebare.

— Nu mi se pare.

— Ba da. Eu v-am spus: trebuie să ştiu mai înainte

dacă puteţi suporta; şi nu m-aţi întrebat ce anume ar fi trebuit să suportaţi, ce dezvăluire privitoare la soţia dumneavoastră, la iubirea pentru ea… V-aţi legat imediat de acel „mai înainte”. Mai înainte de ce? Exact. Nu de soţia dumneavoastră sunteţi preocupat, ci de dumneavoastră. Exact. Aşa e bine.

— Vă întreb acum: ce anume va trebui să suport?

— Ceea ce vă voi spune.

— Despre soţia mea? Şi sunteţi îngrijorată gândindu-vă dacă pot suporta?

— Gândindu-mă la soţia dumneavoastră. Şi eram preocupată să ştiu cum veţi reacţiona, pentru că noi doi suntem sortiţi unei lungi şi solide prietenii, şi va trebui să uităm atâtea lucruri. Doar dacă vreţi, se-nţelege.

— Dar soţia mea…

— Voi ajunge imediat la ea. Deocamdată spuneţi-mi: aţi înţeles?

— Ce anume?

— Fotografiile astea, faptul că vă aşteptam: aţi înţeles?

— Nu.

— Nu mă deziluzionaţi; dacă într-adevăr n-aţi înţeles, speranţele mele se prăbuşesc. Şi ale dumneavoastră de asemenea.

— Ale mele?

— Desigur, şi ale dumneavoastră. Nu v-am spus că vom deveni prieteni? Spuneţi-mi, prin urmare, cu toată sinceritatea: aţi înţeles?… Nu vă temeţi să vorbiţi, nu există niciun microfon ascuns, niciun magnetofon branşat. Vă puteţi convinge, de altfel… Eu vreau să vă ofer o treabă simplă, rapidă, rentabilă şi fără riscuri. Fără a mai spune că vă scap de un pericol imediat, cert. Trebuie să admiteţi, deci, că am măcar dreptul de a cunoaşte gradul dumneavoastră de inteligenţă… Prin urmare, aţi înţeles?

— Nu întru totul.

— Bineînţeles. Spuneţi-mi ce anume aţi înţeles.

— Am înţeles că dumneavoastră ştiţi.

— Răspuns scurt şi cuprinzător. Vreţi să ştiţi acum

cum am ajuns aici?

— Mi-ar plăcea.

— Am pierde vremea, dar e cinstit să ştiţi… Dar la ce oră trebuie să vă întâlniţi cu soţul meu? Pentru că e bine să vă spun imediat: baza viitoarei noastre prietenii va fi întâlnirea pe care o veţi avea diseară cu soţul meu. La ce oră?

— Dar nu trebuie să ne întâlnim.

— Uite că iar nu aveţi încredere. 11 cunosc foarte bine pe soţul meu; nu se poate să nu vă fi dat întâlnire astă seară. La ce oră?

— La douăsprezece şi un sfert noaptea.

— Unde?

— Pe un drum de ţară, la treizeci de kilometri de aici.

— Bine, avem timp… Dar poate că e mai bine ca acum să-mi puneţi dumneavoastră întrebări.

— Nu aş şti de unde să încep, sunt mai degrabă încurcat.

— Adevărat? Mă aşteptam să fiţi un tip mai prompt, cu reflexe mai rapide, gândind mai iute. Dar poate că motivul uimirii, al tulburării dumneavoastră este faptul că – soţul meu nu v-a spus nimic despre mine, despre firea mea, despre capacitatea mea de a intui gândurile lui cele mai tainice. După cincisprezece ani de viaţă comună, un om ca el e o carte deschisă pentru o femeie ca mine. O carte foarte proastă, foarte plicticoasă. Ce credeţi?

— Despre ce?

— Despre soţul meu.

— Judecând după situaţia în care mă aflu în această clipă, e un imbecil.

— Sunt mulţumită să vă aud spunând asta. Dar aţi fi putut să-nţelegeţi şi mai înainte ce imbecil e. Înţeleg, însă, cum aţi fost amăgit de prestanţa lui, de felul lui de a acţiona, de autoritatea şi de banii pe care tot timpul, dar şi cu o oarecare şiretenie, o oarecare *nonchalance*, ostentează că i-ar avea… Şi bani are, nu vă alarmaţi… Şi eu, de altfel, m-am lăsat prinsă. Nu că m-am căit de asta; singura mea dezamăgire e că m-am măritat cu el, să

spunem, din dragoste şi nu din calcul. Dar m-aş fi măritat cu el în orice caz; iar căinţa mea a fost imediată. Şi m-am adaptat, ba chiar m-am instalat într-o situaţie care-mi permitea să-mi împlinesc orice capriciu şi poftă, într-o situaţie care-mi oferea tot ceea ce-şi poate dori o femeie, inclusiv dispreţul pentru omul care trăieşte alături de ea, şi iată că imbecilul vine să rupă echilibrul.

— Nu aş zice, însă, că e chiar perfect imbecil cum îl socotiţi dumneavoastră; în cazul în care mă aflu eu, da, nu e nicio îndoială, s-a comportat prosteşte, fără nicio precauţie… Dar e un om care şi-a făcut o situaţie singur, aşa spun toţi; şi a ajuns foarte bogat, foarte puternic…

— Aveţi nişte idei de *Bibliothèque rose*, de manual american pentru reuşită, despre oamenii care-şi fac o situaţie singuri. Eu îl cunosc nu numai pe soţul meu, dar un grup destul de mare de oameni care şi-au făcut o situaţie singuri; şi pot să vă asigur că au fost făcuţi toţi de alţii, care la rândul lor, au fost făcuţi de împrejurări, combinaţii şi urzeli care, chiar dacă ajung la înălţimea istoriei, rămân fortuite şi jalnice… în ultimul război, soţul meu era în batalioanele miliţiei fasciste împreună cu Săbatelli, care a ajuns apoi ministrul lucrărilor publice; voluntari amândoi. Asta-i tot. Şi nici nu vă puteţi imagina ce cretin e Sabatelli. Într-o societate bine organizată, cinstită, în care nu se comit acte false, în care capacitatea şi meritul îşi fac drum singure, soarta cea mai fericită i-ar fi adus în pragul unui serviciu public, ca uşieri, iar cea mai nefericită dincolo de pragul unei închisori. În schimb…

— În schimb sunt bogaţi, puternici şi respectaţi… Dar dumneavoastră m-aţi invitat să vă pun întrebări. Pot?

Oprită în elanul oratoric, făcu semn că da; dar contrariată, supărată.

— Multe lucruri mă fac curios, dar cel mai mult mă miră asta: de ce mă aşteptaţi tocmai astă seară?

— Pentru că astăzi, la masă, soţul meu m-a întrebat dacă aveam intenţia să ies în seara asta: la cinema, la vreo prietenă şi că el se va întoarce târziu, foarte târziu, din cauza unei şedinţe a consiliului de administraţie a uneia

dintre societăţile sale. Şedinţe similare a mai avut în vara asta încă două; şi deci cea de-a treia trebuia să fie cea adevărată. Bună pentru el, fatală pentru mine. Căci nu o spun numai eu, care îl cunosc atât de bine, dar oricine are o oarecare intimitate cu el ştie că este obsedat de superstiţia perfecţiunii bazate pe „trei”. Ca să nu mai vorbim de „nouă”, după care se înnebuneşte de-a dreptul. Cea de a treia şedinţă, deci; ziua de trei: iar dumneavoastră aţi ajuns exact la nouă. El v-a spus, nu-i aşa, că „trebuia să sunaţi la uşă la nouă fix?

— Da, dar eu credeam…

— …că era un detaliu calculat de mintea lui de organizator. Dar nu ştiţi cât de puţin organizată e mintea lui, admiţând că ar avea aşa ceva. Şi mai vreau să adaug că în hotărârea lui de a vă încredinţa o misiune atât de… delicată să spunem, de riscantă… e sigur că a jucat un rol şi faptul că sunteţi profesor de matematică. El abia ştie tabla înmulţirii şi de aceea îşi cultivă convingerea că escrocheriile lui şi toate escrocheriile care reuşesc tind spre matematicile cele mai sublime. În unele jefuiri de bănci, aude de-a dreptul muzica sferelor. Jafurile acelea despre care se scrie în ziare: cronometrate, perfecte… Şi când nu sunt perfecte, le studiază pe baza dărilor de seamă, surprinde slăbiciunile şi erorile, le aduce la perfecţiunea ideală. Aşa s-a întâmplat în acest caz. A existat, cu ani în urmă, o crimă de care cu siguranţă vă amintiţi, un proces faimos. Soţul meu s-a pasionat de el, a ajuns chiar să trimită un funcţionar de-al său, în fiecare dimineaţă, să se instaleze la Curtea cu juri, să-i ţină locul pentru cazul că el ar fi avut timp să meargă să asiste; şi de mai multe ori a avut timp. Dar exact în perioada în care căuta erorile care îl duseseră pe protagonist în boxa acuzaţilor, iată că el însuşi comitea o eroare. Dacă dumneavoastră astăzi… În sfârşit, dacă lucrurile ar fi mers după planul lui, cel puţin zece persoane şi-ar fi adus aminte de interesul lui pentru acel proces şi mai ales funcţionarul care îi reţinea locul şi unul dintre judecători care îl cunoaşte bine şi care uneori, de la înălţimea

prezidiului, îi surâdea.

— De-atunci aţi început să aveţi bănuieli?

— Chiar dinainte; dar din pasiunea lui pentru acel proces am înţeles că intenţiile lui începeau să se concretizeze într-un plan precis.

— Şi atunci v-aţi adresat unei agenţii de investigaţii.

— O poveste foarte lungă, foarte scumpă; dar, cum vedeţi, merita osteneala. Timp de câţiva ani, agenţia nu mi-a relatat altceva decât infidelităţile lui! mai mare râsul: infidelităţile lui! Deja la câteva luni după ce ne căsătorisem, nu mă mai interesau de loc. El plătise totdeauna femeile, continua să le plătească, mă plătise şi pe mine prin căsătorie, crezând că preţul meu, deşi uriaş, şi de lungă durată, ar fi fost suportabil.

— Şi nu era suportabil?

— Sigur că nu.

— Vreau să spun: de ce v-a devenit insuportabil?

— Din vina mea, bine-nţeles. Am făcut totul pentru a-l îndepărta de mine, pentru a-l arunca în marginea vieţii mele, a zilelor mele, a nopţilor mele. O margine foarte redusă, un mic *tapis roulant* de rente… Nu, nu am avut alţi bărbaţi. Sau mai bine zis, o singură dată, când am început să mă dezgust de soţul meu. Aşa, de încercare. Încercare nereuşită. Nu vă faceţi iluzii, deci.

O cuprinse un acces de furie, căută un răspuns violent.

— Nu vă jigniţi. Ştiu bine că nu sunt nici frumoasă, nici tânără, aţi putea chiar să-mi spuneţi că sunt urâtă şi bătrână. Dar voiam să spun că aţi putea crede uşor că puteţi ajunge la toţi banii mei, şi nu numai la o parte din ei, trecând peste trupul meu viu, după ce aţi trecut peste trupul mort al soţului meu; dar eu, în schimb, vreau ca totul să fie limpede între noi chiar de acum.

— Deci dumneavoastră recunoaşteţi că soţul dumneavoastră nu poartă toată vina.

— Eu nu recunosc nimic; iar dacă dumneavoastră, în punctul în care s-a ajuns, în care am ajuns, aveţi chef să cântăriţi avantajele celor două acţiuni posibile, executarea

planului soţului meu sau executarea planului meu, pe balanţa dreptăţii, e treaba dumneavoastră. Dar e o afacere proastă, să amesteci balanţa în treburi de-astea. Acest tip de balanţă, vreau să spun. Dumneavoastră, şi zâmbi linguşitor, sunteţi un mic delincvent lacom: nu vă puteţi permite un lux care să vă poată pierde.

— Nu sunt un delincvent.

— Adevărat?

— Nu mai mult decât dumneavoastră.

— De acord. Şi mult mai puţin decât soţia dumneavoastră, aş spune.

— Poate. Dar dumneavoastră cum o puteţi spune?

— O deduc din ceea ce ştiu. Nu ştiaţi că soţia dumneavoastră, să spunem aşa, frecventează alţi bărbaţi?

— Nu e adevărat!

— Sigur că e adevărat. Să nu vă simţiţi ofensat. Ce anume pot să-i ia unei femei ca soţia dumneavoastră, toţi bărbaţii pe care îi frecventează? Sunteţi o pereche frumoasă, vă potriviţi bine, doriţi aceleaşi lucruri, nu vă certaţi niciodată, vecinii vă privesc cu simpatie… Primul raport pe care mi l-a trimis agenţia despre voi, spune lucruri cu-adevărat drăguţe: ea are 22 de ani, lucrează la o grădiniţă, e foarte frumoasă, vioaie, elegantă; el are 27 de ani, e suplinitor de matematică într-o şcoală medie, simpatic, serios; foarte îndrăgostiţi, foarte liniştiţi… Al doilea raport, şi apoi toate celelalte, nu spun nimic deosebit despre dumneavoastră; dar dezvăluie o activitate de nebănuit, surprinzătoare, a soţiei dumneavoastră. Pentru bani, fără îndoială. De aceea, chiar dacă într-adevăr, până în clipa de faţă, nu ştiaţi, liniştiţi-vă. Pentru bani, numai pentru bani… Ştiaţi că o dată, o singură dată, a fost şi cu soţul meu?

— Bănuiam. Am bănuit asta, aşa, în principiu; am crezut că soţul dumneavoastră se legase de noi numai pentru că voia să ajungă la soţia mea. Dar, nu că soţia mea ar fi făcut-o. Apoi, bănuiala s-a risipit; nu mai aveam motive să cred că venea s-o cucerească pe soţia mea, dacă ceea ce voia de la noi, de la mine, o declarase deja.

— Dar în planul soţului meu trebuie să fie o mică *liaison* cu soţia dumneavoastră. Pentru a se sluji de ea, cred, în eventualitatea că, din întâmplare sau dintr-o oarecare neatenţie în executarea planului, v-aţi fi trădat. Atunci ar fi spus: am avut o legătură cu soţia lui, el a aflat, din răzbunare a ucis-o pe a mea; sau a ucis-o pentru că ea venise să mă caute pe mine, pentru a mă ucide, iar el i-a rezistat sau l-a înjosit sau i-a stârnit în vreun fel violenţa… Dar să nu începeţi acum să vă lăsaţi chinuit de bănuiala că, în orice caz şi de acord cu soţia dumneavoastră, soţul meu ar fi pus poliţia pe urmele dumneavoastră; nu a ajuns la asemenea subtilităţi. Şi apoi sunt sigură că soţia dumneavoastră nu ar fi acceptat niciodată această soluţie finală; cred că am înţeles ce fel de femeie e.

— Ce fel de femeie?

— Îmi seamănă. Seamănă cu atâtea altele… Adorăm lucrurile, am pus lucrurile în locul lui Dumnezeu, al universului iubirii. Vitrinele sunt firmamentul nostru, dulapurile în perete şi bucătăriile americane conţin universul. Bucătăriile în care nu se găteşte, locuite de Dumnezeul emisiunilor de televiziune. Tatăl meu, care era un mic burghez, şi-a petrecut întreaga viaţă în case de închiriat, fără a simţi vreodată nevoia de a poseda o casă. Astăzi, nu există revoluţionar care să nu vrea să fie proprietarul casei în care locuieşte, care să nu se înglodeze în datorii, în împrumuturi plătibile în 25 de ani, pentru a poseda o casă. Ideea eternităţii, ideea infernului, s-au strâns în împrumuturi la bancă pe 25 de ani. Băncile sunt cele care administrează metafizica. Dar s-o lăsăm baltă… Soţia dumneavoastră, prin urmare, îmi seamănă. Semănăm toate, astăzi, asta e nenorocirea. Soţia dumneavoastră, în plus, e indiferentă sau inocentă. Sunt sigură că ea a fost cea care s-a înflăcărat prima, când soţul meu v-a propus afacerea… Apropo: în ce termeni v-a propus-o?

— A depus deja pe numele nostru, la o bancă din Hamburg, o sumă foarte mare.

— Cât?

— Două sute de mii de mărci.

— Deci dumneavoastră puteaţi în astă seară, în loc să veniţi aici, să luaţi avionul pentru Hamburg şi…

— Puteam. Dar peste doi ani, dacă totul ar fi mers bine, aş fi avut alte patru sute de mii de mărci.

— Veţi primi de la mine cinci sute de mii, peste şase luni. Aveţi încredere?

— Nu ştiu.

— Trebuie să aveţi încredere. Şi nu uitaţi că planul meu comportă un risc minim, pe când cel pe care vă pregăteaţi să-l executaţi v-ar fi dus la închisoare cu o precizie, e cazul să o spun, matematică. Agenţia de investigaţii era însărcinată, în cazul în care mi s-ar fi întâmplat ceva, să trimită poliţiei copii ale rapoartelor şi fotografiilor… Pe când acum, admiţând chiar că eu nu-mi ţin promisiunea sau că am chiar intenţia să vă trădez, riscaţi doar să nu aveţi alţi bani şi să fiţi condamnat pentru crimă pasională. Doi sau trei ani de puşcărie, iar apoi apare totdeauna câte o amnistie. Mai mult, nu uitaţi acest sfat al meu: în cazul în care aţi cădea în cursă, susţineţi mereu trădarea soţiei, deziluzia atroce pe care v-a provocat-o soţul meu. Mereu.

— Dacă mă gândesc bine, parcă tocmai dumneavoastră mă împingeţi în cursă.

— V-aş considera un ¡cretin, dacă n-aţi pleca de aici cu această bănuială… Se uită la ceas, se ridică, întrebă surâzând: M-aţi socoti indiscretă dacă v-aş întreba de ce moarte trebuie să mă faceţi să pier?

— Revolver.

— Foarte bine… Plecaţi acum, sunteţi tocmai la limita timpului care vă trebuie pentru a ajunge la locul întâlnirii. Şi succes.

Îl însoţi la uşă, surâzând dulce, matern. Mai înainte de a o închide, când el se îndrepta deja spre ieşire, îl chemă înapoi cu un murmur:

— Vă rog: mai multe lovituri, e foarte robust, îi spuse cu aerul de a solicita o atenţie particulară pentru un copil plăpând. Şi apoi: Aveţi surdină, îmi închipui.

— La revolver? Da, am.

— Bine. Încă o dată succes. Închise uşa, se sprijini cu spatele de ea. Avea un surâs încântat, gustă fiecare silabă spunând: „Surdină; crimă premeditată”. Se apropie de fereastră. Îi văzu ieşind pe poartă.

Se aşeză în fotoliu. Se ridică. Se plimbă. Atinse cu mâinile, de parcă ar fi cântat la un instrument, mobilele şi obiectele. Se opri în faţa tablourilor. Privi la ceas. Merse la telefon, făcu numărul, cu o voce agitată, întrebă:

— Soţul meu mai e la birou?... A şi ple –, cât?... Sunt îngrijorată, foarte îngrijorată... Da, ştiu că nu e prima dată că întârzie; dar astă seară s-a întâmplat ceva care mă nelinişteşte... A venit să-l caute un tânăr, avea un aer tulburat, ameninţător; s-a pus să-l aştepte; a plecat chiar acum. M-a speriat... Nu, nu e doar o impresie; ştiu din ce cauză putea fi tânărul atât de tulburat, atât de ameninţător... Dar de cât timp a plecat soţul meu?... Da, mulţumesc. Bună seara... Da, noapte bună.

Puse receptorul în furcă, făcu un alt număr, vorbi cu o voce şi mai agitată şi întristată.

— Comisariatul? Comisarul Scotto e acolo?... Daţi-mi-l imediat, vă rog... Oh, domnule comisar, ce noroc să vă găsesc la birou la ora asta... Sunt doamna Arduini... Iată, sunt îngrijorată, foarte îngrijorată... Soţul meu... E jenant, pentru mine, umilitor, dar nu pot să nu vă spun... Soţul meu are o legătură cu o femeie măritată, o femeie foarte tânără, foarte frumoasă... Ştiu asta pentru că am plătit o agenţie de investigaţii să-l urmărească, nu-mi e ruşine să mărturisesc... Nu, nu vreau să-l acuz de adulter; dimpotrivă, sunt îngrijorată să nu i se întâmple ceva... Pentru că, vedeţi, în astă seară a venit aici soţul ei, un tânăr profesor; era foarte agitat, tulburat. L-am lăsat să intre, în mod imprudent; şi aici, s-a pus să-l aştepte, ameninţător, pe soţul meu. Vreme de câteva ore. Am încercat să-l fac să vorbească, dar nu răspundea decât evaziv, în câteva cuvinte. Acum a plecat... Da, de câteva minute... I-am telefonat soţului meu pentru a-l avertiza, dar plecase deja de la birou. Ar fi trebuit să fie deja aici,

dumneavoastră nu puteţi face ceva?… Da, bine – aproape plângând – voi mai aştepta încă o jumătate de oră şi vă voi telefona din nou… Mulţumesc.

Avocatul Vaccagnino îşi ocupa în mod sistematic călătoria de la Roma la Maddă, cu un tren care plecând din Roma la opt de dimineaţă ajungea la Maddă şapte minute după miezul nopţii, citind un ziar, trei reviste ilustrate şi un roman poliţist. Măcar o dată pe lună era nevoit să facă călătoria asta: la dus, studia din nou şi aranja hârtiile care erau motivul călătoriei sale, la întoarcere dedicându-se unor lecturi mai distractive.

Dar ziarul, cele trei reviste şi romanul erau de mult măsura unei călătorii fără întârzieri, de la opt la miezul nopţii, cu pauza celor două mese: una la vagonul restaurant, alta pe bac. Nenorocirea era când trenul avea întârziere: terminându-şi lectura, neputând nici măcar să se ocupe cu privitul peisajului sau al mării care se pierdeau acum în noaptea amorfă, începea să-l încerce somnul, şi exista pericolul să ajungă, dormind adânc, la capătul liniei, cum i se-ntâmplase odată. De aceea, când apărea o întârziere, în trenul acum aproape gol, avocatul se apuca să caute ziarele abandonate de ceilalţi călători şi se simţea în siguranţă când găsea vreunul, oricare, fie că era unul fascist, vreun jurnal de modă, sau cu benzi desenate.

Aşa s-a întâmplat că într-o noapte de vară, în trenul care avea deja la Catania patruzeci de minute întârziere şi era de prevăzut să aibă o sută douăzeci înainte de a ajunge la Maddă, avocatul se cufundă în lectura săptămânalului „Voi”: modă, casă, actualităţi. Mai întâi îl frunzări, oprindu-se să privească fotografiile modei care, prin ceea ce descoperea din corpul manechinelor, era fără îndoială plină de vioiciune şi de graţie, dar ar fi părut indecentă pentru a îmbrăca corpul unei soţii, al unei fiice, al unei surori. Nu că avocatul ar fi fost, Doamne fereşte, un om cu vederi înguste, care să nu admită evoluţia modei şi la Maddă, dar fapt e că nu toţi, la Maddă, erau ca el, în stare să admire graţia feminină dintr-un punct de vedere pur

estetic, iar apariţia unei – femei îmbrăcate astfel (decolteu adânc şi fustă foarte scurtă) ar fi provocat, printre membrii clubului, o salvă de strigăte de dorinţă sau de consideraţii obscene care să-l constrângă pe soţul, pe tatăl, pe fratele femeii să le suporte în chip nedemn sau să se compromită printr-o reacţie violentă.

Revista era groasă, din fericire. Ajuns la ultima pagină, avocatul începu să o răsfoiască din nou pentru a începe să o citească. Multă publicitate, iar apoi *Conştiinţa*, *sufletul*. *Răspunde Părintele Lucchesini*. Avocatul îşi scoase pantofii, îşi întinse picioarele pe bancheta din faţă, începu să citească. Şi imediat avu o tresărire: „Un caz foarte delicat şi complex ne e prezentat de o cititoare din Maddă. «Cu câţiva ani în urmă, într-un moment de slăbiciune, l-am înşelat pe soţul meu cu un om care ne frecventa casă, o rudă de-a mea de care, din copilărie, am fost totdeauna puţin îndrăgostită. Legătura noastră a durat aproape şase luni, dar şi în timp ce exista eu continuam să-l iubesc pe soţul meu, dar acum îl iubesc mai mult decât înainte şi acea uşoară exaltare pe care o aveam pentru ruda mea s-a sfârşit cu totul. Dar sufăr pentru că am înşelat un om atât de bun, atât de credincios şi onest, atât de îndrăgostit de mine. Sunt momente când simt pornirea de a-i mărturisi totul, dar mă opreşte frica de a-l pierde. Sunt foarte credincioasă, şi de aceea am mărturisit de mai multe ori remuşcările mele unor duhovnici. Toţi, cu excepţia unuia (dar era de pe continent), mi-au spus că dacă căinţa mea era sinceră şi dragostea pentru soţul meu neatinsă, trebuie să tac. Dar eu continui să sufăr. Dumneavoastră, Părinte, ce sfat îmi puteţi da?»”.

Starea de spirit care-l cuprinse pe avocat era de satisfacţie, vecină cu jubilarea. Se va vorbi cel puţin timp de o lună, despre scrisoarea aceea: la club, pe coridoarele tribunalului, la petrecerile de familie. Sute de ipoteze de făcut, atâtea existenţe – de soţii, de soţi, de rude ale nevestelor – de trecut prin ciurul celei mai pătrunzătoare curiozităţi: pură, aproape literară, ca a lui; răutăcioasă, tinzând să scoată la iveală vreo faptă urâtă, ca a celorlalţi.

Închise ochii, întoarse capul spre lampă, parcă pentru a fi luminat în căutarea care, pe-ncetul, ca un trandafir pe care-l rupi petală eu pe tată, începea să se deschidă. „Dar cine poate fi? se întrebă din vârful buzelor, cu blândeţe. Cine oare poate fi?” dar întârziind să se cufunde în căutare, din teama că identitatea doamnei, din datele oferite de scrisoare, i s-ar fi conturat imediat în minte.

Şi amânarea era atât de plăcută incit somnul, în chip încântător, se strecură în ea; avocatul însă se scutură de el la gândul neaşteptat că mai avea de citit răspunsul Părintelui Lucchesini.

Părintele, era evident, îşi începuse răspunsul cu tot sângele în cap: „O clipă de slăbiciune? O clipă care durează şase luni? Cum puteţi fi atât de indulgentă cu dumneavoastră, faţă de greşeala dumneavoastră, încât să consideraţi slăbiciune de o clipă o trădare care a durat şase luni, ŞASE LUNI, în defavoarea unui om, cum spuneţi chiar dumneavoastră, bun, onest, credincios, îndrăgostit?” Apoi, atârnat de un „dar”, venea un mănunchi de iubire pentru aproape, de duioşie: „Dar dacă căinţa dumneavoastră este sinceră, remuşcarea încă vie şi persistaţi în dorinţa de a nu mai cădea niciodată în păcat...” în fine: „Dumneavoastră v-aţi plătit şi vă plătiţi păcatul prin pedeapsa remuşcării; dar nu puteţi şi nici nu trebuie să ajungeţi să mărturisiţi trădarea unui om bun şi neştiutor cum e soţul dumneavoastră, unui om care are încredere în dumneavoastră, încredere care însoţeşte adevărata dragoste: aflarea trădării i-ar face un rău poate iremediabil. La modul abstract, nu e decât lăudabil impulsul conştiinţei de a mărturisi trădarea făcută, persoanei care a fost victima acesteia; dar dacă această persoană nu ştie şi dezvăluirea nu-i aduce altceva decât durere şi nelinişte, datoria de a tăcea se impune. A tăcea şi a suferi. Pe bună dreptate, prin urmare, v-au sfătuit acei duhovnici, care v-au recomandat să nu dezvăluiţi soţului dumneavoastră trădarea. În ce-l priveşte pe cel care v-a sfătuit contrariul, eu cred că sfatul nesocotit trebuie pus

pe seama unei slabe cunoaşteri a sufletului uman şi nu pe seama faptului că e, cum spuneţi dumneavoastră, de pe continent. Rugaţi-vă lui Dumnezeu, în orice caz, rugaţi-vă; şi fie ca tăcerea să fie pentru dumneavoastră un sacrificiu mai mare decât mărturisirea făcută omului trădat”.

„Frumos răspuns, gândi avocatul, frumos de tot. Indignare, iubire de aproape, bun simţ, are de toate. E un om de mâna întâi, acest Părinte Lucchesini”. Şi după ce căscă bine, aprinzându-şi o ţigară, se cufundă într-un fel de gineceu în care toate tinerele şi plăcutele doamne din Maddă aşteptau pline de teamă ca un om ca el, cu principii severe şi de o mare inteligenţă, să descopere printre ele vinovata, adultera.

Refăcut după opt ore de somn şi o ceaşcă de cafea, în timp ce se îmbrăca, avocatul Vaccagnino se gândi din nou la scrisoarea doamnei din Maddă. O tăiase şi o păstrase în portofel, deşi ştia că soţia sa era abonată la „Voi” şi că în sat trebuiau să circule cel puţin cincizeci de exemplare ale revistei. Şi poate punctul de plecare pentru o cercetare ar fi trebuit să fie acesta: să se facă o listă a doamnelor din sat care erau abonate la revistă, sau care o cumpărau de obicei de la chioşc. Operaţie nu prea grea: vânzătorul de ziare era clientul său; iar funcţionarul de la poştă, pus la curent cu aceasta, ar fi alergat chiar şi noaptea să deschidă sacii poştali. În orice caz, unele indicaţii le putea obţine de la soţia sa. Şi o chemă.

Când sosi doamna, cu un – ce vrei? – nerăbdător, plină de bigudiuri şi strălucind de cremă, avocatul se simţi, însă, pe neaşteptate, dispus să folosească un ton dispreţuitor şi inchizitorial.

— Citeşti jurnalele pe care le cumperi? întrebă.

— Care jurnale?

— Cele de modă.

— Sunt abonată doar la „Voi”.

— Şi pe celelalte le iei de la chioşc.

— Nu e adevărat, pe celelalte mi le împrumută prietenele, şi doamna credea că alunecă într-una din obişnuitele discuţii despre cheltuieli, risipă, cumpărături

nesăbuite care, după soţul ei, erau lucruri ce se descopereau mai devreme sau mai târziu.

Dar avocatul nu voia să intre într-o discuţie despre bilanţul cheltuielilor gospodăriei:

— „Voi”, spuse – tocmai „Voi”! îl citeşti?

— Sigur că-l citesc.

— Şi rubrica Părintelui Lucchesini?

— Uneori.

— Şi cea din ultimul număr, ai citit-o?

— Nu, n-am citit-o. De ce?

— Citeşte-o.

— De ce?

— Citeşte-o, îţi spun, ai să vezi…

Doamna rămase o clipă nesigură dacă să insiste pentru a afla ce era interesant, sau să plece răspunzând tonului dispreţuitor al soţului prin dispreţul de a nu citi rubrica, sau curiozitatea de a alerga imediat să o. citească. A învins, bine-nţeles, curiozitatea; dar nu a vrut să-i dea soţului satisfacţia de a arăta uimire şi interes pentru ceea ce citise. De aceea, avocatul, care voia să-i observe reacţiile şi să-i smulgă vreo informaţie, vreo bănuială, o chemă din nou după un sfert de oră.

Dar glasul doamnei se auzi de la măsuţa de toaletă, pe un ton ridicat, de exasperare:

— Cee?

În spatele uşii închise, avocatul întrebă:

— Ai citit-o?

— Nu, răspunse doamna sec.

— Cretină mai eşti, spuse avocatul.

Sigur că o citise, dar, dintr-o toană din cele care umbreau fericirea lor conjugală, nu voia să-i facă plăcerea de a vorbi despre acest lucru.

Dar a avut mai mult noroc pe coridoarele tribunalului; şi a înregistrat un succes răsunător apoi la club. La tribunal, faptul că avocatul Lanzarotta, de cincizeci de ani, pe care nu i-i dădeai, dar cu soţie de douăzeci şi cinci, şi-a scos toga zece minute după ce citise scrisoarea şi, pretextând pe neaşteptate că se simte rău, l-

a rugat pe preşedinte să amâne procesul pe care tocmai îl judecau, a fost interpretat de toţi în sensul în care trebuia; şi la fel şi acea *rigor morţiş* care se ivi pe faţa judecătorului Rivera pe măsură ce citea scrisoarea: şi o înapoie fără un cuvânt, îndreptându-se ca un somnambul spre biroul său.

La club s-au povestit reacţiile avocatului Lanzarotta şi ale judecătorului Rivera; toţi au fost de acord, cu compasiune răutăcioasă, că cei doi aveau de ce să fie preocupaţi. Dar don Luigi Amaru, care era burlac, declară fără milă că în situaţia lui Lanzarotta şi a lui Rivera, şi asta ca să se limiteze numai la cercul prietenilor şi al cunoscuţilor, trebuie să mai fi fost cel puţin vreo douăzeci. „Ce situaţie?" întrebară mai mulţi. Şi don Luigi o defini astfel: vârsta femeii între douăzeci şi treizeci şi cinci; nu urâta; cu o educaţie aleasă, cum se vedea din scrisoare; cu o rudă de vreo patruzeci de ani, frumos la înfăţişare, cu un oarecare farmec, care frecventa sau frecventase casa lor; cu un soţ cu caracter bun, blând, nu prea inteligent. Aprobarea unanimă a schemei a fost urmată imediat de o consternare difuză: cu excepţia inteligenţei, pentru că niciunul nu era dispus să se îndoiască de propria inteligenţă, în situaţia aceea, printre cei prezenţi (cineva îi şi în numărase), erau nouă.

Printre ei, primul care a arătat că a luat act de aceasta a fost topograful Favara.

— Daţi-mi să mai citesc o dată scrisoarea, spuse îndreptându-se, întunecat la chip, ameninţător, spre avocatul Vaccagnino, Avocatul i-o întinse; şi Favara, aşezându-se într-un fotoliu, se cufundă în lectură cu acea concentrare pe care o dedica de obicei rebus-urilor, criptogramelor, cuvintelor încrucişate; şi nu-şi dădea seama de tăcerea ce se făcuse, şi de atenţia amuzată sau neliniştită al cărui obiect devenise. Căci burlacii, văduvii, bătrânii, fericiţii a căror soţie era total lipsită de rude, se distrau: dar o nelinişte reală exista în ochii celor care se găseau în situaţia stabilită de don Luigi, ca şi cum comportamentul lui Favara ar fi fost un fel de sacrificiu

care, o dată consumat, le-ar fi restituit lor acea siguranţă pe care o simţeau surpându-se.

Şi într-adevăr Favara, ridicând de pe acea foaie de hârtie o privire de naufragiat, a reacţionat în felul pe care tovarăşii săi de suferinţă, chiar şi cei care se distrau, şi-l doreau.

— Da’ ce priviţi? Lucruri inventate, prostii… Eu nu am dat niciodată crezare scrisorilor publicate în ziare; le inventează ei, jurnaliştii.

Cei mai mulţi spuseră:

— E adevărat, ai dreptate, dar cu un zâmbet dispreţuitor de compasiune.

În schimb doctorul Militello. binecunoscut ca om credincios şi văduv de cel puţin treizeci de ani, se ridică:

— Ba nu, dragă prietene: pot admite că jurnalele inventează nişte scrisori, ca să spunem aşa, provocatoare; dar aici ne aflăm în faţa unei rubrici ţinute de un preot; or, că un preot poate inventa ceva, ba chiar un caz de conştiinţă, e o bănuială pe care eu trebuie s-o resping ca necuviincioasă şi ofensatoare.

— Dumneavoastră o respingeţi? întrebă Favara cu o ironie care abia stăpânea violenţa ce clocotea în el. Dar dumneavoastră cine sunteţi?

— Cum, cine sunt eu? făcu doctorul, bâjbâind în căutarea unei identităţi care să-i dea dreptul net de a respinge bănuiala lui Favara. Cine sunt eu, mă întrebaţi?… Cine sunt eu? plimbându-şi privirea ca pentru a-i întreba pe ceilalţi.

Profesorul Nieasio, preşedintele asociaţiei profesorilor catolici, sări în ajutorul doctorului:

— Sunteţi un catolic, şi ca atare aveţi dreptul…

— Ipocriţilor, strigă Favara sărind din fotoliu; şi mai înainte ca cei jigniţi să fi avut timpul de a reacţiona, mototoli bucata tăiată din ziar, o aruncă în pian cu o furie şi o putere de parcă ar fi trebuit să-şi ajungă ţinta transformată într-una din acele ghiulele de bombardă care se pot vedea la Castel Sant’ Angelo; şi ieşi iute.

Se lăsă o tăcere deplină, dar uşoară, tremurând de

ilaritate. Apoi doctorul Militello spuse:

— Nu ştiam că soţia lui Favara are rude, deschizând astfel o discuţie deosebit de plăcută, întreruptă doar de intervenţia chelnerului, care plin de respect, atrase atenţia asupra orei: două după amiază.

Avocatul Vaccagnino a găsit spaghetele răsfierte şi soţia încruntată. Şi mânca fără să murmure, dat fiind că vina era a lui, încercând să o înveselească pe soţia sa cu povestirea, colorată cum se cuvine, a scenelor ai căror protagonişti fuseseră Lanzarotta, Rivera şi – *dulcis în fundo* – Favara.

Dar doamna nu păru să aprecieze povestirea amuzantă.

— Frumoasă conştiinţă mai aveţi. Şi dacă se-ntâmpla o tragedie?

— Da’ de unde tragedie! spuse avocatul. Şi chiar dacă se-ntâmpla vreo tragedie, eu mă simt cu conştiinţa împăcată. În primul rând, pentru că e vorba de o scrisoare publicată într-un ziar pe care-l citesc până şi câinii şi porcii…

— L-ai citit şi tu, constată doamna.

— Din întâmplare, preciză soţul.

— Atunci eu, care-l citesc totdeauna, aparţin categoriei câini şi porci, spuse doamna care, cine ştie de ce, voia să provoace cu tot dinadinsul un scandal.

Avocatul, care, în schimb, nu avea chef de aşa ceva, îi ceru scuze şi continuă:

— În al doilea rând, pentru că nimeni, nimeni nu a făcut nici cea mai mică aluzie la situaţia exactă a vreunuia din cei trei: a) pentru că nu a existat niciodată nicio bârfă despre soţiile lui Lanzarotta, Rivera şi Favara, după câte ştiu eu; b) că şi dacă ar fi fost, suntem toţi oameni de onoare, iar eu chiar până la exagerare; c) dacă cineva vrea să se proclame încornorat, e liber s-o facă, aşa cum eu sunt liber să mă distrez din asta…

— Asta e buba, spuse doamna, că vrei să te distrezi.

Enervat că fusese întrerupt în elanul subîmpărţirilor, în care era maestru, avocatul ridică vocea.

— Da, tocmai, vreau să mă distrez... Dar dacă tu ştii că ăsta e un subiect pe seama căruia eu nu am dreptul să mă distrez, n-ai decât să-mi spui, şi deja expresia lui devenea feroce.

— Necioplitule, spuse doamna şi alergă să se se închidă în dormitor.

Avocatul se căi imediat de ultima replică, mai mult pentru că-şi destrămase propria linişte, decât pentru că-şi jignise soţia; căci, acea replică îi amintea o poveste veche, de la care începeau să înmugurească şi să foşnească neliniştea, îndoiala, teama. Istorioara se referea la decretul lui Wilhelm normandul, care ordona ca toţi încornoraţii din regatul său să poarte o glugă ascuţită, pentru a se deosebi de cei care nu erau, sub pedeapsa unei amenzi de 100 de scuzi; iar un soţ deosebit de atent la legi o întrebă pe soţia sa dacă, cu mâna pe conştiinţă, trebuia sau nu să poarte gluga ascuţită, trezind proteste mândre, cum că nu era femeie mai atentă decât ea cu onoarea soţului. Dar, când acest om cumsecade, astfel încurajat, se pregătea să plece cu capul gol, femeia îl chemă înapoi şi-l sfătui ca, pentru orice eventualitate, să-şi pună gluga.

„Ce ştie un soţ?” gândi avocatul; şi o întreagă literatură de înşelătorii feminine, de trădări făcute de femei cu o viclenie diabolică, veni să-i alimenteze sentimentul de autocompătimire căruia i se abandonă cu disperarea unui orb (comparaţia îi fulgeră în minte) care se gândeşte la propria sa nenorocire. Şi, într-adevăr, se simţi într-o situaţie de orbire fizică, asaltat de întunericul compact în care se ascundeau anii pe care îi trăise soţia lui înainte ca el s-o cunoască, vremea în care el o lăsa singură, libertatea de care se bucura, sentimentele pe care le avea cu adevărat, lucrurile la care se gândea cu adevărat. „Trebuie multă filosofie”, îşi spuse; şi o găsi în imaginea lui Marc Aureliu, înaltă şi imobilă în faţa goliciunii labile şi lubrice a Mesalinei; căci, cine ştie cum, se înrădăcinase în el convingerea că Mesalina fusese soţia lui Marc Aureliu şi că acesta devenise filosof pentru a-şi da un echilibru în nenorocirile sale conjugale.

Filosofia pluti uşor prin club întreaga seară. Erau acolo şi judecătorul Rivera şi avocatul Lanzarotta, care desigur – şi se vedea după culoarea feţei şi după ochii pierduţi – simulau o indiferenţă senină; şi, de altfel, erau mulţi cei care-şi ascundeau jena, neliniştea, teama. Chiar şi avocatul Vaccagnino, deşi se găsea, în ochii celorlalţi, în situaţia fericită de a număra printre rudele soţiei doar un văr care locuia la Detroit, dar nu fusese văzut niciodată în oraşul lor, şi o mătuşă călugăriţă claustrată.

Topograful Favara făcuse tot ce putuse pentru a se scutura de orice preocupare; cum a părăsit clubul, a alergat să ia un interogatoriu strâns soţiei, folosind (se şoptea) şi metode forte; şi dat fiind că doamna a negat, a negat cu disperare, de a fi comis acel păcat şi de a fi scris acea scrisoare, Favara a hotărât că nu era decât un singur lucru de făcut: să alerge la Milano, să-l găsească pe Părintele Lucchesini şi să-l convingă să-i arate acea scrisoare. Pentru eventualitatea că Părintele Lucchesini nu s-ar fi lăsat convins de bunăvoie, îşi pusese un revolver în buzunar. De aceea doamna, cum a ieşit soţul său, i-a telefonat inginerului Băşico, să-şi salveze asociatul şi prietenul de la catastrofă; iar inginerul, care era un adevărat prieten, alergă la aeroportul din Catania, calculând că Favara, plecat cu trenul, cum îl asigurase şeful gării, ar fi ajuns la Milano a doua zi. Dar, oricât de prieten ar fi fost, înainte de a pleca a vrut să-l informeze pe doctorul Militello, adică pe toţi membrii clubului, de misiunea delicată şi secretă pe care se pregătea s-o îndeplinească.

De aceea, toţi aplicau acum filosofia, cazului lui Favara, spunând că bănuielile care-l cuprinseseră erau nefondate, dar sperând cu tărie ca acestea să se dovedească fondate. Au ajuns chiar să proclame că scrisoarea trebuie să fi fost trimisă de vreun deştept din Maddă: tocmai pentru a provoca ceea ce se întâmplase; şi că era de neconceput o asemenea nesocotinţă din partea unei doamne.

— Dacă-l găsesc, spuse profesorul Cozzo, îi sucesc

gâtul, pe Dumnezeul meu.

Cozzo fiind burlac, toţi se minunară.

— Da’ tu ce amestec ai?

— Ştiu eu ce amestec am, răspunse Cozzo bătând nervos cu pumnul strâns al mâinii drepte în palma stingă. Şi într-adevăr, avea un amestec: avea o întâlnire, prima, cu doamna Nicasio; într-un hotel din capitala provinciei; dar doamna i-o contramandase, spunând că nu putea spune tocmai în acea zi soţului că se ducea singură în oraş să facă cumpărăturile obişnuite, pentru că profesorul fusese nervos la masă, prost dispus şi plin de bănuieli.

Atitudinea lui Cozzo a trezit un nou val de bănuieli, dar tot reţinute, tot ascunse; şi chiar şi în profesorul Nicasio, care era de faţă, făcându-l să-şi amintească acel bal din timpul carnavalului la care aproape toată seara soţia sa dansase cu Cozzo (iar acasă, după aceea, se certaseră).

A fost, de fapt, o seară lungă pentru unii; pentru alţii prea scurtă.

Ca în fiecare seară, avocatul Zarbo se culcă înaintea soţiei. Avusese o zi proastă, cu scrisoarea aceea: la tribunal, la club, şi în sine însuşi mai ales, fusese frământat de resentiment şi de milă, de dragoste şi de ură. Nu ca ceilalţi. El ştia, ştiuse totdeauna.

Luă cartea, o deschise la pagina însemnată. Citi câteva pagini, dar între ochi şi gândire căzuse parcă un văl, gândirea separându-se în chip dureros. Când ridică privirea de pe carte, aproape se sperie văzându-şi soţia goală, cu braţele ridicate, cu capul acoperit de cămaşa de noapte pe care şi-o îmbrăca. Şi i se păru momentul potrivit pentru a o întreba, cu o voce albă, cu un ton calm:

— De ce i-ai scris Părintelui Lucchesini?

Faţa ei păru sfâşiată, îngheţată într-o strâmbătură de rătăcire, de frică. Aproape strigă:

— Cine ţi-a spus?

— Nimeni, am înţeles imediat că era scrisoarea ta.

— De ce? Cum?

— Pentru că ştiam.

Ea căzu în genunchi, îşi afundă faţa în marginea patului ca pentru a-şi sufoca urletul:

— Deci ştiai? Ştiai! şi rămase aşa, zguduită de sughiţuri fără glas.

El începu să-i spună despre dragostea lui şi despre durerea lui; şi o privea cu un dispreţ duios, cu o milă amestecată cu dorinţă şi ruşine. Şi când ceea ce spunea ajunse la plânsete, la lacrimi, se apropie să o ridice, să o tragă spre el.

Dar abia o atinse, că soţia lui se ridică deodată. Râdea, în ochi şi pe buze cu un rânjet rău, rece, imobil. Întinse spre el mâna cu pumnul strâns, iar din gură îi ieşi, isteric şi sfâşietor, behăitul berbecului:

— Beee… beee…

Apocrife asupra cazului Crowley

Pentru şeful poliţiei.

A se cerceta şi raporta asupra vieţii pe care o duce la Cefalu cetăţeanul englez Edward Alexander Crowley.

M.

Excelenţei Sale Benito Mussolini Şeful Guvernului

Roma, 15 iulie 1924

Referitor la nota Excelenţei Voastre, prin care se ordonau cercetări privindu-l pe cetăţeanul englez E.A. Crowley, în prezent cu reşedinţa la Cefalu (Palermo), transcriu punctele esenţiale ale raportului primit acum de la Comisariatul Poliţiei Secrete din acea localitate.

„Numitul Edward Alexander Crowley, născut la Learnington, la 12 octombrie 1875, trăieşte într-o vilă, situată la circa trei kilometri de localitate, încă din aprilie 1920. Plăteşte regulat chiria anuală proprietarilor, care se plâng numai de mania lui Crowley de a picta în frescă pereţii şi cu imagini, după cât se pare, nu tocmai conforme cu decenţa; dar proprietarii nu au avut niciodată posibilitatea să vadă vila, de când au închiriat-o lui Crowley, şi doar din zvonurile care circulă în sat ştiu despre mania englezului. Zvonuri alimentate de faptul că împreună cu Crowley locuiesc nu mai puţin de cinci femei,

relativ tinere şi care se ţin bine (în afară de trei copii, dintre care un negru şi un mulatru), asupra cărora fantezia unui sat ca acesta se descătuşază şi deformează totul în aşa măsură, încât e greu să deosebeşti, în tot ce se povesteşte, adevărul de neadevăr. Se pare, în orice caz, că ciudăţeniile care i se reproşează în sat lui Crowley se reduc la un mod de viaţă natural: copiii, femeile şi chiar Crowley au fost văzuţi goi, făcând plajă; din partea vecinilor, însă, nu au parvenit plângeri la acest comisariat. Se pare, de altfel, că ţăranii din regiune se ocupă activ cu spionarea vilei, bine împrejmuite, a englezului, bucurându-se de goliciunea tinerelor femei, bucurie pe seama căreia apoi, în tot satul, se fabulează până la scandal. Despre aceasta am fost avertizaţi de către Excelenţa Sa Episcopul, dar o cercetare a noastră, făcută cu multă discreţie, nu a confirmat altceva decât violarea de către ţăranii din regiunea acelui drept la libertatea privată pe care-l are orice cetăţean şi la care ţin mai ales englezii. S-a considerat, de aceea, să nu se dea urmare cercetării, asigurând însă pe Excelenţa Sa Episcopul că cele ce se-ntâmplau în vila lui Crowley nu scapă atenţiei noastre şi că la prima violare, comisă de locuitorii vilei, a legilor ţării noastre, vom adopta eu promptitudine şi hotărâre măsurile necesare.

Rezumând: desigur, Crowley duce o viaţă în afara normelor comune, dar într-un fel mai mult misterios decât scandalos; tocmai din cauza misterului, prezenţa, să la Cefalú e un element de îngrijorare. În ce priveşte o eventuală activitate de spionaj sau îndreptată împotriva siguranţei Statului Italian, credem că bănuiala e cu totul neîntemeiată; ajunge faptul că raporturile sale cu lumea exterioară se reduc pur şi simplu la aprovizionare, care de regulă se face o dată pe lună într-un magazin din localitate. De unde se deduce că pâinea e făcută de femei, deoarece vila e dotată cu un cuptor cu lemne; în schimb carnea, admiţând că mănâncă aşa ceva, provine din creşterea de capre şi animale domestice, căreia i se dedică mica comunitate”. În aşteptarea unor noi ordine, cu salut

fascist.

Şeful poliţiei gen. E. DE BONO

Notiţă pentru şeful poliţiei.

Cercetările asupra englezului Crowley trebuie să continue. A se face o constatare la faţa locului. A se raporta. Cine a spus că e suspectat de spionaj? Cel care e preocupat în privinţa conaţionalului său e ambasadorul englez; se teme, pentru bună reputaţie a Angliei, să nu iasă scandal în Italia. Mie puţin îmi pasă.

M.

Excelenţei sale Benito Mussolini Şeful Guvernului

Roma, 11 septembrie 1924

Pe baza dispoziţiilor primite de la Excelenţa Voastră în legătură cu supusul englez Edward Alexander Crowley, în prezent cu reşedinţa la Cefalú (Palermo), transmitem raportul Comisarului de P.S. din acea localitate.

Cu salut fascist.

Şeful poliţiei gen. E. DE BONO

Excelenţei Sale Şeful Poliţiei Roma

Subsemnatul, în urma celor dispuse de Excelenţa Voastră prin scrisoarea din 20 iulie 1924, prot. 19 328, am trecut la executarea delicatei misiuni cu toată grija. Înainte de toate, pentru a evita naşterea unor incidente cu Autoritatea Judecătorească, l-am informat de misiunea primită pe domnul Procuror al Regelui de la tribunalul din Cefalú, aşa încât descinderea la faţa locului în vila locuită de Crowley să aibă loc în conformitate cu legea şi la un eventual protest al englezului privind intruziunea noastră în viaţa lui particulară, să nu primim observaţiile Procurorului. Acesta nu a aderat imediat şi fără ezitări la cererea subsemnatului, cu toată motivarea că e vorba de interese superioare şi poate chiar de siguranţa patriei, la care aspira ancheta împotriva lui Crowley. De aici, întârzierea în a o încunoştinţa pe Excelenţa Voastră de ceea ce subsemnatul a putut în sfârşit constata personal.

Cercetarea la faţa locului în vila locuită de Crowley a fost efectuată de către subsemnatul, ajutat de brigadierul Lo Ţurco Angelo şi de agentul Vasta Bartolomeo, în

dimineaţa zilei de 7, luna curentă, însoţiţi de profesorul Paolo D'Alunzio, docent de limba engleză la şcoala tehnică din localitate, care a fost chemat de subsemnatul pentru a servi, eventual, de interpret. Dar în realitate nu a fost nevoie de ajutorul lui, Crowley vorbind o italiană destul de inteligibilă. Prezenţa profesorului a fost totuşi utilă pentru un detaliu de care vom vorbi în cele ce urmează.

Crowley a manifestat la început o oarecare indignare pentru faptul că în Italia o persoană, care nu a violat nicicum legea şi nici nu a dat naştere-la vreun scandal, poate fi supusă la o cercetare în opoziţie flagrantă cu principiul elementar al libertăţii individuale; dar imediat a adoptat o atitudine de condescendenţă şi chiar de amuzament, jucând parcă rolul ghidului dintr-un muzeu, nu fără a explica mai întâi filosofia pe baza căreia trăiau şi erau martore persoanele şi lucrurile din jurul său. care filosofie, dacă subsemnatului îi e permis să facă apel la amintirea studiilor sale liceale, reiese aproximativ din amestecul unor elemente din civilizaţiile antice medio-orientale, magie şi astrologie, cu elemente ale unui epicurism denaturat şi curent în accepţia horaţiană a dictonului *Epicuri grege porcum*. Dar cu un revers de pesimism feroce, şi totul subliniat printr-un ritual de extracţie în acelaşi timp catolică şi masonică, judecând după obiectele care servesc la acest ritual şi care ne-au fost arătate şi explicate. Nu lipsesc, desigur, lanţuri şi instrumente de flagelare; în această religie pe care Crowley consideră că a fondat-o, religie a soarelui şi a sângelui, plăcerea e rodul durerii. Dar al durerii altuia, probabil, chiar dacă profesorul D'Alunzio afirmă ce în Anglia, pentru a ajunge la plăcere, se întâlnesc adeseori practicile de flagelări reciproce sau de autoflagelări.

Subsemnatul a constatat de asemenea că sunt adevărate zvonurile privind picturile în frescă răspândite de Crowley pe pereţii interiori ai vilei: picturi care reprezintă, nu fără talent, poziţii ciudate de împreunări dar şi scene de perversiune şi de sodomie şi subliniază, sub formă aproape de motive ornamentale repetate, acele părţi

ale corpului omenesc pe care decenţa le cere acoperite şi nepronunţate. Crowley a vrut să-l convingă pe subsemnatul că viaţa nu constă din altceva şi nu înseamnă altceva decât lucrurile reprezentate şi practicate de el şi că, în realitate, orice gând şi acţiune a omului decurg din acele lucruri şi, sub forme diferite, le realizează pe acestea. Astfel, a ajuns să se declare admirator al fascismului şi al şefului său, fericit de a se afla ca oaspete într-o ţară ca Italia; căci, în acest moment, graţie fascismului, Italia i se pare ţara în care găseşte cele mai multe elemente comune cu viziunea sa despre viaţă. Acest compliment a fost considerat de subsemnatul că trebuie respins; dar Crowley a insistat cu argumente înşelătoare şi forţate, deşi nu lipsite de inteligenţă. Mai târziu, descoperind subsemnatul o piatră pătrată pe care erau urme evidente de sânge, şi întrebând la ce folosea, Crowley a răspuns că pe ea se făceau sacrificiile. Dar a adăugat o frază în engleză din care subsemnatul nu a prins decât numele de Matteotti; şi profesorul D'Alunzio ne-a explicat apoi că Crowley spusese textual: „deputatul Matteotti a fost omorât în altă parte". Poate nu fără ironie.

În ce le priveşte pe femei, deşi e de presupus că trăiesc într-un fel de sclavie, nu par şi nici nu s-au declarat nefericite. Evident, au pentru Crowley o adoraţie necondiţionată.

Copiii, în momentul descinderii noastre, dormeau sub un copac. Par sănătoşi.

În definitiv, impresiile obţinute de către subsemnatul sunt total negative şi ar fi suficiente pentru a motiva o expulzare a lui Crowley din Italia, cu atât mai mult cu cât au fost strânse mărturii ale ţăranilor din regiune, în care se afirmă că de mai multe ori au fost văzute femeile lui Crowley, când una când alta, legate goale de o stâncă, lăsate în soare în orele de arşiţă.

Aşteptând ordinele, cu salut fascist.

Cefalu, 8 septembrie 1924

Comisarul A. CAMINIŢI

Pentru şeful poliţiei

A se proceda urgent la expulzarea din Italia a domnului Crowley.

Comisarul din Cefalu e un cretin.

M.

Pentru Ministrul de externe

A se informa ambasadorul Marii Britanii că s-a decis de către Ministrul de interne expulzarea din Italia a domnului Crowley.

M.

Western de tip italian

Un sat mare, aproape un oraş, la graniţa dintre provinciile Palermo şi Trapani, în anii primului război mondial. Şi ca şi cum asta n-ar fi fost dexajuns, satul are un război intern: nu mai puţin sângeros, eu o frecvenţă de asasinaţi egală cu cea a cetăţenilor care cad pe front. Două facţiuni ale mafiei sunt puse pe răfuială de multă vreme. O medie de doi morţi pe lună. Şi de fiecare dată, satul întreg ştie din ce parte a venit glonţul şi cui îi revine glonţul de răspuns. Şi o ştiu şi poliţiştii. Aproape un joc, cu regulile unui joc. Tinerii mafioţi care vor să urce, bătrânii care-şi apără poziţiile. Cade un membru al unei facţiuni, cade şi un membru al celeilalte facţiuni. Şefii stau liniştiţi: aşteaptă să ajungă la învoială. În cel mai rău caz, unul din cei doi, şeful bătrânilor sau şeful tinerilor, va cădea după învoială, după împăcare; în plină împăcare.

Dar iată că la un moment dat aria răzbunărilor se accelerează, urcă în scara ierarhică. De obicei, accelerarea şi urcarea ierarhică a *vendettei* e manifestarea dorinţei de pace a celui care o promovează: şi e momentul în care din satele vecine se pornesc patriarhii pentru a intervieva cele două părţi, pentru a le reuni, pentru a-i convinge pe tineri că nu pot avea totul şi pe bătrâni că nu pot păstra totul. Armistiţiul, tratatul. Şi apoi, după ce s-a înfăptuit unirea, şi cu asentimentul tacit şi total al celor uniţi, eliminarea unuia dintre cei doi şefi: emigrarea, pensionarea sau moartea. Dar uneori nu e aşa. Patriarhii sosesc, delegaţii celor două facţiuni se întâlnesc; dar între timp, împotriva oricărei uzanţe şi aşteptări, ritmul execuţiilor continuă; ba

chiar mai agitat şi implacabil. Cele două părţi se acuză, în faţa patriarhilor, în mod reciproc de nelealitate. Satul nu mai înţelege nimic din ceea ce se întâmpla. Şi nici poliţiştii. Din fericire patriarhii au mintea limpede, judecata clară. Reunesc încă o dată cele două delegaţii, fac o listă a victimelor din ultimele şase luni şi „pe-ăsta l-am omorât noi”, „pe-ăsta noi”, „pe-ăsta noi nu” şi „noi nici atât”, ajung la concluzia deconcertantă că două treimi au fost aranjaţi de mina străină şi uneia şi alteia din facţiuni. Există deci o a treia facţiune secretă, invizibilă, care se dedică exterminării ambelor facţiuni, existente aproape oficial? Sau e cineva care se răzbună singur, un lup solitar, un nebun care se dedică sportului de a omorî mafioţi dintr-o parte şi din cealaltă? Tulburarea e mare. Chiar printre poliţişti; aceştia, deşi îi culeg pe cei căzuţi cu o oarecare satisfacţie (căci au fost lichidaţi de nişte criminali, mafioţii aceia care n-ar fi fost niciodată înfundaţi cu probe), în acel moment, cu toată treaba pe care-o aveau cu dezertorii, aşteptau şi doreau ca *vendetta* din localitate să se stingă.

Patriarhii, după ce au pus problema aşa cum trebuie, le-au ordonat acelor facţiuni să se grăbească s-o rezolve: şi au luat-o din loc, dat fiind că, de-aici înainte, niciuna din cele două părţi, nici chiar împreună, nu erau în stare să le garanteze imunitatea. Mafioţii din sat au început să cerceteze; dar frica, faptul că se simţeau obiectul unei răzbunări de necercetat sau al unui capriciu asasin, că se găseau pe neaşteptate în condiţiile în care persoanele cinstite se găsiseră totdeauna în raport cu ei, îi descumpănea şi-i moleşea. N-au găsit altceva mai bun decât să-i roage pe oamenii lor politici să le ceară poliţiştilor o cercetare serioasă, riguroasă, eficientă; deşi nutreau îndoiala că tocmai poliţiştii, nereuşind să-i distrugă în baza legii, să se dedice acelei vânători mai întunecate şi mai sigure. Dacă guvernul, pentru a evita suprapopularea, răspândea din când în când holera, de ce să nu te gândeşti că poliţiştii se dedicau eliminării secrete a mafioţilor?

Hărţuielile necunoscutului, sau ale necunoscuţilor,

continuă. Cade şi şeful facţiunii bătrânilor. În sat domneşte un vânt de libertate şi în acelaşi timp de spaimă. Poliţiştii nu ştiu încotro s-o apuce. Mafioţii sunt îngroziţi. Dar imediat după înmormântarea solemnă a şefului, la care participase întregul sat, prefăcându-se plin de regrete, mafioţii îşi pierd acel aer de rătăcire, de teamă. Se-nţelege că acum ştiu de la cine vin loviturile şi că zilele acestuia sunt numărate. Un şef este un şef chiar şi în moarte; nu se ştie cum, bătrânul muribund reuşise să transmită un semn, un indiciu; iar prietenii săi au ajuns să descopere identitatea asasinului. E vorba de o persoană cu neputinţă de suspectat: un funcţionar serios, stimat; cu o fire puţin închisă, cu o viaţă izolată; dar nimeni în sat, în afara mafioţilor care ştiau acum, nu l-ar fi crezut vreodată în stare de urmărirea aceea lungă, nemiloasă şi precisă, care până în acea clipă oferise necroscopiei atâtea dintre persoanele pe care poliţiştii nu reuşeau să le ţină arestate mai mult de câteva ore. Şi mafioţii îşi aduseseră aminte şi de motivul pentru care, după atâţia ani, ura acelui om împotriva lor explodase la rece, calculată lucid şi executată sigur. Era vorba, dacă mai e nevoie s-o spunem, de o femeie.

Încă de pe când era student, îi făcuse curte unei fete de familie nu tocmai sigur nobilă, dar sigur bogată. După ce-şi luase licenţa, având siguranţa dragostei care-i lega, făcuse nişte încercări pe lângă familia ei pentru a ajunge la căsătorie. Fusese respins: pentru că era sărac, şi, având în vedere sărăcia de la care pleca, nici viitorul său profesional nu era sigur. Dar corespondenţa cu fata a continuat; sentimentele celor doi tineri au devenit mai puternice în faţa dificultăţilor ce trebuiau învinse. Şi atunci rudele nobile şi bogate ale fetei au apelat la mafie. Şeful, bătrânul şi temutul şef, l-a chemat pe tânărul licenţiat; cu proverbe şi exemple a încercat să-l convingă să renunţe; nereuşind aşa, a trecut la ameninţări directe. Tânărului nu i-a păsat; dar au făcut o impresie grozavă asupra fetei. Aceasta, de frică să nu se realizeze poate la un moment dat nefasta ameninţare, a trecut la demonstraţia practică a

faptului că dragostea aceea era în orice caz imposibilă; şi s-a căsătorit cu unul din lumea ei. Tânărul s-a posomorât, dar nu a dat semne de disperare sau de furie. A început, evident, să-şi pregătească răzbunarea.

Acum, prin urmare, mafioţii îl descoperiseră. Şi era condamnat. Îl aleseră pentru executarea condamnării pe fiul bătrânului şef; avea dreptul la aceasta prin doliul recent şi prin gradul defunctului său tată. Au fost studiate cu grijă obiceiurile condamnatului, topografia zonei în care locuia şi a casei sale. Dar nu s-a ţinut seamă de faptul că tot satul înţelesese că mafioţii ştiau: îşi redobândiseră aroganţa obişnuită, nu se mai temeau de pericolul necunoscut. Şi înainte de oricine, acest lucru fusese înţeles de condamnat.

Pe-nnoptate, tânărul răzbunător a ieşit din casă, îmbărbătat de ultimele recomandări materne. Casa funcţionarului nu era departe. S-a pus la pândă, aşteptându-l să se-ntoarcă acasă; sau a încercat să intre în casă pentru a-l surprinde în somn; sau a bătut la uşă şi l-a strigat, crezând că va apărea la o fereastră anume, la un anume balcon. Fapt e că cel care trebuia să fie victima sa, l-a simţit, l-a ocolit. Văduva şefului, mama tânărului delegat cu *vendetta*, auzi o împuşcătură; crezu *vendetta* încheiată, aşteptă întoarcerea fiului cu o nelinişte care creştea dureros cu fiece minut ce trecea. La un moment dat, a avut revelaţia atroce a ceea ce se-ntâmplase cu adevărat. A ieşit din casă şi l-a găsit pe fiul ei mort în faţa casei omului care în noaptea aceea, conform planurilor şi înţelegerii, ar fi trebuit să fie ucis. Îşi luă în braţe fiul mort, îl duse acasă, îl puse pe pat şi apoi, a doua zi, spuse că murise pe patul acela, din cauza rănii primite cine ştie de unde şi de la cine. Niciun cuvânt poliţiştilor despre cine ar fi putut să-l omoare. Dar prietenii au înţeles, au ştiut, au pregătit cu mai multă grijă *vendetta*.

În amurgul unei zile de vară, la ora la care toţi stau în piaţă să respire prima răcoare a serii, aşezaţi în faţa cluburilor, a cafenelelor, a magazinelor (şi se afla în faţa unei farmacii şi omul care o primă dată reuşise să

zădărnicească condamnarea), cineva încercă să pornească motorul unui automobil. Învârtea manivela, şi motorul răspundea cu un zgomot violent de fierărie şi cu un pârâit prelung care semăna cu cel al unei mitraliere. Când zgomotul asurzitor se stinse, în faţa farmaciei, abandonat pe scaun, se afla, cu inima străpunsă de o împuşcătură de flintă, cadavrul omului care reuşise să semene moartea şi frica în rândurile uneia dintre mafiile cele mai oţelite din Sicilia.

Proces pentru violenţă în dimineaţa de 8 decembrie 1870, zi de sărbătoare închinată Imaculatei Concepţiuni, la Bottanuco, sat din provincia Bergamo, care avea atunci o mie de suflete, dintre care fără-ndoială, măcar unul era negru, o fată de paisprezece ani, slujnică la familia ţăranilor Ravasio, cerând voie stăpânilor şi promiţând să se-ntoarcă seara, se îndreptă spre satul vecin Suisio, unde avea rude. Ieşi din casă împreună cu stăpâna, dar se despărţiră puţin după aceea. Era ora şapte sau ceva mai mult, şi deci nu se luminase încă de tot. Stăpâna, dată fiind ora, drumul pustiu, vremea proastă, o privi îndepărtându-se cu o nelinişte nedesluşită. Curând după aceea, îndreptându-se deja spre Madone, auzi nişte vaiete ascuţite, ca de lup; şi fu sigură că sunt de lup, căci era zăpadă şi, pentru lupi, se ştie, e greu de tot când e zăpadă. Faptul că vaietele veneau de unde dispăruse fata, nu au neliniştit-o pe moment; nu exista niciun precedent în care lupii să atace, prin părţile acelea, oamenii. Îşi aminti de asta după două zile, pe seara de 10; căci fata nu se-ntorsese în seara de 8, nici a doua zi; şi nu ajunsese niciodată la Suisio.

Au găsit-o sub acoperişul unui grajd. „Nefericita copilă zăcea pe pământ, complet goală, având încălţat doar piciorul stâng cu un ciorap, iar trupul prezenta urmele celei mai feroce siluiri. Sluţit de numeroase răni, era aproape tăiat în două, în lung, lipsindu-i unele părţi şi în primul rând viscerele. Acestea au fost găsite în scorbura unui copac. Într-o cocioabă din apropiere s-a găsit o parte din pulpa piciorului drept şi o iconiţă cu Papa Pius al IX-

lea, care-i aparţinea fetei. Sub un morman de tulpini de porumb, pe moşia alăturată, au fost găsite hainele, iar o batistă de-a ei a fost ridicată de pe drum, din mijlocul zăpezii. În sfârşit, s-a observat imediat că lângă cadavru se aflau aşezate într-o simetrie ciudată zece ace de cap pe care nefericita obişnuia să le poarte în păr" (din acest amănunt şi din altele aflate apoi din mărturii, s-a ajuns să se atribuie sărmanei Giovannina Motta, în momentul în care iese din căsuţa familiei Ravasio pentru a merge către moarte, imaginea Luciei care se pregăteşte de nuntă: „Părul negru şi tineresc, cu cărarea albă şi subţire deasupra frunţii, se răsucea la spate în numeroase cercuri de cozi împletite, străpunse de ace lungi de argint, care se desfăceau în bhip de raze ale unei aureole, cum mai obişnuiesc încă ţărăncile din provincia Milano. În jurul gâtului avea un şirag de granate…", dar şiragul Giovanninei era de „corali fini").

Acele erau aşezate pe jos ca o aureolă; asasinul a vrut poate să copieze felul în care erau aşezate în părul fetei, sau să reprezinte un chivot. Pe haine nu erau urme de sânge, semn că fata fusese dezbrăcată înainte de a fi ucisă.

Antebraţul drept fracturat, picioarele zgâriate, gura plină de pământ, au dus la deducţia că fata s-ar fi apărat şi ar fi strigat.

Primele bănuieli căzură pe un zidar din Suisio, un oarecare Abramo Esposito, care a fost arestat. Numele de familie sugerează un meridional. Suspectat, pentru că e meridional? Dar nu avea nicio legătură cu toate astea, avea „un alibi neîndoielnic"; şi i s-a dat drumul „foarte repede", dar printr-o sentinţă a tribunalului din Bergamo; adică după câteva luni de puşcărie. O dată eliberat Esposito, nimeni n-a mai ştiut de unde să-nceapă cercetările, spre cine să-şi îndrepte bănuielile. În sat, însă, stăruia impresia acelei crime îngrozitoare, îngrijorarea din cauza asasinului acela, liber încă. De aceea, pe 27 august 1871, într-o duminică, ziua Sfintelor Moaşte, fu suficientă o absenţă de două ore a soţiei sale, de la şase la opt,

pentru ca ţăranul Antonio Frigeni să se agite s-o caute. O găsi aproape de locul unde ea îi spusese că se duce: într-un câmp de porumb, complet goală şi nu mai puţin siluită decât tânăra Motta. „Avea pe gât o echimoză mare şi adâncă şi pielea sfâşiata prin strangularea cu sfoară chiar în acel loc, sfoară care trebuie să-i fi fost aruncată pe la spate ca un laţ, şi pe care ea încercase în zadar s-o smulgă, cum o arătau zgârieturile găsite pe ambele părţi ale gâtului. Sufocarea fusese într-adevăr, cum au apreciat experţii, singura cauză a morţii sale. Dar după ce murise, cadavrul său nu fusese respectat. S-au găsit răni mari la abdomen, pe braţul drept, pe ceafă, pe şolduri, toate făcute după ce-şi dăduse sufletul, cu un instrument bine ascuţit şi cu tăiş, probabil cu o seceră. Din rana adâncă care-i deschidea stomacul ieşeau intestinele. În spate s-au găsit înfipte trfei ace…" Acele de păr, aşezate în triunghi perfect, cu vârful în direcţia cefei.

Şi de data asta au încercat să aresteze imediat pe cineva. Alegerea căzu pe Luigi Comerio, ţăran din Suisio, pe motivul că „îi plăcuse Elizabetta Pagnoncelli şi chiar încercase s-o facă să-şi uite îndatoririle conjugale". Dar nu a reieşit că o plăcuse vreodată pe tânăra Motta, şi avea de altfel un alibi de neatacat.

Trecură şase luni, iar cercetările se stinseseră cu totul, anchetatorii şi lumea se resemnase să nu afle dezlegarea misterului, când pe neaşteptate, prin descoperirea unor fapte ascunse până atunci, începu să se pronunţe numele lui. Vincenzo Verzeni. „Acesta era un tânăr de douăzeci de ani, născut şi locuind la Bottanuco, dintr-o familie bogată de ţărani. Considerat până atunci un tânăr cinstit, înclinat spre practici religioase, străin de orice viciu, nimeni nu l-ar fi crezut niciodată în stare de crime atât de atroce, dacă nu s-ar fi răspândit vestea unor fapte, asupra cărora se păstrase până atunci cea mai perfectă tăcere".

Cu patru ani în urmă, într-o oarecare zi de sărbătoare (sărbătorile religioase şi duminicile revin mereu în faptele atribuite lui Verzeni), în amurg, o fată de doisprezece ani,

Marianna Verzeni, e atacată în patul ei, în timp ce se odihneşte sau chiar doarme. O pernă pe faţă, o mină care o strânge de gât. Fata reuşeşte să scape, cât să poată striga, agresorul fuge. O vecină l-a văzut pe Vincenzo Verzeni, vărul fetei, care locuia în casa de alături, ieşind din casa lui, intrând în casa rudelor sale, pe furiş, cu grijă, şi ieşind după câteva minute. După câteva clipe, auzise strigătele fetei: câteva clipe după ce Verzeni ieşise, nu încape nicio îndoială. Mai coerentă, o mătuşă a fetei spune că a auzit mai înţii strigătele, iar apoi l-a văzut pe Verzeni pe scară, plecând. Verzeni a susţinut că a venit în fugă auzind strigătele, dar văzând-o pe fată goală, ruşinat, s-a retras imediat.

Cu trei ani în urmă, venind din împrejurimi, în zori, pe când se îndreptau spre biserica parohială pentru a asculta liturghia, două femei au fost atacate una după alta, la scurt interval de timp: Barbara Bravi, apucată de atacator de gât, a strigat şi l-a silit să fugă; mai voinică şi mai curajoasă, Margherita Sala a reacţionat, apucându-l de cămaşă şi de buza de jos, şi luptându-se îndelung, a reuşit să scape şi să fugă. Niciuna nici alta nu l-a recunoscut pe om, dar amănuntele pe care le-au reţinut – vigoare tinerească, constituţie robustă, statura, haina de stofă groasă şi miţoasă numită *peluce* – puteau foarte bine să aparţină lui Verzeni. În plus, un oarecare Pozzi, chiar în dimineaţa aceea, îl întâlnise pe-acolo, şi observase pe obrazul stâng al lui Verzeni o zgârietură (dar nu pe buza de jos).

În aceeaşi lună, în decembrie, Angela Previtali de doisprezece ani, mergând la şcoală (era zi de lucru, dar trebuie să fi fost vreo sărbătoare religioasă) se întâlni cu Vincenzo Verzeni care, fără s-o bruscheze şi spunându-i doar „hai, hai”, luând-o de mină încercă s-o ducă spre grajdul sub care fusese apoi găsită masacrată Giovannina Motta. Fata, la-nceput, se lăsă dusă, apoi strigă şi fugi. Verzeni, calm, mai merse puţin după ea.

Aprilie 1871: ţăranca Maria Galii întâlneşte un necunoscut, pe care îl recunoaşte apoi a fi Verzeni, care îi

smulge basmaua de pe cap şi fuge cu ea. Pe 26 august al aceluiaşi an, deci cu o zi înainte de asasinarea Elizabettei Pagnoncelli, ţesătoarea Maria Previtali, de nouăsprezece ani, e urmărită şi, la un moment dat, atacată de Verzeni, „binecunoscut” ei, fiindu-i văr. Reuşi s-o arunce pe jos şi să-i ridice fustele, dar deoarece ea striga, Verzeni, care o ţinea de gât, îi dădu drumul ca să meargă să se uite pe drum dacă nu venea cineva. Când se întoarse, iar ea se ridicase, „îi luă ambele mâini, i le ţinu câtăva vreme într-ale sale, fără a spune niciun cuvânt, iar la rugăminţile ei, o lăsă să plece”.

La aceste fapte, cine ştie de ce atât de târziu ieşite la iveală şi adunate laolaltă, se adăugară două mărturii nu mai puţin târzii: ale Rosei şi Carolinei Previtali, care, în dimineaţa de 8 decembrie 1870 îl văzuseră la locul crimei, sub acoperişul grajdului pe Verzeni, chiar şi după ce au auzit strigăte venind din acel loc, strigăte care cereau ajutor şi gemete (dar nu o văzuseră pe Giovannina, nici moartă, nici înainte; şi nici nu se alarmaseră din cauza acelor strigăte);

şi a lui Giovanni Bravi, care îl văzuse pe Verzeni, pe 27 august 1871, în locul unde a fost apoi găsită Elizabetta Pagnoncelli, aproximativ la ora la care se presupune că fusese asasinată.

Dar la proces, iată că se produce o lovitură de teatru: Carolina Previtali, interogată dacă acel tânăr văzut sub acoperiş seamănă cu Verzeni, neagă cu hotărâre. I se atrage atenţia că în timpul instrucţiei declarase că-l recunoaşte. Neagă că ar fi declarat aşa ceva. E confruntată cu tatăl ei, care spune că a auzit-o zicând că tânărul acela semăna foarte bine cu Verzeni. Neagă. „Eu nu am spus nimic”, repetă întruna. Procurorul cere arestarea ei şi deschiderea imediată a procesului. Curtea se retrage, lăsând sala agitată, cu Previtali care o imploră pe fiică-sa să-l recunoască pe Verzeni. Când reintră curtea, fata cere iertare, se declară convinsă că omul pe care l-a văzut sub acoperiş „semăna mult cu numitul Verzeni”. Şi procesul continuă mai abitir. Verzeni, însă, neagă mai departe.

Împotriva lui nu sunt decât indicii. Mărturiile cam şchioapătă. Cea mai gravă, cea a verişoarei sale Maria Previtali, nu reuşeşte să confere intenţia de crimă unui fapt pe care, pe moment, tânăra îl considerase un atentat brusc la virtutea ei, încheiat lamentabil prin gestul de a-i ţine mâinile într-ale sale, pe tăcute; abia apoi, după apariţia celor două cadavre, Verzeni fiind bănuit şi detestat ca orice asasin, faptul dobândise în amintirea ei caracterul de întâmplare înspăimântătoare, evitată din fericire.

Dar imputatul nu avea niciun alibi, în afară de liturghii: ascultase trei în ziua în care a fost asasinată Motta; trei în ziua în care a fost asasinată Pagnoncelli. Şi de amândouă dăţile se spovedise şi se împărtăşise. Dar merită să citǎm unele pasaje din interogatoriu.

PREŞEDINTELE: Cu cât timp înainte de nenorocire ai văzut-o pe Motta?

ACUZATUL: În octombrie, pe câmp, la săpat.

PREŞEDINTELE: Ai auzit ceva despre ea?

ACUZATUL: Da, ştiţi şi dumneavoastră…

(*Râsete*.)

PREŞEDINTELE: Da, dar aş vrea să aud şi de la dumneata.

ACUZATUL: Era complet desfigurată, asasinată, nu mai putea fi nici măcar recunoscută, nu era îmbrăcată, era goală…

PREŞEDINTELE – Goală?

ACUZATUL: Da, goală, nu avea nimic pe ea…

PREŞEDINTELE: Trupul era întreg?

ACUZATUL: Nu… Despicat în două, în faţă şi-n spate… I

PREŞEDINTELE: Capul?

ACUZATUL: Nu l-am putut vedea.

PREŞEDINTELE: Când ai văzut-o?

ACUZATUL: După prima liturghie, în ziua în care au găsit-o. Eram acolo cu ceilalţi…

PREŞEDINTELE: Cum ai aflat de lucrul ăsta?

ACUZATUL: Am rămas acolo… Ce să spun? Am aflat de la lume.

PREŞEDINTELE: Care spunea…?

ACUZATUL: Că sunt lucruri care nu sunt făcute de oameni întregi la minte.

PREŞEDINTELE: Nu se spunea că fata fusese la Suisio, în ziua sărbătorii Sfintei Fecioare? Şi nu se făcea socoteala de când lipsea de acasă? Şi dumneata nu ştiai, dumneata personal, de când lipsea?

ACUZATUL: Nu am auzit şi nu ştiu nimic de toate astea.

PREŞEDINTELE: Nu ştiai că plecase pentru a lua parte la sărbătoare?

ACUZATUL: De ce trebuie să ştiu eu ceva despre treaba altora?

PREŞEDINTELE: Nu cumva ai fost de ziua Sfintei Fecioare la locul masacrului sau în apropiere, pe drum?

ACUZATUL: Nu.

PREŞEDINTELE: Cum ai petrecut orele dimineţii în ziua aceea?

ACUZATUL: Am mers la liturghie la şase, apoi m-am întors acasă; m-am dus din nou la biserică, m-am spovedit şi m-am împărtăşit. (*Râsete*.)

PREŞEDINTELE: Nu ai fost altundeva?

ACUZATUL: Nu… Am asistat la a doua liturghie, apoi la cea de douăsprezece.

PREŞEDINTELE: Tot mereu în biserică, prin urmare… Şi când ai văzut trupul fetei Motta, în grajd, era acoperit?

ACUZATUL: Era acoperit… Dar ea era goală…

PREŞEDINTELE: Să ajungem la ultimul fapt… Ce-ai făcut pe ziua de 27 august 1871, duminică?

ACUZATUL: M-am sculat dis-de-dimineaţă pentru prima liturghie, m-am spovedit părintelui Martina, m-a împărtăşit preotul paroh (Vise fe), apoi am mers la a doua liturghie a lui don Bartolo, apoi la a treia a părintelui Curradu. După asta, m-am întors şi m-am dus pe câmp – alţii spun că acasă…

Această ultimă lovitură e de bun simţ, deşi nu e tocmai şireată: cum vreţi să-mi amintesc de ceea ce am

făcut într-o dimineaţă de acum trei ani? Liturghiile, spovedirea, împărtăşania, da, mi le amintesc: pentru mine sunt obligatorii în fiece duminică, în fiece zi de sărbătoare; dar în rest, să-i lăsăm pe martori să hotărască, pentru că au memorie mai bună pentru faptele mele decât mine. Şi toate răspunsurile sale pot fi considerate chibzuite şi, în măsura în care acest lucru e adevărat, pecetluite de indiferenţa celui care simte bunul simţ inutil în faţa acestei maşini absurde care e justiţia. Există doar trei puncte slabe în răspunsurile date de Verzeni judecătorului: primul, când spune „am rămas acolo” (unde? la locul crimei, după ce o comisese?); celelalte două, în câteva clipe oprite parcă în loc, fixate în timp, în care se simte că încă se mai bucură. În mod irezistibil, de amintirea sau de imaginarea victimei goale. Dar nici procurorul, nici judecătorii nu ştiu să profite de aceste trei puncte slabe.

Confruntată cu „caracterul anormal” al delictelor ce se atribuiau, „normalitatea” imputatului, atât fizică cât şi de judecată, le punea judecătorilor problema responsabilităţii. Mai trebuie spus că apărarea şi autoapărarea creaseră imaginea de „normalitate” pe baza acestor elemente: practicile religioase asidue – liturghii prin rotaţie, spovedanii şi împărtăşanii – spre care era înclinat Verzeni; faptul că până la douăzeci şi doi de ani nu avusese raporturi intime cu vreo femeie şi nici nu erau de presupus practici erotice solitare; repulsia sa dovedită de a asista la omorârea puilor de găină (pe care îi omori, se ştie, răsucindu-le gâtul). „Aşa a fost să fie”. Astăzi, cel mai nepriceput avocat ştie ce ar dovedi asemenea elemente; dar pe-atunci, ele slujeau apărării.

În orice caz, pentru a aborda cu ajutorul drept al ştiinţei problema responsabilităţii inculpatului, curtea se adresă celui care, în acel moment, era în fruntea incontestabilă a criminologiei: profesorul Cesare Lombroso, creatorul *şcolii pozitiviste de drept penal*.

Profesorul Lombroso nu poate, desigur, să se pronunţe aşa, pe loc. Cere să fie făcut mai înţii, de către nişte specialişti, „un examen atent de fund de ochi

inculpatului, pentru că retina e ca o fereastră prin care se observă creierul”; şi să-i fie adus inculpatul tuns zero, ca un recrut, pentru a putea proceda la relevee „craniometrice”, indispensabile pentru a se stabili dacă e sau nu nebun, dacă e sau nu criminal. La această a doua cerere, procurorul se ridică pentru a se opune: „dacă îl tundeţi, cum o să-l mai recunoască martorii?” Obiecţie admisă: va fi tuns chilug, dar după confruntări.

După ce a pus mâna pe el, profesorului nu-i trebuie mai mult de o săptămână pentru a-l supune unei expertize aşa cum trebuie. Şi nu numai pe inculpat; conform „canoanelor” şcolii, expertiza se extinde la părinţii, bunicii, unchii, verii inculpatului. Tatăl are sechele de pelagră, doi unchi sunt „cretinoizi” (şi unul în mod special: craniul, mic cât o căpăţână de zahăr, spin, cu un testicul atrofiat iar celălalt de-a dreptul lipsă), un văr a avut hiperemie cerebrală şi un altul e un”. hotrecidivist”. Mama, bunica în viaţă, străbunicii şi răsstrăbunicii defuncţi „nu prezintă boli demne de menţionat”. Una peste alta, nimic mai mult decât se constată cercetând mai atent o familie. Termenul de „cretinoid”, de altfel, îl atenuează pe cel de cretin: „În afară de cretin – explică profesorul – există „cretinoidul”, care seamănă cu primul, dar şi cu omul sănătos şi normal”. Păcat că acest cuvânt nu a ieşit din expertizele criminologului pentru a intra în uzul curent; azi, am avea mare nevoie de el, căci s-ar potrivi celor care sunt cretini, dar folosesc instrumentele inteligenţei.

După profesor, Verzeni nu putea fi considerat nici măcar „cretinoid” cu-adevărat: suferea doar de „acea uşoară intoxicaţie cretinoidă şi pelagroasă, existentă la rudele sale, care lăsase urme în lobul frontal drept, stricând echilibrul facultăţilor afective în comparaţie eu apetiturile”. De fapt, profesorul exclude cu hotărâre că aceste afecţiuni, împreună eu constrângerile exercitate de mediul familial şi cu cunoscutul „libido al castului” au putut produce în timpul dedatelor o stare de inconştienţă, de iresponsabilitate. În cel mai bun caz, lucrurile pot sta aşa: „perfect responsabil la începutul acţiunii, mai puţin

responsabil în delirul actului” şi din nou pe deplin responsabil atunci când se ascunde, se apără.

După citirea expertizei profesorului Lombroşo, procurorul Quintavalle îşi începu pledoaria. Evocă figurile victimelor: „vie, inteligentă şi înfloritoare, model prietenelor pentru puritatea vorbirii şi obiceiurilor” – Giovannina Motta; „mamă a doi copii mici, dintre care unul sugaci încă – Elizabetta Pagnoncelli”. Le evocă apoi moartea, făcând risipă de amănunte înfricoşătoare. Iar la sfârşit: „Nu-mi mai rămâne altceva de făcut decât să mă las în voia judecăţii experţilor”. Şi s-a lăsat definitiv, în voia acestora.

Pentru Verzeni, muncă silnică pe viaţă.

Eufrosina

Am citit de mai multe ori *Cronicile italiene* ale lui Stendhal, la distanţă de ani sau de luni de zile; dar abia ieri, recitind *Zdrenţele*, mi-am dat seama pe neaşteptate de o eroare şi mi-am amintit de o poveste lungă şi tragică, care începe în Sicilia, în casa familiei Corbera şi se sfârşeşte la Roma, în cea a familiei Massimo. Eroarea este acolo unde se spune că papa, dispus să-i acorde viaţa lui Beatri.ee şi altor condamnaţi, devenise aspru după aceea şi ordonase executarea sentinţei, la vestea că Paolo di Santacroce îşi omorâse mama şi amintindu-şi „şi de fratricidul din familia Massimo comis cu puţin timp în urmă”.

Dar cei doi fii ai lui Lelio Massimo îşi omorâseră mama vitregă, pe tânăra şi frumoasa Eufrosina de Siracusis; şi deci nu avusese loc un fratricid, ei ceva asemănător unui matricid, nu ştim dacă din interes sau pentru salvarea onoarei. Cronicarul sicilian care ne face cunoscută povestea Eufrosinei este tentat să-l considere un delict de onoare, dacă îi numeşte „cavaleri foarte cinstiţi” pe cei doi asasini şi îi crede împinşi de supărare şi mânie. Şi aveau de ce, având în vedere trecutul Eufrosinei.

Această femeie care purta numele bucuriei, al aceleia dintre cele trei graţii care reprezenta bucuria – un nume pe care Linné îl dăduse unui fluture de culoarea mierii cu

striaţii armonioase negre; această Eufrosina numită familiar Frosina, tânăra şi desigur frumoasă, foarte probabil proastă şi crudă, a avut şi a dat prea puţină bucurie în scurta ei viaţă; a fost, dimpotrivă, în destinul ei şi al altora, un fluture aducător de moarte.

Lui Stendhal i-ar fi plăcut mult povestea de care, fără să ştie, a fost atât de aproape, chiar dacă în partea ei cea mai lungă nu se desfăşoară în Roma papilor, ci în Sicilia viceregilor. Şi începe tocmai de la un vicerege, Marcantonio Colonna, care se îndrăgosteşte de Eufrosina, soţia lui Calcerano Corbera, moştenitor al moşiei Misilindino (care avea să devină, prin *licenţia populândi* dată de Filippo II, satul ce avea să primească apoi numele de Santa Margherita Belice; şi cum să nu amintim casa aceea, construită aproape un secol mai târziu de un Filangeri, distrusă acum patru ani de un cutremur, misterioasă şi fabuloasă în *Ghepardul* lui Giuseppe Tomasi?). O îndrăgeşte, îi face curte, o răsfaţă şi o sărbătoreşte; ca un „nebun bătrân”, aşa cum, în ce priveşte aceste lucruri, îl defineşte soţia sa.

„Domnul Marcantonio – spune cronicarul sicilian – a devenit atunci atât de orb, încât, neţinând cont – de autoritatea şi reputaţia de vicerege, a fost un nou Marcantonio cu Cleopatra. Umbla după ea, se învârtea în jurul ei şi pe stradă şi în biserici. O trata şi îi vorbea sigur pe el, ziua privind-o şi făcându-i complimente, iar noaptea cu efecte adevărate. Viceregele a fost întâlnit de mai multe ori singur şi travestit, noaptea, mergând acasă la ea…” Soţul Eufrosinei, foarte tânăr şi poate nu tocmai inteligent, nu-şi dădea seama; dar tot oraşul vorbea. Aşa a aflat, pe când se ocupa să întemeieze un sat în ţinutul Misilidino, don Antonio Corbera: şi a hotărât să plece la Palermo să vadă cum stau lucrurile, să le pună la punct.

Cum a aflat de hotărârea socrului, Eufrosina „i-a spus domnului Mareantonio că ea se afla în mare pericol, şi că se îndoia (adică se temea) mai mult de socru decât de „soţ”; şi Colonna nu a întârziat să născocească modalitatea s-o scape. Ca să folosim o expresie de astăzi, Marcantonio

Corbera a fost un viceregе care aresta uşor. Dar să ordone arestarea lui don Antonio Corbera nu era uşor, deoarece acesta era în relaţii bune cu Inchiziţia – şi anume se bucura de privilegiul că justiţia curentă nu-l putea aresta şi nu-i putea face proces, ci numai justiţia inchizitorială, orice crimă i s-ar fi imputat. Viceregele nu s-a descurajat. Duşman acerb al Inchiziţiei şi al inchizitorilor, se pretă să ceară o favoare inchizitorului: era chiar acel Diego de Haedo, din ordinul benedictinilor, căruia îi datorăm o *Istorie a Algerului* plină de ştiri asupra vieţii lui Cervantes. Inchizitorul acceptă; sau poate se aştepta la un contraserviciu, care nu mai veni; fapt e că se plânge de aceasta într-o comunicare trimisă regelui în august 1581 şi care e un adevărat rechizitoriu, înveninat, împotriva lui Colonna.

Anul trecut – spune Haedo – Marcantonio (îi spune chiar pe nume, cu ironie şi dispreţ) ne-a înşelat: prin intermediul unui anume Pompeo Colonna, ne-a cerut să suspendăm privilegiul de om al Inchiziţiei acordat baronului din Misilindino, promiţând să ne dea apoi informaţiile şi să explice motivele; dar imediat ce noi am permis suspendarea, iată că a pus să-l aresteze pentru datorii, „iar lumea ştie că era pentru scopurile sale personale”. Şi poate să pară straniu că inchizitorul nu se opreşte asupra acestor „scopuri particulare” ale lui Colonna, care erau de fapt intriga lui cu Eufroşina; dar a lăsa să se înţeleagă vreun alt scop, era într-adevăr acuzaţie mai gravă la adresa viceregelui, decât o dragoste pasionată. Oricum, baronul Antonio Corbera a murit în închisoare câteva zile după arestare; unii spun că a murit de otravă, inchizitorul vorbeşte doar de cele îndurate.

Rămânea soţul, şi oricât de naiv era, de la arestarea şi de la moartea tatălui său putea să aibă o bănuială, fie ea cât de mică. Şi soluţia a fost să-l trimită la Malta, într-o misiune condusă de Pompeo Colonna şi din care făcea parte un anume Flaminio din Napoli care, după cât se pare, a avut sarcina să-l omoare pe Corbera, imediat ce vor fi ajuns. Şi astfel „într-o noapte a fost găsit baronul

Calcerano Corbera mort îndărătul uşii casei unde locuiau, cu multe lovituri de pumnal, fără să fi avut duşmănie sau supărare cu nimeni”. Avea douăzeci şi unu de ani. Citi avea, oare, Eurofsina, rămasă acum singură şi liberă?

Dar învingătorul de la Lepanto (care număra ani patruzeci şi nouă) nu era nici singur şi nici liber. Soţia sa, Felice Orsini, deşi înţeleaptă şi indulgentă, îi punea totuşi nişte beţe în roate, într-o noapte, în palat, s-a dus să bată la apartamentul soţului, unde ştia că stă Eufrosina. Intrat în panică, Marcantonio a ascuns fata în balcon, dându-i hainele „pentru a se îmbrăca acolo”; dar uită papucii. Intrând, donna Felice spuse: „Eu am venit să dorm cu dumneata în noaptea aceasta, pentru că e foarte frig”; şi văzând papucii. „Acum îmi dau seama că sunteţi un soţ iubitor. Pentru mine aţi cumpărat papucii aceştia?” „Da”, răspunse soţul. Şi ea: „Ah, bătrân nebun, nu ai minte de o laşi să moară de frig pe sărmana tânără, afară, în balcon?” Şi deschise uşa balconului, o trase înăuntru pe Eufrosina ruşinată şi speriată, o linişti şi porunci să fie condusă acasă.

Mai periculos era Diego de Haedo, care veghea înveninându-i (expresie ce trebuie luată poate *ad litteram*) cucerirea în dragoste, faptul că se bucura aproape nestingherit de femeia iubită. Mai mult decât numeroasele jigniri aduse de Colonna Inchiziţiei, îl durea probabil fraza muşcătoare pe care, la ultima întâlnire, i-o adresase viceregele: „Pe cei de o seamă cu mine, regele îi numără pe degete, cu cei de seama voastră poate încărca nave întregi”.

*

Chemat în Spania, poate pentru a se disculpa de tot ce insinuase sau spusese Haedo în rapoartele sale (pot fi citite în *Contribuţii la istoria Inchiziţiei în Sicilia* a lui Garufi), Marcantonio Colonna s-a îmbarcat la Palermo la 1 mai 1584. După cronicar, înainte de a pleca a dat-o în grija soţiei pe amantă; cu vorbe emoţionante şi paterne, promiţând că la întoarcere avea să o mărite pe Eufrosina „cu o persoană cu care să trăiască în mod cinstit”.*

Promisiune de marinar, ce era; dar donna Felice a crezut-o sau s-a prefăcut că o crede, şi la rândul ei a promis că o va ţine pe Eufrosina cu ea, în palat, până „va fi voia Domnului ca să vă întoarceţi”. Dar nu a fost voia Domnului să-l lase să se întoarcă: căci a murit la Medinaceli, în drum spre Madrid, bănuindu-se că a fost otrăvit. Bănuială ce cade asupra inchizitorilor, după unii; asupra curţii spaniole, după alţii. Dar nimeni nu s-a gândit la Eufrosina; nu la ea în mod direct, se-nţelege, ci la cineva care ar fi făcut-o din pasiune pentru ea. Şi iată o mică problemă: Lelio Massimo era printre însoţitorii lui Colonna, în tălătoria spre Madrid? Desigur, îi fusese totdeauna aproape, în anii petrecuţi la Palermo; iar cronicarul îl aminteşte alături de viceregе, la prima discuţie cu Eufrosina, la jocurile, atenţiile, galanteriile sale.

Şi de ce să nu credem că s-a îndrăgostit în taină de femeia aceasta, că s-a consumat şi a suferit în faţa acelei iubiri, ale cărei subterfugii era obligat să le ţină în mină, între femeia dorită şi prietenul puternic? Şi de ce să nu credem – dacă l-a întovărăşit – că, mânat de pasiune, în afara oricărei bănuieli şi profitând de zvonul despre dizgraţia în care căzuse-Colonna în ochii regelui, ar fi cedat tentaţiei de a-l elimina? Sălbatice sunt pasiunile, şi mai sălbatice erau în vremea aceea.

Că o iubea pe Eufrosina, în orice caz, nu există îndoială; şi nici că o iubea atâta, încât putea depăşi orice idee de onoare, orice ruşine. Trebuie să fi fost bine cunoscută, de la Palermo la Roma, vina ei în tragedia familiei Corbera (într-atât încât, în mod public, prin acte notariale, cumnatele refuzau să primească bijuteriile de familie pe care le purtase ea), aventura ei fără nicio reţinere cu viceregele. Dar Lelio Massimo se însură cu ea – cerându-i mina de la donna Feliee – şi o duse la el acasă. Acolo, pentru a pune capăt ruşinii, poate batjocurii, cei doi „cavaleri prea cinstiţi”, fiii săi, într-o zi, lipsind tatăl, „cu două focuri de archebuză o uciseră”. Şi au fost omorâţi apoi, prin decapitare, de călău.

„Iată un subiect foarte serios – conchide cronicarul – cu care să se facă o tragedie plină de lacrimi”. Plină de lacrimi, adică plină de durere. Exact contrariul decât ar fi putut-o scrie Stendhal, în *Cronicile italiene*.

TODO MODO

Căci, *într-adevăr, partea bună a tuturor lucrurilor poate fi exprimată prin multe cuvinte, prin puţine sau chiar prin niciunul, dat fiind că despre ea nu putem vorbi şi nici nu avem cunoştinţă, iar ea transcende totul în chip supranatural, manifestându-se fără ocolişuri şi pe de-a întregul celor care depăşesc atât lucrurile impure, cât şi cele pure, ridicându-se dincolo de culmile cele mai sfinte, părăsind lumina divină şi sunetele şi cuvintele cereşti, cufundându-se în întuneric, unde se află cu adevărat, cum spune Scriptura, cel ce este deasupra tuturor lucrurilor… Şi spunem că această parte nu este nici suflet, nici raţiune; că ea nu are imaginaţie, nici părere, nici raţiune, nici gândire şi nu este nici raţiune nici gândire; nu poate fi exprimată, nici gândită. Nu este număr, nici ordin, nici mărime, micime, egalitate, neegalitate, asemănare, neasemănare. Nu este imobilă, dar nici în mişcare; nu este repaits, nici nu are putere şi nici nu este putere sau lumină. Nu trăieşte şi nu este viaţă: nu este substanţă, nici ev, nici timp; nu poate fi cunoscută prin intelect. Nu este ştiinţă şi nu este adevăr, nici putere regească, nici înţelepciune; nu este unul, nu este divinitate sau bunătate, nu este spirit, conform noţiunii noastre de spirit. Nu este filiaţie, nici paternitate, nici alt lucru cunoscut nouă sau altei fiinţe. Nu este nimic din ceea ce aparţine non-existenţei şi nici din ce aparţine fiinţei; fiinţele nu o cunosc, aşa cum este în sine, cum nici ea nu cunoaşte fiinţele aşa cum sunt. Despre ea nu avem un concept, nici nume, nici cunoaştere; nu este tenebră şi nu este lumină, nu este greşeală şi nu este adevăr…*

DIONYSOS AREOPAGITUL, De Mystica theologia

A lăsat să cadă ultimul văl de pudoare, citindu-l pe Sfântul Clement din Alexandria.

CASANOVA, Storia della mia vita

„Reluând o celebră definiţie care face din universul kantian un lanţ de cauzalităţi depinzând de un act de libertate” – spune cel mai mare critic italian din vremea noastră – am putea „rezuma universul pirandellian la o lungă sclavie într-o lume fără muzică, depinzând de o posibilitate muzicală infinită: de muzica intactă şi dătătoare de satisfacţii a *omului singur*”.

Credeam că parcursesem, *a rebours*, un întreg lanţ de cauzalităţi şi că ajunsesem singur, la posibilitatea muzicală infinită a anumitor mo. mente din copilărie, din adolescenţă: când vara, la ţară, mă retrăgeam ore întregi într-un loc, pe care mi-l închipuiam îndepărtat şi inaccesibil, cu copaci şi apă; şi toată viaţa, trecutul scurt şi viitorul foarte lung se contopeau muzical, până la infinit, cu libertatea prezentului. Şi din atâtea motive, dintre care ultimul nu era desigur cel de a mă fi născut şi de a fi trăit ani întregi în locuri pirandelliene, printre personaje pirandelliene, cu traume pirandelliene (încât între paginile scriitorului şi viaţa pe care o trăisem până dincolo de tinereţe nu exista nicio abatere, nici în amintirile mele, nici în sentimente); pentru atâtea motive, deci, răsuceam în minte, mereu mai precisă (încât o transcriu acum fără s-o controlez), fraza criticului: exact ca o frază sau o temă a posibilităţii muzicale infinite de care dispuneam. Sau, măcar, de care îmi făceam iluzia că dispun.

Mai pe scurt: nu aveam obligaţii de slujbă sau sentimentale; aveam atâţia bani, puţini sau mulţi (dar mă prefăceam că erau puţini), cât să-mi permită să-mi satisfac orice nevoie sau capriciu; nu aveam nici program, nici ţel (dacă nu cele, întâmplătoare, ale orelor de masă şi de somn); şi eram singur. Nicio nelinişte, nicio teamă. În afară de cele, obscure şi de neînfrânt, pe care le-am avut întotdeauna, de a trăi şi pentru a trăi; şi pe ele se grefau neliniştea şi teama pentru actul de libertate pe care trebuia totuşi să-l fac: dar uşoare şi puţin ameţite, ca şi cum m-aş fi găsit într-un joc de oglinzi, nu obsedant, ci luminos şi liniştit ca momentul şi locurile pe care le parcurgeam, gata să repet, să multiplic, atunci când s-ar fi

declanşat, când aş fi vrut să declanşez, actul meu de libertate.

Mergeam cu maşina. Şi acest mijloc, pe care de obicei îl detestam şi de care mă slujeam foarte puţin, făcea şi el acum parte din libertatea mea, din clipa în care hotărâsem să fiu liber. O conduceam fără grabă, cu un calm care făcea ca desele mele momente de distracţie să fie de cele mai multe ori inofensive. Şi tocmai viteza moderată, şi plăcerea liniştită de a privi în jur în timp ce conduceam, mi-au permis să surprind, la o curbă, pancarta *Eremo di Zajer 3*, neagră pe galben, de care a muşcat imediat, ca de o momeală, nelinişstea aceea a mea, teama aceea a mea. Am oprit maşina şi apoi am dat-o uşor înapoi, până am avut în faţă pancarta galbenă şi neagră. *Eremo di Zafer 3*. Cuvântul *eremo* („schit, sihăstrie”), numele Zafer, numărul trei: lucruri deopotrivă de sugestive, dar într-alt fel, pentru mine; şi se mai adăuga şi ideea că erau trei, trei-ul care se repeta: şi chiar şi faptul că tocmai de trei zile hoinăream liber (căci, mărturisesc, am o uşoară, dar tenace nevroză a trinităţii, nu ştiu cum născută şi fixată în mine). Sihăstria este un loc de singurătate; şi nu de singurătate obiectivă, în natură, pe care o descoperi şi o apreciezi mai bine când eşti cu cineva: un frumos loc singuratic, cum se spune; dar de o singurătate care a oglindit o altă singurătate omenească şi s-a impregnat de sentiment, de meditaţie, chiar şi de nebunie. Iar cât îl priveşte pe Zafer: era vreun sfânt musulman sau creştin? Şi se afla la trei kilometri: atât, precis şi exact. Am făcut scurta manevră pentru a intra pe drumul asfaltat (şi asfaltul ar fi trebuit să mă pună în gardă) şi am început suişul. Copaci de plută şi castani mărgineau drumul, aerul era parfumat de grozame întârziate. Şi pe neaşteptate un spaţiu foarte întins, asfaltat şi el, închis pe o latură de un fel de cazarmă de ciment, străpunsă oribil de ferestre strâmte şi prelungi. M-am oprit, dezamăgit şi înfuriat: căci nu părea că drumul ar fi putut continua şi deci sihăstria era construcţia aceea monstruoasă. Un hotel, după toate probabilităţile. Şi am rămas câteva clipe nehotărât: dacă

să mă întorc înapoi fără să cobor din maşină, sau să cobor pentru a mă uita în jur şi a întreba cine a construit acolo cazarma aceea, şi de ce. A învins curiozitatea; şi pofta de a-mi răzbuna dezamăgirea spunând cuiva, căci înăuntru trebuie să fi fost cineva, chiar dacă părea nelocuită şi totul era absolut tăcut, împărtăşind deci cuiva indignarea pe care o simţeam găsind, în locul unui schit, un hotel. Am coborât din maşină şi am închis-o cu cheia, căci tăcerea avea, ceva misterios şi sinistru. Uşa centrală a clădirii, mare, cu geam, era deschisă. Am intrat şi m-am trezit, cum prevăzusem, în holul unui hotel. La locul portarului, în faţa tabloului plin de chei, se afla un preot. Tânăr, brunet, pletos. Citea *Linus*. Văzându-mă intrând, ochii i s-au umplut de plictiseală. A răspuns la salutul meu fără glas, mişcând buzele.

— Mă iertaţi, acesta e schit sau hotel? am întrebat cu o oarecare violenţă şi ironie.

— Este şi schit şi hotel.

— Schitul lui Zafer?

— Schitul lui Zafer, exact.

— Şi hotelul?

— Şi hotelul ce? foarte plictisit.

— Hotelul ce nume are?

— Al lui Zafer. Şi pronunţând rar cuvintele, ca să mi le întâmplăresc în memorie: Hotelul lui Zafer.

— Schitul lui Zafer, hotelul lui Zafer. Bine. Şi cine era Zafer?

— Un pustnic, bineînţeles, căci acesta era un schit.

— Era, am subliniat.

— Este.

— Aţi spus-o dumneavoastră: era… Oricum, un pustnic musulman?

— Da’ de unde musulman: credeţi că am fi continuat să cinstim un musulman?

— De ce nu? Mişcarea ecumenică…

— Mişcarea ecumenică nu are nicio legătură… A fost musulman, apoi s-a convertit la credinţa adevărată.

— Credinţa adevărată; dar asta e o expresie

musulmană. Voiam să-l mai plictisesc încă.

— Se poate, spuse preotul, şi aruncă din nou o privire pe *Linus*, ca să-mi dea să înţeleg că-l plictiseam şi-l deranjam.

— Dacă nu vă deranjez, am apăsat, pentru a spune că voiam să-l deranjez, aş dori să ştiu câte ceva despre Zafer, despre schit… Şi despre hotel.

— Dumneavoastră sunteţi ziarist?

— Nu. De ce?

— Dacă sunteţi ziarist, vă pierdeţi vremea: am avut deja un scandal.

— Ce scandal?

— Din cauza hotelului: că nu trebuia făcut, că e urât… A fost deja, acum trei ani.

— Nu sunt ziarist. Şi mi-ar plăcea să ştiu ceva şi despre scandal.

— De ce?

— Nu am nimic de făcut. Şi nici dumneavoastră, după cum văd.

Aruncă pe *Linus* o privire lipsită acum de speranţă.

— În realitate, spuse, aş avea ceva de făcut.

— Ce anume? am întrebat cu obrăznicie, provocator.

— Oh… spuse, făcând cu mâna un gest care includea în el atâtea lucruri pe care le avea de făcut, marea zăpăceală în care avea să se cufunde cine ştie pentru câtă vreme şi cu câtă osteneală; şi de aceea, până atunci, pentru a-şi păstra forţele, citea *Linus*.

I-am spus-o. S-a simţit jignit, dar a devenit mai afabil.

— Ce anume doriţi să vă spun? Despre scandal, şi anume despre cum au fost prezentate lucrurile de unele ziare şi de unii oameni politici, ştiu prea puţin… Că a existat: şi gata… Exista un schit, o casă dărâmată, o bisericuţă prost întreţinută; şi don Gaetano a construit, acum trei ani, acest hotel… Republica apără peisajul, ştiu; dar dat fiind că don Gaetano apără Republica… în fine: povestea obişnuită. Surâse acru. Nu se înţelegea dacă avea ceva cu don Gaetano sau cu Republica.

— Şi cine e don Gaetano?

— Nu ştiţi cine e don Gaetano? Era uimit şi nu-şi credea urechilor.

— Nu ştiu. Ar trebui să ştiu?

— Aş spune că da. Începea să se amuze.

— Dar de ce?

— Pentru ceea ce a făcut, pentru ceea ce face…

— A făcut acest hotel: toate lucrurile pe care le face sunt de felul acesta?

— A făcut acest hotel, ca să spunem aşa, cu mâna stângă.

— Şi cu dreapta?

— Şcoli, cu zecile, poate cu sutele. Pretutindeni. De orice grad. Chiar şi o universitate.

— Sute de şcoli şi un hotel.

— Trei hoteluri.

— Ah, trei hoteluri. Şi totdeauna distrugând schituri?

— Nu distruge schiturile, le înglobează. Aici, schitul lui Zafer e intact. A devenit o criptă.

— Şi poate fi văzută?

— Sigur că poate fi văzută. Suspină de oboseală, aşteptând să-i cer s-o văd.

Nu i-am cerut-o.

— Şi don Gaetano? l-am întrebat.

— Don Gaetano ce anume?

— Poate fi văzut şi don Gaetano?

— Desigur, e aici. Petrece aici întreaga vară. Dintre hotelurile pe care le-a făcut, acesta îi e cel mai drag.

— De ce anume?

— Nu ştiu. Poate că e legat de locurile astea prin amintiri din copilărie. Poate că pentru a-l face a dus un război lung… Dar l-a câştigat.

— Evident, nu putea decât să-l câştige.

— Ei da, nu putea decât să-l câştige, conveni el. Tonul era plin de mândrie, dar cu o uşoară reţinere.

M-am uitat în jur.

— De liniştit e liniştit, am spus. Dar e oare şi comod?

— Hotelul? Foarte comod.

— Aş rămâne aici câteva zile, am spus.

— Nu e posibil.

— E complet ocupat? Ironic, dat fiind că părea şi era pustiu.

— În clipa aceasta, incluzând personalul de serviciu, suntem douăzeci şi unu. Dar poimâine sosesc o mulţime.

— Clienţii sosesc toţi odată?

— Sunt clienţi speciali. Făcu o pauză; apoi, ca şi cum mi-ar fi destăinuit un secret: Exerciţii spirituale.

— Oh, exerciţii spirituale! Simulând o uimire adecvată secretului pe care mi-l împărtăşea. Dar, în realitate, puţin uimit tot eram. De ani de zile, de mulţi ani, nu mai auzeam vorbindu-se despre exerciţii spirituale; şi credeam că nu se mai făceau. Se vorbea atâta pe când eram copil, la sosirea în sat a misiunilor pauline: erau, pentru întregul an, un eveniment important, la fel ca sosirea companiei de operetă Petito-D'Aprile şi a celei dramatice D'Origlia-Palmi; şi la fel de punctuală. Paulinii ţineau predici pentru toată lumea, exerciţii spirituale pentru puţini; şi la urmă instalau, în vreun loc de la periferie, o cruce de fier, în amintirea misiunii, şi plecau. Ultima dată auzisem de exerciţii spirituale după război: apropiindu-se alegerile, primele, un părinte dominican venise să predice, entuziasmând într-atâta personalul didactic şi funcţionăresc, încât i-a luat cu sine vreme de o săptămână într-o vilă pusă la dispoziţie de către un cucernic înstărit. Şi partea frumoasă a fost că s-au dus acolo şi masonii, revenind la fel de spiritualizaţi la trup şi la suflet, ca şi cei ce nu erau masoni.

— Exerciţii siprituale, reluă preotul. În fiecare an, fără greş; în ultima duminică din iulie încep seriile.

— Şi cât durează o serie?

— O săptămână.

— Şi câte serii?

— Trei, patru. Trei până anul trecut, patru anul acesta.

— Credincioşii se înmulţesc.

— Da, desigur, spuse preotul; dar de formă. Avea nişte îndoieli. Şi revenind la confidenţe: Dar cea mai

importantă e prima serie.

— De ce?

— Din cauza persoanelor care participă la ea. Coborând vocea şi făcând confidenţa mai convingătoare: Miniştri, deputaţi, preşedinţi şi directori de bănci, industriaşi… Şi chiar trei directori de ziare.

— Cu-adevărat important, am spus. Mi-ar plăcea să fiu aici, în timp ce aceste persoane fac exerciţii spirituale.

— Imposibil.

— Înţeleg… Dar astăzi şi mâine, până nu soseşte, cum spuneţi dumneavoastră, mulţimea, aş putea rămâne, nu?

— Teoretic…

— Şi în practică?

— În practică, chiar dacă don Gaetano spune da, trebuie ca dumneavoastră să vă mulţumiţi cu ce e, să vă adaptaţi: serviciile sunt defectuoase, iar bucătăria…

— Şi aş fi singurul, să spunem aşa, oaspete, care ar plăti?

— Nu singurul, mai sunt alţi cinci. Şi cu un aer oscilând între exasperare şi mister: Cinci femei.

— Bătrâne şi străine, am spus.

— Ba nu; nu sunt bătrâne şi nu sunt străine.

— Dar singure?

Privirea îi fu străbătută de o undă de ironie; şi ca şi când şi-ar fi spălat mâinile spuse:

— Au sosit singure.

— Dar dumneavoastră vă îndoiţi că ar fi cu-adevărat singure.

— Nu, nu… Fără vlagă; şi ca pentru a îndrepta formal cele spuse: Voiam să spun: au sosit singure, dar acum îşi ţin de urât.

— Eu aş fi deci al şaselea.

— Trebuie să-l auzim pe don Gaetano.

— Să-l auzim.

— Nu acum. Mai târziu, când va fi ora mesei. Nu poate fi deranjat în timp ce se reculege: e în capela de jos. Îndreptă arătătorul spre podea.

— Schitul lui Zafer, am spus.

— Exact... între timp, dumneavoastră puteţi merge pe unde vreţi: înăuntru şi afară. Întrevederea se încheiase în mod definitiv; ochii săi se fixară din nou, cu lăcomie, pe *Linus*.

Am ieşit afară; dincolo de piaţă, în pădure. Pe măsură ce mă îndepărtam de hotel, copacii deveneau mai deşi, aerul mai răcoros şi parfumat de răşină. Singurătatea era deplină. Mă gândeam la perfecţiunea aceasta şi la libertatea de a mă bucura de ea, când am întrezărit printre copaci ca o pată de soare şi de culori care se mişcau. M-am apropiat cu grijă. Înluminiş, la soare, erau nişte femei în bikini. Erau cu siguranţă cele din hotel, despre care îmi spusese tânărul preot. Cinci, într-adevăr. M-am mai apropiat puţin, tot fără zgomot. Şi ele tăceau: patru erau întinse pe prosoape pluşate viu colorate; una, în schimb, era aşezată, cufundată în lectură. Era o apariţie. Ceva mitic şi magic. Dacă ţi le închipuiai pe toate complet goale (şi nu era greu deloc), în umbra întunecată a pădurii în: are mă aflam eu şi pata de soare în care se aflau ele, cu culorile acelea, în nemişcarea aceea, aveai dinainte un tablou de Delvaux (nu de-al meu: căci eu nu am ştiut niciodată să văd femeia înconjurată de mit şi magie, nici gânditoare, nici visătoare). Aranjamentul era de Delvaux, perspectiva în care se găseau faţă de ochii mei; şi chiar ceea ce nu se vedea, dar era ştiut de mine: faptul că locuiau, singure, în cazarma aceea oarbă, administrată de preoţi. Am stat puţin să le spionez: aveau trupuri frumoase. Patru erau blonde, una brună. Ochelarii mari de soare pe care-i purtau mă împiedicau să văd dacă erau frumoase; şi distanţa poate, cu tot prezbitismul meu.

Trebuie să mărturisesc că mi-am dorit o aventură; şi că m-am simţit fericit, închipuindu-mă în centrul companiei lor, la fel de mult ca în urmă cu câteva clipe, ba chiar mai mult, pe când mă simţeam într-o singurătate totală. Dar m-am îndepărtat, întorcându-mă spre hotel.

L-am găsit pe don Gaetano (nu putea fi decât el) sprijinit, din afară, de biroul recepţiei pe care preotul-

portar citea acum, în loc de *Linus*, o carte legată în negru. Înalt, în haina lungă, neagră, nemişcat; în ochi cu o privire îndepărtată, pierdută şi imobilă; nişte mătănii din mărgele mari, negre, răsucite pe mâna stângă; dreapta, mare şi aproape diafană, pe piept. Părea că nu mă vede, dar îmi veni în întâmpinare. Şi tot ca şi cum nu m-ar fi văzut, dându-mi senzaţia curioasă, halucinantă, că se dedubla vizual, fizic – o figură imobilă, rece, distantă chiar, care mă respingea dincolo de orizontul privirii sale; o alta, plină de bunăvoinţă părintească, primitoare, caldă, prevenitoare – îmi ură bun venit la schitul lui Zafer. Care nu mai era, sau nu era numai, un schit, ci un hotel; fără îndoială urât, o recunoştea; dar ce poţi face oare cu arhitecţii aceştia, în ziua de azi?... îngâmfaţi, fanatici, inabordabili... Cu totul altceva, oh, cu totul altceva, meşterii de altă dată... De urâţenie, în orice caz, nu era vinovat; în privinţa comodităţii, un oarecare merit... Arhitecţii! Cele două mari impostori ale vremurilor noastre: arhitectura şi sociologia. Şi era pe punctul de a li se adăuga medicina, ajunsă acum la nivelul celei mai josnice vrăjitorii... Şi preocupat dintr-odată:

— Sper că dumneavoastră nu sunteţi nici arhitect, nici sociolog, nici medic.

— Sunt pictor, am spus.

— Pictor... Da, mi se pare că vă recunosc... O clipă, nu-mi spuneţi numele dumneavoastră... La televiziune, acum vreo trei luni, arătau cum se naşte un tablou, un tablou al dumneavoastră. Sincer vorbind, puteaţi să fiţi televizat pictând un tablou mai frumos... Dar aţi făcut dinadins, îmi închipui: cum se naşte un tablou urât pentru o lume urâtă, un tablou lipsit de inteligenţă pentru milioanele acelea de fiinţe lipsite de inteligenţă care stau în faţa unui televizor.

— Vă aflaţi şi dumneavoastră în faţa unui televizor, am spus puţin enervat.

— E un compliment, dar poate nu sunt demn de el: mă uit prea mult la televizor, pentru ca să mă consider complet imun de lepra imbecilizării. Prea des: şi am să

sfârşesc, dacă nu am şi sfârşit, prin a mă molipsi de ea… Pentru că, vă mărturisesc, contemplarea imbecilităţii este viciul meu, păcatul meu… Chiar aşa: contemplarea… Giulio Cesare Vanini, care a fost ars ca eretic, recunoştea măreţia lui Dumnezeu, contemplând o brazdă; alţii, contemplând firmamentul. Eu o recunosc după imbecilitate. Nu există nimic mai profund, mai abisal, mai ameţitor, mai greu de atins… Numai că nu trebuie să contempli prea mult… Iată, am găsit: dumneavoastră sunteţi… şi-mi spuse numele.

— Trebuie să vă spun că nu mă măguleşte mecanismul prin care aţi ajuns să vă amintiţi de numele meu, am spus glumind, dar cu o undă de resentiment.

— Oh, nu; în vreme ce vorbeam despre imbecilitate, o parte a minţii mele lucra, căutându-vă numele, căutând să-l combine… Memoria e un mecanism special: a mea, cel puţin… Deci, dumneavoastră doriţi să rămâneţi aici astăzi şi mâine. Va fi o cinste pentru noi, dar cred că nu va fi o plăcere pentru dumneavoastră. În orice caz, întreg hotelul, cu excepţia puţinelor camere care sunt deja ocupate, e la dispoziţia dumneavoastră.

— Dar mi-ar plăcea să rămân şi după aceea; am aflat că se vor ţine exerciţii spirituale.

— Doriţi să le faceţi şi dumneavoastră?

— Să spunem că aş vrea să-mi exersez spiritul, făcând pe spectatorul la exerciţiile spirituale ale altora.

— Simplă curiozitate, de fapt.

— De acord.

— S-au mai rău: plăcerea de a-i surprinde pe ceilalţi în practici pe care, dumneavoastră, poate, nu le consideraţi demne de un om; de a vă bate joc de ei…

— Poate.

— Ei, nu se ştie niciodată.

— Ce anume?

— Nimic; aţi auzit despre exerciţiile spirituale şi v-a cuprins dorinţa de a asista la ele… Şi credeţi că acest impuls vine din dorinţa de a vă distra, de a lua pe cineva în derâdere… Dar nu se ştie niciodată ce se poate naşte dintr-un asemenea impuls: un act de libertate…

— …de care se leagă apoi inelele cauzalităţii.

Mă privi, pentru prima oară, cu un oarecare interes.

— Da, spuse, lanţul.

Se înclină uşor. Şi dispăru.

Am coborât din cameră când am auzit, pe coridor, un clopoţel sunând prelung, ca în gări când se anunţă sosirea unui tren; acelaşi sunet. L-am interpretat drept înştiinţarea că masa era gata; şi nu am greşit.

Sufrageria era mare, plină de mese rotunde şi pătrate din care doar două erau pregătite şi ocupate. Don Gaetano m-a chemat la masa lui. Locul meu, la dreapta sa. Mai erau alţi patru preoţi, inclusiv portarul. Cele cinci femei stăteau la o masă foarte îndepărtată de-a noastră; dar nu suficient, pentru a nu se auzi vocile lor, discuţiile lor; şi se confundau în cercul acela, ca apa care ar fi ţâşnit din cinci guri într-o fântâna. Tăcură când don Gaetano se ridică pentru rugăciune şi binecuvântare; pe aceasta din urmă le-o adresă şi lor, dar cu un gest care, fără a-şi pierde din solemnitate, avea o nuanţă nepăsătoare şi în acelaşi timp zeflemitoare; ca cineva care după ce a mâncat pulpa, aruncă osul la câine. Femeile îşi făcură umil cruce, murmurară rugăciunea, îşi făcură din nou cruce. Şi reîncepură să pălăvrăgească. Don Gaetano se aşează la locul lui şi, începând cu mine, turnă vin tuturor, lăudându-l ca un cunoscător, dar cu cuvintele acelea franţuzeşti pe care acum le folosesc necunoscătorii. Era un vin, spuse, din părţile acelea; de pe dealuri, între munte şi mare; şi cită în greceşte poetul grec care, după părerea sa, cântase tocmai vinul acela, din părţile acelea. Nu mai vorbi de altceva. Bea cu plăcere şi mânca fără chef. Şi avea de ce să-ţi piară cheful, din cauza mâncării: prost gătită, insipidă; altceva nu puteai face, pentru a o înghiţi, decât să-i adaugi sare şi piper, care măcar cereau vin, un vin într-adevăr excelent. La sfârşit, scuzându-se, don Gaetano îmi spuse că bucătarul avea să sosească a doua zi seara: şi avea să fie cu totul altă mâncare.

La fel prânzul; şi micul dejun de-a doua zi. Dacă nu ar fi fost curiozitatea pe care o simţeam pentru exerciţiile

spirituale şi pentru cei care ar fi participat la ele, aş fi plecat, deşi conversaţia lui don Gaetano îmi făcea o mare plăcere: fie că vorbea de vin sau de Arnobius 1, de sfântul Augustin, de piatra filosofală, de Sartre.

Cina din cea de-a doua seară a fost cu adevărat mai bună, deşi în mod relativ. Bucătarul şi ajutoarele sale sosiseră spre seară; şi putuseră doar să corecteze, să îndrepte. Dar îmbunătăţirea fu suficientă pentru a ne da o oarecare bună dispoziţie, după cum a constatat don Gaetano; aşa, a ajuns să-i condamne pe acei proşti care zic că nu le pasă de ceea ce mănâncă sau sunt atât de grosolani din naştere şi lipsiţi de educaţie, încât nu le pasă cu-adevărat. A vorbit despre bucătăria franceză, singura, şi pe merit, care număra un erou ca Vatel, comparabil cu Cato; căci dacă acesta s-a sinucis pentru libertatea care dispărea, celălalt s-a sinucis din cauza peştelui care nu sosea. Iar fapta, în faţa lui Dumnezeu, avea aceeaşi valoare, pentru că era provocată de aceeaşi convingere: respectul de sine.

— Dar, am obiectat, există respect de sine şi respect de sine: nu putem nici noi, nici Dumnezeu, pune pe acelaşi plan peştele, care de altfel nu era decât unul dintre numeroasele feluri de la masa lui Ludovic al XIV-lea, şi libertatea.

— Şi de ce nu? Lăsându-l pe Dumnezeu la o parte, dat fiind că ceea ce ştim despre părerea sa e dat de opţiunile operate de noi pentru a ne salva, eu cred că mai mult contează voinţa noastră de a ne salva, decât opţiunile; lăsându-l pe Dumnezeu la o parte, iată: admiţând că respectul de sine e o opţiune bună, mărturia lui

1 Scriitor latin, apologet al religiei creştine, mort către 327 (n.t.).

Vatel e mai exemplară decât cea a lui Cato: peştele trebuia să sosească şi într-adevăr a sosit o oră după ce Vatel se sinucisese… Dar libertatea?

Se aprinse o discuţie pe care participarea celor patru preoţi o încurcă imediat, o învălmăşi. I-am lăsat, don Gaetano şi eu, să-şi dea frâu liber: fiecare spunându-şi

părerea, fără a ţine cont nici cât negru sub unghie de cea a celorlalţi; şi terminând cina, i-am lăsat când aproape ajunseseră la insulte.

Ieşind din sufragerie, don Gaetano mă întrebă dacă eram decis să rămân pentru a asista la exerciţiile spirituale. I-am răspuns că da, eram decis. Mi s-a părut că se bucură, ironic; dar, agitând în aer mina mare, albă, făcu un gest de dezaprobare glumeaţă şi de ameninţare; ca pentru a spune: necredincios rău, care vrei să-l surprinzi pe adevăratul credincios în fortăreaţa lui: ai să dai socoteală. Şi aşa, lăsându-mă cu mâna aceea a lui în ochi, dispăru. (Şi aici trebuie să explic de ce spunând de don Gaetano că pleacă, că a plecat, am folosit verbul „a dispărea”; şi voi mai folosi poate şi altele ca „a pieri” şi „a se dizolva”. Trebuie să fac apel la un joc de copii: desenezi pe o foaie de hârtie o siluetă complet neagră, cu un singur punct alb în centru; priveşti fix punctul acela alb, numărând până la şaizeci; apoi închizi ochii sau priveşti cerul: şi vezi tot silueta, dar albă, diafană. Cu don Gaetano se întâmpla ceva asemănător: când plecase deja, imaginea sa persista, ca în ochii închişi sau în gol, astfel că nu reuşeai niciodată să surprinzi momentul precis, real, în care se îndepărta. Era un efect datorat acelei dedublări despre care am încercat să amintesc. Fapt este că stându-i în preajmă se năştea un fel de zonă de hipnoză. Dar anumite senzaţii sunt greu de redat).

Din cauza unei oarecare nerăbdări, care mă făcuse să dorm agitat, m-am trezit în zorii acelei zile mari. Nu voiam să pierd sosirea celor care aveau să se dedice o săptămână întreagă gimnasticii spiritului, dar fără să-şi mortifice trupul, dat fiind că faimosul bucătar sosise. Totuşi, m-am grăbit prea mult, chiar dacă nu am avut de ce să-mi pară rău. Nu mai văzusem zorile, aşa, de la o fereastră, pe pământ, cel puţin de douăzeci de ani. Le văzusem de câteva ori, în tot acest timp, călătorind în avion; dar nu era acelaşi lucru. Am stat puţin la fereastră, bucurându-mă de acest echilibru perfect şi deplin între natură şi simţurile mele. Şi mi-a venit pofta să pictez. Dar am renunţat

imediat, de frică să nu provoc un dezechilibru, să nu stric, adică să nu redau exact. Vreau să spun că era o poftă cu totul banală şi într-un anume sens, academistă; de fapt, de loc comun. Era pofta celui care, ştiind să picteze fără a fi cu-adevărat pictor, în faţa unui spectacol al naturii, a unui peisaj, a unei anume dispuneri de lucruri în spaţiu şi lumină, spune – ar fi de pictat – ceea ce e, tocmai, cel mai banal şi academist elogiu al naturii, în aceeaşi măsură în care devalorizează şi degradează pictura; pentru mine cel puţin, pictura se îndreaptă spre tot ce nu ar merita pictat. Era o poftă falsă, de altfel: şi o ştiam chiar în clipa în care mă cuprindea. O ştiam din faptul că aveam picioarele reci: de când am citit replica lui Voltaire, că pentru a picta trebuie să ai picioarele calde (chiar dacă se referea la pictorii englezi; şi aş spune pe drept, inclusiv Bacon şi Sutherland), am ţinut cont de ea şi am verificat-o pe pielea mea. Tablourile pe care le-am pictat cu picioarele reci sunt cele mai proaste; dar asta nu înseamnă că nu sunt cele mai apreciate de critici şi de colecţionari. Şi pictasem atâtea cu picioarele reci, pentru că aveam chef cu-adevărat să pictez câte unul în timp ce mă simţeam liber, nelegat de meserie, de cota tablourilor, de expoziţii, de bani, de celebritate; chiar dacă această libertate se datora faptului că aveam deja totul: multă celebritate, mulţi bani, expoziţii în toate părţile lumii, o cotă în plină creştere, o meserie care-mi permitea să fac chiar şi două sau trei tablouri pe zi. Cu picioarele reci, bine-nţeles. Cele pictate cu picioarele calde, nu multe, le păstram pentru mine: pentru o mai târzie şi mai dreaptă faimă. Dar ca să fiu sincer, nu prea îmi pasă de celebritate, după ce voi muri.

Mă simţeam eliberat de toate, în orice caz. Chiar şi de pictură. Sau (pentru că vorbim despre asta, nu este nepotrivit să încerc să mă explic până la capăt), fuga asta a mea, iluzia mea de libertate, nu erau altceva decât o pauză, un intermezzo: pentru a mă întoarce la o pictură, după înţeleaptă prescripţie a lui Voltaire, cu picioarele calde. Întoarcere imposibilă, cum recunoşteam în câte o clipă de iluminare: aveam să continui să pictez mult cu

picioarele reci şi puţin, foarte puţin, cu picioarele calde. Dar lucrurile, în noi, sunt totdeauna blestemat de complicate; şi cu cât ne înşelăm mai mult pe noi înşine, cu atât mai evidentă şi imediată apare dezamăgirea.

Am rămas, deci, câtăva vreme, la fereastră, bucurându-mă de acel echilibru deplin şi perfect etcaetera… M-am cufundat apoi în apa fierbinte, pentru a-mi încălzi picioarele şi a mi le şterge astfel din conştiinţă. Şi, într-adevăr, am ieşit din baie plin de puteri noi. M-am bărbierit, m-am pieptănat, m-am îmbrăcat. Şi am coborât jos.

Era mare agitaţie, în hol. Personalul de serviciu se înmulţise. Şi chiar şi preoţii, am numărat şapte noi, care plecau şi veneau, foarte aferaţi. Prea multă zăpăceală; am ieşit în piaţă, unde puseseră şezlongurile: toate goale, dar adâncite, cu amprenta corpurilor pe care le susţinuseră, recompunând, parcă, în cercuri, aşezarea unor staluri de teatru; din cauza culorilor lemnului şi pânzei grosolane, cu dungi verticale albastre şi roşii, şezlongurile dădeau impresia unui tablou metafizic. Am pătruns acolo ca să completez tabloul: celui care ar fi privit de la o fereastră de la etajul hotelului, i-aş fi părut un manechin uitat pe un scaun (eu trăiesc tablourile altora mai mult decât pe ale mele, mai ales pe cele ale pictorilor celor mai diferiţi de mine).

Piaţa era, mi se pare că am mai spus-o, extrem de largă. În afară de spaţiul ocupat de scaune, mai era spaţiu suficient pentru a permite parcarea şi manevrele numeroaselor automobile care aveau să sosească. Dar s-a făcut ora nouă până au început să sosească.

Primele patru au sosit într-o succesiune rapidă. În momentul în care prima s-a oprit în faţa hotelului, don Gaetano s-a materializat în prag, dar poate că era acolo încă dinainte. Din automobil a coborât un episcop, şi câte unul din celelalte trei care urmau. Când au fost împreună, mi-am dat seama că unul din cei trei avea tichia roşie şi nu violetă. Un cardinal; şi l-am recunoscut, nu datorită respectului, care îmi lipsea, ci, trebuie să admit, pentru că

mi-am amintit un vers al lui Beliix, „şi a scos-o pe cea neagră şi şi-a pus-o pe cea roşie”; atunci când o patrulă de jardarmi se năpusteşte într-un bordel, iar brigadierul care o comandă, vede, ieşindu-i în întâmpinare, „extrem de serios”, un preot care, scoţându-şi solemn tichia neagră şi punându-şi-o pe cea roşie, se metamorfozează în cardinal; spre marea tulburare a jandarmului.

Un prinţ al bisericii; de aceea, vreo zece motociclete, cu tot atâţia poliţişti care, cu un picior sprijinit în pământ, se ţineau ţanţoşi în şa şi vuiau în piaţă împiedicându-mă să aud ceea ce-şi spuneau cardinalul, episcopii şi don Gaetano. Dar păreau că se salută şi schimbă vorbe de duh. Don Gaetano, ca de obicei, în haină preoţească; ceilalţi patru, în pantaloni şi jachetă gri, vestă de aceeaşi culoare, pe care se detaşa cru

1 Giuseppe Gioacchino Belii (1791 – 1863), cel mai mare poet dialectal al literaturii italiene, alături de Carlo Porta (n.t.).

cifixul de argint, guler tare şi lucios. Şi tichia. Niciunul din cei patru nu-mi părea să fi avut o personalitate deosebită. Doi arătau a ţărani şi doi a funcţionari: din cei cu regulamentul în mină, de o pedanterie zeloasă. Dacă şi-ar fi scos tichia şi ar fi trebuit să ghiceşti, din toţi cinci, cel care arăta a cardinal era don Gaetano; iar ceilalţi ar fi părut nişte preoţi parohi, doi de la oraş şi doi de la ţară. Cu toată atitudinea de devoţiune filială, de bucurie şi uneori de ilaritate, don Gaetano păstra o distanţă, o răceală, o severitate care-mi trezeau un sentiment de admiraţie totală. Ce spun eu cardinal: putea fi chiar papa.

Motociclişiţii se îndepărtară cu un uruit şi mai puternic. În tăcerea neaşteptată, l-am auzit pe cardinal lăudând frumuseţea şi măreţia hotelului. Don Gaetano, aşa mi s-a părut, a privit către mine cu o clipire de compătimire ironică în ochi; pentru acel sărman cardinal, care ar fi trebuit să ştie şi nu ştia ce era cu adevărat grandios, cu adevărat-frumos. Apoi a spus:

— Eminenţă… şi a luat cu sine, în hotel, acel mic

ciorchine de personaje sus-puse.

Atent fiind să surprind ceea ce-şi spuneau cardinalul, episcopii şi don Gaetano, n-am observat sosirea altor automobile. Aproape toate cu şofer în uniformă, deci ale unei instituţii sau ale unor ministere. Cei care coborau trebuie să fi fost un ministru, un subsecretar, un director general, un preşedinte, un vicepreşedinte. Unele în schimb, aveau la volan o femeie; şi nu mi-a trebuit prea mult ca să-nţeleg că era vorba despre soţiile care-şi ins. oţeau soţii, dar pentru a-şi lua înapoi automobilul. Una mi-a plăcut: nu era cu adevărat frumoasă (dar femeile cu adevărat frumoase nu mi-au plăcut niciodată, doar pe una am luat-o de soţie şi am părăsit-o imediat), era însă, înaltă şi bine făcută; o expresie inteligentă, ironică; ceva abia reţinut, nerăbdător în mişcări, în surâs, în lumina ochilor; ca şi cum ar fi fost gata să izbucnească într-un strigăt de eliberare; într-o goană, aproape un zbor, de bucurie. În timp ce soţul deschidea portbagajul şi scotea valizele, ea vorbea cu volubilitate; iar vocea ei suna pentru mine ca o invitaţie, de parcă recomandările făcute soţului de a nu răci, de a fi cumpătat la mâncare, de a îmbrăca seara puloverul şi de a nu uita la masă pilulele, ar fi vrut să însemne pentru mine (căci mă observase sau poate mă recunoscuse): acum, îl las pe cretinul ăsta, pe porcul ăsta, pe hoţul ăsta şi vreme de o săptămână voi fi liberă, liberă, liberă… Şi în timp ce descifram această invitaţie m-a privit, veselă şi languroasă, sfidând şi promiţând, confirmându-mi intuiţia. O clipă, am fost tentat să plec după ea sau, mai simplu, să-i cer să mă ducă în oraş; în faţa soţului, căruia o oarecare teamă în ce-o privea pe soţia sa, dacă era în stare s-o aibă, i-ar fi fost de folos în exerciţiile pe care se pregătea să le facă. Dar am privit-o plecând fără să mă mişc; o sărutare distrată soţului, o ultimă privire mie, picioarele descoperite bine de tot în momentul în care închidea portiera. De altfel, cineva, poate, o aştepta deja: „l-am însoţit pe porcul ăla la schitul lui Zafer, pentru exerciţiile lui spirituale; în fine, avem o săptămână întreagă pentru noi”… Câteva clipe, însă, mi-am făcut

iluzia că l-ar fi lăsat baltă pentru mine pe cel care o aştepta.

Piaţa era acum plină de automobile, grămezi de valize şi genţi. Hamalii veneau şi plecau, gâfâind şi transpirând; dar nu ştiau, desigur, să recunoască gradul oaspeţilor care sosiseră deja sau care soseau, şi de aceea unii dintre aceştia îi chemau şi protestau cu un ton care voia să spună: bagajul pe care-l iei înainte de a-l lua pe al meu, e al vicepreşedintelui meu, în timp ce eu sunt preşedintele, şi sunt înaintea lui, chiar dacă ajung după el; sau ceva asemănător. Dar în afară de aceste ieşiri, care se revărsau asupra servitorilor, atmosfera era de prietenie superficială şi ironică, strigăte de surpriză, îmbrăţişări, strângeri de mână, insulte glumeţe. La sosirea unui ministru larma s-a stins, şi printr-o mişcare tăcută s-au lăsat atraşi către automobilul din care cobora, ca pilitura de fier spre magnet. La fel şi la sosirea altor trei sau patru, pe care nu i-am recunoscut. Iar când, la un moment dat, a apărut don Gaetano, mişcarea aceea, incluzându-l pe ministru şi pe ceilalţi potentaţi necunoscuţi mie, îl înconjură din toate părţile, oprindu-se însă la distanţă de cel puţin un metru, în semicerc. Mi s-a părut că în acel semicerc ordinea importanţei s-a reconstituit perfect, pentru a-i săruta mâna. Don Gaetano i-a recunoscut pe toţi, pentru fiecare şi-a amintit un amănunt relativ la funcţie, la familie sau la starea sănătăţii; şi toţi erau fericiţi de a fi fost astfel recunoscuţi şi deosebiţi. Dar, în tot ce făcea sau spunea don Gaetano, era mereu o nuanţă sau o undă de ironie, pe care, evident, nimeni din turma aceea care se strângea în jurul lui nu era în stare s-o perceapă. Iar eu o percepeam şi eram încântat de ea: pentru că mi se părea că acea ironie distilată, acel dispreţ subtil, erau făcute dintr-un fel de convenţă, de solidaritate, stabilită între el şi mine; şi că imaginea lui ar fi fost, mai bătrână, mai înţeleaptă şi mai pricepută, cea la care aspiram eu.

Pe neaşteptate, piaţa s-a golit, a redevenit pustie şi tăcută ca de dimineaţă. Sau poate că pe neaşteptate am devenit conştient de asta.

Am reintrat în hotel. Preoţii-portari erau doi acum: cel care era acolo la sosirea mea şi un altul, dintre cei patru pe care îi cunoscusem la masă.

— Şi acum ce se întâmpla? am întrebat.

— Oaspeţii s-au dus în camerele lor; peste o jumătate de oră vor coborî la liturghie. O va oficia cardinalul. Apoi va vorbi don Gaetano.

— În capela de jos?

— Da, în capela de jos.

— Aş putea să asist?

— Cred că da; don Gaetano nu are nimic împotrivă ca dumneavoastră să asistaţi la exerciţiile spirituale, aşa mi s-a părut că înţeleg; şi dat fiind că exerciţiile încep cu această liturghie...

Am mulţumit şi m-am îndepărtat. Eram nehotărât. Şi nu pentru că mi se părea o indiscreţie, căci rămăsesem tocmai pentru a o comite, cât pentru că mă temeam să nu mă plictisesc şi să nu fiu obligat, din discreţie, să plec mai înainte ca totul să se sfârşească.

Dar m-am dus. Şi nu m-am plictisit prea tare. Nu mai asistasem la o liturghie de cel puţin un sfert de veac (şi a scrie un sfert de veac în loc de 25 de ani se potriveşte cu cochetăria de a mă îmbătrâni). Dat fiind că era prima oară când o auzeam în italiană, m-am lăsat în voia unor reflecţii despre biserică, istoria ei, destinul ei. Adică splendoarea trecutului, prezentul mizer, sfârşitul ei inevitabil. Pe plan estetic, credeam; dar în schimb, în ceea ce gândeam în mod dezordonat, era ceva mai îndepărtat şi mai obscur; ceva mai periculos. Un fond de neplăcere, de nelinişte; ca şi cum, plecând, abia pornit, simţi că ai uitat sau ai rătăcit ceva, dar nu ştii precis ce anume. Dar dacă ar fi să-mi destăinui cât mai exact chiar exagerând, starea mea de spirit: mă simţeam oarecum păgubit şi descumpănit: Blocul acela de piatră imobil de care mă lovisem ani de zile, muntele acela de superstiţii şi temeri, de intoleranţă, de latină: iată-l friabil şi sterp, ca brazda cea mai stearpă. Îmi mai aminteam încă (la zece ani ajutasem la oficierea liturghiei) unele pasaje ale liturghiei în latină: şij. e

comparam cu italiana în care fuseseră transpuse; de fapt, cu ce ajunseseră, chiar în sensul folosit atunci când se spune cât de rău a ajuns cineva. „Apa unită cu vinul fie semnul unirii noastre cu viaţa divină a Celui care a vrut să-şi asume natura noastră umană”. Ce spuse insipide, care amintesc de fiinţele acelea insipide care la masă botează vinul cu apă „*Deus*, *qui humarme substanţiae dignitatem mirabiliter condiţiişti*, *et mirabilius reformasti*; *da nobis per hujus aquae et vini mysterium*, *ejus divinitatis esse consortes*, *qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps*, *Jesus Christus Filius tuus Dominus noster*: *Qui tecum vivit et regnat în unitate Spiritus Sancti Deus*: *per omnis saecula saeculorum; unde era acum sensul acestor cuvinte şi*, *dincoace sau dincolo de sens*, *misterul*?

Dar tu, îmi spuneam, tocmai asta voiai: ca misterul să se risipească, ca din acel scenariu grandios, din acea iluzie solemnă, să rămână pur şi simplu urzeala, ca atunci când actorii intră în scenă în piesa *Şase personaje*... a lui Pirandello... Dar demistificarea aceea aparţine teatrului, e o formă care îl reinventează şi îl reafirmă; şi voiai deci ca biserica, renunţând la mistificare şi la înşelăciune, să se reinventeze şi să se reafirme?... Ba nu, voiam să sfârşească. Şi e deja la sfârşit... Şi totuşi... Adevărul este că atâtea lucruri în noi, pe care le credem moarte, stau ca într-o vale a somnului; nici plăcută, nici anostescă. Iar raţiunea trebuie să vegheze mereu somnul lor. Sau, măcar de probă, să le trezească uneori şi să le lase să iasă din valea aceea, dar pentru a se întoarce înapoi înjosite şi neputincioase... Dar dacă proba nu reuşeşte? Iată problema, în faţa căreia, în realitate, nu mă aflasem niciodată; căci totul, în mine şi în jurul meu, e deja de ani de zile ficţiune. Nu trăiam decât înşelându-mă şi lăsându-mă înşelat. Doar lucrurile care se plătesc sunt adevărate, care se plătesc cu preţul inteligenţei şi al durerii. Iar eu nu mai plăteam acum decât prin bănci. Nu exista sentiment, convingere, idee pentru care să mi se ceară altceva decât o semnătură pe o carte de credit. Sau pe un tablou: dat fiind că ceea ce dă valoare unui tablou este semnătura, exact ca

la o carte de credit. (O dată tot o să fac o expoziţie cu pânze doar cu semnătura mea, pe care să le vând la preţuri destul de mari; şi-i voi sugera negustorului această reclamă: „faceţi-vi-l singuri, un mare pictor vi l-a semnat deja”). Iar durerea altora (boala, mizeria, dezastrul, care loveau persoane pe care le cunoşteam sau care, fără să le fi cunoscut, mi se adresau; războiul care pârjolea sau oprimarea sub care gemeau popoare întregi), era suficientă o iscălitură pentru ca imediat imaginile lor să dispară şi eu să mă eliberez de ele. Şi mă eliberasem astfel de atâtea lucruri; de prea multe pentru ca să nu mă fi simţit, în momentul acela, departe de adevăr, de viaţă… Mi-a venit atunci ideea, puţin supărătoare, puţin ironică, cum că tot continuând să reflectez şi să mă acuz astfel, aveam să sfârşesc prin a face cu adevărat exerciţii spirituale: şi aveam să fiu singurul, căci toţi ceilalţi care veniseră să facă exerciţii spirituale păreau şi erau departe de asta. Cei apropiaţi nu făceau decât să-şi vorbească la ureche în timpul liturghiei, iar cei îndepărtaţi, să se salute prin semne şi surâsuri. Se simţeau în vacanţă, dar o vacanţă care le permitea să înnoade iar relaţii fructuoase, să ţească urzeli de mărire şi de bogăţie, să răstoarne alianţe şi să repare trădări.

„Liturghia s-a sfârşit; mergeţi în pace”. Dar nu trebuiau să plece; zgomotul şi agitaţia, iscate imediat, s-au stins la ivirea, în spatele balustradei corului, a lui don Gaetano. Cei care se grăbiseră erau ruşinaţi, evident; şi pe pocăinţa lor tăcută îşi revărsă don Gaetano dojana. Vorbea cu voce tărăgănată, ca şi cum îşi reţinea cu greu un căscat permanent; şi, fără a schimba tonul, a trecut de la reproşuri la explicaţii: a sensului şi necesităţii acelor exerciţii, pentru fiecare şi pentru toţi bilanţ al conştiinţei şi pentru anul care trecuse şi pentru cel care începea; recapitulativ şi de previziune. Şi cum toţi cei care se adunaseră în acel loc, pentru a-şi exersa spiritul şi a-i înnoi forţele, reprezentau lumea creştină şi catolică în conducerea treburilor publice şi în cele făcute spre binele public, trebuia ca în acea săptămână să se întrebe, în

primul rând, hotărât: i-am dat Domnului ce e al Domnului?

La acest punct, unul care era în faţa mea murmură la urechea vecinului:

— Sigur mai vrea să facă un hotel.

Dar imediat aruncă o privire în jur, temător; şi bănuind că eu auzisem, schiţă un surâs de înţelegere, crezându-mă de teapa lui; nu puteam ignora, deci, cum înţelegea cucernicul acela de don Gaetano, desigur cucernic, dar mai degrabă exigent, a da Domnului. Don Gaetano, de altfel, nu intră în amănuntele a ceea ce se cuvine Domnului (omiţând cu totul, se înţelege, a da Cezarului): lăsă ca tema aceasta să răsune în fiecare conştiinţă, să se traducă, după mărimea puterii şi funcţiilor fiecăruia, în imagini sau cifre concrete.

— Acum puteţi merge, spuse în sfârşit don Gaetano, încărcând prima silabă cu restul de dojeni cu care începuse.

Toţi, de data aceasta gravi, s-au ridicat şi s-au îndreptat spre ieşire. Cardinalul şi cei trei episcopi dispăruseră deja, poate prin sacristie. Am rămas, în capela care păru mai mare, don Gaetano şi eu. Don Gaetano părea, ca de obicei, că nu mă vede; dar după câteva clipe a început să-mi vorbească. Înţelesese de ce rămăsesem.

— Dumneavoastră încă nu aţi văzut bine capela, care e chiar bisericuţa schitului… După cum vedeţi, a fost păstrată; ultimele modificări datează din secolul al XVII-lea… Schitul lui Zafer! O poveste inventată de la un cap la altul, în a doua jumătate a secolului trecut, de către un erudit din partea locului… Exista tradiţia, legenda unui schivnic cu chipul smolit şi barba albă; iar farmacistul din satul din vale i-a dat un nume, Zafer… Eu cred că, în capul farmacistului, lucrurile s-au petrecut aşa: exista numele ţinutului Zaffu, şi de curând fusese publicată traducerea lui Michele Amari din lucrarea *Solwan el* Moţa’ de Ibn Zafer. Cine ştie, textul i s-o fi părut creştin; se întâmpla ca izolând unele pasaje, într-un text care nu e câtuşi de puţin creştin, să se vadă ivindu-se creştinismul… Zaffu, Zafer: cu

mult mai frumos Zafer[6]…

Şi apoi mai era şi tabloul acela. Mi-l arătă; până în clipa aceea nu-l văzusem: un sfânt întunecat şi bărbos, cu ditamai cartea deschisă în faţă; şi un drac cu expresia pe jumătate ipocrită, pe jumătate batjocoritoare, cu coarnele roşii ca para focului, ca de carne jupuită. Dar ceea ce te izbea cel mai mult la drac era faptul că avea ochelari: un – *pince-nez* cu rama neagră, iar impresia de a fi văzut deja ceva asemănător, fără a-ţi aminti când şi unde, conferea diavolului ceva misterios şi înspăimântător: ca şi cum l-aş fi văzut în vis sau în spaimele vizionare ale copilăriei.

— Pe tabloul acesta, continuă don Gaetano, farmacistul a construit o legendă: Zafer, sfântul, nu mai are vederea bună; diavolul îi aduce în dar lentilele. Dar aceste lentile au, desigur, o calitate diabolică: dacă sfântul le va accepta, prin ele va citi *Coranul*, totdeauna, în loc de *Evanghelie*, de Sfântul Anselmo sau de Sfântul Augustin. „Oh, fie ca semnul pur al silabelor tale să se strice, să se preschimbe în cirilică pocită…” Citatul m-a surprins: don Gaetano îl citise pe cel pe care eu îl consider drept ultimul poet italian, în vremea de aur a poeziei italiene; şi ştia versuri pe de rost.

— În acest caz, scrierea cufică, sau cum se cheamă scrierea Coranului… Inutil să spun că Zafer bănuieşte înşelăciunea şi nu acceptă darul; mai mult, ignoră de-a dreptul prezenţa diavolului… Dar acest tablou, după cum ştiţi, nu e decât o copie, mai degrabă grosolană, a celui semnat de Manetti care se află la Siena, în biserica Sfântul Augustin. Un tablou curios, în orice caz. Lăsând la o parte fanteziile farmacistului, aş spune neliniştitor… Diavolul cu ochelari; ceea ce voia să spună Manetti e destul de evident, în raport cu vremea lui; dar astăzi…

— Ca atunci: orice instrument care te ajută să vezi mai bine, nu e decât opera şi darul diavolului. O spun

---

6 Urmează o înşiruire de cuvinte asemănătoare ca sonoritate, ca intr-un joc, intraductibile în română fără a le distruge valoarea stilistică : lo zaffiro, la zaffera, lo zafferano: „safirul, vopseaua (de sticlă), şofra- nul“ (n. t.).

pentru dumneavoastră, pentru biserică.

— Interpretarea laică, de laicism vechi: asocieri ce poartă pecetea lui Giordano Bruno sau Francesco Ferrer… Eu aş spune în schimb: orice corectare a naturii nu poate fi decât opera şi darul diavolului.

— Interpretare sadistă.

— Dar Şade era creştin, spuse don Gaetano smulgându-se din contemplarea tabloului şi privându-mă uimit: uimit că nu ştiam, că nimeni până atunci nu-mi spusese.

— Dacă spuneţi dumneavoastră… Cu o ironie mult prea afişată.

— Nu o spun eu, spuse brusc don Gaetano. Se învârti puţin prin capelă, ca şi cum eu n-aş mai fi fost acolo; apoi se întoarse la tablou.

Eu, uşor supărat pe mine însumi din cauza ironiei banale a acelui „dacă spuneţi dumneavoastră”, încercam să compun o frază de ironie mai subtilă; dar don Gaetano, urcând treptele altarului, scosese, dintr-un buzunar interior de la piept, ochelarii şi punându-şi-i pe nas, ridicându-se pe vârful picioarelor, se înclinase cercetând colţul din dreapta al tabloului. Când se întoarse pentru a-mi spune:

— Există semnătura, veniţi să vedeţi, avui o clipă de stupoare ameţitoare: ochelarii săi erau copia exactă a ochelarilor diavolului. Nu-şi dădu seama de stupoarea mea, care trebuie să fi fost vizibilă, sau se prefăcu că nu-şi dă seama, bucurându-se de ea. De altfel, eu încercai imediat să parez lovitura, dacă el ar fi avut chef să-mi dea o lovitură, luând un aer care voia să spună: şarlatan bătrân, păstrează pentru turma ta de imbecili găselniţa asta cu ochelarii. Dar nu păru să bage de seamă nici trecerea mea de la uimire la dispreţ. M-am apropiat ca să citesc semnătura. Cu greu am descifrat: b, u, t, a, s, u, o, e, o: Butasuoco.

— Buttafuoco, m-a corectat don Gaetano. Dumneavoastră n-aţi văzut al doilea „t” şi aţi citit pe „f” ca „s”… Nicolo Buttafuoco, un pictor local. Iar după un alt

erudit, de acum două secole, nu mai puţin fantast decât farmacistul, diavolul e autoportretul său, inclusiv coarnele… Într-o zi, pe când picta o Madonă, dat fiind că avea drept model o femeie uşoară, îi veni să spună: „Madona aceasta va face minuni, atunci când o să-mi crească mie coarnele”; şi iată că i-au crescut şi a fost prima dintr-o lungă serie de minuni pe care le-a făcut apoi Madona aceea… Coarne binemeritate, pentru cât de îngrozitor picta.

Îşi scoase ochelarii şi-i puse la loc în buzunarul de la piept. Şi cu indiferenţa voită a celui care şi-a atins deja ţinta, a pisicii care a mâncat canarul, continuă:

— De acest nume, Buttafuoco, se leagă întotdeauna, în realitate cât şi în imaginaţie, ceva ce are de-a face cu răul, sau măcar cu încurcăturile; acest pictor care-şi face autoportretul în chip de diavol; Buttafuoco al lui Boccaccio, în nuvela lui Andreuccio da Perugia… Încântător, studiul acela al lui Croce despre nuvela lui Boccaccio; faptul că a găsit în registrele angevinilor un Buttafuoco printre exilaţii sicilieni… şi continuă să divagheze astfel, ţinându-mă de braţ, mergând spre sufragerie.

M-a vrut din nou la masa lui. În locul celor patru preoţi se aflau cardinalul şi cei trei episcopi; şi fuseseră adăugate două locuri, pentru ministru şi un industriaş. Mă simţeam foarte prost. Şi nu pentru că nu mai stătusem niciodată la masă cu miniştri, industriaşi şi prelaţi (căci, de obicei, dimpotrivă, nu era zi să nu mă trezesc cu vreunul, sau cu un întreg asortiment, la masă); ci pentru locul şi momentul acela: un hotel ţinut de preoţi, o întrunire de catolici pentru exerciţii spirituale. Pe cât eram eu de surprins şi neliniştit de faptul că mă aflam acolo, cu atât mai mult au fost ceilalţi când don Gaetano a făcut prezentările (impecabil, mă prezentă pe mine celor patru prelaţi, iar mie mi-l prezentă pe ministru şi pe industriaş). Şi poate că se gândiră imediat la conversiunea mea; dar pe când cardinalul îmi întindea mina să i-o sărut, şi eu i-am coborât-o şi i-am strâns-o cum se face de obicei, pe feţele

lor se zugrăvi perplexitatea. Dar faţă de don Gaetano. Spre el se îndreptară priviri întrebătoare şi preocupate; iar don Gaetano le spuse că mă aflam acolo din întâmplare, din curiozitate, aproape din spirit de aventură.

Dat fiind că ceea ce făcea don Gaetano nu putea decât să-şi atingă scopul, s-au liniştit. Şi toţi, imediat, se crezură obligaţi să laude câte un tablou de-al meu. prelaţii pe cele pe care le văzuseră în expoziţii sau în colecţii, ministrul şi industriaşul pe ale lor (şi am înţeles că aveau câteva, şi încă din cele pictate cu picioarele calde). Astfel se ajunse să se vorbească despre pictură; şi cu toate complimentele pe care mi le adresaseră, a fost imediat clar că pentru cei patru prelaţi pictura pierise de aproape un secol, ultimul care o practicase fiind Nicolo Barabino (şi mi-a venit în minte, la acest nume, imaginea Madonei cu măslinul pe care mama mea o ţinea, în reproducere cromolitografiată, la capul patului şi pe care eu, poate de prima oară când am avut în mână un creion, am copiat-o ani de-a rândul: totdeauna extraordinar, după mama; mai târziu în mod acceptabil, după părerea mea); şi că pentru ministru şi industriaş, pictura nu existase niciodată, decât poate într-o anume clipă a vieţii şi a bogăţiei lor, sub formă de investiţie şi avere. De aceea, nu erau de acord cu prelaţii, dat fiind că la galeriile de tablouri cotele pictorilor minori erau nesigure, iar ale celor mari erau incalculabile, dincolo de orice apreciere reală; în schimb, erau sigure şi în creştere sigură, la contemporani, fie mari, fie mici. Numai că printre contemporani nu existau pictori mari, obiectă cardinalul. Dar imediat, fără convingere, adăugă:

— În afară, se înţelege, de prietenul nostru aici de faţă.

Eu, fără convingere, mă eschivai şi pronunţai numele lui Guttuso. Cardinalul spuse că mai avea mult ca să ajungă mare. Don Gaetano începu, în schimb, să laude acea „Răstignire" a lui Guttuso, care cu 30 de ani în urmă produsese un scandal şi care acum sperau, spuse el, să fie achiziţionată de muzeele Vaticanului. Unul dintre episcopi întrebă de ce fusese scandal.

— Pentru că toate personajele sunt goale, spuse don Gaetano, cu un ton de uimire ironică adresat celor care cu 30 de ani în urmă se scandalizau văzând scena Răstignirii populată de nuduri.

Prelaţii conveniră că a-l dezbrăca pe Christos, Fecioara şi bocitoarele era un lucru perfect nevinovat, dacă era făcut cu intenţii nevinovate şi cu rezultate nevinovate; şi apoi, în vremea noastră, tragedia aceea sublimă era batjocorită mult mai rău. Şi s-a trecut la clasificarea relelor timpurilor noastre, când unul dintre episcopi se întoarse la Guttuso, manifestându-şi rezerva, din pricină că era comunist.

— Dar cine nu e? spuse don Gaetano. Şi cu o intonaţie de parodie: *Pentru că nu putem să nu ne numim comunişti*.

Nu se înţelegea dacă vorbea serios sau glumea. De aceea, primi, din partea tuturor, şi din a mea, o aprobare ambiguă. Şi se lăsă tăcerea.

Am rupt-o eu, intimidat, dar făcând efortul să folosesc un ton uşor, aproape un ton de glumă şi de batjocură, întrebând ce credeau despre restaurarea diavolului efectuată de Paul al VI-lea.

— Oh, diavolul, pufăi ironic cardinalul. Şi ironia sa, cum am verificat puţin mai târziu, nu-mi era adresată doar mie, care pusesem întrebarea.

— Cu tot respectul, se înţelege, cu toată devoţiunea filială, pe care o datorăm Sfântului Părinte, spuse. ministrul, eu mă întreb dacă acesta era momentul potrivit pentru a ne ocupa de problema diavolului. Şi m-a privit cu sfidare, pentru a mă face să iau act de lipsa lui de prejudecăţi, de curajul lui, în faţa unui cardinal, a trei episcopi şi a unui preot cunoscut pentru inteligenţa, ştiinţa şi puterea sa.

— E momentul, spuse don Gaetano accentuând verbul.

A urmat, mi s-a părut că ghicesc, un fel de mişcare de ordonare: în mintea celor patru prelaţi, a celor doi credincioşi. Ca atunci când se spune că o casă abia

construită s-a aşezat, şi apare câte o crăpătură în tencuială. În mintea lor apăreau fisurile.

— Nu zic că nu e momentul, spuse cardinalul. Zic, uite, modul... Nu ştiu... Poate se putea... Şi tăcu, lăsându-i cu iscusinţă pe ceilalţi să escaladeze acel „se putea", în vârful căruia ar fi fost loviţi de fulgerele doctrinare ale lui don Gaetano. Dar nu mai puţin iscusiţi, cei trei episcopi şi cei doi credincioşi au eludat discuţia teologică (şi m-au deziluzionat); şi-au început să vorbească de discursul lui Paul al VI-lea despre diavol ca de un fapt pur birocratic, ca de o circulară ministerială; iar despre papă, ca despre un ministru ale cărui decrete, mai mult sau mai puţin neîndemânatice, mai mult sau mai puţin obscure, sunt de fapt opera directorilor generali; există şi unii devotaţi ministrului dar incapabili, alţii capabili dar nedevotaţi, sau capabili şi devotaţi, sau incapabili şi nedevotaţi.

— Şi sănătatea, sănătatea papei? se informă industriaşul.

— Papii, spuse don Gaetano, sunt totdeauna sănătoşi. Se poate spune, chiar, nu numai că mor sănătoşi, ci pentru că sunt sănătoşi. Vorbesc, se înţelege, de sănătatea spiritului, adresându-se industriaşului, dat fiind că întrebarea dumneavoastră, lipsită în mod cert de răutate, la asta făcea aluzie... Alte rele, alte boli, nu contează.

— Exact, am spus eu, nu a existat niciodată vreun caz în care papa, datorită vârstei sau aterosclerozei, să înceapă să bată câmpii. Vreau să spun: nu s-a ştiut niciodată.

— Nu a existat niciodată, tocmai, spuse cardinalul.

— Nu s-a ştiut niciodată, am repetat.

— Lucrurile care nu se ştiu, nu există, spuse don Gaetano.

— Eu aş spune că anumite lucruri se poate să nu fie ştiute, dar există, am răspuns.

— Da, de acord. Dar nu uita că vorbim despre biserică, despre papă, spuse don Gaetano. O forţă fără forţă, o putere fără putere, o realitate fără realitate. Cele ce în orice altă realitate lumească nu ar fi decât aparente,

ce trebuie ascunse sau mistificate, pentru biserică şi pentru cei care o reprezintă sunt interpretările sau manifestările vizibile ale invizibilului. Deci totul… Asta nu înseamnă că, voind, nu putem să prindem gust în a căuta ciudăţeniile de temperament sau de bătrâneţe ale vreunui papă… Ale lui Pius al II-lea, de exemplu, dacă cercetăm atent încântătoarele sale *Comentarii*… în acelaşi timp, chiar ciudăţenia faptului de a scrie, ca papă, istoria propriei vieţi: o dorinţă mai degrabă de aventurier decât de papă…

Cardinalul şi episcopii încremeniră, tăgăduiră, dar reieşi că nu citiseră *Comentariile*, în vreme ce don Gaetano era în stare să citeze din memorie toate pasajele care-i slujeau ideea.

— Aş spune, continuă, că într-un anume moment, momentul în care începe să dicteze *Comentariile*, Pius al II-lea nu mai reuşea să-şi ascundă propria satisfacţie pentru faptul că ajunsese papă, mai mult datorită spiritului său decât Spiritului Sfânt. Dorinţa irezistibilă de a spune tuturor: priviţi-mă, aici pe tronul lui Petru; sunt bătrânul Enea Silvio, cel din *Istoria celor doi amanţi*, am reuşit, v-am făcut-o… Un erou stendhalian *avant la lettre*… Şi pentru a-l linişti pe cardinal, care, încurcat, încerca să-l recheme la ordine tuşind iritat: Dar a fost un mare papă, eminenţă: foarte mare şi sfânt. Şi apoi, a murit cu mai bine de cinci secole în urmă… Am o idee: deoarece a murit în noaptea de 14 spre 15 august 1464, la încheierea celei de-a doua serii de exerciţii, care cade tocmai atunci, voi vorbi despre Pius al II-lea credincioşilor.

— Foarte bună idee, spuse cardinalul, dar cu răceală.

— Excelentă, bombăni, mestecând zgomotos, ministrul: şi-şi arăta, mişcând furculiţa ca pe un pământuf de agheasmă, farfuria. Se referea la bibilica umplută, care era cu-adevărat demnă de toată lauda. Şi aici îmi dau seama că pentru a relata discuţiile care aveau loc am uitat să descriu sala foarte animată şi felul în care luam gustarea (căci aşa erau denumite mesele de la prânz şi de seară). Meniul, un pliant tipărit, hârţie groasă, detaliul cu

diavolul care-l ispiteşte pe sfânt reprodus pe prima copertă, era deosebit de bogat; şi se materializa în faţa noastră, apreciabil, cum am spus, prin calitate şi nu numai prin cantitate. Dintr-odată, totul se schimbase la hotelul lui Zafer; sufrageria era ticsită, bucătarul se întrecea pe sine, serviciul era rapid şi îngrijit. Îl îndeplinea, în afară de vreo zece chelneri, o echipă de fete cărora apartenenţa la un ştiu care ordin terţiar nu le lipsea de o oarecare cochetărie provocatoare. Alte amănunte: pe fiecare masă înflorea un buchet aranjat cu fantezie; cele cinci femei dispăruseră; cel care a binecuvântat masa a fost cardinalul. Şi în legătură cu asta aş putea spune că m-am simţit ca un câine în biserică, dar de dragul părerilor mele spun ca un om în cuşcă, atunci când toţi s-au sculat în picioare, şi-au făcut semnul crucii, au spus rugăciunea, şi-au făcut din nou cruce. Trebuie să mărturisesc, însă, că eu nu am putut, aşa cum îmi propusesem, să rămân aşezat în timp ce toţi se sculau.

Ieşind din sufragerie, l-am oprit pe preotul pletos, cel care citea *Linus*, pentru a-l întreba unde dispăruseră cele cinci femei.

— Da’ ce credeţi? Stau în camerele lor, mi-a răspuns cam misterios, aproape fugind.

După-amiaza, cardinalul a deschis seria exerciţiilor. A vorbit mai bine de-o oră. L-am urmărit distrat, dar mai puţin distrat decât ai săi. A insistat pe *Biblie*, mai ales pe *Exod*, demonstrând ce e mişcarea teologică, nouă, cred, a speranţei. Din ceea ce am reuşit să înţeleg, această mişcare numea speranţă disperarea. Nicio referire la *Evanghelii*; şi doar de două sau trei ori numele lui Christos.

Când cardinalul a întors ultima dintre foile pe care le citise, discretul oftat de uşurare al fiecăruia s-a contopit într-un tot care a semănat cu fâşâitul unui aerostat care se dezumflă. S-au auzit, la sfârşitul discursului, aplauze. Cardinalul a făcut un gest pentru a le opri; şi când s-au stins, don Gaetano le-a recomandat să se retragă fiecare în camera sa, pentru a medita vreme de o oră la discursul

eminenţei sale. Am surprins, în turma care ieşea, o cu totul altă intenţie. Se vorbea de cărţi de citit, de rapoarte de făcut, de corespundenţă de rezolvat, de telefoane ce aşteptau. Arătându-mi un tip cu aer de ascet, cu lentile groase, un altul care la ieşire mi se afla alături îmi spuse:

— Acela ştie ce să facă, în cameră.

Am întrebat cine era şi ce avea de făcut în cameră.

— Dar cum, nu-l cunoşti? E… Spuse un nume pe care-l cunoşteam.

— Da, mi se părea mie… Şi ce are de făcut?

Mişcă mâna pentru a sugera lucruri minunate, lucruri din altă lume, în timp ce pe chip i se aşternea o ironie veselă, de lăcomie, de invidie. Şi s-a îndepărtat de mine, bănuitor dintr-odată.

În piaţă erau numai doi, într-o discuţie animată. Vorbeau despre drumuri, despre antreprize. Don Gaetano, care a ieşit după mine, i-a găsit astfel. A îndreptat arătătorul către ei şi energic:

Domnule avocat, domnule senator! Mă mir de dumneavoastră; încă mai sunteţi aici, vorbind despre mizeriile voastre şi ale noastre! Mergeţi în cameră şi meditaţi la cuvintele eminenţei sale!

Ca nişte copii prinşi pe când scotoceau în cămară, cei doi s-au despărţit; şi unul după altul s-au strecurat în hotel. Don Gaetano a surâs şi s-a apropiat de mine.

— Pariez că dumneavoastră veţi medita mai mult decât ei toţi la discursul eminenţei sale.

— Nu-mi acordaţi atâta încredere, am spus. Meditez, da; dar la o aluzie, răutăcioasă cred, pe care am surprins-o acuma, la ieşirea din capelă. Un oarecare, indicându-mi-l pe… şi am spus numele omului care-mi fusese arătat, a spus: ăsta da, ştie ce are de făcut în cameră; sau ceva asemănător. Mă întrebam la ce făcea aluzie în mod precis.

— La o femeie, bine-nţeles.

— La o femeie pe care şi-o ţine în cameră?

— Nu tocmai; femeia are camera ei.

— Am înţeles: e una dintre cele cinci.

— Una dintre cele cinci, da. Şi toate cinci sunt aici

pentru acelaşi motiv. Dar nu pentru acelaşi bărbat, se-nţelege.

— Şi dumneavoastră permiteţi…?

— Prietene, eu permit totul. Admit şi permit.

— Dar, vreau să spun, exerciţiile spirituale…

— Am impresia că dumneavoastră credeţi în ele mai mult decât mine; adică le luaţi *ad litteram* sau cu sensul original, ca la Ignazio de Loyola… Şi, de altfel, cred că laicismul, cel pentru care vă numiţi laici, nu este decât reversul unui exces de respect pentru biserică, pentru noi preoţii. Aplicaţi bisericii, ne aplicaţi nouă, un fel de aspiraţie spre perfecţiune, dar rămânând instalaţi comod în afara ei. Noi nu vă putem răspunde decât invitându-vă să veniţi înăuntru şi să încercaţi, cu noi, să fiţi imperfecţi… Oricum, vreau să mă plasez din punctul dumneavoastră de vedere şi anume concepând exerciţiile spirituale ca pocăire… Ei bine: aceşti cinci nenorociţi au soţii, fii, alegători, adversari, prieteni şi duşmani care îi şantajează, prieteni şi duşmani care le controlează paşii şi telefoanele… Şi-au luat o amantă, cum se obişnuieşte. Şi un an întreg visează la săptămâna aceasta, de aici, de exerciţii spirituale; şi ajung chiar să le facă… îşi trimit mai întâi femeile; recomandându-mi-le, se-nţelege, căci nu le-aş accepta fără recomandările lor, ca pe nişte persoane cu nervii la pământ, care caută linişte şi odihnă pentru vicisitudinile lor familiare, pentru nenorocirile lor, într-o ambianţă religioasă reconfortantă. Eu mă prefac că n-am înţeles, că nu ştiu; şi le accept. Pentru că ştiu prea bine că visul unei săptămâni de dragoste se va transforma într-o săptămână de iad… Cretinul pe care l-aţi auzit îşi imaginează delicii şi delire erotice. Şi, în schimb, ştiţi ce anume fac aceşti cinci adulteri, aceşti cinci păcătoşi? Se ceartă. Şi se ceartă fără motiv, sau pentru vreun motiv neînsemnat, printr-un fel de autopedepsire; tocmai pentru că se simt adulteri, se simt păcătoşi… Dacă te duci să asculţi la uşile lor (mulţi o fac, în acest moment), îi vei auzi certându-se; mai mult decât o pereche căsătorită, cu mai multă furie, cu mai multă cruzime… Credeţi-mă, cel mai

bun mod de a face dragoste e cel imediat, trecător, pe care-l oferă prostituatele…

— Dar dumneavoastră, atât de…

— E un lucru atât de simplu, să faci dragoste… E chiar dragostea; nu. există alta, între un bărbat şi o femeie… E ca şi cum ţi-e sete şi bei; să fii satisfăcut bând şi în faptul de a fi băut; să nu-ţi mai fie sete. Foarte simplu. Dar gândiţi-vă dacă omul ar fi dedicat apei, setei, băutului (ca urmare a unei ordini diferite a creaţiei şi a evoluţiei) toate sentimentele, gândirea, riturile, legitimările şi interdicţiile pe care le-a dedicat dragostei; n-ar fi nimic mai extraordinar, mai minunat, decât să bei când ţi-e sete… Cât priveşte prostituatele, gândiţi-vă dacă cea mai bună băutură pe care am băut-o în viaţa noastră nu e cea de la o fântână la colţul unei străzi, la puţul de pe marginea unui drum de ţară…

— Nu e nouă, treaba asta cu setea şi băutul.

— O idee revoluţionară rusă; dar Lenin, dacă vă amintiţi, a pus problema paharului: refuza să bea din paharul din care băuseră alţii. Mai degrabă reacţionar, nu vi se pare?

— Puritan, aş zice puritan. Toţi revoluţionarii sunt aşa.

— Da, dacă ar fi spus: eu beau mereu din acelaşi pahar…

— De acord. Dar nu vi se pare că sunteţi cu atât mai reacţionar, postulând existenţa prostituatelor?

— Dar eu sunt pe cât de reacţionar, pe atât de revoluţionar.

— Şi nu ridicaţi problema paharelor, am spus cu oarecare ironie.

— Stop. Nu deveniţi grosolan; încercaţi să vă eliberaţi de acea răuvoitoare şi vulgară literatură despre preoţi, de care toţi italienii, chiar şi cei care practică religia, sunt mânjiţi. Fiţi mai subtil şi mai serios… Eu pot spune despre mine ceea ce un cronicar medieval spunea despre

Henric al VII-lea: „el era cast la trup, iar castitatea

trebuie să-l fi făcut să putrezească pe dinăuntru". Castitatea mă face să simplific ceea ce se numeşte de obicei iubire. Lipsa de castitate vă face pe dumneavoastră să o complicaţi. Sigur, recunosc, castitatea e îngrozitoare; dar numai la început, când o alegi şi o înfrunţi... Apoi se-ntâmpla ceva asemănător, dumneavoastră mă puteţi înţelege, cu ceea ce se întâmplă în artă, pentru cine o practică: limitele şi piedicile expresive sunt forma ei, nu sunt limite şi piedici. În acelaşi fel, castitatea e forma cea mai sublimă spre care poate tinde amorul propriu: a face ca viaţa să devină o artă.

— Eu nu pot trăi, am spus, decât iubind o femeie; şi cu toate complicaţiile posibile. Nu mereu aceeaşi femeie, se-nţelege. Una dispare din viaţa mea şi apare alta. Şi uneori a doua apare mai înainte ca prima să fi dispărut.

— Şi pariez că e mereu aceeaşi. Vreau să spun ca fire, dacă nu chiar ca fizic.

M-am gândit puţin:

— Poate că aţi câştiga pariul, am spus.

— Vedeţi? Dumneavoastră suferiţi de un rău oarecum obişnuit, oarecum banal... Trecem din copilărie în pubertate, dar cei mai mulţi găsesc modalitatea de a rămâne copii pe planul activităţii erotice la care duce pubertatea... Să vă explic: lucrul cel mai serios pe care l-au descoperit cercetătorii psihologiei copilului, printre atâtea altele care nu sunt serioase, e cel numit legea repetării fenomenelor asemănătoare sau identice, nu-mi amintesc bine. Era atât de uşor de descoperit, de altfel!... Un copil cere să i se povestească aceeaşi poveste, preferă aceeaşi jucărie, repetă acelaşi joc; până când nu mai e copil. Atitudinea de donjuan nu e decât prelungirea acestei legi, dincolo de pubertate: în tinereţe, la bătrâneţe. Şi am trecut de la tinereţe la bătrâneţe, sărind peste epoca maturităţii, tocmai pentru că maturitatea, la oamenii loviţi de un astfel de rău, nu există. Atitudinea de donjuan e prelungirea lipsei de maturitate: până la ramolire, care e rezultatul normal, şi până la moarte... luaţi aminte: toţi donjuanii cad în mintea copiilor.

— Mă voi sinucide puţin mai-nainte. Admiţând că sunt cu adevărat bolnav de donjuanism.

— Sunteţi. Şi nu vă veţi sinucide puţin mai-nainte, pentru simplul motiv că nu veţi reuşi să vedeţi linia de demarcaţie, graniţa.

— Nu vi se pare că folosiţi vechile arme ale sexofobiei catolice, în această clipă, împotriva mea? Cu varianta care-mi promite ramolirea în locul infernului.

— Vă înşelaţi amarnic; nu a existat nicicând o sexofobie catolică. În trecut, nu s-a făcut altceva decât să se îmbogăţească şi să se rafineze. Doar dacă astăzi, în cadrul concesiilor făcute, nu se poate întrezări o mişcare spre sexofobie… Cât priveşte ceea ce vă promit, adică cu ceea ce vă ameninţ, nu vă ameninţ de loc. E vorba de o constatare. O puteţi face şi dumneavoastră, dacă priviţi în jur. Cred că aţi cunoscut bărbaţi care au alergat după femei, una după alta, sau două şi trei în acelaşi timp: încercaţi să vă amintiţi ultimii ani ai vieţii lor. Şi mă părăsi, pradă acestei dezolante căutări.

Punctuali, după o oră, oaspeţii mişunau în piaţă. Meditaseră, era lesne de văzut. Erau pradă neliniştii de a-şi comunica rezultatele meditării: propuneri în cifre şi cifre în propuneri, anecdote picante pe spinarea unor prieteni-duşmani şi duşmani-prieteni, adulări, aprecieri condescendente; şi câte o glumă obscenă, mai degrabă învechită. Cei mai mulţi, câte doi, îşi vorbeau la ureche; şi mi-a venit în minte acel *numquam duo* care este regula seminariilor teologice, şi care ar trebui să fie regula oricărei reuniuni de catolici. Era uşor de imaginat că cei doi care-şi vorbeau lângă mine complotau cevâl împotriva celorlalţi doi care stăteau de partea opusă, şi invers; şi, astfel, fiece pereche împotriva oricărei alteia aflate la distanţă; piaţa devenea parcă un război de ţesut, pe care se întindea o urzeală deasă de înşelăciune, de trădări; şi suveicile treceau dintr-o mână într-alta.

Mergeam de la o pereche la alta, de la un grup la altul, surprinzând cuvinte, fragmente de fraze, fraze întregi: şoptite, uneori în suspensie şi ezitante, alteori

sigure. În ansamblu, părea că toţi vorbeau despre masa luată la prânz şi de cea pe care aveau s-o ia peste câteva ore; de lipsa de apetit a câte unuia şi de foamea celor mai mulţi. Ala mănâncă, celuilalt i-e o foame de lup, ăla încă n-a mâncat, nu vrea să mănânce, vrea, nu poate, trebuie să fie convins să mănânce, trebuie să nu mai mănânce atâta, există o limită la mâncare; şi aşa mai departe. Mi-am dat seama că vorbeau la figurat şi am continuat metafora, închipuindu-mi-i pe toţi bâjbâind într-o groapă cu alimente în descompunere.

M-am îndepărtat spre pădure şi m-am întors la hotel când erau deja cu toţii la masă.

Don Gaetano m-a chemat cu un gest la locul meu obişnuit. Cardinalul şi episcopii nu mai erau acolo. În locul lor stăteau alte personaje, pe care don Gaetano mi le-a prezentat. Nu-mi erau necunoscute numele şi funcţiile fiecăruia. Mi-am propus să plec a doua zi.

La conversaţie, oricât de diferite ar fi fost subiectele despre care se vorbea, nu am participat. Nici nu am ascultat-o, decât numai în clipele când don Gaetano intervenea. Şi erau totdeauna intervenţii ascuţite şi rapide: citate, care cădeau cu o autoritate rece, calambururi, vorbe de duh: în mare parte pentru mine, căci deşi ochii priveau în gol, îndepărtaţi şi ficşi, mă cerceta şi descifra motivul tăcerii mele. Îmi oferea, de aceea, solidaritatea lui în dispreţul faţă de ceilalţi; ca şi cum ar fi spus: înţeleg nemulţumirea dumneavoastră, dar priviţi cum îi tratez. Eu, însă, eram supărat şi pe el.

La terminarea mesei şi pe măsură ce comesenii ieşeau afară, am văzut că toţi se adunau în jurul lui don Gaetano; nu întâmplător, ci ca pentru o întâlnire stabilită, programată. Şi proasta mea dispoziţie s-a transformat în curiozitate.

Stăteau în cerc. La un moment dat, poate când au considerat că sunt toţi prezenţi, cercul s-a desfăcut şi a luat forma de pătrat. Don Gaetano, care era în centrul cercului, a ajuns în mijlocul primului şir al pătratului. Astfel aşezaţi, au rămas o clipă pe loc, tăcuţi; apoi s-a

ridicat vocea lui don Gaetano: „În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin”, şi pătratul a pornit. Piaţa, cum am spus, era mare; şi mai mare părea prin faptul că luminile fuseseră aproape toate stinse. Pătratul merse de la uşa hotelului până la marginea opusă. Ajungând acolo, mi se păru că se strângea în dezordine şi se trudea să se formeze la loc, în timp ce recitau în cor *Tatăl Nostru*. Reconstituit, pătratul veni spre hotel recitând *Ave Maria*; la lumina care venea de la uşă şi de la fereastra parterului, am văzut că în primul rând, tot cu don Gaetano în mijloc, nu mai erau aceiaşi dinainte. Şi am observat că mişcarea era într-adevăr mai ordonată decât mi se păruse de departe; oprindu-se puţin, înainte de a face stânga-mprejur, don Gaetano lăsa ca pătratul să se deschidă cât stătea el pe loc şi să meargă înainte, reunindu-se, până ce nu ajungea el, în clipa când se execută stânga-mprejur, în centrul ultimului şir, care devenea primul. Desigur, câte unul greşea, dar recitarea rugăciunii către Fecioara Maria nu îşi pierdea ritmul.

Lângă mine a venit să se aşeze cineva. Nu i-am dat atenţie; dar când am auzit că râdea încet şi rânjea, m-am întors să-l privesc. Era cu mânecile suflecate, cu un şerveţel la gât, cu altul în mină, cu care-şi ştergea fruntea şi faţa. Îmi spuse:

— Vin în fiecare vară ca să nu pierd acest spectacol, chiar dacă mă plătesc prost. Priviţi-i. Râse scurt, ironic; apoi, iute, ca la cinema când nu vrei să pierzi firul acţiunii, intrarea unui personaj: Sunt bucătarul, şi se cufundă, scoţând din când în când un plescăit de desfătare, în contemplarea spectacolului.

Şi avea de ce. Mersul acela în sus şi în jos prin piaţa aproape întunecată, nu ca într-o plimbare liniştită, ci cu pasul vioi, tocmai ca cineva căruia îi e frică de întuneric şi se grăbeşte să ajungă în zona de lumină (care era cea de la intrarea hotelului; şi acolo, într-adevăr, pasul lor devenea mai lent, zăbovind mai înainte de a înfrunta drumul spre partea mai întunecată); vocile acelea care se înălţau recitind *Tatăl Nostru*, *Ave Maria*, *Gloria*, cu o undă de

spaimă şi de isterie; vocea lui don Gaetano, care venea după vocile lor, distantă şi rece: vocea aceea care imprima cuvintelor „mesaj misterios”, „mister al salvării”, „anticul şarpe”, „spada care va străpunge inima” o semnificaţie cu totul fizică, nu mai erau metafore, ci evenimente care erau pe punctul de a se realiza, care se realizau, în locul acela, la marginea lumii, la marginea iadului, care era hotelul lui Zafer. Şi în clipa aceea chiar şi cei care, ca mine şi ca bucătarul, îi vedeau în tot ce era mistificare abjectă şi grotesc, descoperea că ceva era adevărat, spaimă adevărată, mâhnire adevărată, în mersul acela prin întuneric, spunând rugăciuni; ceva care se apropia cu adevărat de exerciţiul spiritual; ca şi cum ar fi fost disperaţi şi s-ar fi simţit disperaţi, în dezordinea unei bolgii, pe punctul de a se metamorfoza. Şi era uşor să-ţi vină în minte bolgia dantescă a hoţilor.

— V-a plăcut scena Rosariului? m-a întrebat a doua zi don Gaetano.

— Foarte mult.

— Ştiam că o să vă placă.

— Păcat că am fost doar doi care ne-am bucurat de ea: bucătarul şi eu.

— Ah, bucătarul... Da, ştiu, e un pasionat. Un om inteligent, se vede din felul în care găteşte, dar un anticlerical turbat, de modă veche. Nu cred să fie comunist; republican, poate, sau socialist... Dar greşiţi, crezând că eraţi doar doi care vă bucuraţi: mă bucuram şi eu.

— Îmi permiteţi o întrebare?

— Vă rog.

— Ce fel de preot sunteţi dumneavoastră?

— Un preot ca toţi ceilalţi preoţi.

— Nu, n-aş putea spune.

— Dumneavoastră cunoaşteţi mulţi preoţi?

— Am cunoscut. Când eram copil, când eram tânăr. Într-un sat mic. Doi sau trei buni, nouă sau zece răi. Cei buni erau cei care nu se amestecau în treburile altora; nu erau pretenţioşi la tarifele pentru căsătorii, înmormântări

şi botezuri; făceau câte o înfrumuseţare, de fapt câte o stricăciune, bisericii lor; dar nu dădeau prilej la bârfeli. Cei răi erau cei avizi şi avari; care-şi lăsau biserica să se dărăpăneze; care, spovedind femeile, le întărâtau împotriva soţilor; care aveau în jurul lor ursuline, fiice ale

Mariei şi bigote pline de bani. Dar atât cei buni cât şi cei răi, total ignoranţi.

— Înţeleg problema dumneavoastră; nu ştiţi dacă să mă puneţi între cei buni sau între cei răi… Ei bine: sunt foarte rău.

— Nu, nu asta e problema mea.

— Ba da, asta e… Şi dumneavoastră aţi fi rezolvat-o deja punându-mă între răi, dacă nu ar fi mica dificultate că nu sunt ignorant… *J'ai lu tous les livres*… Dar puteţi înlătura această dificultate: sunt un preot rău care, spre deosebire de ceilalţi răi pe care i-aţi cunoscut cândva, a citit multe cărţi… Vreau chiar să vă ofer un mic paradox, ca justificare a clasificării mele printre cei răi, nu din modestie, ci din convingere: preoţii buni sunt cei răi. Supravieţuirea, şi, mai mult decât supravieţuirea, triumful bisericii peste secole, se datorează mai mult preoţilor răi decât celor buni. În spatele ideii de imperfecţiune trăieşte de fapt ideea perfecţiunii: preotul care contravine sfinţeniei sau, prin modul său de a trăi, o nimiceşte pur şi simplu, în realitateo confirmă, o înalţă, *o* slujeşte… Dar acesta e un adevăr complet banal: aş putea să-l mai rafinez sau să-l mai complic.

— Cel mai mare papă a fost deci Alexandru al VI-lea.

— Şi asta e o banalitate: o replică, iertaţi-mă pe care aş putea s-o aştept de la bucătar. Dar vreau să vă urmez pe terenul dumneavoastră: Alexandru al VI-lea, fără voia lui, a fost un mare papă. Dacă mi-aţi cere să aleg între Pius al X-lea şi Alexandru al VI-lea…

— L-aţi alege pe Alexandru al VI-lea.

— Tocmai. Dar suntem, nu uitaţi, în sfera paradoxului. Dacă ieşim din ea, pot să vă spun că măreţia bisericii, caracterul ei supraumân, se află în faptul că presupune un fel de istorism absolut: necesitatea

inevitabilă şi precisă, utilitatea sigură a oricărui eveniment intern în raport cu lumea, a oricărui individ care o slujeşte şi o atestă, a oricărui element al ierarhiei sale, a oricărei schimbări şi succesiuni…

— Dumneavoastră sunteţi un fanatic.

— Credeţi că aş putea să nu fiu, cu haina asta? Dacă, bine-nţeles, pentru dumneavoastră fanatic este cine are nişte certitudini… Dar certitudinile mele, asta nu ştiţi, sunt la fel de corozive ca şi dubiile dumneavoastră… Oricum, putem reintra în paradox, dacă paradoxul e forma de adevăr care vă convine cel mai mult.

— Nu, să rămânem în afara lui. Mai mult: în forma cea mai directă, mai simplă, spuneţi-mi: ce anume e biserica?

— Iată: un preot bun v-ar răspunde că e comunitatea reunită de Dumnezeu; eu, care sunt un preot rău, vă spun: e o corabie, corabia *Meduzei*, dacă vreţi; dar o corabie.

— Îmi amintesc tabloul lui Géricault, dar nu-mi amintesc exact ce anume s-a petrecut pe acea corabie, deşi acum câţiva ani am citit o carte întreagă. Ceva teribil: proverbial… S-a salvat cineva, de pe corabia aceea?

— Cincisprezece, din 149; poate prea mulţi… Oh, nu, nu vorbesc de corabia *Meduzei*, vorbesc de cea a bisericii. Zece e un procent mai degrabă ridicat.

— Şi ce au făcut cei 15 pentru a se salva?

— Nu mă interesează. Adică: nu mă interesează din moment ce corabia *Meduzei* e pentru mine metafora a ceea ce e biserica.

— Prefer să pier imediat, în naufragiu.

— Ba nu, dumneavoastră înotaţi pentru a ajunge la corabie. Pentru că naufragiul a avut deja loc… Schiţă un surâs aproape amuzat: Nu v-aţi dat seama?

Am rămas singur. Şi, gândindu-mă la corabia *Meduzei*, încercând să-mi amintesc ce se-ntâmplase acolo, m-am îndreptat spre maşina mea. Nu reuşeam să găsesc, în memorie, faptele acelea; dar resimţeam oroarea pe care o simţisem atunci citindu-le. Canibalism, aproape sigur. „Acesta e trupul meu, acesta e sângele meu”. *Totem şi*

tabu, prima mea întâlnire cu Freud: o mare revelaţie, un fulger orbitor. Apoi, îţi dai seama că marile revelaţii vin dintr-o lumină mai discretă şi continuă, api oape neobservată… Dar nu, nu înotam pentru a ajunge la corabie. Şi nici măcar nu avusese încă loc naufragiul. Viaţa mai exista încă, pentru mine, o navă cu catarge echilibrate (cum poate fi tradus „*steamer balançant la mături*e" din poezia lui Mallarmé, din care don Gaetano citase acea jumătate de vers, „am citit toate cărţile"? Şi astfel, reamintindu-mi de la început „*La chiar est triste*, *hélas*! *et al., lu' tous les livres*…" m-am abătut de la gândul iritant al naufragiului şi al corăbiei).

M-am dus în oraş. Un cuptor; dar m-am cufundat în el cu oarecare plăcere; ca pentru a-l contrazice, acceptând căldura, vara fierbinte, pe don Gaetano şi schitul-hotel; răcoarea, bucuria adierilor.

M-am întors la schit la începutul după-amiezii, dar pentru a mă duce să dorm în pădure. Asta, cel puţin, era intenţia mea. Am rămas, însă, în luminişul unde femeile făceau plajă, şi de data asta cu ele. O după-amiază încântătoare. Dar nu am dus prea departe jocul şi mai ales cu cea care se prinsese mai mult (se prinsese, pentru că nu reuşisem să ascund că o preferam), dat fiind că a doua zi, mă hotărâsem deja, aveam să plec. Mai rămâneam încă o noapte, în hotelul acela oribil, doar pentru că voiam să asist din nou la scena Rosariului. Eram şi eu fascinat, exact ca bucătarul.

Dar în lanţul cauzalităţii şi al întâmplării se mai lega o altă verigă.

Prânzul s-a petrecut ca de obicei. Alţi patru erau în locul celor patru care, cu o zi înainte, fuseseră pe locul cardinalului şi al episcopilor. Am înţeles că don Gaetano, menţinându-i pe ministru şi pe industriaş, nu ştiu pe ce criteriu de prioritate sau preferinţă, reînnoia în fiece zi pe ceilalţi patru comeseni. Mi i-a prezentat. Nume cunoscute, nici al meu necunoscut lor. Unul dintre cei patru era preşedintele unei mari întreprinderi de stat, demisionase de curând din Senat pentru a prelua acea preşedinţie. O

faţă ascuţită, de vulpe. Bine pregătit în domeniul patristicii şi al scolasticii; şi, cât timp a durat prânzul, între el şi don Gaetano a avut loc un schimb de citate, ca o partidă de ping-pong. La sfârşit, era mai degrabă interesat de Origene, de Irineu şi de PseudoDionisos, dar într-un mod complet eterodox. În maniera lui Borges, ca să fiu mai clar.

Ca şi în seara precedentă, la sfârşit am ieşit toţi în piaţă. M-am dus să mă aşez lângă bucătar, care era deja la postul său:

— Aţi prins gust şi dumneavoastră, mi-a spus în chip de salut.

— Ei, da, e un spectacol extraordinar.

— De nepreţuit; v-o spun eu care-l plătesc într-un fel. Şi mai devreme sau mai târziu îl voi plăti de-a binelea: o să mă căptuşesc cu o pneumonie, da, da. Şi-a şters cu grijă, cu şervetul pe care-l avea în mină, faţa, ceafa, capul, urechile. Dumneavoastră nu ştiţi ce iad sunt bucătăriile, iar eu ies afară în aerul ăsta, fără precauţiile necesare, pentru că am treabă înăuntru şi pentru că mă grăbesc să nu pierd spectacolul de afară... Dar e o satisfacţie, Doamne, o mare satisfacţie: să-i vezi pe toţi escrocii ăştia mergând în sus şi în jos, recitind Rosariul...

— Biserica, am spus, dă satisfacţii şi necredincioşilor.

— Poate că aşa e. Dar mie puţin îmi pasă de biserică.

— Dar cum de-ai ajuns să ai de-a face cu acest hotel de preoţi?

— Din întâmplare. Adică, prin înşelătoria unui prieten. Mi-a spus: sunt bolnav, du-te de mă înlocuieşte câteva zile. De fapt, îşi găsise un alt post, mai bine plătit. Când am aflat, voiam să las totul baltă. Dar don Gaetano... Şi apoi, era spectacolul acesta... Dar eu i-am spus-o lui don Gaetano: într-o zi tot arunc un kil de stricnină în ciorbă, şi ce-o fi, o fi.

— Şi don Gaetano?

— Ştiţi ce mi-a răspuns, escrocul ăsta? dar punând în acea expresie admiraţie şi devoţiune. Mi-a răspuns: fiul meu, când va veni ziua, anunţă-mă, şi eu nu am să mănânc ciorba... Vedeţi ce tip? Dar oh, încep, şi. se instală în

scaun.

Începea, într-adevăr. Pătratul se puse în mişcare, în timp ce se înălţa vocea lui don Gaetano: în numele Tatălui, al Fiului şi al Simţului Duh…

— Un înger trimis de Domnul…

— Tatăl nostru care eşti în ceruri…

— Ave Maria…

— Slavă Tatălui…

— Tatăl din veşnicie…

— Tatăl după păcat…

— Tatăl nostru…

— Ave Maria…

— Slavă Tatălui…

— Salut, o Regină…

Când din glasul lui don Gaetano, când din cel al corului, rugăciunile se înălţau în obscuritatea nopţii; şi totul, glasurile, sensul cuvintelor, marşul acela absurd de animale în cuşcă, pasul pe loc şi ezitarea în zona cu puţină lumină şi mersul mai rapid şi înfricoşat către întuneric; totul părea că ţine de o invocaţie, de o vrăjitorie; dar cu o nuanţă de mistificare şi de grotesc, ca la şedinţele de spiritism, pentru cine nu crede.

— Sfânta Marie.

— Preasfânta născătoare de Dumnezeu.

— Sfânta Fecioară între Fecioare.

— Născătoare de Dumnezeu.

— Maică a îndurării divine.

— Maică prea curată…

Îmi aduceam aminte nu de cuvintele latineşti de altă dată, ci de cum erau pronunţate acele cuvinte de femeile care, iarna, în jurul vasului cu jăratic, vara, în curte, se strângeau să spună Rosariul, în anii copilăriei mele. Şi amintirea aceea adăuga grotesc la grotesc, şi mai ales amintindu-mi de „*turris ebúrnea*” („turnul de ivoriu”) care devenea *burrea* („din unt”); parcă o promisiune, pentru paradis, de pâine cu unt, mie, căruia îmi plăcea untul încă de copil.

— Turn de ivoriu.

— Casă de aur.
— Arcă a unirii.
— Poartă a cerurilor.

Şi abia terminase don Gaetano de spus, că începea să se înalţe corul cu – roagă-te pentru noi – când s-a auzit un zgomot, ca atunci când desfunzi o sticlă.

Pătratul era la marginea pieţii, în punctul cel mai îndepărtat de intrarea hotelului şi de unde stăteam, bucătarul şi cu mine. Abia se refăcuse după stânga-mprejur; şi iată că, între „poartă a cerurilor" şi „roagă-te pentru noi", lovitura aceea l-a oprit şi l-a ţinut în suspensie vreme de o clipă; şi imediat după aceea l-a descompus, imprimându-i o mişcare centrifugă.

Don Gaetano rămase nemişcat unde se afla. Iar în spatele lui, la 10 sau 15 metri, o pată deschisă, mai mult decât o pată, o grămadă.

Mi-au trebuit vreo 30 de secunde, cred, ca să-mi dau seama că grămada aceea era forma unui om căzut; câte îi trebuiră şi lui Don Gaetano, nemişcat ca o statuie, privind spre hotel, ca să se întoarcă înapoi şi să meargă spre cel căzut. L-am văzut aplecându-se şi mişcându-l. Bucătarul şi cu mine ne-am ridicat în acelaşi timp şi am alergat spre acel punct. Am ajuns când don Gaetano, cu un genunchi în pământ, cu mâna dreaptă suspendată în aer, spunea:

— *Ego te absolvo in nomine Patrii, Filii et Spiritus Sancti*. Ne-a privit, s-a ridicat: E mort, a spus.

Era ex-senatorul, preşedintele acelei mari întreprinderi de stat, care în timpul prânzului se jucase de-a citatele cu don Gaetano. În moarte, chipul său pierduse expresia de vulpe, era modelat parcă într-o materie fragilă şi dobândise un aer fragil şi dureros gânditor. L-am privit atent, în lumina oscilantă a brichetei mele. Apoi l-am privit, pe don Gaetano şi pe bucătar. Impasibil, preoţelul. Iar bucătarul transpira mai rău decât lângă cuptor.

Toţi care fugiseră, se întorceau acum. Şi în mişcarea lor convergentă spre noi era nerăbdare şi precauţie, curiozitate de a afla şi de a vedea şi teamă de ceea ce aveau să vadă şi să afle. Se întrebau, şi apropiindu-se de

noi întrebau: „Cine este? Dar ce s-a întâmplat? L-au împuşcat? Cine a tras?” cu febrilitate. Până ce făcură, în jurul nostru şi al mortului, un cerc compact. Dând din coate, am ieşit de-acolo, urmat de bucătar. Don Gaetano a spus:

— Trebuie chemată poliţia, şi rugând să nu fie atins mortul ieşi şi el de acolo, îndreptându-se cu paşi mari şi siguri spre hotel.

Ne-am întors la scaunele noastre. Ciudat, revenisem la starea de spirit a unui spectator: parcă mi-aş fi dat seama că delictul era un episod tip *happening*, care trebuia să facă acea incredibilă recitare a Rosariului mai agitată şi mai potrivită epocii noastre. Dar bucătarul era foarte îngrijorat:

— Bine că eram aşezat lângă dumneavoastră, îmi spuse cu un tremur în glas.

— De ce, crezi că ne-ar fi suspectat?

— Nu se ştie niciodată… Trebuie să găsească pe cineva pe care să-l suspecteze; şi nu-l vor căuta printre ăia… Vi se pare că pot fi suspectaţi că şi-au omorât un frate, în timp ce spuneau sfântul Rosariu pe deasupra?

— Dar nu poate, să fi fost decât unul dintre ei.

— Asta spuneţi dumneavoastră şi o spun eu; dar poliţia va începe să se gândească la unul din ei doar după ce se va încredinţa că toţi ceilalţi, chelnerii, rândaşii, ţăranii din jur, dumneavoastră şi eu nu avem niciun motiv să-l facem să dispară pe acest domn… încredinţaţi, zic: şi veţi vedea cum… Dar poate că pentru dumneavoastră vor arăta mai mult respect.

— Şi pentru că, am glumit eu, nu am exprimat niciodată intenţia de a-i otrăvi.

— Nici nu vreau să mă gândesc, pentru că dumneavoastră glumiţi, dar poliţia, dacă îi ajunge la ureche un asemenea lucru, nu mă mai lasă. O cunosc eu; oh, şi încă cum…

— Ai avut de-a face cu poliţia?

— Da, dar nu pentru ce făcusem eu, pentru ceea ce mi se făcuse, ca păgubaş. Mi-a furat portofelul un

necunoscut care făcea autostopul şi pe care l-am luat în maşină. Am făcut o plângere. Şi ştiţi ce-au crezut?

— Simulare de delict.

— Exact. M-au frecat o jumătate de zi: însurat, da; vreo legătură extraconjugală, nu; cărţi, nu am jucat niciodată; nici la loto, nici la loto; datorii, nici măcar o liră; cât aveam în portofel, ceva cam în jur de o sută de mii de lire; exact nu ştiu; imposibil, foarte posibil… Şi dă-i şi dă-i în legătură cu punctul ăsta până când, exasperat, i-am spus şefului de post: „Spuneţi-mi dumneavoastră cât aveţi în portofel, exact”. S-a gândit puţin, căci nu se aştepta, apoi, sec, mi-a răspuns: „37.500 de lire”. Şi eu, candid: „Să-i vedem”. Parcă venise sfârşitul lumii. Apoi au chemat-o pe soţia mea, şi i-au strecurat bănuiala că eu întreţin o altă femeie. În sfârşit, a fost o nenorocire. Ca păgubaş, închipuiţi-vă dacă află de fraza aia a mea… Dar don Gaetano mă cunoaşte, şi nu o să le-o povestească; chiar dacă cineva o să le-o sufle, sunt sigur că mă apără.

— Dar se înţelege, am spus, căindu-mă de a fi glumit.

Don Gaetano s-a întors afară. S-a oprit în prag, a bătut din palme, ca pentru a-i chema, apoi ridicând vocea, a spus:

— Toţi aici.

Încet, s-au apropiat toţi. Don Gaetano a spus:

— Poliţia soseşte numaidecât… Mi s-a spus să nu mişcăm cadavrul şi să rămânem cât mai departe de el. Şi nimeni să nu plece din hotel, desigur, sau să se ducă să se culce; căci va fi rechemat… Aşezaţi-vă toţi pe partea aceasta, deci, şi încercaţi să vă amintiţi ceea ce-aţi văzut sau aţi auzit în momentul împuşcăturii, sau puţin mai înainte. Cu cât veţi fi mai clari şi scurţi în răspunsuri, cu atât mai repede o vom rezolva.

Din nou a bătut din palme, dar spre interior, unde erau înghesuiţi chelnerii:

— Aduceţi cearşaful pentru a acoperi mortul; şi aprindeţi toate luminile.

Lumina a venit în trei valuri: un crescendo orbitor. La marginea pieţii, mortul mi s-a părut, din punctul meu de

vedere, în racursiu, şi mai mort; dar, câteva clipe mai târziu, doi servitori i-au aşternut deasupra un cearşaf. Noaptea s-a populat cu hore îndesate de musculiţe, de limacşi care se târau pe ziduri spre lămpile acum aprinse. Am avut parcă revelaţia unei orori până atunci invizibile. Chiar şi liniştea care s-a aşternut mi s-a părut dintre acelea în care se mişcau limacşii. (Mi-a fost totdeauna silă de limacşi, iar cei care susţin utilitatea lor în ordinea naturii, pentru că se hrănesc cu musculiţe nocive plantelor, trebuie să admită existenţa dezordinii, dacă nu în existenţa limacşilor, în existenţa musculiţelor: o ondine mai bună ar fi dată de inexistenţa atât a musculiţelor nocive, cât şi a limacşilor care le devorează.)

La un moment dat s-a auzit, tremurând uşor, în contrast cu sensul arogant al cuvintelor, vocea ministrului:

— Don Gaetano, aţi spus poliţiei că aici ne aflăm noi?

— Noi cine? a spus don Gaetano cu o voce sigură şi rece.

— Noi… Noi toţi, în fine… Eu, prietenii… Ministrul intrase în încurcătură.

— Da, am spus că sunteţi aici! a spus don Gaetano. Dar ca şi cum ar fi spus: a trebuit să mărturisesc că frecventez oameni dubioşi.

Mi-a plăcut foarte mult. Şi a plăcut şi bucătarului, care mi-a tras un cot.

Ministrul s-a muiat. Stalurile, dat fiind că stăteam aşezaţi, privind spre mort, ca la teatru, rămaseră tăcute. Apoi, don Gaetano spuse:

— Nici nu vreau să mă gândesc că a fost unul din voi…

Toţi, pe neaşteptate, s-au gândit, că fusese unul dintre ei. În afară, se-nţelege, de asasin.

S-au privit unul pe celălalt, de parcă fiecare ar fi putut să-l recunoască imediat în vecinul său, pe omul care ucisese.

— Mă gândesc, a continuat don Gaetano, că o fi tras cineva din pădure; poate în joacă.

— Ce soi de… murmură bucătarul, în timp ce din

staluri se înălţa un cor de aprobare.

Încă nu se stinsese când a sosit, zgomotoasă, poliţia.

* * *

— Bine, bine a spus comisarul după ce se uitase în jur: noi toţi de-o parte, mortul perfect izolat, după cum recomandase deja. S-a apropiat de don Gaetano şi i-a strâns mâna.

— Dragă domnule comisar, l-a salutat don Gaetano.

— Ce nenorocire, a spus comisarul. Şi s-a îndreptat către mort, urmat de don Gaetano.

Instinctiv m-am ridicat şi m-am dus şi eu; şi bucătarul cu mine.

Comisarul a ridicat cearşaful, a privit, a suspinat; l-a lăsat să cadă înapoi:

— Cine este? l-a întrebat pe don Gaetano.

— Preşedintele societăţii Furas, senatorul Michelozzi… Ales senator, la ultimele alegeri; dar a demisionat pentru a prelua preşedinţia la Furas. Un om deosebit: cult, plin de zel, onest…

— Cine se îndoieşte? a spus comisarul. Dar cu o vibraţie ironică, ca pentru a spune: chiar dacă aş vrea, nu aş putea.

— Tocmai, a spus don Gaetano, reflectând vibraţia, ca pe o rază reflectată de o oglindă, şi trimiţând-o înapoi la comisar cu sensul că: nu e nimic de făcut, dragul meu, trebuie să te resemnezi.

— Personalul hotelului? a întrebat comisarul.

Bucătarul mi-a făcut un semn cu cotul în coaste.

— În ordine, a răspuns don Gaetano. Nimic. de spus, despre niciunul.

— Şi aici în regiune?… Vreau să spun: vreun ţăran care are ceva cu dumneavoastră, cu hotelul… Nu ştiu…

— Nimeni nu are nimic cu mine, a spus don Gaetano, jignit. Iar ţăranii, puţini câţi mai sunt, au avut avantaje de la hotel: vând, ca şi cum ar fi din coteţul lor, ouăle pe care se duc să le cumpere la oraş, brânzeturile, verdeţurile… Lumea vine aici şi când pleacă îşi face iluzia că duce acasă lucrurile bune şi sănătoase de la ţară.

— Dar uneori, câte un fanatic…

— Dumneavoastră faceţi aluzie la poveştile de pe când am inclus schitul în hotel… Nu, au trecut toate; marile câştiguri fac să dispară marile principii, iar cele mici fac să dispară micile fanatisme.

— Dar un motiv trebuie să existe totuşi… Adică „lăsând de-o parte motivul: cineva trebuie să fi tras. Pentru că, de tras au tras, nu? Mi s-a adresat şi mie şi bucătarului, aşteptând confirmarea.

— Se pare că da, a spus don Gaetano.

— Şi cine anume?

— Cred că asta, dragă domnule comisar, vg reveni poliţiei să descopere.

— Ei da, a spus comisarul, cu un suspin de resemnare, îi revine poliţiei, sigur că-i revine poliţiei… Numai că poliţia, când au tras, nu era aici…

— Iar noi, în schimb, eram, vreţi să spuneţi… Dar credeţi-mă: suntem în aceeaşi situaţie ca şi poliţia care nu era aici; cel puţin toţi cei care eram adunaţi, recitind Rosariul.

Bucătarul mi-a tras din nou un cot.

— În afară de asasin, am spus eu.

Don Gaetano m-a privit: cum obişnuia, de parcă nu m-ar fi văzut. Şi cu o stupoare profundă, de parcă răspunsul meu l-ar fi îndurerat sau i-ar fi redat speranţă:

— Dar dumneavoastră credeţi că a fost unul dintre noi, unul din cei care recitau Rosariul cu mine – apăsând pe „cu mine” – care a ucis?

— Îmi pare rău, dar cred că da.

— Şi de ce?

— De ce am această convingere? în primul rând, pentru că plăcându-mi să trag cu pistolul şi cu puşca, am, să spunem, urechea formată; iar împuşcătura am auzit-o opacă, atenuată; ca şi cum arma ar fi fost sprijinită de corp, în timp ce se ţintea. Şi aş putea paria că l-au împuşcat în spate şi că haina, în punctul în care a fost lovit, este pârlita…

— Nu putem verifica imediat, trebuie să-l aşteptăm

pe procuror şi pe medic, a spus comisarul.

— Şi apoi, a întrebat don Gaetano cu condescendenţa examinatorului care a hotărât deja să-l trântească pe candidat.

— Şi apoi, dar asta e o presupunere, cred că dacă ar fi tras cu-adevărat cineva din afară, de departe, de la marginea pădurii, gloanţele ar fi fost multe, două sau trei, din plăcerea de a trage asupra unui grup.

— Şi dacă cuiva, la pândă la marginea pădurii pentru a vina iepuri, i-ar fi scăpat fără să-şi dea seama o împuşcătură?

— Acest fel de vânătoare, am explicat, se face pe clar de lună, iar lună nu e. Se face cu puşca, iar noi am auzit o împuşcătură trasă cu pistolul.

— L-aţi auzit dumneavoastră, pistolul. Eu am auzit un zgomot care putea fi de pistol, sau de puşcă, sau de dop de şampanie, a precizat don Gaetano.

— Nu a fost omorât de un dop de şampanie, a spus bucătarul.

M-a surprins că don Gaetano nu a reacţionat la ironia bucătarului. A spus:

— Da, da… şi a dispărut.

A sosit procurorul, şi imediat după aceea medicul. Pe procuror am avut impresia că-l mai întâlnisem; dar nu am reuşit să-mi amintesc când şi unde. Era ca atunci când întâlneşti pe cineva pe care l-ai cunoscut gras, şi este slab; sau slab, şi este gras. Dar procurorul nu era nici slab nici gras. Când i-au căzut ochii asupra mea, după ceea ce se cheamă în jargonul lor recunoaşterea cadavrului, am observat că în mintea lui se întâmpla ce se întâmpla în mintea mea: din fixitatea privirii, din mişcarea mâinii, frecându-şi bărbia. Iar când, la un moment dat, a auzit de la bucătar numele meu, privindu-mă ca cel care a găsit primul soluţia unei probleme la care trudeşte celălalt, mi-a spus:

— Îţi aminteşti? Întâia B, anul 1941… Sau 42?

— 41… Da, uite, îmi amintesc: Schembri.

— Scălâmbri, a precizat.

— Da, Scălâmbri…

— După mai bine de treizeci de ani… Şi cred că te-aş fi recunoscut imediat, într-un alt loc, dar aici!

— Te miri că mă găseşti aici. Şi eu, ca să spun adevărat, mă mir că mă aflu aici…

M-a luat familiar la braţ:

— Povesteşte-mi, povesteşte-mi…

Am început să mă simt prost. Am evitat totdeauna, cu grijă, întâlnirea fie cu vechii colegi de şcoală, fie cu femeile iubite în tinereţe. Întâlnirea, vreau să spun, după mulţi ani. Iar acum, la jena de a fi întâlnit unul după mai bine de 30 de ani, se adăuga cea a locului în care mă aflam, a circumstanţelor, a funcţiei pe care vechiul meu coleg mi-o conferea, a familiarităţii cu care mă trata. Faptul că stătusem câteva luni în aceeaşi clasă, nu însemna de fapt cine ştie ce în privinţa afinităţilor, a afecţiunilor. Doar doi colegi avuseseră importanţă în anii mei de şcoală unul pe care l-am văzut apoi mereu, altul pe care nu l-am mai întâlnit. Eram, toţi trei, slabi la învăţătură; dar citeam atâtea cărţi care nu aveau de loc de-a face cu şcoala, mergeam în fiecare seară la cinema, ne destăinuiam iubirile-şi despărţirile… Scălâmbri, după câte-mi aminteam, era în schimb dintre cei buni; şi dintre cei buni care nu treceau copiind versiunea din greacă sau din italiană în latină (aceasta din urmă era tema pe care o uram cel mai mult, ca cea mai lipsită de sens dintre samavolnicii).

Nu aveam nimic să-i povestesc. Voiam, în schimb, să vorbesc cu el despre crimă. Dar cum am încercat să abordez subiectul, mi-a scăpat printre degete. Nepăsător, distrat: conform regulii şi obiceiului profesiei sale, prefăcându-se, sau pentru că realmente interesul lui pentru acest caz, această problemă, nu reuşea să se disocieze de neplăcerea de a fi fost chemat la acea oră, în mediul acela de preoţi şi oameni politici care îi impuneau o precauţie în cercetări, nişte scrupule, o meticulozitate mult mai mari decât de obicei (nu puteam să mă îndoiesc de aceasta, reluând tot amintirea felului cum era în şcoală). În

orice caz, discuţia ne-a fost întreruptă de ministrul care s-a apropiat de noi. Scălâmbri l-a recunoscut. Mi-a dat drumul la braţ: şi din clipa aceea m-a uitat.

Ministrul a fost exagerat de politicos. Şi nu mai puţin fostul meu coleg.

— Domnule procuror, a spus ministrul după cele mai bombastice şi reciproce saluturi, dumneavoastră, îmi închipui, veţi dori să auziţi impresiile fiecăruia dintre noi, căci nimic altceva decât impresii nu cred că suntem în stare să relatăm… Dar suntem atâţia, cum vedeţi… Oare nu s-ar putea, îmi permit să vă întreb, să amânăm pe mâine dimineaţă, la ora pe care veţi binevoi s-o stabiliţi?…

— Desigur, desigur… a fost de acord imediat Scălâmbri.

— Vă mulţumesc, a spus ministrul. A rămas o clipă cufundat în scrutarea chipului lui Scălâmbri, de parcă ar fi fost o hartă pe care se trudea să găsească un nume familiar, o ţară cunoscută. Apoi a suspinat îndelung; şi la sfârşitul suspinului a lansat exclamaţia:

— Ce încurcătură!

— Nu ştiu nimic, a spus Scălâmbri, prudent. Se-nţelege, în afară de puţinul pe care mi i-a spus comisarul: identitatea mortului, zgomotul de armă de foc…

— Un om de o corectitudine, de un profil moral, de o consecvenţă…

— Exemplare, a completat Scălâmbri.

— Cu-adevărat exemplare, a spus ministrul; ca şi cum, fără acel „cu-adevărat” al său, exemplaritatea ar fi riscat să devină incredibilă şi ironică.

— Tocmai de aceea, a observat Scălâmbri, treaba asta are toate posibilităţile să devină, cum foarte bine aţi spus, o încurcătură… Cum s-ar putea, nu zic să găseşti, ci să imaginezi un mobil?

— Ei, da, aveţi dreptate: nici nu poate fi găsit, nici nu poate fi imaginat… Îmi permit să anticipez că nici nu a existat.

— Există totdeauna, domnule ministru, există totdeauna: neînsemnat, nebunesc, invizibil pentru un ochi

normal; dar există totdeauna.

— Adevărat, a admis ministrul, adevărat; dar neînsemnat, dar nebunesc... Nu poate să fi fost decât victima nebuniei, sărmanul, dragul Michelozzi. Şi numele îi scăpă ca într-un suspin.

— Un om de neînlocuit, a spus Scălâmbri, dar numai pentru a-i arăta ministrului că lua parte la durerea lui.

— De neînlocuit, a răspuns ca un ecou ministrul; şi mi-a trezit în amintire un alt ecou, îndepărtat: al pisicii care în faimoasa carte a lui Collodi repetă mereu ultimul cuvânt al vulpii. Gândiţi-vă, a continuat, că renunţase la mandatul parlamentar pentru a prelua preşedinţia societăţii Furas.

— Nobil sacrificiu, a spus Scălâmbri.

Încă de la primele replici, mi se părea că-l ascult pe Eugen Ionesco. Dar ce-i prea mult strică; şi dat fiind că cei doi erau absorbiţi unul de celălalt, ca o pereche de tineri pe băncuţa din faţa bisericii Saint-Germain, strâns îmbrăţişată, în timp ce în jur e ora de vârf, m-am îndepărtat discret.

L-am regăsit pe bucătar, neliniştit încă. L-am încurajat, i-am urat noapte bună, şi m-am retras în camera mea, unde până la trei dimineaţa am continuat să aud agitaţia care, din când în când, se concretiza în vocile nerăbdătoare ale poliţiştilor.

* * *

M-am trezit la nouă, la început, cu senzaţia de a fi visat ceea ce se-ntâmplase cu o seară înainte. Dar mi-am revenit imediat şi am avut confirmarea deschizând fereastra: în piaţă erau poliţişti, automobile gri-verzui ale poliţiei; şi unde căzuse senatorul Michelozzi era o siluetă sinistră desenată cu creta şi o pată de un roşu pământiu, în locul şi în formă de plămâni, în interiorul siluetei.

Din oaspeţii hotelului, nu se vedea niciunul; mai erau încă în cameră, ca mine, sau îşi continuau exerciţiile?

Când am ieşit din cameră, tăcerea coridoarelor mi-a amintit de-o mănăstire; dar apropiindu-mă de ascensor, de scări, auzeam un murmur indistinct şi continuu, profund,

aproape subteran.

Erau toţi în hol, stivuiţi parcă. În grupuri care păreau aşezate în zigzag, în continuitatea tangenţială care se stabilea între unul şi celălalt şi în fine între toţi, şerpuind. Parcă era un desen de Steinberg.

Parcurgând zigzag-urile, am aflat că procurorul, în biroul lui don Gaetano, începuse deja să interogheze. Ceruse să intre mai întâi, primii, cei care erau în acelaşi rând cu senatorul Michelozzi, când senatorul Michelozzi, după împuşcătură, căzuse; dar nu apăruse nimeni. Procurorul îşi exprimase, în vorbe măsurate, dezaprobarea, şi toţi îi dădeau dreptate, dezaprobând la rândul lor:

— Cum era posibil ca cineva să nu-şi aducă aminte dacă-l avea sau nu alături pe sărmanul Michelozzi?

Dar fapt e că această întrebare şi-o puneau şi cei care trebuiau să-l fi avut alături; deci, sau într-adevăr nu-şi aminteau, sau se eschivau; în afară de cel care trăsese, care avea toate motivele să se ascundă. În orice caz, procurorul începuse să interogheze în ordine alfabetică; şi stăteau acolo să aştepte să fie chemaţi şi cei cu „Z”, cărora, dacă totul mergea bine – le-ar fi venit rândul seara târziu.

Scălâmbri fusese printre primii din clasă, poate că fusese printre primii la concursul de magistrat, dar în meserie „nu era cu siguranţă un vultur. Ar fi putut să înceapă cu mine şi cu bucătarul, care eram afară; şi apoi să procedeze la o reconstituire a pătratului, făcând apel la memoria fiecăruia. Aşa, în schimb, crease o oarecare panică, şi toţi încercau să se sustragă; chiar aşa.

M-am apropiat de uşa biroului lui don Gaetano. Făcea de gardă un poliţist, care a crezut că mă previne spunând:

— Îmi pare rău, dar trebuie să aşteptaţi ca domnul procuror să vă cheme.

Eu nu avusesem intenţia să trec dincolo de uşa aceea, dar impedimentul mi-a dat-o. Am scos carnetul şi am desenat, în genul lui Steinberg, pătratul oranţilor; dedesubt am scris: „trebuie reconstituit pătratul”. Şi am

încredinţat mesajul poliţistului:

— I-l voi da când mă va chema, a promis poliţistul.

L-a chemat câteva minute mai târziu. Şi au ieşit trei afară, din biroul lui don Gaetano: Scălâmbri, poliţistul şi omul care abia fusese interogat. Acesta din urmă se mistui imediat printre prietenii săi, fugind parcă de Scălâmbri, pentru a se mimetiza, pentru a dispărea. Poliţistul mi l-a arătat pe Scălâmbri, dar acesta venea deja spre mine, agitând foaia cu desenul şi spunând:

— Trebuie să mi-l semnezi.

Dorinţa, strigată aproape, a avut efectul de a-i face pe toţi să tacă. S-au întors către Scălâmbri aşteptând, cred, să vadă în mâna lui un mandat; şi au avut surpriza să vadă în schimb un desen. Eram surprins şi eu, dar în alt fel. Mai mult decât obişnuit, sătul să aud că mi se cere o semnătură – de obicei de către chelneri – pentru orice mâzgăleală pe care – în general aşteptând şi aşteptând o femeie – mecanic, cuprins de nerăbdare, mă trezeam făcând-o pe un şerveţel de hârtie sau pe un ziar, dorinţa lui Scălâmbri mi s-a părut că friza absurdul, nebunia. Mi-a venit să-i răspund ca Preasso, o dată, unei fete care voia să-i semneze un desen pe care abia i-l dăruise: „Ba, nu, draga mea; acest desen nu face doi bani, dar semnătura mea valorează un milion de franci”; dar m-am stăpânit. Am spus:

— Dar nu, e un nimic, nu e în maniera mea: pare de Steinberg sau de Flora; îţi voi face altul şi cu binecuvântarea mea pe deasupra.

Expresia l-a amuzat pe Scălâmbri:

— Cu binecuvântarea ta: văd că te conformezi mediului. Iar apoi: Vorbeşti serios, îmi promiţi?

— Îţi promit.

— Astăzi?

— Astăzi.

Calmându-se, dar punându-şi în buzunar foaia pentru orice eventualitate, m-a întrebat:

— Vrei să spui că trebuie să aşezăm toată lumea asta aşa cum era ieri seară la recitarea Rosariului?

— Exact.

— Ai dreptate; interogându-i unul câte unul nu se obţine nimic; mi-au trecut deja şase sau şapte prin mină: nu-şi amintesc nici măcar cum îi cheamă. S-a întors către poliţist şi i-a ordonat să-l caute pe comisar; apoi a bătut din palme pentru a solicita atenţia tuturor oaspeţilor. Când i-a fost acordată, a spus: Domnilor, mi-am dat seama că a vă interoga unul câte unul e perfect inutil; voi face, de aceea, o încercare pentru a trezi memoria unora, în speranţa că alţii vor fi solicitaţi sau constrânşi să-şi amintească… Sunteţi rugaţi să ieşiţi afară şi să vă aşezaţi ca aseară, când aţi început să recitaţi sfântul Rosarâu. Şi a spus cuvântul „sfânt” atât de ambiguu, încât însemna pentru aceia un „sfânt de-al vostru”, iar pentru mine toată batjocura lui viscerală pentru Rosariu şi pentru cei care-l recitau.

S-a produs o oarecare agitaţie, s-au auzit unele încercări de protest indirect, pe care Scălâmbri s-a prefăcut că nu le aude. Dar comisarul, care sosise între timp, a început împreună cu poliţiştii să execute ordinul; şi se mişcau ca nişte câini ciobăneşti când trebuie să mâne turma în ţarc.

Iată-i pe toţi afară, în fine; şi toţi în jurul lui don Gaetano, care apăruse pe neaşteptate. Ca în seara anterioară, doar că trecerea de la cerc la pătrat avea să fie mai spontană şi mai dificilă:

— Îmi închipui, mi-a şoptit Scălâmbri, că tu nu te-ai amestecat printre ei; prin urmare eşti singurul care mă poţi ajuta.

— Nu singurul; mai era şi bucătarul, aşezat lângă mine.

— Aduceţi-mi-l pe bucătar, a strigat Scălâmbri.

I l-au adus, cuprins de spaimă, încât m-am căit că l-am făcut să intre în horă.

Scălâmbri, pe treptele de la intrare, era ca un dirijor pe podium:

— Voi doi, bucătarului şi mie, în locurile unde eraţi ieri seară… Don Gaetano (mai delicat), încercaţi

dumneavoastră să mă ajutaţi: cine era cu dumneavoastră în primul rând, când aţi pornit?

— Excelenţa sa ministrul, desigur; şi desigur sărmanul senator Michelozzi.

— Michelozzi era deci în primul rând; măcar asta, în fine, am aflat-o, a spus Scălâmbri. Acum, încercaţi să vă amintiţi cine mai era în primul rând… Câţi erau, în primul rând? adresându-mi-se mie şi bucătarului.

— Şapte-opt, am spus eu.

— Şapte-opt, m-a imitat, ca un ecou, bucătarul.

— Şapte-opt, a repetat Scălâmbri. Şi implorând: Don Gaetano, excelenţă, încercaţi să vă amintiţi.

— Să vedem: eu eram în dreapta lui don-Gaetano, a spus ministrul, iar în dreapta mea era… Cine era în dreapta mea?

— Eu, a strigat unul, şi a ridicat mâna.

— Foarte bine. Ia notă, comisare: profesorul Del Popolo în dreapta excelenţei sale… Şi în dreapta dumneavoastră, domnule profesor Del Popolo?

— În dreapta mea… Doamne, cine era în dreapta mea?

— Eu.

— Ia notă: senatorul Frangipane în dreapta profesorului Del Popolo… Şi în dreapta dumneavoastră, domnule senator Frangipane?

— În dreapta mea, era inginerul Lodovisi! a răspuns sigur de el senatorul.

— Exact, a spus inginerul ieşind în faţă cu mina ridicată.

— Şi în dreapta dumneavoastră, domnule inginer Lodovisi?

— În dreapta mea, nimeni. Era aproape fericit de asta.

— În stânga lui don Gaetano, a spus Scălâmbri, cu un suspin care dovedea resemnare pentru sine şi compasiune pentru defunctul al cărui nume avea să-l pronunţe, era deci sărmanul senator Michelozzi. Dar cine era în stânga lui Michelozzi?

S-a făcut o linişte îngrozitoare. Apoi, s-a ridicat o voce tremurată, o mina ezitantă:

— Poate… Nu ştiu… Mi se pare…

— Avocatul Voltrano, a constatat Scălâmbri.

— Da, însă… a spus avocatul.

— Eraţi sau nu eraţi?

— Da, eram, însă…

— Însă ce? Scălâmbri devenise dur, aspru.

— Nimic, aşa, o impresie.

— Ce impresie?

— Impresia, iată, că nu mi-a fost tot timpul alături.

— Cum adică? Scălâmbri devenise feroce.

Avocatul Voltrano păru că redobândeşte puterea nevinovăţiei:

— Adică am această impresie: că n-a fost tot timpul lângă mine

— Ah, a făcut Scălâmbri, bănuitor, ironic.

— Fireşte, m-am trezit spunând. Fără să vreau.

Scălâmbri m-a fulgerat cu o privire. Dacă n-ar fi fost apropierea noastră din trecut şi desenul pe care i-l promisesem, m-ar fi alungat sigur. S-a calmat şi s-a limitat la un:

— Fireşte ce?

M-am ridicat, m-am apropiat de el, l-am luat deoparte:

— Fireşte, spun eu, pentru că posibilităţile, ca totdeauna, sunt două: sau avocatul Voltrano l-a omorât pe Michelozzi şi, de teamă că mai devreme sau mai târziu vom descoperi că era în stânga lui, sare el cu gura, prefăcându-se a bănui că cineva s-a strecurat între el şi Michelozzi; sau avocatul e nevinovat şi deci spune adevărul: că cineva a manevrat în aşa fel încât s-a deplasat prudent din rândul său pentru a ajunge, când aveau să fie în partea cea mai întunecată, alături de Michelozzi… Găseşte pe altul, dintr-un alt rând, care să aibă aceeaşi îndoială ca avocatul, şi anume că nu l-a avut alături, la un moment dat, pe cel care era alături de el la plecare; şi ai să-l găseşti pe asasin.

Era atât de bine chibzuit ceea ce spuneam, încât Scălâmbri a fost impresionat. Deşi fusese primul din clasă.

— Dar tu, mi-a spus cu un surâs indulgent, eşti un cititor de romane poliţiste sau chiar le scrii?

— Le scriu şi le public sub pseudonim, am răspuns cu o seriozitate care l-a lăsat perplex.

— În orice caz, ăsta nu e un roman, a spus întorcându-se la cercetările sale. Dar din acel moment, a continuat pe linia pe care i-o trasasem.

Toată dimineaţa a trecut aşa: cine era în dreapta lui, cine la stânga lui, dacă în dreapta sau în stânga lui fiecare avusese tot timpul aceeaşi persoană. În afară de patru, cu avocatul Voltrano cinci, toţi l-au asigurat că nicio schimbare, nicio substituire, nu avusese loc în dreapta sau în stânga lor. Desigur, nu puteau să jure pe *Evanghelie*; trecerea de la zona luminată la zona întunecată, intensa (spuneau) participare la Rosariu, faptul că nu-şi puteau măcar imagina delictul între ei şi că se manifestase tocmai în clipa acelor umile şi paşnice rugăciuni (enciclica *Supremi Apostolatus* a lui Leon al XIII-lea citată de ministru) care erau caracteristica cucerniciei creştineşti; toate acestea făcuseră ca memoria lor să înregistreze foarte puţin, sau aproape nimic, din ceea ce magistratul le pretindea acum să-şi amintească. Cât despre cei cinci care aveau unele îndoieli în privinţa permanenţei alături de ei a persoanelor care erau acolo în mod cert atunci când începuse rugăciunea, toţi erau în aceeaşi situaţie cu avocatul Voltrano: impresii fugare, şi nimic altceva. Nici nu ştiau, sau nu voiau să spună, cine, la un moment dat, se aflase lângă ei în loc de cel cu care porniseră.

Scălâmbri era furios. După cum îi sugerasem, reuşise, după patru ore, să reconstituie pătratul (care a rezultat apoi că nu era un pătrat, ci un trapez isoscel); găsise cinci persoane care îşi aminteau vag de a nu fi avut mereu alături, în dreapta sau în stânga, aceeaşi persoană; dar ancheta lui rămăsese la punctul de plecare, şi nici nu se întrevedea posibilitatea ca măcar să i se materializeze vreun indiciu oarecare, chiar dacă apoi putea fi spulberat

la judecată. Era furios în asemenea măsură incit, în prezenţa ministrului şi a lui don Gaetano, ajunse să facă aprecieri batjocoritoare la adresa credinţei şi la practicile religioase ale tuturor acelor domni care nu-şi aminteau nimic.

Ministrul îşi rodea frâul. Foarte calm, în schimb, era don Gaetano; şi nu scotea nicio vorbă. Doar la masă, după rugăciune şi binecuvântare, solicitat de Scălâmbri, care era în stânga lui (la dreapta eram eu), a început să se dezgheţe; dar evitând, cu o dibăcie nemaivăzută, să se ocupe de crimă, ori de câte ori a încercat Scălâmbri să aducă vorba despre ea. Ştia, după părerea mea; sau măcar intuia. Şi, şi după părerea lui Scălâmbri, care, atunci când ne-am sculat de la masă, mi-a şoptit la ureche:

— Dacă preoţelul ăsta ar vorbi… cu un mârâit de furie, ca de dulău care nu-şi poate apuca prada.

— Ce facem, domnule procuror? s-a apropiat să-l întrebe în clipa aceea comisarul.

— Şi ce vreţi să facem? a spus Scălâmbri. Rămânem aici, oaspeţi ai hotelului lui don Gaetano; fie că descoperim ceva, fie că nu descoperim nimic, nu putem face altceva decât să rămânem aici, să observăm, să spionăm.

— Pot vorbi? l-a întrebat comisarul, arătând din ochi către mine.

— Vorbeşte.

— I-aş aresta pe toţi, inclusiv pe don Gaetano.

— Cui i-o spuneţi, dragă domnule comisar, cui i-o spuneţi… Cu un aer visător.

— Oricum, se grăbi să spună comisarul, toţi sunt în situaţia celui care, pe când îi citeau sentinţa de condamnare, a spus: „pentru câte am făcut, nu m-aţi închis niciodată, acum pentru ceea ce nu am făcut mă condamnaţi”. Nu vi se pare?

— Mi se pare, dragă domnule comisar, mi se pare… Şi din visător devenind emoţionat, şi dându-şi seama de asta într-o străfulgerare, Scălâmbri făcu:

Oh, dar vinul acesta se ţine de şotii… La culcare, mă duc la culcare, şi s-a îndepărtat nesigur, lăsându-mă cu

comisarul.

— Şi pe el, bombăni comisarul privindu-l pe Scălâmbri care se îndepărta. Să-l aresteze şi pe el sau şi el încurca lucrurile, pentru că băuse mai mult decât trebuia, într-o situaţie care cerea luciditate şi promptitudine. Dar imediat cuprins de îngrijorare, din cauza familiarităţii cu care Scălâmbri şi cu mine ne tratam unul pe celălalt, a vrut să se corecteze şi să atenueze cele spuse: Şi el, ziceam, ca şi mine: şi asupra mea. a avut un oarecare efect vinul acesta… Şi se ştie: unde există un preot, există şi cămară bună.

— Don Gaetano se pricepe, am spus pentru a-l măguli. Se pricepe cu adevărat.

— Nu numai la vinuri; la toate.

— Şi la crime?

— La crime în general, nu ştiu. Sigur, la spovedanie, o fi văzut multe murdării… Dar vedeţi, aş paria pe orice, adică aş fi dispus să pariez pe orice, că din crima asta a înţeles ceva, ştie ceva.

— Sunt convins şi eu.

Comisarul a trecut la un ton inchizitorial:

— Îl cunoaşteţi bine?

— Nu cred că există cineva care să-l poată cunoaşte bine.

— Da, a aprobat melancolic.

— Este un om extraordinar.

— Extraordinar.

— Teribil.

— Teribil.

— Foarte inteligent.

— Foarte inteligent, da; teribil; extraordinar… Dar vedeţi, dacă l-aş avea în mâna mea timp de 24 de ore, să-l interoghez cum spun eu, cum ştiu eu, don Gaetano şi-ar vărsa şi inima din el, dacă o are… Şi să nu vă gândiţi, doamne sfinte! la maltratare, la tortură… L-aş face doar să coboare de pe piedestal, l-aş face doar să priceapă că pentru mine el e la fel cu hoţul de buzunare, cu drogatul găsit cu trei grame de heroină în buzunar… Când unul

care se crede puternic intră într-un post de poliţie şi aude că i se ordonă să-şi scoată şireturile de la pantofi şi cureaua de la pantaloni, se prăbuşeşte, scumpul meu prieten, se prăbuşeşte cum nici nu vă puteţi închipui.

— Chiar şi don Gaetano?

— Chiar şi don Gaetano, şi papa, şi Dumnezeu însuşi… încercaţi să vă imaginaţi scena: postul de poliţie, o cameră mizeră ca a mea, mirosul acela tipic pe care Gadda te face să-l simţi, fără să-l mai poţi uita şi pe care-l simţi în nări de câte ori se vorbeşte de poliţie (şi îl simt şi eu, cu toţi anii de obişnuinţă); în spatele biroului, comisarul, care nu se ridică, care nu face nici cel mai mic semn, nu spun de respect, ci de salut; jandarmul în picioare, care spune cu indiferenţă sau chiar cu dispreţ: „domnule Montini, scoateţi-vă şireturile de la pantofi şi cureaua de la pantaloni”… Sfârşitul lumii, scumpul meu prieten, sfârşitul lumii…

— Îmi place mai mult să-mi imaginez scena cu Dumnezeu în locul papei.

— Imaginaţi-vi-o, imaginaţi-vi-o… S-a îndepărtat surâzător, dar s-a întors imediat, preocupat: Dar, vai, vă rog: asta e o ieşire numai faţă de dumneavoastră, pentru că ştiu că dumneavoastră gândiţi ca şi mine.

Surâzând înţelegător, şi parcă în glumă, am întrebat:

— Şi cum gândim, noi doi?

— Gândim că… harşt. Şi şi-a mişcat mâna în semicerc, secerând, decapitând. Şi surâzând iarăşi, s-a îndepărtat.

Într-adevăr, de ani de zile nu mi se mai întâmpla să mă gândesc că – harşt – era ceva de secerat, de decapitat; nu aş fi crezut că un asemenea gând sau o asemenea dorinţă, stinsă în mine, încolţea atât de viguroasă într-un comisar de poliţie, deşi era bine ascunsă. Dar pierdusem din ochi atâtea lucruri; de atâtea schimbări nu-mi dădusem seama, de atâtea noutăţi. Şi nu numai eu: şi lumea pe care o întâlneam în fiecare zi era în aceeaşi situaţie ca mine. Miniştri, deputaţi, profesori, artişti, bancheri, industriaşi; cea care e numită de obicei clasa conducătoare. Şi ce

anume conducea, concret, efectiv? O pânză de păianjen în gol, propria pânza de păianjen efemeră. Chiar dacă era din fire de aur.

Meditând cu mâhnire la pânza de păianjen, la firul de aur de care eram suspendat, şi la cât de uşor putea fi distrusă de o deplasare a crengilor, de o pală de vânt (şi m-am oprit în faţa unei pânze de păianjen care strălucea argintie, nu aurie ca a noastră, printre crengile unui alun; am îndepărtat una din crengile de care era atârnata, am aplecat-o spre mine pentru a o lăsa apoi să se mişte ca un arc; şi am văzut firele de argint rupându-se şi păianjenii mergând în sus şi în jos ca nebunii), mă îndreptam spre luminişul unde în celelalte zile femeile făceau plajă. Nu erau acolo. Am mers mai bine de o sută de metri; şi, pe neaşteptate, l-am observat pe don Gaetano care, aşezat pe o piatră rotundă, probabil o piatră de moară sau de la vreun teasc de pe vremuri, mă privea fix dar, ca de obicei, dându-mi impresia că nu mă vedea. M-am apropiat; şi am avut impresia şi mai neplăcută şi mai supărătoare, că nu mă vedea, că nu voia să mă vadă. De aceea mi-a venit să mă întorc, să mă port cu el în mod dezagreabil şi jignitor.

— Cineva v-a mărturisit la spovedanie că a comis crima sau că a făcut mărturii false?

— Aşezaţi-vă, a spus don Gaetano, arătându-mi locul de lângă el, pe piatra de moară. Dezarmat, am încercat să rezist. Am recitat:

— Nimeni nu poate şti de cine e iubit când se află în braţele norocului. Dar m-am aşezat lângă el, pe piatra răcoroasă, umedă, de parcă ar fi transpirat.

Tăcerea era imensă, mărită încă şi devenind consistentă din cauza unui fundal îndepărtat de voci, motoare, câini care lătrau. Hai să facem un concurs de tăcere, mi-am spus: căci peisajul, peisajul acela, mă transpunea în timpul copilăriei, al jocurilor mele, printre care erau cele, care-i oboseau pe cei mai agitaţi, de a nu vorbi, de a nu râde, de a sta cu ochii închişi. Ş\am însă că-l voi pierde. Într-adevăr, curând după aceea am întrebat:

— Ce credeţi despre cum conduce ancheta prietenul

meu Scălâmbri?

— Ah, e prietenul dumneavoastră?

— De loc, am spus-o cum se obişnuieşte să se spună; am fost colegi de liceu, nu l-am mai văzut de mulţi ani, nici măcar nu ştiam că a intrat în magistratură… Credeţi că va ajunge la vreun rezultat?

— Şi dumneavoastră?

— Cum vreţi să ajungă, Iisuse Christoase, făcând cercetări în congregaţia asta?

— Nu spuneţi Iisuse Christoase; Iisus Christos este unul singur… Şi greşiţi total dacă credeţi că asta e un fel de congregaţie: e un coş cu vipere.

— Se muşcă între ele?

— N-aţi observat?

— Nu am ochii atât de exersaţi pentru a observa… În orice caz, nu se vor muşca în folosul sărmanului Scălâmbri.

— Cine ştie? Va fi de-ajuns, poate, să fie scoase din coş şi să se vadă cine are mai puţine muşcături.

— Şi cine are mai puţine este vinovat, îmi închipui.

— Închipuiţi-vă ce doriţi.

— Şi dumneavoastră?

— Eu ce anume?

— Dumneavoastră nu veţi face nimic pentru ca Scalam, bri să rezolve problema?

— Problema e a lui Scălâmbri. Nu poate şi nu trebuie să fie a mea.

— Dar justiţia, vina, ispăşirea…

— Nu. Ferm. Apoi, scoţând cuvintele parcă dintr-un loc foarte îndepărtat, într-o stare de divinaţie: Vedeţi: a crede că Iisus a vrut să oprească răul e greşeala cea mai veche şi mai răspândită a lumii creştine. „Dumnezeu nu există, deci nimic nu ne e permis”. Cuvintele acestea mari, nimeni nu a încercat cu adevărat să le răstoarne; mică, evidentă, banală operaţie. „Dumnezeu există, deci totul ne e permis”. Nimeni, spun, în afară de Iisus. Şi în adevărata sa esenţă, acesta e creştinismul: că totul ne e permis. Delictul, durerea, moartea; credeţi că ar fi posibile, dacă Dumnezeu n-ar exista?

— Deci triumful răului…

— Nu răul, nu triumful răului; ar trebui să ne dezbărăm de aceste cuvinte, de cuvinte… Şi totuşi nu avem decât cuvinte… Ar trebui să pătrundem în inexprimabil fără a simţi necesitatea de a-l exprima… Dar dumneavoastră, înţeleg, nu aveţi ce face cu inexprimabilul; să revenim pe pământ, prin urmare… Să revenim, iată, la vechile acuzaţii, la vechile apărări. La Tertulian, de exemplu, care a încercat atât de disperat şi inutil să-i apere pe creştini de acuzaţia de a fi total sterili în viaţa publică: „Practicăm şi noi forul, pieţele, băile, magazinele, hotelurile şi orice alt comerţ al vostru; cu voi coabităm în ev…” Foarte adevărat; numai că pentru noi evul, lumea, e cu totul altceva. E marginea abisului; în noi, în afara noastră. Abisul care cheamă abisul. Teroarea care cheamă teroarea. De aceea voi, pe bună dreptate, vă temeţi; şi greşea Tertulian cerându-vă să nu vă temeţi, să vă liniştiţi; dar avea dreptate să conchidă că, în măsura în care voi vă condamnaţi, Dumnezeu vă absolvă.

— Voi care?

— Voi care vedeţi evul, lumea, conduse din for; şi forul de Dumnezeu, chiar dacă îl numiţi pe Dumnezeu cu alte nume.

— Şi coborând mai mult, dumneavoastră ce-mi veţi spune? Că de asasinatul acesta, petrecut aici, între oaspeţii dumneavoastră, de faptul că unul dintre oaspeţii dumneavoastră a fost omorât şi că un altul, asasinul, mai mult ca sigur nu va plăti, dumneavoastră nu vă pasă… Îmi veţi spune asta?

— Aş putea să v-o spun. Dar sufăr.

— De ce?

— Pentru că o parte din mine mai e încă expusă, încă descoperită; încă vulnerabilă, dacă vreţi.

— Şi nu e partea cea mai bună, după câte înţeleg.

— Uite că dumneavoastră reveniţi la cuvintele care decid, la cuvintele care împart: mai bun, mai rău; drept, nedrept; alb, negru. Şi totul nu e de fapt decât o cădere, o lungă cădere: ca în vis… Ultimul cuvânt a fost parcă

absorbit de aer, de copaci, de mine însumi; astfel încât, când m-am trezit singur, aşezat pe piatra aceea rotundă, amorţit, mi s-a părut că m-a furat pentru o clipă somnul şi am visat; şi poate mai mult decât o clipă.

M-am ridicat şi m-am îndreptat spre hotel. Şi mai înainte chiar de a ajunge acolo, din zgomote, din voci, am înţeles că se întâmplase din nou ceva.

* * *

Se întâmplase că avocatul Voltrano, zburând, se pare, de la fereastra camerei sale, la etajul al optulea, se zdrobise pe o grămadă de cărămizi şi ţigle, în spatele hotelului, pe partea unde erau bucătăriile. Bucătarul, care moţăia pe un şezlong, s-a trezit din cauza zgomotului; la început n-a văzut, pentru că întins cum era nu vedea toată suprafaţa grămezii; apoi, văzând că mai alunecau nişte cărămizi, ridicându-se a descoperit trupul acela în pijama, cu faţa în jos, care mai tresărea încă; şi a scos un asemenea ţipăt încât toţi, chiar şi cei care aveau camera pe partea cealaltă, l-au auzit. L-a auzit şi Scălâmbri, prin ceaţa deasă a somnului dat de vin; şi acum era aici, în aripa bucătăriilor, perfect treaz, extrem de înfuriat, strigând cu voce tare.

Palid, cu bărbia tremurându-i, bucătarul era înconjurat de ajutoare şi rândaşi, dintre care unul, din când în când, îi întindea o cană cu vin. Bucătarul o lua cu amândouă mâinile, căci cu una nu reuşea din cauza tremuratului, bea o înghiţitură şi o înapoia. Când comisarul şi-a dat seama, a strigat că i-l îmbătau, şi lui îi era de folos cu mintea înifeagă. Cu jumătate de glas. bucătarul a dat drumul la înjurături; cu Fecioara, cu sfinţii cei mai familiari:

— Mintea întreagă! Şi de ce trebuie să am eu mintea întreagă? Ce amestec am eu, ce ştiu? Eu am fost trezit de un zgomot şi l-am văzut pe unul, în pijama, care se mişca pe cărămizi ca o şopârlă lovită în cap de o praştie. Asta-i tot. Întinse mâna spre cană şi o trase înapoi imediat, înjurând din nou: Şi nu pot nici măcar să beau o sorbitură de vin.

Tânărul preot pletos s-a apropiat de mine: – E tulburat, sărmanul; niciodată nu l-am auzit înjurând. Pentru a-l scuza pe bucătar şi hotelul. Iar apoi: Sărmanul avocat Voltrano; dumneavoastră îl cunoşteaţi?

— Nu.

— Un om de valoare; Tribunalul Ecleziastic, desfaceri de căsătorii; dar în ultimii ani se dedicase politicii; aşa, fără a apărea prea mult; dar cu abilitate, cu prestigiu… Sărmanul, în fiecare an când venea, se ruga mult: „Vă rog frumos, o cameră la ultimul etaj”. Şi-i satisfăceam întotdeauna dorinţa.

— Chiar şi anul acesta, am constatat.

— Da, chiar şi anul acesta. Şi l-a trecut parcă un fior.

— Dar să nu aveţi remuşcări că i-aţi satisfăcut dorinţa; ar fi murit şi căzând de la al şaptelea sau de la al şaselea. Sau locuind la etajul întâi, fără formalitatea de a mai fi aruncat jos.

— Dar dumneavoastră credeţi că l-au omorât?

— Dumneavoastră nu?

— Doamne Dumnezeule, altul!

— Când un lucru a fost început, totul e să-l continui.

— Dar crima…

— Tocmai în crimă nu te poţi opri.

— Dumneavoastră credeţi prin urmare că vor mai fi şi altele?

— Ba nu; aici şi acum e posibil ca totul să se fi încheiat. Nu te poţi opri, voiam să spun, până când nu sunt eliminate erorile, accidentele, urmele care au fost lăsate comiţând prima crimă; şi apoi, corectând printr-o altă crimă, cele care mai apar, în mod insesizabil; şi aşa mai departe… Asta, desigur, în crimele al căror autor a calculat totul pentru a scăpa nepedepsit. Şi nu există calcul care să nu aibă o limită în care imponderabilul, fortuitul şi chiar norocul să nu joace un rol fatal… Ne aflăm tocmai în acest caz; dacă avocatul Voltrano, astăzi de dimineaţă, nu şi-ar fi manifestat îndoiala, impresia că nu l-a avut mereu alături, în timpul marşului Rosariului, pe senatorul Michelozzi, ar mai fi încă în viaţă.

— Deci dumneavoastră. credeţi că pentru ceea ce a spus astăzi de dimineaţă…

— Sau pentru ceea ce nu a spus.

Comisarul probabil că avea în urechi tentacule invizibile dacă, departe cum era şi ocupat cum părea să rezolve problema cum de putuse avocatul Voltrano să cadă de la fereastra lui pe grămada de cărămizi, dacă era o distanţă de cel puţin zece metri (un agent stătea la fereastra camerei lui Voltrano, şi cobora o piatră atârnată de o sfoară), a surprins ultimele replici şi mi-a strigat:

— Foarte just: pentru ce nu a spus… Şi a fost aruncat jos de pe terasă, vedeţi? nu de la fereastra camerei sale.

— Şi ce înseamnă asta? a întrebat preotul.

— Înseamnă, scumpul meu prieten, că avocatul Voltrano s-a dus singur pe terasă; şi s-a dus pentru că avea întâlnire cu persoana care l-a asasinat.

— Domnule comisar, vă rog, păstraţi pentru dumneavoastră şi pentru mine orice deducţie, a intervenit dur Scălâmbri.

— Iertaţi-mă, domnule procuror, iertaţi-mă; dar s-a întâmplat o coincidenţă curioasă… Prietenul dumneavoastră, aici, avansa o ipoteză tocmai în momentul în care eu, care o bănuisem la rândul meu, verificam justeţea ei… Nici măcar fizica nu e o părere, vedeţi? îl arătă pe agentul care stătea la fereastră, în mâini cu capătul sforii de care oscila piatra, la un metru de sol, departe de grămada de cărămizi.

— Dar prietenul meu, dumneavoastră nu ştiţi, scrie romane poliţiste, a spus potolit şi glumeţ Scălâmbri. Nu este doar marele pictor

— Pe care îl cunoaştem cu toţii… Şi fiindcă veni vorba: desenul? Cum spunea Horaţiu, *promissio boni vâri est obligaiio*… Sau Trilussa este cel care-i atribuie fraza lui Horaţiu pentru a rima cu *obligaţio*?

— Nu-mi amintesc; tu ştii, eu cu latina…

— Mie, însă, îmi plăcea, îmi plăcea. A suspinat melancolic, cu gândul la soarta care l-a îndepărtat de Cicero şi Lucreţiu pentru a-l aduce să ancheteze crime

misterioase, între oameni puternici şi nesinceri. Şi desenul, deci?

— Îl vei avea astă seară, sau mâine. De fapt, aşa cum stau lucrurile, nici tu nici eu nu ne putem mişca de aici.

— Suntem ca o caravană împotmolită.

— Domnule procuror, l-a întrerupt comisarul, vreţi să veniţi şi dumneavoastră pe terasă? Cred că o recunoaştere…

— Sigur, sigur, a spus Scălâmbri. Şi lăsându-se parcă în voia unei generozităţi excepţionale pentru el, iar pentru mine de nesperat: Vino. şi tu.

Cu ascensorul până la etajul al optulea, apoi, pe o scăriţă plasată parcă într-un chepeng, am ieşit pe terasa cea mare cu lespezi smălţuite, orbitoare în soare.

În locul de lângă balustradă, de unde, pe o perpendiculară perfectă, avocatul Voltrano se prăbuşise pe grămada de cărămizi, erau pete de sânge.

— Perfect, a spus comisarul. Satisfăcut de sine, mulţumit. Ba chiar şi-a frecat mâinile. Şi acum, spuse privind în jur, trebuie să găsim obiectul cu care nenorocitul acela a lovit.

— Eu cred, am spus timid, că asasinul o fi aruncat jos obiectul cu care a lovit, imediat după ce a dat lovitura, sau loviturile. Cum l-a văzut pe avocat muindu-se. Nu putea ţine obiectul în mină, în timp ce-l arunca pe avocat jos.

— Putea să-l pună jos, în cazul în care avocatul şi-ar fi revenit pentru a-l mai folosi, a obiectat comisarul.

— Just. Dar că a aruncat întâi obiectul şi apoi pe avocat sau mai întâi pe avocat şi apoi obiectul…

— În orice caz, dumneavoastră spuneţi că obiectul l-o fi aruncat jos. –, Ei, da, doar nu l-o fi dus în camera lui. Şi de la meditaţie trecând la acţiune: Fug să-l caut.

— Şi căutaţi-l puţin mai departe decât locul unde a căzut avocatul, i-am strigat, sigur acum de mine.

Am rămas, pe terasa bătută de un soare care ar fi fost cumplit fără vântul care adia uşor, Scălâmbri şi cu mine (agentul de pază la scară, departe, dând impresia că dormea de-a-n picioarelea, cum fac catârii); şi în vreme ce

priveam în jos, aşteptând să apară comisarul, cu un aer încrezător şi condescendent, Scălâmbri mi-a spus:

— Vezi: mie-mi pasă prea puţin sau deloc de cum s-a petrecut această a doua crimă, de cărămida sau de ghiveciul cu care a fost lovit Voltrano. Mă interesează să ştiu de ce a fost omorât Voltrano. Şi ştiu asta. Voltrano a fost omorât pentru că ştia cine era asasinul lui Michelozzi şi voia să-l şantajeze.

— Dar asta o ştii din momentul în care s-a confirmat că întâlnirea dintre asasin şi cea de a doua victimă a sa a avut loc aici, pe terasă. Dacă Voltrano ar fi fost atacat în camera lui, aruncat jos de la fereastra camerei sale, nu ai avea această certitudine.

— De acord, de acord; nu aş avea certitudinea. Dar bănuiala că avocatul ştie ceva mai mult decât a spus şi vrea să se servească de asta pentru a-l şantaja pe asasin, o am de azi-dimineaţa.

— Eu, în schimb, azi-dimineaţă, am crezut că e sincer: că nu ştie nimic mai mult decât a spus, că nu-şi aminteşte…

— Ţi s-a părut sincer, în tulburarea lui, aproape umilit de faptul că nu poate spune mai mult, de a nu-şi putea aminti… Dar el era un om care nu spunea adevărul nici măcar cu privire la ceea ce mâncase la prânz, sau la mersul trenurilor. Sistematic. Iar dacă a spus ceea ce a spus, prefăcându-se aşa cum a ştiut să se prefacă pentru tine, nu pentru mine, trebuie să fi urmărit cu siguranţă un scop. Şi ştii ceva? E foarte probabil ca el să nu fi văzut nimic: şi-a inventat acea impresie, s-a prefăcut că are acea vagă amintire, pe baza unui calcul pe care l-a făcut imediat în legătură cu reconstituirea pe care tocmai o făceam noi… Puţin mai înainte ţi-am spus că azi-dimineaţă am avut bănuiala că avocatul ştie. Greşeam: avocatul nu ştia nimic. Dar, imediat ce a înţeles că, stând în stânga lui Michelozzi, ar fi putut observa ceva, şi-a făcut socoteala că spunând că a avut acea impresie – cineva se insinuase între el şi Michelozzi – acel cineva, cunoscându-l, ar fi făcut orice pentru a-i bloca memoria; orice, adică, pentru a

recompensa prin avantaje sau bani tăcerea lui, aşa cum obişnuiesc între ei… N-a calculat, însă, că unul care a comis deja o crimă, cuprins de panică, poate foarte uşor să mai comită încă una.

— Tu-l cunoşteai bine, mi se pare.

— Foarte bine, îl cunoşteam foarte bine. Mi-a dat mai mult de furcă el, decât toţi ăştia puşi împreună. Viclean, perfid; şi de o tenacitate, în intenţiile sale cele mai perfide… O vulpe: şi a dat până la urmă peste un lup.

— Deci, după tine, azi-dimineaţă, spunând ceea ce a spus, Voltrano arunca momeala la-ntâmplare, fără a şti cine avea s-o apuce.

— Sunt aproape sigur, acum.

— Azi-dimineaţă, în schimb, ai crezut că el ştia deja cine ar fi înghiţit momeala… Dar fie că ştia sau nu, putea fi supravegheat, urmărit în mod discret…

— Cretinul ăla de comisar! I-am spus că Voltrano nu mă convingea… Oricum, această a doua crimă, doar din întâmplare ne poate conduce la vinovat; adevărata problemă, cea în care trebuie căutate datele pentru a le rezolva pe amândouă, e prima. Mobilul celei de a doua e clar: şantajul. Dar e un njobil care nu ne conduce la vinovat. Dacă, însă, găsim mobilul primei crime, vinovatul e în mina noastră… Fapt e, însă, că mobile, între oamenii ăştia, poţi găsi cu miile. Sunt atâtea, că e o minune că nu se muşcă şi nu se măcelăresc aici, sub ochii noştri.

— Problemă. insolubilă, prin urmare.

— Nu neapărat… Vezi: Michelozzi avea ceva special, ceva diferit faţă de ceilalţi. Era un hoţ, da, din cei pe care în alte vremuri l-aş fi însemnat cu fierul roşu de o mie de ori pentru delapidare şi furt, pentru corupţie, pentru toate infracţiunile pe care legislatorii le-au constatat sau prevăzut în ce priveşte administrarea banilor publici; dar din punctul de vedere al moralei curente, al practicii în uz astăzi, era considerat onest; asta numai pentru că nu fura pentru sine decât foarte puţin sau nimic. Toţi ăştia posedă case, vile, ferme agricole model; au un rol în industria mică, mijlocie şi mare; de ani de zile duc bani în Elveţia, cu

sutele de milioane, cu miliardele. Michelozzi nu; nu poseda nici casă, nicio bucată de pământ; stătea în pensiune la nişte călugăriţe şi călugări; se spune chiar că împărţea săracilor o parte a salariului său… Cum făcea să-i găsească pe săraci, nu ştiu… Caracterul lui special, de fapt, era că niciunul din ăştia nu-l putea şantaja cu ameninţarea că va dezvălui furturile şi corupţiile sale, pentru simplul fapt că toţi, dar toţi, au avut avantaje din delictele comise de Michelozzi. Cel corupt nu-l poate distruge pe cel ce corupe, fără a rămâne îngropat sub aceleaşi dărâmături.

— Neputându-l şantaja, prin urmare…

— Dar se putea acţiona pe alte căi, puteau fi solicitate intervenţii autorizate… De exemplu: don Gaetano. Don Gaetano manevrează conştiinţa tuturor acestora şi o modelează ca ceara; şi dacă don Gaetano i-ar fi spus lui Michelozzi să facă sau să nu facă o anume acţiune în favoarea celui care s-a văzut, în schimb, constrâns să comită omucideri… De fapt era să spun. În loc să-l roage pe don Gaetano… Dar e oare posibil ca înainte de a se fi hotărât să comită o faptă atât de gravă, atât de disperată şi atât de riscantă, asasinul să nu fi jucat cartea de a se ruga de don Gaetano?… Ah, iată, în sfârşit, un punct sigur: don Gaetano ştie totul. I-am dat de capăt.

— Şi ai să rămâi aici.

— Ei da, ştiu; dar trebuie să-ncerc.

De jos, nu mai fusesem atenţi la asta, comisarul striga triumfător: găsise şi agita în aer ceva roşcat, ca o corolă în mijlocul unui şerveţel alb, corpul delict.

Scălâmbri a încercat. Timp de aproape trei ore. A ieşit extrem de obosit, învins. Din ceea ce mi-a povestit, don Gaetano eludase şi zădărnicise orice întrebare, presărând doctrina creştină în răspunsuri.

— Ca un gaz, spunea Scălâmbri, ca şi cum aş fi deschis un robinet de gaz şi m-aş fi aşezat acolo, aşteptând să mă ameţească… Ipocritul, criminalul…

Dar obosit fiind, nu mai avea nici măcar forţa să fie înfuriat. Se însufleţi doar când comisarul, cu puţin înainte de a coborî în sufragerie, îi spuse că a aflat că în hotel,

până în clipa în care fusese omorât Michelozzi, locuiseră cinci femei; şi acum dispăruseră.

— Şi mi-o spui acuma? i-a reproşat Scălâmbri.

— Acum am aflat şi acum vă spun.

— Ar fi trebuit să ştii mai înainte. Imediat. De cum ai sosit, l-a încolţit Scălâmbri.

Comisarul a desfăcut braţele, a lăsat capul pe umărul stâng: un crucifix.

— E un lucbu, fără importanţă, am spus eu, sărind în ajutorul comisarului. Sunt sigur că nu au nimic de-a face cu crimele; iar dacă au dispărut, dacă le-au îndepărtat în seara aceea chiar, fără să ne dăm seama, se poate deduce doar că don Gaetano s-a îngrijit numai de latura scandaloasă, boccaccească, ce-ar fi putut să iasă la iveală.

— Tocmai, a spus Scălâmbri, surâzând ironic şi răzbunător, tocmai… Rezulta că ar fi folosit acest argument pentru a-l convinge pe don Gaetano să-i spună ceva despre crimă; sau numai pentru a se răzbuna. Şi nu a rezistat plăcerii de a-l avertiza la masă. Neîndemânatec; încât don Gaetano, aflând că Scălâmbri ştia de femei şi ameninţa să provoace un scandal, şi-a luat imediat măsurile, gata de contraatac.

Ca dintr-o neaşteptată şi dezinteresată curiozitate, Scălâmbri începuse prin a întreba:

— Dar acesta e un hotel sau, ce ştiu eu, un fel de mănăstire, de azil?

— E un hotel care periodic devine, cum spuneţi dumneavoastră, un fel de mănăstire.

— Dar, vreau să spun, e administrat ca un hotel, nu?

— Ce înseamnă: administrat ca un hotel? Don Gaetano era deja atent, prudent.

— Vreau să spun: e obligat să respecte aceleaşi norme legale, acelaşi regulament, pe care le respectă hotelurile care nu sunt administrate de organizaţii ecleziastice sau de călugări?

— Nu ştiu, a spus don Gaetano.

— Dar cineva trebuie să ştie, îmi imaginez.

— Sigur. A sunat clopoţelul pe care-l avea în faţă, şi

în tăcerea care s-a lăsat imediat, strigă: Părinte Cilestri…

De la masa lui, cel chemat s-a ridicat.

— Rămâi, rămâi unde eşti, a spus don Gaetano. Spune doar, domnului procuror, care doreşte să ştie, dacă noi suntem obligaţi să-i înregistrăm pe oaspeţii noştri şi să trimitem copii ale fişelor la poliţie – şi coborând vocea şi adresându-i-se lui Scălâmbri – căci îmi închipui că asta doriţi de fapt dumneavoastră să ştiţi.

— Suntem obligaţi, a spus părintele Cilestri.

— Mulţumesc, a spus don Gaetano. Iar lui

Scălâmbri: Suntem obligaţi, prin urmare; dar mă îndoiesc grozav că părintele Cilestri a făcut-o vreodată.

— De ce?

— Cum, de ce? s-a jignit ministrul. Pentru că, dragă domnule procuror, aici suntem totdeauna între noi: ca într-un fel de mănăstire, pentru a folosi expresia dumneavoastră atât de potrivită.

— Un fel de mănăstire; dar nu e o mănăstire.

— Nu e în formă, dar e în fapt. Ne adunăm aici, în fiecare an, în trei sau patru serii, pentru a medita, pentru a ne ruga… Ministrul părea că a uitat cele două crime. Şi cine ar fi avut lipsa de delicateţe să i le amintească?

A avut-o comisarul, după ce a constatat, dând roată cu privirea, că nimeni nu era gata, unii uluiţi, alţii speriaţi, de sacrificiu.

— Două crime, excelenţă, două. (Mi-a spus apoi: Puţin îmi pasă, eu ies. la pensie peste două luni.)

Ministrul s-a înroşit de furie, dar s-a stăpânit:

— Dumneavoastră, domnule comisar, vă puteţi menţine părerea; dar nu aveţi nimic, nicio dovadă, niciun indiciu, pentru a o contesta pe a mea. Care e următoarea: nimeni din cei care suntem aici, în sala asta, nu a comis cele două crime.

— Dumneavoastră spuneţi: nimeni din cei prezenţi, a intervenit Scălâmbri.

— Tocmai, nimeni din cei prezenţi.

— Din cei prezenţi, a reluat, cu intenţie, Scălâmbri.

— Din cei prezenţi, a reluat ministrul, dar cu

oarecare ezitare, parcă bănuind o cursă. Şi apoi, preocupat, adresându-se lui don Getano: Lipseşte oare cineva?

— Nimeni, a spus don Gaetano cu o fermitate exasperată. Şi l-a fixat pe Scălâmbri cu o privire care, încet, ca un obiectiv, se restrângea, devenind din stinsă, ageră şi iute; şi schimbarea privirii era însoţită de o mişcare a mâinii drepte, asemănătoare cu laba unei pisici care, în joacă, îşi arată ghearele şi le ascunde la loc.

— Şi pentru că nimeni, nu lipseşte, continuă ministrul, îmi repet şi îmi susţin părerea: asasinul nu e printre noi.

Deoarece ridicase vocea, din momentul în care don Gaetano îl strigase pe părintele Cilestri, toţi tăceau, urmărind ceea ce se spunea la masa noastră, cuvintele ministrului fură salutate de un cor de – foarte bine, foarte drept, bravo – şi apoi de aplauze frenetice şi prelungite.

Când s-au stins, ministrul a spus:

— Îmi face plăcere să observ că toţi împărtăşiţi părerea mea, ridicându-se de pe scaun şi întorcându-se puţin spre dreapta şi spre stânga.

— Aveaţi vreo îndoială că cineva ar fi avut o părere opusă? a spus don Gaetano, batjocoritor. A fost ca şi cum i s-ar fi aruncat în faţă o găleată de apă rece. Ministrul şi-a pierdut respiraţia, a încercat să spună ceva. Dar n-a spus.

De altfel, don Gaetano continuă imediat, pentru a schimba discuţia, şi anume pentru a reveni la cea dintre el şi Scălâmbri:

— Da, mă tem cu-adevărat că părintele Cilestri şi-a neglijat întotdeauna îndatorirea de a transmite poliţiei fişele oaspeţilor noştri… Este o infracţiune gravă?

— Pentru orice administrator de hotel, foarte gravă.

— Vreţi să spuneţi că eu nu sunt un administrator de hotel oarecare? Vă mulţumesc.

— A spus-o excelenţa sa, a zis Scălâmbri, arătându-l pe ministru.

— Dar eu spuneam aşa, ca o părere personală, fără a şti, fără a cunoaşte; şi, mai ales, fără cea mai mică intenţie

de a mă amesteca, de a mă interfera… De altfel, nu sunt ministru de interne sau de justiţie; mă ocup de cu totul alte lucruri, spre norocul meu.

— Nu aveaţi intenţia să ne apăraţi, a conchis don Gaetano. Mai degrabă, lăsând la o parte infracţiunea foarte gravă pe care am comis-o, pe care am comis-o eu, vreau să vă spun, într-un mod deschis şi, sper că-mi permiteţi, prietenesc, gândurile care mi-au trecut prin minte când dumneavoastră aţi pus prima întrebare *ex abrupto*; şi se înţelege că folosesc expresia cu aluzia ironică la procedeul căruia îi dădea numele cândva… Cândva: omagiu convenţional şi nemeritat al timpului nostru, dat fiind că orice procedeu, să-i spunem de justiţie, s-a desfăşurat şi se desfăşoară totdeauna *ex abrupto*, deşi diluat cu timpul şi în modalităţi… Când dumneavoastră, deci, aţi pus prima întrebare: dacă acesta e un hotel sau un fel de mănăstire (şi cred că ar fi fost mai exact să întrebaţi dacă e un hotel sau un sediu al unei confrerii), eu m-am gândit imediat… A făcut o pauză, parcă aşteptând ca Scălâmbri să-i permită să continue. Şi să fie de partea lui.

— Spuneţi, îl încurajă Scălâmbri. Dar cu o oarecare nelinişte.

— M-am gândit, iată: suntem la masă, mâncând aceeaşi pâine şi bând acelaşi vin; dar el nu uită că e inchizitor şi judecător, cum eu nu uit că sunt preot… Ce misiuni teribile, acestea ale noastre! Teribile şi necesare; şi aş zice că sunt teribile în măsura în care sunt necesare, şi necesare în măsura în care sunt teribile… Suntem morţii care îngropăm alţi morţi… Doamne Dumnezeule! Şi-a sprijinit capul în mâini, cu coatele pe masă, acoperindu-şi ochii, ca pentru a scruta în el însuşi o necesitate atât de teribilă.

A făcut un oarecare efect. Chiar şi asupra mea, trebuie să recunosc. Doar comisarul a continuat să privească cu coada ochiului, ironic, la el şi la noi.

Când don Gaetano a revenit printre noi, lăsând să-i cadă mâinile cu palmele în sus, parcă pentru a ne arăta stigmatele răstignirii suferite, a spus:

— Dar după cum mă înspăimânta faptul că sunt preot, m-ar înspăimânta mai mult să fiu judecător… Cuvintele lui Christos sunt înspăimântătoare: „Nu judecaţi, pentru a nu fi judecaţi”. Nu interzice judecarea, dar o pune în legătură directă şi inevitabilă cu a fi judecaţi. „Scoate-ţi mai întâi bârna din ochiul tău, şi atunci vei avea vederea destul de bună pentru a scoate paiul din ochiul fratelui tău”. Şi reţineţi: bârna în ochiul celui care judecă, paiul în ochiul celui care e judecat. Nu cumva a vrut să spună că numai cei mai răi judecă, aleg judecata, pot judeca, în funcţie de greşelile lor, dar după ce le-au mărturisit şi s-au eliberat de ele? Scălâmbri era dureros de atent şi încordat; şi pentru a-i da un răgaz, ca pisica cu şoarecele, don Gaetano s-a abătut de la subiect: Bârna: de prima oară când am citit acest pasaj sau l-am auzit, m-am gândit întotdeauna la Polifem orbit de Ulise, la Polifem care-şi smulge din ochi bârna fumegândă… Şi cine ştie dacă lui Christos nu i s-a întâmplat să audă de la vreun rapsod sau de la vreun negustor aventuradui Ulise… Gândiţi-vă cât de puţin cunoaştem din viaţa lui Iisus: ca şi cum fiecare din noi ar găsi martori ai propriei vieţi din momentul în care eu am fost hirotonisit preot, dumneavoastră aţi intrat în magistratură, comisarul în poliţie, profesorul – arătându-mă pe mine – a avut prima expoziţie; şi aşa mai departe… Şi viaţa noastră are un înţeles tocmai pentru faptul că eu sunt preot, dumneavoastră judecător, comisarul comisar şi profesorul pictor; dar copilăria, adolescenţa, locurile în care am trăit, persoanele lângă care am petrecut copilăria, adolescenţa, tinereţea? Şi cărţile pe care le-am citit, şi iubirile, şi înşelăciunile? Putem chiar lăsa de-o parte adolescenţa şi tinereţea; dar un om e aşa cum l-au făcut primii zece ani de viaţă; şi nu ştim nimic despre el, dacă nu ştim nimic despre aceşti zece ani ai săi… Desigur, viaţa lui Iisus nu are nimic de-a face cu a noastră: ne sunt suficienţi anii strălucitori, anii cunoscuţi; dar eu am fost totdeauna fascinat de anii săi obscuri, care mi-au înflăcărat totdeauna fantezia. Şi către Scălâmbri: Cum a fost copilăria dumneavoastră? Fericită, nefericită? Sper pentru

dumneavoastră că a fost nefericită, copilăriile fericite generează plictiseală, tristeţe, răutate... Dar, imediat, revenindu-şi şi mustrându-se: Nu o consideraţi drept o întrebare şi nu-mi răspundeţi. E un viciu al meu: când o persoană începe să mă intereseze, iată că-i pun întrebări despre copilăria sa... Dar aici, dumneavoastră trebuie să puneţi întrebări, nu eu. Eu spuneam... Rămase parcă aşteptând de la noi, sufleri în fosă, punctul de unde să reia discuţia pe care o ducea. Dar ştia foarte bine să-l regăsească singur. Şi într-adevăr: Vorbeam despre judecată. Şi că Iisus ar fi vrut poate să afirme că doar cei mai răi pot să-şi asume o asemenea sarcină; doar ultimii să fie primii în aceasta... Dar, pentru Dumnezeu! să nu vedeţi în digresiunile mele nici cea mai mică aluzie personală. Eu nu ştiu nimic despre dumneavoastră. Nimic, absolut nimic, şi o spuse fixându-l, ca şi cum ar fi ştiut totul. Iar pe de altă parte, termenii de cei mai răi şi cei mai buni îi pronunţ în sensul biblic: cei dintâi vor fi cei de pe urmă, cei de pe urmă vor fi cei dintâi. Întinse mâna, încet, făcând-o să planeze deasupra celei a lui Scălâmbri. Faţa i se lumină de bunăvoinţă, de afecţiune. Nu ştiu nimic despre dumneavoastră, şi insistă din nou asupra lui „nimic”, făcându-l să devină totul, dar ţin la dumneavoastră.

Scălâmbri se sculă de la masă parând cu totul alt om. Se sprijini chiar de braţul meu cu o oarecare greutate, nesigur parcă. Iar când comisarul se apropie să-l întrebe în şoaptă:

— Domnule procuror, cercetăm mai departe treaba asta cu femeile dispărute? el, cu un ton mai înalt decât era necesar, pentru a se face auzit de cei care erau în jurul nostru, şi se tot învârteau fără să dea această impresie, răspunse nervos: Şi ce vreţi să cercetaţi? Nu înţelegeţi că aceste femei, admiţând că au existat, nu au nimic de-a face cu crima şi că dacă ne apucăm să le urmărim, riscăm să pierdem cu totul firul?

— Care fir? întrebă cu aer timp comisarul. Se distra.

— Firul... spuse încurcat, şi în şoaptă, Scălâmbri. Firul banilor, al intereselor, al afacerilor lor, al şantajelor,

care e unicul posibil.

— Numai că nu-l avem în mină, spuse comisarul.

— Nu-l avem, bine… Vocea lui Scălâmbri vibra isteric. Bine, nu-l avem; dar trebuie să încercăm să ajungem la el, să-l apucăm… Am dat deja dispoziţii; colegi de-ai mei, în mai multe locuri, tocmai cercetează. Eu nu dorm… şi mă târî de-acolo, părăsindu-l brusc pe comisar. M-am întors să-l privesc. Comisarul era satisfăcut; era satisfăcut şi rânjea; şi-mi făcu cu ochiul ca pentru a spune: a ajuns rău, prietenul dumneavoastră. Şi ca dovadă Scălâmbri îmi spunea:

— Cretinul ăsta de comisar, vrea să mă facă să alerg după femei, care cine ştie dacă erau aici cu adevărat.

— Erau.

— Ah, erau cu adevărat?… Oricum nu au nicio legătură… Vezi: eu mi-am făcut o părere precisă despre aceste crime, şi mi se pare că ţi-am vorbit despre asta astăzi, pe când eram pe terasă. Ţin, de aceea, să elimin toate reziduurile, toate faptele şi indiciile care ar ajunge să ne abată din drum, să ne încurce… Comisarul, nu ştiu dacă de bună credinţă, pentru că e un cretin, sau interesat, pentru că e un cretin corupt, vrea să-mi vâre sub nas încurcătura cu femeile; ca să mă facă să mă împiedic de asta. Eu, în schimb, o înlătur şi continui pe calea aleasă de mine.

Mărinimos, nu i-am amintit că, puţin înainte de a merge la masă, el şi nu comisarul crezuse în importanţa prezenţei şi dispariţiei femeilor.

— Dar mi se pare că don Gaetano ţine mult să nu se vorbească despre femei; şi în măsura în care el ţine la asta… Gândeşte-te ce s-ar întâmpla, în ziare, dacă s-ar afla că exerciţiile spirituale făcute de cinci dintre aceşti ştabi erau reconfortate de prezenţa amantelor lor.

— În afară de faptul că niciun ziar, niciunul, n-ar vorbi despre asta… Ce crezi că s-ar întâmpla? câţiva s-ar indigna, mulţi s-ar distra; şi unele din femeile astea ar ajunge să facă un film intitulat *Exerciţii spirituale*: ea goală şi o sută de feţe ipocrite în jur… Mie, în schimb, mi s-ar

întâmpla, în ordine: şeful meu ar prelua el ancheta, m-ar avansa, m-ar transfera. Iar aceste două crime ar primi pentru totdeauna eticheta „de mâna unor necunoscuţi”. Ţi se pare că merită osteneala?

— Tu contezi pe faptul, deci, că ai să rezolvi ceva, că ai să găseşti vinovatul?

— Sper, sper… Dar fără chef. Şi devenind curios, ironic: Şi cum erau, femeile astea? Tinere? Frumoase? Şi cine şi le adusese?

— Nu erau urâte, şi mai degrabă tinere. De tipul care poate place ăstora: puţin grase, puţin excentrice, puţin vulgare. Există o demarcare netă, pentru ăştia, între femeile cu care se însoară şi eu care au copii şi femeile cu care păcătuiesc: ultimele trebuie să emane ideea de păcat de la prima vedere, de cum le simţi parfumul… Dar cui aparţineau, cele cinci femei care erau aici, n-aş şti să-ţi spun.

— Vreau să ştiu; măcar asta vreau să ştiu.

— Îţi poate fi de folos, am spus în doi peri.

— Nu-mi va fi de folos, dar vreau să ştiu. Sau îmi spune don Gaetano, sau îi chem, unul câte unul.

— Cred că, promiţându-i tăcerea, don Gaetano îţi va spune.

— Şi eu cred, spuse Scălâmbri. Mă bătu protector pe umăr şi plecă; desigur, în căutarea lui don Gaetano.

Văzându-mă singur, ministrul se apropie de mine. Am primit a doua bătaie protectoare pe umăr din seara aceea:

— Scumpul meu prieten, ca salut, dar dând din cap deprimat, dezolat; spunând parcă: aici am ajuns, să ne războim cu mizeria umană, cu crimele, cu judecătorii, cu poliţiştii, chiar şi noi doi care nu avem nicio legătură cu asta, care suntem la fel de puri, deşi în mod diferit. Căci, în concepţia sa, inutilitatea pură a artei îi reda artistului aceeaşi puritate, oferită lui de viaţa creştinească pe care o ducea: neschimbată rămânând diversitatea şi superioritatea trăirii lui creştine.

Iar eu am spus ceea ce mima el:

— Teribilă experienţă: nu aş fi bănuit niciodată, când

am luat-o pe drumul spre schit, că aveam să pătrund în coşmarul ăsta.

— Cui i-o spuneţi! Eu, care vin aici în fiecare an ca într-un loc de recreere, de elevare, vă puteţi închipui că nu puteam să mă aştept la un asemenea lucru... Două crime, doi foarte dragi şi vechi prieteni ai mei ucişi în decursul a câteva ore. Şi noi toţi atinşi de bănuiala judecătorului, a ziariştilor, a opiniei publice... Dar ce spun eu atinşi? Bănuiţi de-a dreptul. L-aţi auzit pe comisar, la masă? Meseria, deformarea profesională \ bine. Dar, Doamne Dumnezeule, puţină grijă, puţin tact... Şi nu pentru ceea ce e fiecare dintre noi, pentru ceea ce reprezintă fiecare dintre noi în viaţa publică; asta ar mai lipsi, legea e aceeaşi pentru toţi... Aş spune, însă, pentru locul, pentru motivul pentru care ne aflăm aici: reculegerea, rugăciunea... Şi ajungând la punctul la care voia să ajungă: Eu sper că prietenul dumneavoastră, procurorul, să nu privească din acelaşi unghi de vedere cu comisarul; căci e cazul să vorbim chiar de unghi; unghi mental, unghi moral...

— E un sfinx.

— Cum?

— Prietenul meu, procurorul, e un sfinx. Nu lasă să-i scape nimic despre crime, despre intenţiile lor... Când îl întreb ceva despre crime, răspunde făcând pe oracolul.

— Toţi sunt la fel, magistraţii ăştia: fac pe oracolele, asta fac... Dar, credeţi-mă: nu fac pe oracolul pentru că ştiu şi nu vor să spună; fac asta aşa cum unii au făcut totdeauna pe oracolele.

— Dar poate că Scălâmbri ştie ceva, are vreun fir.

— Credeţi? spuse ministrul făcând efortul de a lua o expresie de incredulitate ironică.

— Da, mi se pare că are ceva la mină: un indiciu, o informaţie...

— Un indiciu, o informaţie... repetă ministrul, căzându-i dintr-odată masca de incredulitate ironică. Şi ce anume poate fi acest indiciu, această informaţie?

— Necunoscându-le pe victime, neştiind nimic despre caracterul lor, despre activitatea lor, despre intrigile lor, nu

sunt în măsură să descifrez prezicerile lui Scălâmbri.

— De exemplu…? Cu speranţa că eu mi-aş aminti.

— De exemplu, puţin mai înainte, pe când vorbeam despre crime, mi-a spus: „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui, dacă nu are forţa să fie rău”.

— „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui, dacă nu are forţa să fie rău”; a spus exact aşa?

— Exact. Şi am completat în minte citatul: „orice altă bunătate nu e, în cele mai multe cazuri, decât o lene sau o neputinţă a voinţei”.

— Pare una din acele maxime care altă dată se găseau în ambalajul pachetelor de ciocolată… „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui dacă nu are forţa să fie rău”… Dar ca maximă, aş spune că e tâmpită; cine are forţa să fie rău, e rău. Şi punându-l la punct pe La

Rochefoucauld „ministrul s-a apucat să găsească sensul unei maxime atât de tâmpite, legat de cazul; care-l preocupa: – Poate o fi vrut să facă aluzie la sărmanul Michelozzi, care era bun de la natură… Dar asta ce legătură are? Doar nu l-au omorât din cauza bunătăţii lui. Dacă toţi spun că era bun, şi o spun şi eu, care i-am fost alături vreme de aproape jumătate de secol, cine l-a omorât voia să pună capăt pericolului pe care Michelozzi îl reprezenta pentru el: nu există altă explicaţie.

— Deci dumneavoastră nu mai credeţi că a fost omorât din întâmplare?

— Din întâmplare? Da’ cum aş putea să mai cred după a doua crimă?

— Dar dacă excludeţi că cel care a comis crimele era unul dintre dumneavoastră…

— Nu suntem numai noi aici. Cred că sunt între 20 şi 30 de persoane care se învârt prin hotel; şi mai sunt apoi cei care se remarcă mai puţin, care, prin faptul că stau unde trebuie să stea şi fac ceea ce trebuie să facă, devin aproape invizibili.

M-am gândit la spaima bucătarului, şi cât de justificată era.

— Dar un chelner, un rândaş, una din ursulinele sau

călugăriţele astea care ajută la servitul mesei, pentru ce motiv l-ar fi omorât pe Michelozzi şi apoi pe Voltrano?

— Dumneavoastră n-aţi auzit niciodată vorbindu-se de crime plătite, de ucigaşi plătiţi? Lucrurile, scumpul meu prieten, sunt de obicei mai puţin complicate decât apar, sau decât le redăm noi.

Mă bătu iar cu mina pe spate: cu compătimire, de data asta. Şi s-a îndreptat spre un grup de-al lor, desigur pentru a comunica maxima lui La Rochefoucauld pe care eu, ca să mă amuz, i-o atribuisem lui Scălâmbri.

M-am întors la hotel tocmai când Scălâmbri ieşea din biroul lui don Gaetano. Era satisfăcut, se bucura în sinea lui de secretul pe care cu siguranţă don Gaetano i-l destăinuise. Era atât de fericit, încât a trecut pe lângă mine fără să mă vadă. Eu am luat-o spre biroul lui don Gaetano, am bătut la uşă, am deschis uşa.

Don Gaetano stătea la birou. A ridicat ochii de pe hârtii spunând: „Intră”. Ochii şi ochelarii: căci ridicând privirea în sus, ochelarii, căzuţi la jumătatea nasului, nu mai erau pe aceeaşi linie cu ochii, ci păreau că aruncă o altă privire, mai puţin rece şi impasibilă. Curios efect, care venea de la refracţia luminii colorate de lângă el: o lampă cu cupa din sticlă, din cele care la începutul secolului veneau de la Nancy şi de la Viena, iar astăzi se fabrică peste tot, evident mai urâte. Stropită cu verde, cu galben şi cu albastru, şi predominând violetul, lumina se restrângea în lentile, mişcându-se, animându-le parcă, în timp ce ochii lui don Gaetano rămâneau stinşi.

Cine va citi acest manuscris sau, dacă va fi publicat vreodată, această carte; se va întreba de ce nu am mai vorbit despre ochelarii lui don Gaetano. Ei bine, nu am vorbit, pentru că m-au impresionat, prima oară când l-am văzut scoţându-i. Sau poate că atunci m-au impresionat mai puţin decât mai târziu, când m-am gândit la asta şi i-am revăzut. Ba dimpotrivă: pentru că am început să simt neliniştea pe care acei ochelari mi-o provocaseră în momentul în care, în camera mea, m-am trezit desenându-i. De mai multe ori, pe aceeaşi hârtie; astfel că rezultatul a

fost un câmp de ochelari, ca un câmp de pepeni: mari, mici, abia schiţaţi, fără lentile, cu lentile; şi unii prin care se vedeau ochii fără privire ai lui don Gaetano. Un desen ciudat, faţă de cele pe care le fac de obicei; şi cine l-ar vedea fără a cunoaşte aceste pagini, ar crede poate că l-am făcut în urma unei lecturi din Spinoza, care fabrica ochelari de acest tip; sau că am rămas impresionat de ochelarii lui don Antonio de Solis, din portretul acela care împodobeşte pagina de titlu a ediţiei din secolul al XVIII-lea din a sa *Istorie a cuceririi Mexicului*; sau că aş fi lucrat la ilustrarea versurilor acelui poet arabo-sicilian despre lentile. Şi uite că în acest moment, în timp ce scriu, faptul că-mi amintesc aceste imagini (imagini propriu-zise şi imagini de cuvinte) mă surprinde şi-mi măreşte neliniştea. Cum de-l văd atât de clar pe Spinoza în atelierul lui de optician, umbra serii, lentilele ca lacuri mici într-un peisaj de manuscrise, printre pădurile de cuvinte scrise (grafia aceea din secolul al XVIII-lea: foşnitoare, agitată parcă de un vânt); cum de-mi amintesc atât de clar portretul lui don Antonio şi versurile lui Ibn Hâmdis? Nu există oare ceva în lentile, în ochelari, care-mi trezeşte, îndepărtată, imposibil de precizat, o senzaţie de stupoare şi în acelaşi timp de aprehensiune? Nu există oare ceva care are legătură cu adevărul şi cu frica de a-l descoperi? (Şi mă mai gândesc şi la povestea aceea a lui Anna Maria Ortese care se intitulează tocmai *o pereche de ochelari*; despre fata cu vederea slabă căreia i se dau în sfârşit ochelari; şi iată că mizeria străduţei napoletane în care trăieşte îi sare pe neaşteptate în ochi, îi dă ameţeală şi-i provoacă greaţă.)

Ochelarii lui don Gaetano, deci; şi neliniştea pe care mi-o dădeau. Era o întâmplare că aveau acelaşi model ca cei ai diavolului sau şi-i procurase în mod special? Fusesem tentat de mai multe ori să-l întreb, dar rezistasem de fiecare dată.

Am rezistat şi în seara aceea, şezând în faţa lui, cu biroul între noi, aşa cum mă invitase să iau loc şi-mi făcuse semn.

— Sper că nu vă deranjez, am spus.

— Nimeni nu mă deranjează, niciodată. Şi după ce m-a scrutat îndelung, dar ca de obicei prefăcându-se că nu mă vede: Aveţi vreo problemă? Sau vreţi poate să ne părăsiţi?

— N-aş putea să plec, cred; şi în orice caz, sunt curios să văd cum se isprăveşte.

— Nu se isprăveşte. Curiozitatea dumneavoastră va rămâne nesatisfăcută… Aveţi vreo problemă? Vreau să spun: ceva ce vreţi să ştiţi, ceva ce vreţi să-mi destăinuiţi? În clipa asta, toţi cei care sunt aici sau vor să ştie ceva de la mine, să u vor să-mi destăinuiască ceva.

— Da, aş avea şi eu ceva de întrebat…

— Bine. Întrebaţi. Şi-şi ridică ochelarii la nivelul ochilor. Pentru a nu mă vedea mai bine, ostentativ.

— Astă seară, la masă, nu ştiu în care moment exact a pornit săgeata dumneavoastră; dar am văzut-o vibrând încă, între coastele lui Scălâmbri.

— Frumoasă imagine, foarte literară. Surâse enigmatic, poate cu satisfacţie. Săgeata, coastele: cu adevărat, o imagine frumoasă… Şi nu mă îndoiesc că aţi văzut-o, înfiptă în coastele lui Scălâmbri şi vibrând încă. Ba pot admite că am văzut-o chiar şi eu. Numai că nu am tras-o.

— Vreţi să spuneţi că aţi tras atât de multe, dar fără să ştiţi care avea să ajungă la ţintă?

Nu răspunse.

— Sărmanul Scălâmbri, am spus apoi, neştiind cum să-l prind pe don Gaetano, care aştepta să vorbesc sau să plec.

— Sărmanul: iată un cuvânt folosit totdeauna în chip nepotrivit.

— Nu mi se pare că l-am folosit în chip nepotrivit, creştineşte vorbind. L-am văzut pentru o clipă gol şi rănit; şi deci, pentru o clipă, sărman. A-i îmbrăca pe cei goi, a-i ajuta pe cei infirmi… Sau îmi amintesc greşit?

— Creştineşte vorbind… Dumneavoastră, deci, vorbiţi creştineşte.

— Fac pe avocatul diavolului.

— Rol interesant: l-am avut şi eu, la propriu, odată. Într-un proces de beatificare. Distractiv, de altfel… Oricum, nu vă amintiţi greşit: a-i îmbrăca pe cei goi, a-i ajuta pe cei infirmi… Dar acum cinci minute, Scălâmbri era aşezat unde sunteţi aşezat dumneavoastră: perfect îmbrăcat şi perfect sănătos… Mă şantaja.

— Adevărat? am spus prefăcându-mă că nu cred.

— Nu vă prefaceţi că nu ştiţi sau, dacă nu ştiţi, că nu – înţelegeţi.

— Aveţi dreptate. Dar era chiar un şantaj?

— Nu chiar. Numai că, asigurându-mă de tăcerea lui în chestia eu femeile, voia ca eu să renunţ la tăcere; din amabilitate, ca răspuns la altă amabilitate, dacă nu din recunoştinţă.

— Şi dumneavoastră?

— Am fost recunoscător.

— Mai mult decât politicos, deci.

— Cele cinci nume ar fi putut să le ştie de la oricine, aici. Şi i-am oferit în plus cinci poveşti. Prietenul dumneavoastră s-a delectat cu ele. Era ca un câine căruia i se aruncă în sfârşit un os: sforăia de satisfacţie, de plăcere.

— Nu e prietenul meu. Dacă ar fi, nu aş putea împărtăşi dispreţul dumneavoastră.

— Ah, dumneavoastră îl dispreţuiţi? Eu nu. Ce simt eu nu e dispreţ. Nu am, în privinţa prietenului dumneavoastră (mă iertaţi: a domnului procuror) niciun sentiment, cum nu am nici faţă de o rotiţă sau de un arc ale acestui ceas. Şi arătă ceasul de pe masă.

— Dar aveţi faţă de ceas.

— N-aş spune. Doar dacă nu vreţi să numiţi sentiment furia pe care-o simt când vreau să ştiu cât este ceasul şi-mi dau seama că stă.

— Exact contrariul decât ceea ce vi s-ar întâmpla cu Scălâmbri dacă, privindu-l pentru a constata că stă pe loc, v-aţi da seama că de fapt merge. Că merge, vreau să spun, către vinovatul acestor două omucideri.

— Dumneavoastră sunteţi pe punctul de a repeta

ceea ce mi-aţi spus ieri: că ar trebui să-l ajut pe Scălâmbri să rezolve problema. Dar problema e a lui Scălâmbri, nu a mea.

— Din punct de vedere profesional e a lui Scălâmbri, numai profesional. Dacă am fi aici perfect izolaţi, în afara oricărei jurisdicţii, nu credeţi că am fi obligaţi să inventăm noi legea pe care Scălâmbri o reprezintă şi să-l urmărim pe vinovat?

— E posibil şi contrariul: ca toţi să devenim, unul faţă de celălalt, vinovaţi. Şi, în realitate, ceea ce numiţi dumneavoastră inventarea legii nu este altceva decât: a deveni toţi vinovaţi. Dar să lăsăm această discuţie, căci, ne poate duce departe… Nu suntem izolaţi, nu suntem în afara oricărei jurisdicţii: prietenul dumneavoastră Scălâmbri e aici, are întreagă autoritatea şi toate mijloacele pentru a rezolva problema… Şi de data asta nu vă cer scuze pentru a fi spus prietenul dumneavoastră: fie că-l dispreţuiţi sau nu, sunteţi de partea lui, nu puteţi fi decât de partea lui.

— Da, nu pot fi decât de partea lui. Dumneavoastră, în schimb…

— Nu am de partea cui să fiu. Aştept ca totul să se-mplinească.

— Adică ca totul să nu se-mplinească.

— Din punctul dumneavoastră de vedere, da: ca totul să nu se-mplinească. Dar din al meu… Vă amintiţi evanghelia lui Luca? Aţi citit-o vreodată?… „Am venit să aduc focul pe pământ; şi ce să fac, dacă arde deja? Acum trebuie să fiu botezat cu botezul, şi cât sunt de tulburat, până când nu se împlineşte”.

— Ce botez aşteptaţi?

— Durerea, moartea: nu există altul.

— Dar pentru a aştepta acest botez, ce nevoie este de toate astea? Ce nevoie aveţi să faceţi un hotel, să faceţi şi să administraţi atâtea alte lucruri? Ce nevoie au prietenii dumneavoastră să guverneze, să comande: cu binecuvântarea dumneavoastră, sau chiar din însărcinarea dumneavoastră?

— De data asta eu sunt cel care protestez: nu sunt prietenii mei. Dar sunt şi ei focul care arde. Şi oricât i-aş dispreţui, îi iubesc în acelaşi timp: „ce să fac, dacă arde deja”.

— Trebuie prin urmare să distrugem.

— Nu există altă cale, nu există altă scăpare. Să distrugem, să distrugem… Cea mai mare eroare a noastră, cea mai mare eroare care a fost vreodată comisă de cei care au guvernat, sau care au crezut că guvernează Biserica lui Christos, a fost cea de a se identifica, într-un anumit moment, cu un tip de societate, cu un tip de ordine. E o eroare care mai durează încă, chiar dacă mulţi încep acum să aibă conştiinţa că e o eroare. Într-o frază, pot spune: secolul al XVIII-lea ne-a făcut să ne pierdem judecata, secolul XX ne va face să ne-o redobândim. Dar ce spun, ne va face să ne-o redobândim? Va fi în sfârşit victoria, triumful.

— Sfârşitul.

— Din punctul dumneavoastră de vedere, da: sfârşitul… Dar va fi epoca, sau măcar începutul erei celei mai creştine pe care lumea o poate cunoaşte… Totul contribuie, totul ne ajută; chiar şi tot ceea ce credeau şi cred că e duşman aceia dintre noi care-şi pierduseră judecata, sau care încă nu şi-au redobândit-o… Ne ajută ştiinţa, ne ajută plictiseala; aşa după cum, se-nţelege, ne ajută ignoranţa şi foamea… Gândiţi-vă: ştiinţa… Am combătut-o atâta! Şi în sfârşit, fie că scrutează celula, atomul, cerul înstelat; fie că le smulge câte un secret; fie că produce fisiuni, explozii, fie că trimite omul să se plimbe pe lună: oare ce face, dacă nu să multiplice spaima pe care Pascal o Simţea în faţa universului?

— Nu mi se pare că omul de astăzi e cuprins de această spaimă cosmică. Dimpotrivă.

— E atât de ocupat să deplaseze graniţele, ca după un război câştigat, încât încă nu-şi dă seama; dar fisurile prin care se va insinua spaima există deja. Şi spaima cosmică nu va fi nimic, pe lângă spaima pe care o va avea omul de sine însuşi şi de ceilalţi… Vă amintiţi? „Şi-l

contrazic mereu, până când va înţelege că e un monstru incomprehensibil”; şi dat fiind că astăzi ca niciodată Dumnezeu ne contrazice…

— …Noi fugim de Dumnezeu.

— Nu există fugă de Dumnezeu; nu e posibilă. Exodul din apropierea lui Dumnezeu e un marş către Dumnezeu.

Şi a spus asta cu disperare, sau poate mi s-a părut mie; căci, scoţându-şi în clipa aceea ochelarii, faţa lui a luat o expresie de fragilitate şi îndepărtare, care m-au făcut să mă gândesc la unul care ar fi îmbătrânit în închisoare şi şi-ar fi amintit că o dată încercase să evadeze.

To. t cu ochii închişi (ori citea ceea ce gândeam, ori eram cu cel care citea ceea ce gândea el), spuse:

— Evadarea… Redeschise ochii, se aplecă spre mine peste birou. – S-a spus că raţionalismul lui Voltaire are un fond teologic la fel de incomensurabil pentru om, cât şi cel al lui Pascal. Eu aş spune chiar că inocenţa lui Candide valorează exact cât spaima lui Pascal, dacă nu cumva e chiar acelaşi lucru. Dar Candide îşi găsea până la urmă o grădină pe care să o cultive… *„Il faut cultiver notre jardin”*… Imposibil: a fost o mare şi definitivă expropriere. Poate se pot rescrie astăzi toate cărţile care au fost deja scrise; şi, de altfel, nici nu se face altceva, redeschizându-le cu chei false, şperacle şi, dacă-mi permiteţi un joc de cuvinte banal dar pertinent, răngi de fier *l*. Toate. Cu excepţia lui *Candide*.

— Dar se poate citi.

Făcu un gest de nepăsare:

— Citiţi-l. Şi, plin de vioiciune: Trebuie să-l citiţi, de fapt: pentru a vă da seama că sunteţi singur şi că nu aveţi scăpare. Şi blând: Dar de ce vreţi să reprimaţi în dumneavoastră tot ce vă aduce către noi? De ce vreţi să vă contraziceţi?

— Pentru că dumneavoastră mă contraziceţi, pentru că mă contrazice Dumnezeul dumneavoastră. Nu sunt un monstru incomprehensibil.

M-am ridicat. Măcar o dată, voiam să fiu eu cel care îl părăsea.

— Noapte bună, am spus.

Nu mi-a răspuns.

Nu mi-a trebuit prea mult timp ca să urc în camera mea, ieşind din biroul lui don Gaetano: doar cât am traversat coridorul şi holul. Am che

1 Joc de cuvinte intraductibil: în italiană *piedi di porco* înseamnă „rângi de fier”, dar şi „picioare de porc” (n.t.).

mat ascensorul, am urcat, am traversat aproape două laturi ale pătratului pe care-l făceau coridoarele la fiecare etaj, am deschis, am aprins lumina, am intrat. Repet mişcările mele cum mi le amintesc, şi cred că mi le amintesc exact. Dar poate, pe gânduri, voi fi petrecut, aşteptând ascensorul, mai mult timp decât reuşesc să apreciez în amintire: căci nu se explică altfel faptul că pe măsuţa de noapte, atrăgând atenţia deasupra foilor de desen, se afla o carte legată în negru, în legătura aceea pe care francezii o numesc jansenistă. Nu avea nimic scris nici pe copertă, nici pe dos, dar ştiam, înainte de a o deschide, că erau *Maximele* lui Pascal. Cum făcuse don Gaetano să-mi ajungă în cameră, înainte ca eu să fi ajuns acolo, trebuia explicat printr-o pierdere de timp, repet, neobservată de mine. Sau pusese să o aducă înainte; şi era o explicaţie şi mai neliniştitoare.

Am deschis-o la pagina de titlu şi apoi unde era semnul de carte negru. Ochii mi-au căzut, bineînţeles, pe pagina din dreapta, care începea cu numărul 460, numărul maximei şi nu al paginii (şi vreme de o clipă am reflectat la gândul gândurilor numărate, şi dacă toate gândurile, ale fiecăruia şi ale tuturor, scrise, spuse sau doar gândite, nu ar fi fost enumerări şi numere înghiţite, asimilate şi calculate de o imşnsă şi invizibilă maşină). Am citit acel număr 460: „Dat fiind că adevărata sa natură s-a pierdut, totul devine natura sa; după cum, pierdut fiind adevăratul bine, totul devine adevăratul său bine”. Şi apoi altele, până la 477.

Semnul de carte era din întâmplare în acel loc, sau don Gaetano îl pusese acolo pentru mine?

Nu am vrut să mă gândesc, nici să continui să citesc. Am închis cartea şi am pus-o deoparte. Şi am început să desenez. Deoarece era desenul pe care trebuia să i-l dăruiesc lui Scălâmbri, făceam un nud de femeie cât mai obscen şi mai dezagreabil puteam; pentru ca Scălâmbri, cunoscându-l cum mi se părea că-l cunosc, să scape de el, vânzându-l; şi datorită sumei pe care avea să o primească, ar fi crescut fără îndoială aprecierea şi invidia sa faţă de mine.

Or, a desena, odată stabilită tema sau obiectul, este pentru mine un fapt atât de automat, încât mâna şi ochii parcă mi se îndepărtează şi mi se izolează, văzându-şi de treaba lor şi parcă uşurându-mi mintea de o greutate, de un balast. Gândindu-mă la cu totul altceva decât la desen, desenând, gândurile mele devin mai exacte şi clare, mai închegate; memoria mai precisă şi sprintenă. Şi astfel, desenând nudul pentru Scălâmbri, am dezvoltat o ipoteză care mi se-ntâmplase s-o emit după prima crimă; am dezvoltat-o, vreau să spun, aşa cum cavalerul Charles Auguste Dupin şi le dezvoltă pe ale sale în povestirile lui Poe. În timp ce mina şi ochii se plimbau pe hârtie, mintea mea se plimba pe terenul din faţa hotelului, un semicerc de vreo sută de metri în adâncime spre pădure. Îi vedeam fiecare piatră, fiecare ungher, fiecare copac: de parcă aş fi stat la fereastra camerei mele, în plină zi. Dar nu vreau să spun mai mult. Am terminat de desenat când mi s-a părut că am rezolvat problema. Desenul era foarte lucrat, încărcat, dar şi cu nişte ştersături; soluţia problemei, însă, era netă şi aproape evidentă: foarte asemănătoare celei din *Scrisoarea furată* de Poe. Şi lăsând pe-a doua zi verificarea ei, m-am băgat în pat şi aproape imediat am adormit.

A doua zi, prima persoană pe care am întâlnit-o a fost comisarul. Era în hol, în fotoliu, frunzărind ziarele. Cu o ironie. plină de subînţelesuri mi-a comunicat imediat:

— Avem firul.

M-a invitat cu un gest să mă aşez lângă el.

— Şi care e, acest fir?

— Cel pe care-l căuta procurorul. Dar ce spun, firul? Mii de fire, şi toate încurcate… Un ghem aşa – a arătat un spaţiu ca de la pământ până la genunchii săi – de fotocopii de poliţe. Toate semnate de Michelozzi, din fondurile speciale sau secrete de care dispunea… Procurorul va înnebuni. Şi a savurat ideea că Scălâmbri va înnebuni.

Dar sunt poliţe în favoarea vreunuia care se află aici?

— A vreunuia? A tuturor. Nu există niciunul care să nu fi avut partea lui.

— Prin urmare?

— Prin urmare, din toate aceste poliţe pot ieşi sute de mici procese de delapidare, estorcare de bani, furt din banii publici; sau un singur proces-mamut. Dar un proces pentru omucidere, niciodată.

— Cred şi eu.

— Procurorul, în schimb, e convins că cheia primei crime, şi deci şi a celei de a doua, o va găsi între aceste poliţe… Nu că raţionamentul său ar fi cu totul fantezist, doar că dificultatea de a-l verifica e atât de mare, încât e ca şi cum… El raţionează aşa: Michelozzi le dădea ăstora bani, nu pentru a se duce la femei sau pentru a alerga să-i depoziteze în Elveţia; le dădea pentru Partid, pentru cheltuielile curente ale Partidului, pentru secţii, clientelă, clienţi; cineva însă i-a păstrat pe toţi, şi nu o cotă mai mult sau mai puţin mare, cum se obişnuieşte. Michelozzi, bănuind sau ştiind, l-ar fi ameninţat…

— Ameninţat cu ce? De denunţat nu putea.

— Ameninţat să nu-i mai dea.

— Ar fi găsit altundeva.

— Asta spun şi eu… Totuşi, ceva demn de crezut există în ipoteza procurorului: dar dacă o deviem pe alt teren… Eu spun aşa: poate că Michelozzi ar fi observat că banii care treceau la unul din aceştia, servea la finanţarea dezordinii, a asasinatului? Sau: poate că-l finanţase conştient şi acum ar fi avut interes să se retragă, să părăsească partida devenită prea periculoasă?

— Ipoteza devine mai înţeleaptă, astfel: doar oprindune la prima întrebare, căci spuneau că Michelozzi îşi iubea

aproapele ca pe sine însuşi.

— Dumneavoastră, mă iertaţi, nu ştiţi de ce e în stare lumea asta bisericoasă, lumea cu cartea de rugăciuni în mină, lumea care spune că-şi iubeşte aproapele ca pe sine însuşi... Peste două luni, şi abia aştept momentul, voi împlini 30 de ani de serviciu în poliţie; ei bine, crimele cele mai crude de care m-am lovit, cele mai raţionale, cele mai greu de descoperit, ca şi cele mai nebuneşti şi mai simple, au fost cele comise de bărbaţi şi femei care aveau genunchii aşa – modelă cu mâinile parcă o pâine rotundă – de atâta stat în spatele balustradelor corului din biserică şi a gratjilor confesionalelor... Şi unii, se-nţelege, din motive sexuale; dar majoritatea, credeţi-mă, pentru bani; şi aproape totdeauna pentru banii de moştenit de la aproapele cel mai apropiat. Se ridică: Mă duc să văd ce fir a reuşit să scoată din ghem procurorul... Vreţi să vă las ziarele?

— Nu, mulţumesc; mă duc să mă plimb puţin prin pădure.

Şi m-am dus, dar pentru a face cercetarea pe care, e cazul să o spun, mi-o schiţasem cu o seară înainte.

* * *

Ne-am strâns cu toţii în sufragerie, pentru micul dejun. Don Gaetano nu că era vesel, căci poate nu fusese niciodată în viaţa lui, dar era parcă amuzat, ca şi cum ar fi pregătit o glumă unuia dintre noi, sau tuturor, şi aştepta să-i dea drumul. Scălâmbri era foarte obosit, cu ochii roşii, şi nu prea avea chef de vorbă. De dimineaţă, îi trimisesem în cameră desenul. Mi-a mulţumit sec; sigur că nu-i plăcuse. Comisarul mustăcea, privind ironic, dar în acelaşi timp cu milă, şi îmi arunca des câte o privire ca pentru a-mi spune: priviţi-l cât e de sfârşit, descurcând ghemul acela fără cap şi coadă. Ministrul era mai degrabă negru; printre poliţele lui Michelozzi, am aflat apoi, Scălâmbri găsise una adresată lui; şi-i ceruse explicaţii. Şi mai negru era celălalt comesean, preşedintele băncii pe numele căreia Michelozzi emitea poliţele; şi Scălâmbri discutase cu el timp de câteva ore, neobţinând altceva decât ura cu

care-l fulgera preşedintele.

Folosind mulţumirea exprimată de Scălâmbri pentru desen, don Gaetano s-a lansat:

— Ce anume reprezintă, l-a întrebat pe Scălâmbri, desenul pe care vi l-a dăruit?

— Un nud, un nud de femeie.

— Ah, a făcut don Gaetano. Parcă pentru a spune: şi altceva?

— Un nud urât, am spus eu, ca pentru a mă justifica.

— Ah. De data asta că pentru a spune: aşa mai merge.

— Dar foarte bine desenat, a spus, din pură politeţe, Scălâmbri.

— Bineînţeles; că doar nu se poate spune că la vârsta sa, cu experienţa sa, cu valoarea sa, profesorul nu desenează bine? Probabil că desenează foarte bine; asta totdeauna, şi orice lucru ar face, a spus don Gaetano. Iar mie: Eu, şi mi se pare că m-am scuzat deja, am văzut puţine pânze de-ale dumneavoastră; şi aproape totdeauna în reproduceri. Dar din puţinul pe care l-am văzut… Şi am o curiozitate: aţi pictat sau desenat vreodată ceva ce avea de-a face cu religia noastră? Un Christ, o Madonă, un sfânt; sau, ce ştiu eu, o sărbătoare, o biserică…?

— O Maria Magdalena, cu mulţi ani în urmă.

— Fireşte, o Mania Magdalena… Şi cum aţi făcut-o?

— Am făcut-o…

— Nu, aşteptaţi; lăsaţi-mă să ghicesc… Aţi făcut-o ca pe o prostituată la pensie: bătrâna, deformată, sulemenită într-un mod grotesc.

— Aţi ghicit, am răspuns eu cu arţag.

— Mă bucur, înseamnă că am înţeles ceva din dumneavoastră. Şi ca şi când, fiindcă eu răspunsesem exact la prima întrebare, ar fi putut continua examenul: Şi nu v-ar tenta ideea de a picta, aici, pentru noi, pentru capela noastră, mi Christ? Remarcaţi că folosesc verbul a tenta.

— Nu mă tentează, am spus, dur. Dar văzând că don Gaetano era satisfăcut de duritatea mea, ca de o reacţie

pozitivă, am schimbat registrul. După Redon, după Rouault… Nu, nu mă tentează.

— Aveţi dreptate, a spus don Gaetano. Dar ştiind, cred, că dându-mi dreptate avea să mă irite. După Redon, după Rouault… Pentru a nu merge mai înapoi în timp: la Grünewald, la Giovanni Bellini, la Antonello da Messina… Pentru mine, una dintre cele mai neliniştitoare imagini ale lui Iisus este cea-a lui Antonello da Messina, care se află astăzi, mi se pare, la muzeul din Piacenza: masca aceea de suferinţă mărginită… Teribilă… Dar în vremea noastră, da, fără îndoială: Redon şi Rouault… Excelent, *Miserere* de Rouault, de o pasiune care nu se încheie, ci preanunţă ceva… Vreau să spun: cineva ar putea să creadă că cu Rouault se încheie istoria pasiunii să-i spunem cristologice a umanităţii, că el e ultima voce, ultima suflare; dar, de fapt, se deschide iarăşi şi se adevereşte… Dar Redon… Iată, Redon, nu e mai puţin neliniştitor decât Antonello da Messina, dar în alt sens… Vorbesc, se-nţelege, despre Christulcare e în a treia serie din a sa *Tentation*… Ai impresia, foarte puternică, cutremurătoare, că numai printr-o revelaţie, printr-o viziune, Redon a putut desena chipul lui Christos cum l-a desenat; că Iisus, adică, a avut cu adevărat acel chip şi că doar o dată, la distanţă de secole, l-a dezvăluit lui Redon… Nu apostolilor, nu evangheliştilor; căci, evident, vrea ca ei să-i uite chipul. Lui Redon… Mâinile, le-a dezvăluit sfintei Teresa din Ávila; chipul, lui Redon. De ce?… Vă întreb pe dumneavoastră, pentru că desigur ştiţi despre Redon mai mult decât ştiu eu.

— Nu ştiu… Poate pentru că Redon refuzase totdeauna să privească ceea ce era gol.

— Ceea ce era gol?

— Spunea: „*Je ne regarde jamais ce qui est nu*”.

— Pentru că mergea totdeauna dincolo de nud, ca razele X.

În mod ciudat, totdeauna avusesem o senzaţie asemănătoare cu cea exprimată de don Gaetano, în faţa Christului lui Redon. Dar am spus:

— Ceea ce spuneţi, se bazează pe un fapt destul de nesemnificativ, care poate că ţine mai mult de vanitate, decât de inspiraţie mistică: Redon a vrut, pur şi simplu, să facă un Christ diferit.

— Dar atât de diferit, şi de o asemenea intensitate… Oricum: dumneavoastră nu vreţi, sau nu vă simţiţi în stare să ne oferiţi o imagine a lui Christos?

— Nu mă simt în stare, dar vreau.

— Ah, vreţi… Foarte bine. Vom vedea. Şi ca şi cum abia atunci ar fi observat că ceilalţi se plictiseau, aschimbat vorba:

— Vă văd obosit, domnule procuror.

— Ei da, a suspinat Scălâmbri.

— Şi pe dumneavoastră odihnit, domnule comisar. Răutăcios.

— Da, comentă acru Scălâmbri.

— Nu pot trage concluzia că dumneavoastră – lui Scălâmbri – faceţi cu trudă ceea ce comisarul face cu bucurie; dar comisarul…

— Comisarul, spuse comisarul, peste două luni pleacă: şi iată explicată bucuria lui.

— Pleacă?

— Din poliţie. La pensie. La ţară.

— Sunteţi un fericit, îl felicită ministrul.

— Pentru că pleacă din poliţie? îl întrebă pe ministru, surâzând ironic, don Gaetano.

— Ba nu, nu mi-aş permite: eu am un mare respect, o mare admiraţie pentru poliţia noastră… Pentru că pleacă la ţară.

— E o fericire uşor de dobândit; şi mai ales pentru dumneavoastră, pentru domnul preşedinte… Preşedintele a avut o uşoară tresărire. Comisarul e obligat, să mai aştepte încă două luni, dumneavoastră, în schimb, puteţi s-o faceţi imediat.

Ministrul şi preşedintele s-au întunecat şi mai mult la faţă. Cred că se gândeau că don Gaetano voia să facă aluzie la poliţele pe care Scălâmbri le avea în mina şi care i-ar fi obligat, poate, să-şi dea demisia. Şi poate don

Gaetano chiar voia să facă această aluzie. Într-un glas au spus:

— Să dea Dumnezeu!

— E greu de scăpat? Vă ţin cu forţa? a întrebat, simulând candoare şi stupoare, don Gaetano.

— Oh, Doamne, chiar cu forţa nu, răspunse ministrul. Sigur, nu e uşor de scăpat. Preşedintele aprobă de mai multe ori.

— Mai ales acum, spuse ambiguu don Gaetano. Voia să spună: vă vor da afară imediat, sau nu veţi pleca mai înainte de a fi dat socoteală de ceea ce făceaţi cu Michelozzi? Fapt e că făcea o aluzie. Şi se distra.

Ministrul găsi forţa să dea alt sens cuvintelor lui don Gaetano:

— Sigur, mai ales acum: când lucrurile merg rău, a pleca ar fi o fugă, o dezertare.

— O trădare, preciză ironic don Gaetano.

— Şi de mers rău, nimic de zis, lucrurile merg cu-adevărat rău, interveni comisarul.

— Să nu exagerăm, spuse ministrul.

— Să nu exagerăm, repetă preşedintele.

— Să nu exagerăm, întări Scălâmbri.

— În fine: merg sau nu merg rău? îi întrebă don Gaetano pe toţi trei.

— Din punctul de vedere, spuse comisarul, al celui care îşi ţine mâinile în propriile buzunare, merg foarte rău.

Se aşternu tăcerea; ca între oameni binecrescuţi, care descoperă între ei un necioplit. Apoi preşedintele spuse:

— Problema nu e de a-şi ţine mâinile în propriile buzunare sau în ale altora; problema e…

— …Dacă se poate continua, făcând exerciţiul de îndemânare prin care se mai scoate ceva din buzunarele celorlalţi, am completat. Şi anume, de a mai găsi încă ceva.

— Statul nu e un hoţ de buzunare, spuse indignat ministrul.

— Desigur, nu e un hoţ de buzunare, confirmă, cu o indignare mai moderată, preşedintele.

— Dar domnilor, spuse don Gaetano ministrului şi preşedintelui, sper că nu mă veţi îndurera, spunându-mi că statul mai există încă... La vârsta mea, şi cu toată încrederea pe care am avut-o în voi, ar fi o revelaţie insuportabilă. Eram atât de liniştit că nu mai există...

Instantaneu, ministrul şi preşedintele, după ce schimbară o privire rapidă, hotărâră să o ia în glumă. Râseră. Mai râdeau încă atunci când ne-am ridicat de la masă.

M-am întors la hotel după-amiaza târziu; şi m-am dus direct în camera mea, pentru că-mi venise o idee pentru Christul pe care-l promisesem lui don Gaetano. Nu promis, de fapt; dar acum puteam să o consider ca pe o promisiune ce trebuia ţinută.

Am desenat timp de câteva ore. Mâna mea era doar puţin mai nervoasă decât de obicei; nici o singură trăsătură întreruptă sau greşită, nici chiar imperceptibil. Doar o viteză neobişnuită şi aproape ritmică, dictată parcă de un îndepărtat şi tainic ritm muzical. Un ritm care nu voia să devină temă, frază; dar se domolea şi se calma în semnele care alergau pe hârtie, în gândurile şi imaginile care, şi mai febril, alergau în minte. Şi gândurile şi imaginile nu erau, cum mi se întâmpla de obicei când desenam, ale unor lucruri care nu aveau nimic de-a face cu ceea ce schiţam şi umbream hotărât pe hârtie (a umbri nu trebuie înţeles aşa cum îl înţeleg şcolile de desen, dacă mai există aşa ceva).

Am auzit la un moment dat, în hotelul până atunci tăcut, ivindu-se şi ridicându-se, ca o spirală care urca din hol, de la un etaj la altul, făcând turul coridoarelor, un murmur agitat, uşi trântite, un ţârâit. Dar nu m-am mişcat decât când zgomotul a început să se scurgă spre hol şi să se coaguleze acolo jos: un zumzet neîntrerupt şi crescând.

Holul era plin ca în ziua de după prima crimă. Cuprinşi toţi de isterie, strigând unul la altul, se întrebau: „Când? Unde? Cum?”

Cineva îl găsise mort pe don Gaetano; dar nu se ştia dacă în camera sa sau în birou, în capelă sau în pădure. În

fine, de afară un strigăt:

— În pădure, la vechea moară, şi turma ieşi în piaţă, se răspândi, se strânse din nou, ca într-o pâlnie, către cărarea care ducea la vechea moară.

Am mers şi eu: ultimul, încheind şirul mai degrabă grotesc, de oameni de vârstă mijlocie care aproape alergau, gâfâind şi poticnindu-se, pe drum. Şi-i auzeam pe cei dinaintea mea întrebându-se, cu respiraţia întretăiată, dacă don Gaetano fusese ucis sau murise de moarte bună. Ca şi când moartea – don Gaetano ar fi trebuit să-i înveţe asta – nu ar fi fost totdeauna şi oricum naturală.

Fusese omorât. La vechea moară, cea de la care rămăsese piatra de moară. Iar piatra, de pe care alunecase, îi slujea acum drept spetează.

Nu mi-a făcut prea mare impresie să-l revăd mort. Moartea, care conferă şi imbecililor solemnitate, pe don Gaetano îl lipsise de ea. Era descompus şi parcă dezarticulat. Picioarele, desfăcute aproape în unghi drept, întindeau haină monahală care, în alunecare, se ridicase descoperind ciorapii albi, de lină groasă. Ciorapii aceia răneau privirea şi pentru că ieşeau în evidenţă, între negrul pantofilor şi negrul hainei, şi pentru că erau de iarnă, iar noi eram în plină vară. Desprinzându-se de ciorapi, ochii, cel puţin ai mei, se opreau apoi la ochelarii care, atârnaţi de şiretul prins la piept, alunecaseră pe o rădăcină şi stăteau-acolo într-un unghi curios faţă de o rază care cădea printre frunze. Părea un detaliu dintr-un tablou de mâna a doua în maniera lui Caravaggio. Şi spun de mâna a doua pentru că totul, don Gaetano mort şi ceea ce era în jurul lui, era de mâna a doua; vreau să spun diminuat, redus, umil, faţă de cum era în viaţă.

La mică distanţă de mâna lui stingă era un pistol: scurt, cu burduf. Atât de aproape de mâna lui încât cineva, lângă mine, întrebă dacă s-a sinucis.

Am răspuns:

— Dar vi se pare posibil?

— Nervi avem cu toţii, spuse celălalt, ofensat. Şi a-l pune la egalitate cu toţi, din partea unui devotat al său, mi

s-a părut că ar fi confirmat impresia mea că moartea, cel puţin în momentul acela, în scena aceea, îl degradase pe don Gaetano.

Ne-am oprit cu toţii, în semicerc, la vreo zece paşi de corpul lui don Gaetano, de Scălâmbri şi de comisar, care stăteau de-o parte şi de alta şi cercetau, ca şi cum ar fi aşteptat un semn de viaţă, o trezire.

Am traversat spaţiul acela şi m-am dus lângă Scălâmbri. Cu un rânjet de înfrângere satisfăcută, ca şi cum una dintre previziunile sale s-ar fi realizat, dar în dauna sa, mărindu-i responsabilitatea şi truda, îmi spuse:

— *Omnia bona trina*. Latina asta a lui! Şi imediat l-a cuprins teama că fraza putea să sune a satisfacţie adevărată, fără acea milă faţă de sine însuşi din care se născuse: Vreau să spun: suntem într-o mare încurcătură. Dar făcuse iar o gafă, cu acel „mare”. O încurcătură teribilă, îngrozitoare. Şi continuă să-l cerceteze pe mort.

— Ceea ce mă intrigă… spuse comisarul, vorbind parcă pentru sine şi fixând atent revolverul. Şi lăsă fraza neterminată.

— Ce anume vă intrigă? întrebă Scălâmbri. La limita suportabilului; ca şi cum ar fi spus că din ceea ce gândea comisarul, din ipotezele sale, din deducţiile, din dubiile sale, nu avea niciun ajutor, ci doar piedici.

— Revolverul, spuse comisarul.

— Ce e cu revolverul? Cu acelaşi ton de om care nu mai suportă.

— Cu revolverul, nimic. Cu faptul că l-am găsit, că ne-a făcut să-l găsim, e ceva. Ceva care dă de gândit.

— Şi credeţi că e cazul să o spuneţi *coram populo*?

— De fapt, nu spusesem; am răspuns la întrebarea dumneavoastră.

În loc să replice, căci nu putea, Scălâmbri a luat o hotărâre care a părut neaşteptată, deşi poate nu era. Adresându-se celor pe care-i numise în latina sa *populo*, spuse: Vă rog, domnilor, întoarceţi-vă la hotel. Şi pregătiţi-vă să plecaţi de aici până diseară.

S-a ridicat un zumzet de protest.

— Este o măsură care se impune: pentru siguranţa dumneavoastră, pentru responsabilitatea mea…

— E drept, spuse ministrul. Poate trebuia să ne gândim la asta puţin mai devreme.

Scălâmbri nu a răspuns la reproş. Dar cu o autoritate şi mai fermă şi mai enervată a reluat:

— Până diseară, hotelul trebuie golit; nu trebuie să mai rămână nicio pisică.

— Pisică nu avem, spuse părintele Cilestri, desprinzându-se de ceilalţi şi venind către Scălâmbri, nu există, am folosit totdeauna şoricioaică… Nu se-nţelegea dacă voia să-l demonteze pe Scălâmbri, sau era atât de emoţionat, încât luase expresia în sensul propriu. Dar eu, ceilalţi preoţi care sunt cu mine…

— Toţi, spuse Scălâmbri, toţi… Închid hotelul, părinte, închid şi pun sigilii. Şi îmblânzindu-se: Vă rog, domnilor: mergeţi să pregătiţi valizele… Trebuie să lucrăm, aici.

Au plecat, ministrul în frunte.

De lucrat, lucra doar fotograful. Apoi a venit medicul. Apoi au venit doi cu o targă de pânză, l-au aşezat cu grijă pe don Gaetano pe ea, l-au dus de-acolo. Ochelarii atârnau de targă, se balansau în pas cu brancardierii.

I-am urmat până la furgoneta care era în faţa hotelului. Apoi am urcat în cameră, pentru a mă pregăti de plecare.

Valizele, trebuia doar să le închid. Am fost o clipă nehotărât dacă să iau cu mine, sau să las, cartea pe care don Gaetano mi-o trimisese cu o seară înainte. Am lăsat-o, alături de Christul pe care-l desenasem.

Nu era încă întuneric, dar hotelul complet iluminat, dădea impresia, din piaţă, că toată acea lumină ar chema noaptea să se pogoare în jurul nostru. Nişte automobile plecau deja. Scălâmbri şi comisarul asistau la exod. M-am apropiat.

— Te-ai grăbit, constată Scălâmbri, privindu-mi valizele.

— Abia aşteptaţi clipa, e natural, să părăsiţi această

bolgie, spuse comisarul.

— Dacă am fi continuat să rămânem aici cu toţii, spuse Scălâmbri, s-ar fi isprăvit ca în romanul acela de Agatha Christie: toţi omorâţi, unul după altul. Şi ar fi trebuit să înviem unul, pentru a-l găsi pe vinovat.

— Nu va fi găsit vinovatul; nu va fi găsit niciodată, spuse melancolic comisarul.

— Dar pistolul? am întrebat. Mi se pare că aţi făcut o reflecţie, despre pistol… Şi cred că ea coincide cu a mea.

— Care e reflecţia ta? întrebă Scălâmbri cu condescendenţă.

— Pur şi simplu aceasta: de ce, dispărând după prima crimă, ne fac să-l găsim lângă cadavrul lui don Gaetano?

— Exact, spuse comisarul. Exact ceea ce am gândit şi eu.

— Şi dacă, am spus, un altul l-a ucis pe don Gaetano, unul care ştia unde era ascuns pistolul sau din întâmplare îl regăsise?

— Oh, Doamne, spuse Scălâmbri, dar de ce trebuie să complicăm lucrurile, care sunt deja destul de complicate? … Pistolul era ascuns acolo unde cel care l-a împuşcat pe Michelozzi îl ascunsese, şi-l ascunsese bine; nimeni altul nu putea să ştie şi nici nu-l putea descoperi din întâmplare sau prin deducţie. Dacă comisarul gândeşte ca tine, şi admite posibilitatea că un altul ar fi putut să-l găsească, ar trebui să-şi recunoască propria incapacitate şi fără să piardă un minut să-şi dea demisia; căci era sarcina lui să-l găsească, şi timp de două zile l-a căutat percheziţionând camerele, bagajele, privind orice colţişor şi cercetând metru cu metru tot terenul. Şi aţintind arătătorul către comisar: Dumneavoastră credeţi că altcineva a găsit pistolul, că cel care l-a ucis pe don Gaetano nu a fost aceeaşi persoană care l-a ucis pe Michelozzi?

— Eu nu cred nimic… Numai că nu-mi explic motivul pentru care pistolul a fost lăsat aici, lângă don Gaetano.

— Pentru că nu mai servea; poate fi o explicaţie, nu?

— Poate fi, spuse comisarul. Dar pentru a încheia discuţia.

— Şi dacă poate fi, de ce trebuie să mai căutăm altele mai complicate şi care complică? Adresându-mi-se mie: Gândeşte-te: la ora când don Gaetano a fost omorât, aproape toţi erau în camerele lor; şi „aproape” ne exclude doar pe mine, pe tine, pe comisar, agenţii, bucătarul, personalul de serviciu; şi pe don Gaetano. Oricum, toţi suspecţii erau înăuntru, fiecare în camera sa. Cel puţin aşa mă asigură şi mi se jură… Agentul care era de gardă între scară şi ascensor spune că nimeni nu a ieşit; şi nici nu a văzut, intrând pe cineva pe care nu-l văzuse ieşind. Acelaşi lucru spune cel care era de gardă la scara de serviciu. Iar comisarul, care era aici, făcându-şi siesta pe un şezlong, confirmă: nimeni nu a ieşit, nimeni nu a intrat… Şi atunci?

Nu a primit de la noi răspuns, şi l-a dat singur: cu satisfacţie:

— Atunci, eu găsesc o explicaţie destul de simplă, destul de chibzuită: unul dintre cei trei, doi dintre cei trei, toţi trei, s-au îndepărtat pentru o clipă sau, mai simplu, au adormit.

— Nu eu, spuse comisarul.

— Bine; dumneavoastră nu aţi plecat şi nici nu aţi adormit. Bine. Şi nici agentul care stătea între ascensor şi scară. Dar cel care era de gardă la scara de serviciu… Iată, dumneavoastră unde eraţi exact?

— Aici, arătă comisarul.

— Şi de-aici puteţi jura că aţi supravegheat constant uşa principală şi pe cea de serviciu? Cu atât mai mult cu cât nu stăteaţi aici pentru a supraveghea, ci pentru a vă face siesta, pentru a vă odihni…

— Nu pot să jur.

— Iată, vedeţi: agentul trebuie să fi adormit şi dumneavoastră vă puteaţi uita în altă parte, când asasinul s-a strecurat afară. Nu există altă explicaţie, dacă vrem să rămânem pe terenul realităţii, al bunului simţ. Dacă, însă, vrem să ieşim din el, putem ajunge unde vrem: chiar să credem că unul din noi trei… Iată: dumneavoastră spuneţi că aţi rămas aici, să vă faceţi siesta; dar dumneavoastră o spuneţi… Iar tu, către mine, tu spui că ai fost… Unde spui

că ai fost?

— Să-l omor pe don Gaetano, am spus.

— Vedeţi unde se ajunge, când se părăseşte drumul bunului simţ? spuse triumfător Scălâmbri. Se ajunge că tu, eu, comisarul, devenim suspecţi la fel cu ceilalţi, şi chiar mai mult: şi fără a ni se putea atribui un motiv, un mobil… Eu o spun întotdeauna, scumpe comisar, întotdeauna: mobilul, trebuie găsit mobilul…

Au rămas amândoi tăcuţi pentru câtăva vreme. Nu mai ploua; o rază se strecura printre nori. Trăsura, hurducându-se uşor, reintra în Roma.

— În cazul acesta ştiu ce-mi rămâne de făcut, reluă Antimo cu vocea lui cea mai hotărâtă: Le public.

Giulio tresări.

— Stimate prieten, mă înspăimântaţi. Veţi fi excomunicat cu siguranţă.

— De cine? Dacă e un papă fals, cui îi pasă?

— Şi eu care speram să vă ajut să găsiţi în acest secret un motiv de consolare, reluă Giulio consternat.

— Glumiţi!?… Şi cine-mi poate spune dacă Fleurissoire ajungând în rai nu va descoperi că şi bunul său Dumnezeu nu mai e cel adevărat?

— Staţi puţin, scumpe Antimo, dar divagaţi. Ga şi cum ar putea fi doi! ca şi cum ar putea fi *un altul*.

— Nu… dar dumneavoastră puteţi vorbi liniştit, pentru că nu aţi părăsit nimic pentru el şi pentru că totul, fie adevărat ori fals, se întoarce în favoarea dumneavoastră… Ah! destul!… Am nevoie să iau puţin aer.

Se aplecă afară pe fereastră, atinse cu vârful bastonului spatele birjarului şi opri trăsura. Giulio se pregătea să coboare cu el.

— Nu, lăsaţi-mă să mă duc. Ştiu de-ai uns pentru a alege o linie de conduită. Păstraţi restul pentru un roman. În ce mă priveşte, chiar în seara aceasta îi scriu Marelui Maestru, iar mâine îmi reîncep cronicile ştiinţifice la ziarul *Dépêche*. Cine râde la urmă, râde mai bine.

— Cum! şchiopătaţi? spuse Giulio surprins să-l vadă din nou şchiopătând.

— Da, de câteva zile durerile m-au apucat din nou.

— Ah! de-aş şti totul! spuse Giulio care „fără să-l mai privească îndepărtându-se, se aşează în colţul său în trăsură. (Gâde, *Subteranele Vaticanului*).

Cuprins

Cuvânt înainte / 5
Marea de culoarea vinului / *15*
Reversibilitate / 16
Călătoria cea lungă / 28
Marea de culoarea vinului / 36
Examenul / 71
Giufă / 82
Deimitizare / 92
Filologie / 165
Joc de societate / 115
Un caz de conştiinţă / 132
Apocrife asupra cazului Crowley / 148
Western de tip italian / 156
Proces pentru violenţă / 162
Eufrosina / 175
Todo modo / 183

Lector: FLORIN CHIRIŢESCU

*

Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK

*

Bun de tipar: *16.10.1980*. *Coli tipar*: *10, 25*.

Comanda nr. 473

Combinatul Poligraiic „Casa Scânteii” Bucureşti – Piaţa Scânteii nr. 1 Republica Socialistă România